

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI**

**ULUSLARARASI HUKUKTA DÜZENSİZ GÖÇLE
MÜCADELEDE İŞBİRLİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Maide POLAT**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR**

AĞUSTOS 2023, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Maide POLAT

T.C.

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Kamu Hukuku

Program Adı : Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı : Uluslararası Hukukta Düzensiz Göçle Mücadelede İşbirliği

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 130 sayfalık kısmına ilişkin 18.08.2023 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %25'tir.

Filtrelemeye **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 29.08.2023

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

Öğrenci

Maide POLAT

KILAVUZA UYGUNLUK

“Uluslararası Hukukta Düzensiz Göçle Mücadelede İşbirliği” başlıklı **Yüksek Lisans Tezi**, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Maide POLAT

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR danışmanlığında **Maide POLAT** tarafından hazırlanan “**Uluslararası Hukukta Düzensiz Göçle Mücadelede İşbirliği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Kamu Hukuku** Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

29.08.2023

JÜRİ

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR** (İmza)
Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif ETGÜ** (İmza)
Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Hilal CECANPINAR** (İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun .../...../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2023

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ULUSLARARASI HUKUKTA DÜZENSİZ GÖÇLE MÜCADELEDE İŞBİRLİĞİ

Maide POLAT

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2023

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

ÖZET

Göç, geçmişten beri süregelen bir olgudur. Günümüzde göç hareketleri, uluslararası bir nitelik arz etmektedir. Devletlerin bu yoğun göç hareketlerini önlemek amacıyla düzenli göçü sınırlaması, göç kotası uygulaması, sınırlarının güvenliğini artırması gibi sebeplerle bireyler, düzensiz göçe yönelmekte ve bu durum gerek devletlere gerekse bireylere zarar vermektedir. Devletler, düzensiz göçe yönelik eğilimin artması ile ortak bir sorun haline dönüşen düzensiz göçle mücadele etme noktasında işbirliği yolunu seçmişlerdir. Zira göçün düzenli hale getirilebilmesi, göç alan devletlerin istikrarını bozmaması, göçmenler ile vatandaşların entegrasyonunun sağlanabilmesi devletlerin uluslararası işbirliği yapması ile çözülebilecek konulardır. Devletler, düzensiz göçün önlenmesi konusunda uluslararası işbirliği fikrini benimsemekle birlikte devletlerarasında henüz tam anlamıyla etkili bir işbirliği sağlanamamıştır.

Devletler işbirliğini sağlama konusunda uluslararası andlaşmalar akdetmeyi ya da uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılmayı tercih etmektedirler. Düzensiz göçle mücadelede temel bir araç olarak kabul edilen geri kabul andlaşmaları ile düzensiz göçmenlerin iadesinin insancıl koşullar altında yapılması amaçlanmaktadır. Tercih edilen diğer bir yol ise devletlerin uluslararası örgüt çalışmalarına katılmalarıdır. Devletlerarasında kurulan işbirliğinin sürekli hale getirilmesi amacıyla uluslararası örgütler oluşturulmuştur. Göçün uluslararası bir hal alması, uluslararası örgütlerin faaliyet alanına yansımış, örgütler göçle ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır.

Bu çalışma ile uluslararası göçün çeşitli yönlerinin tek bir eserde incelenmesi amaçlanmıştır. Göçe ilişkin pek çok çalışma bulunmakla birlikte bu çalışmalar genel olarak göçün tüm yönlerini içermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, düzensiz göç, mücadele, geri kabul andlaşması, uluslararası örgüt çalışmaları.

COOPERATION IN THE STRUGGLE AGAINST IRREGULAR MIGRATION IN INTERNATIONAL LAW

Maide POLAT

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

Master Thesis, August 2023

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR

ABSTRACT

Migration is a phenomenon that has been going on since the past. Today, migration movements have an international character. In order to prevent these intense migration movements, individuals tend to irregular migration for reasons such as limiting regular migration, applying migration quota, increasing the security of their borders, and this situation harms both states and individuals. States have chosen the path of cooperation to combat irregular migration, which has become a common problem with the increasing tendency towards irregular migration. Because regularization of immigration, not destabilizing the receiving states, and ensuring the integration of immigrants and citizens are issues that can be solved by international cooperation of states. Although states have adopted the idea of international cooperation in the prevention of irregular migration, a fully effective cooperation between states has not been achieved yet.

States prefer to conclude international agreements or to participate in the work of international organizations to ensure cooperation. With the readmission agreements, which are accepted as a basic tool in the fight against irregular migration, it is aimed to make the return of irregular migrants under humanitarian conditions. Another preferred way is for states to participate in the work of international organizations. International organizations have been established in order to make the cooperation established between states permanent. The fact that migration has become international has been reflected in the field of activity of international organizations, and organizations have started to work on migration. Although there is not yet a basic organization for migration, migration is included in the field of activity of many international organizations.

With this study, it is aimed to examine various aspects of international migration in a single work. Although there are many studies on migration, these studies do not generally cover all aspects of migration.

Keywords: Migration, Irregular Migration, Struggle, Readmission Agreement, International Organization Work.

İÇİNDEKİLER

ULUSLARARASI HUKUKTA DÜZENSİZ GÖÇLE MÜCADELEDE İŞBİRLİĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

I. Göç Kavramı	3
A. Genel Olarak	3
B. Tanım	7
C. Göç Türleri	10
1. İç Göç-Dış Göç	10
2. İstekli Göç-İsteksiz Göç	11
3. Düzenli Göç-Düzensiz Göç	12
4. Bireysel Göç-Kitleysel Göç	14
II. Uluslararası Göç Hukuku ve Süjeleri.....	14
A. Uluslararası Göç Hukuku Kavramı.....	14
B. Uluslararası Göç Hukukunun Süjeleri	14
1. Devletler	15

a. Genel Olarak	15
b. Devlet ve Göç İlişkisi	19
c. Devletlerin Göç Hareketlerine İlişkin Konumu	22
2. Bireyler	23
a. Genel Olarak	23
b. Bireyler ve Göç İlişkisi	24
c. Bireylerin Göç Hukukunda Sahip Olabilecekleri Statüler	25
1) Yabancı	25
a) Uluslararası Hukukta Yabancı	25
b) Türk Hukukunda Yabancı	27
2) Göçmen	27
a) Uluslararası Hukukta Göçmen	27
b) Türk Hukukunda Göçmen	29
3) Mülteci	33
a) Uluslararası Hukukta Mültecilik	34
b) Türk Hukukunda Mültecilik	45
4) Sığınmacı	49
a) Uluslararası Hukukta Sığınmacı	50
b) Türk Hukukunda Sığınmacı	51
c) Türk Hukukunda Şartlı Mülteci Kavramı	52
5) İkincil Koruma	54
a) Uluslararası Hukukta İkincil Koruma	54
b) Türk Hukukunda İkincil Koruma	56
6) Geçici Koruma	56
a) Uluslararası Hukukta Geçici Koruma	56

b) Türk Hukukunda Geçici Koruma.....	61
7) Vatansız	63
a) Uluslararası Hukukta Vatansız.....	63
b) Türk Hukukunda Vatansız	65
3. Uluslararası Örgütler	66
a. Genel Olarak	66
b. Uluslararası Örgütler ile Göç İlişkisi.....	69
III. Benzer Kavramlar	71
A. Göçebe Kavramı	71
B. Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler	72
İKİNCİ BÖLÜM	
GÖÇ HUKUKUNA İLİŞKİN ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUAT	
I. Genel Olarak	75
II. Göç Hukukuna İlişkin Uluslararası Mevzuat.....	75
A. Uluslararası Andlaşmalar	76
1. Temel Uluslararası İnsan Hakları Andlaşmaları	76
a. Birleşmiş Milletler Şartı.....	77
b. Diğer Bazı Uluslararası İnsan Hakları Andlaşmaları	78
2. Göç Hukukuna Yönelik Andlaşmalar.....	80
a. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol.....	80
b. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair BM Sözleşmesi	85
c. Göç Hukukuna İlişkin Bazı Uluslararası Andlaşmalar	86
B. Uluslararası Teamül Hukuku Kuralları.....	88
1. Genel Olarak.....	88

2. Geri Göndermeme İlkesi	89
C. Hukukun Genel İlkeleri.....	92
D. Yumuşak Hukuk Metinleri	92
1. Genel Olarak.....	92
2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	92
3. Göç Hukukuna İlişkin Bazı Yumuşak Hukuk Metinleri	94
III. Göç Hukukuna İlişkin Ulusal Mevzuat	95
A. Anayasa.....	95
B. Kanunlar.....	96
1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	96
2. 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu	98
3. 5543 Sayılı İskan Kanunu.....	99
4. Diğer Kanunlar ve Kanun Hükmünde Sayılan Uluslararası Andlaşmalar	100
a. Diğer Kanunlar.....	100
b. Kanun Hükmünde Sayılan Uluslararası Andlaşmalar	101
C. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri.....	101
1. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	101
2. 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.....	102
D. Yönetmelikler	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZENSİZ GÖÇÜN ÖNLENMESİNDE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

I. Düzensiz Göçle Mücadele.....	104
II. Uluslararası Andlaşmalar Çerçevesinde Geri Kabul Andlaşmaları.....	107
A. Uluslararası Hukukta Geri Kabul Andlaşmaları.....	107
B. Türkiye'nin Yaptığı Geri Kabul Andlaşmaları	112

1. Türkiye'nin Devletlerle Yaptığı Geri Kabul Andlaşmaları	112
2. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Yaptığı Geri Kabul Andlaşması ve 18 Mart Mutabakatı	117
3. Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Afgan Göçü ve Geri Kabul Andlaşması Gerekliliği	121
4. Türkiye'nin Sınır Anlaşmaları'nda Göç ve Geri Kabule Benzer Uygulamalara İlişkin Çeşitli Hükümler	123
a. Hudud Mıntıkasının Emniyetine ve Mezkûr Mıntıkada Çıkan Hadise ve İhtilafların Tesviyesine Aid Mukavelename	123
b. Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma.....	125
III. Uluslararası Örgütlerin Çalışmaları.....	126
A. Milletler Cemiyeti.....	127
B. Birleşmiş Milletler	131
1. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Öncesi Kuruluşlar	132
2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.....	132
3. Birleşmiş Milletler Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat ile Birleşmiş Milletler Küresel Mülteciler Mutabakatı.....	135
C. Uluslararası Göç Örgütü	137
D. Avrupa Konseyi.....	138
E. Avrupa Birliği	139
F. Hükümet-Dışı Uluslararası Kuruluşlar.....	142
G. Türkiye'nin Uluslararası Örgütlerle İşbirliği.....	143
SONUÇ	146
KAYNAKÇA.....	150
ÖZ GEÇMİŞ	172

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
EFTA Bölgesi)	: European Free Trade Agreement (Avrupa Serbest Ticaret
ESKHS	: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
IGO	: Intergovernmental Organization (Uluslararası Örgütler)
ILO	: International Labour Organizations
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
JEMS	: Journal of Ethnic and Migration Studies
KGM	: Küresel Göç Mutabakatı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMM	: Küresel Mülteci Mutabakatı
md.	: Madde
MSHS	: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
NGO	: Non-governmental Organization (Hükümet-dışı Kuruluşlar)
OECD	: Organisation for Economic Co-Operation and Development
TCK	: Türk Ceza Kanunu

TVK	: Türk Vatandaşlık Kanunu
UGÖ	: Uluslararası Göç Örgütü
UNRWA	: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Uluslararası göç hukuku, düzensizlik üzerine kurulmuştur. Bireyler, siyasi, dini, coğrafi vb. sebeplerle göç etmekte ve hareketlilik neticesinde hem göç veren hem de göç alan bölgenin yapısı değişmektedir. Bu değişiklik demografik olabileceği gibi siyasi, dini, sosyal karakterli olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu karmaşık yapı, göçün hukuki düzenlemesine de yansımaktadır. Göçmen hukuku, sığınmacı hukuku, mülteci hukuku gibi birçok alanı bünyesinde barındıran göç hukuku, dağınık bir görünüm arz etmektedir. Bu dağınık görünümün hiç değilse asgari seviyede yeknesaklaştırılabilmesi, göçün düzenlenebilmesi için önemlidir. Göçün düzenlenebilmesi ise uluslararası işbirliğine bağlıdır.

Bu çalışmada, devletlerin düzensiz göçle mücadele etmek amacıyla benimsedikleri çözüm yöntemlerinin uluslararası mevzuat ve Türk mevzuatı bağlamında incelenmesi ve bu yöntemlerin düzensiz göçü önlemede gerçekten etkili olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma; göç hukukuna ilişkin temel kavramlar, göç hukukuna ilişkin mevzuat ve düzensiz göçün önlenmesinde uluslararası işbirliği olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde göç hukuku ile ilgili temel hususlara yer verilmiş olup göç kavramı tanımlanmış, göç türleri incelenmiş, ardından göç hukuku tanımlanarak göç hukuku sükeleri ele alınmıştır. Çalışma alanının uluslararası hukuk olması nedeniyle sükeler, uluslararası hukuk sistematikiyle paralel bir biçimde devlet, birey ve uluslararası örgüt olarak ele alınmıştır. Sükeler hakkında öncelikle kısa ve genel bir bilgi verilerek sükelerin göç hukukundaki konumları değerlendirilmiştir. Kavramsal çerçevenin sınırlarının doğru çizilebilmesi için özellikle bireylere özgü statüler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda yabancı, göçmen, mülteci, sığınmacı, ikincil koruma, geçici koruma, vatansız kavramlarına yer verilmiş, bölümün devamında uluslararası bir sınırın geçilmemiş olması nedeniyle göçebe ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler kavramları benzer kavramlar başlığı altında ele alınmıştır. Sosyolojik açıdan geniş anlamda kullanılan göç kavramı, bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuş olup çalışmada yalnızca dış göç olarak da adlandırılan uluslararası göç incelenmiştir. Bu nedenle aynı idari sınırlar içerisinde gerçekleşen hareketlilikler, bu çalışmanın kapsamına dahil değildir.

Çalışmanın ikinci bölümünde göç hukukuna ilişkin mevzuat incelenerek yine ikili bir ayırım takip edilmiştir. Öncelikle göç hukukunun uluslararası mevzuat bakımından kaynaklarına yani uluslararası andlaşmalara, teamül kurallarına ve hukukun genel ilkelerine yer verilmiştir. Sonrasında ulusal mevzuat ele alınmış olup bu başlık altında Anayasa, kanun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve yönetmelik başlıkları incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümü ise düzensiz göçle mücadelede işbirliği hususuna ayrılmıştır. Öncelikle genel olarak düzensiz göçle mücadeleden bahsedilmiş ardından geri kabul andlaşmalarına yer verilmiştir. Geri kabul andlaşması kavramının tanımı yapılarak bu tür andlaşmaların uluslararası hukuktaki yerine değinilmiş ve yine Türk hukuku bağlamında yapılan geri kabul andlaşmalarına yer verilmiştir. Sonrasında uluslararası örgüt çalışmaları ele alınmıştır. Şu ana dek uluslararası göç hukukunun tüm alt başlıklarıyla ilgili faaliyette bulunan bir uluslararası örgüt bulunmamaktadır. Bununla birlikte devletlerin uluslararası örgütlenme fikrinin oluşumundan beri *ad hoc* bazı oluşumlara yer verilmiştir. Bu *ad hoc* oluşumlar, başarıya ulaşamamakla birlikte ilgili konularda uluslararası işbirliğinin sağlanmasında ilk denemeler olması hasebiyle oldukça önemlidir. Günümüzde çeşitli kuruluşlar, göçü faaliyet alanı ile bağdaştırarak göçle ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar, genellikle göç hukukunun sadece bir yönüne ilişkin olmakla birlikte ileride oluşturulabilecek örgütler için önemli bir deneyim teşkil etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

I. Göç Kavramı

A. Genel Olarak

Göç, kadim zamanlardan beri tarihin her döneminde var olan sosyal bir olgudur.¹ Tarih boyunca bireyler, iç savaş, çatışma, daha iyi ekonomik koşullar, insan hakkı ihlalleri, can güvenliği, dini baskılar gibi çeşitli sebeplerle göç etmiş veya göçe zorlanmışlardır. Yani göç, kimileri için bir tercih kimileri içinse bir zorunluluk olarak ortaya çıkmış olup dünya tarihi her dönem farklı bir göç sahnesine tanık olmuştur.² Kişilerin göç etme sebepleri göç motivasyonu³ olarak ifade edilmektedir. Yaşanılan dönem ve coğrafyanın etkisiyle bireylerin göç motivasyonu, tarihsel süreç içerisinde çeşitlilik göstermiştir. Her bireyin göç motivasyonu birbirinden farklı olmakla birlikte göçün başladığı ve bittiği noktalar arasındaki maddi veya manevi farklılıklar, göç motivasyonunu ve dolayısıyla da göç hareketliliğini beslemekte, böylelikle göç

¹ Kutluhan Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Mülteci Statüsü ve Sığınma*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2022), 5; Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, 2022), 1; Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 205.

² Carmen Tiburcio, *The Human Rights of Aliens Under International and Comparative Law*, International Studies in Human Rights, Vol. 65, (Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2001), xxiii; Aydoğan Asar, *Yabancılar Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 42; Semin Töner Şen, “Uluslararası Hukuk Bakış Açısı ile Göçmen ve Mülteci Haklarına Kısa Bir Bakış”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2019): 134; Patrick Manning ve Tiffany Trimmer, *Migration in World History*, (London ve New York: Routledge, 2020), 1; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 18-19; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 21, 97.

³ Göç motivasyonu, itme-çekme faktörü olarak da adlandırılabilir. İtme faktörü bireyin içerisinde yaşadığı koşullardan duyduğu rahatsızlık nedeniyle bireyi zorunlu olarak göçe teşvik etmektedir. Çekme faktörü ise daha çok bireyin yaşadığı koşullardan daha iyisine kavuşmak amacıyla gönüllü göç etmesine neden teşkil etmektedir. Mustafa Gündüz ve Nalan Yetim, “Terör ve Göç”, içinde *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*, (Mersin: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1996), 110-111; Nazlı Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 52-53.

hareketleri her dönemde değişik formlarda karşımıza çıkmaktadır.⁴ Yaşanılan ülkedeki işsizlik problemleri, düşük ücretler maddi göç motivasyonuna; dini inancın yaşanamaması ise manevi göç motivasyonuna örnek gösterilebilir. Bu farklılıklar mevcut olduğu sürece, göç hareketliliği de devam edecektir.

Bireyler, tarih boyunca farklı nedenlerle göç etmiş olmakla birlikte göç hareketlerini şekillendiren birtakım temel gelişmeler mevcuttur. Bu temel gelişmeler, coğrafi keşifler ve sömürgecilik olayları, sanayi devrimi ve kapitalizm, I. ve II. Dünya Savaşları olarak sıralanabilir. Göç kavramı, 15. yüzyıldan itibaren sömürgeleşme ve sömürgecilik faaliyetleri ile farklı bir forma bürünmüştür. Bu süreç modern göç olgusunun erken dönemi olarak ifade edilmektedir.⁵ 15. yüzyıl öncesinde yapılan göç hareketleri daha çok yerel karakter niteliği taşıırken 15. yüzyıldan sonra sömürgecilik faaliyetleri ile farklı karakterde göç tipleri oluşmaya başlamıştır. Sömürgecilik hareketleri çerçevesinde Avrupa'dan Amerika, Afrika, Güney Asya ve Okyanusya'ya yoğun göç hareketleri başlamıştır. Bu dönemdeki göç hareketliliklerine bakıldığında iki temel göç tipi göze çarpmaktadır. Bunlar; Afrika kıtasından yoğun bir insan nüfusunun köle olarak Amerika kıtasına götürölmesi ile İngiltere, Fransa, Portekiz gibi dönemin diğer sömürgeci devlet vatandaşlarının yeni keşfedilen ve işgal edilen topraklara göç ettirilmesi ve yerleştirilmesidir. Böylelikle Batı'nın ihtiyaç duyduğu insan gücü Afrikalı köleler ile giderilmeye çalışılmıştır.⁶

Köle temini için göç hareketleri uzun bir süre devam etmiştir. 19. yüzyılda köleliğe karşı başlayan hareketler ve mücadeleler neticesinde kölelik yavaş yavaş azalmış ve nihayetinde kaldırılmıştır. Bu süreci, kapitalizmin gelişmesiyle geçici kölelik olarak da nitelendirilebilen sözleşmeli işçilik statüsü nedeniyle gerçekleşen göç

⁴ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 23.

⁵ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 8-9.

⁶ Abdurrahman Yılmaz, "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/2 (2014): 1687-1688; Hein de Haas, Stephen Castles ve Mark J. Miller, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, (London: Red Globe Press, 2020), 95-97; Muhammet Emin Ruhi, *Amerika Birleşik Devletleri'nde Irk Ayrımcılığı Politikaları*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 112-113, 125-126; Ogün Usta, *Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasağı*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021), 55-56; Mehmet Selman Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 8-9; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 9; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 99.

hareketleri takip etmiştir.⁷ Bu süreçte özellikle Güney ve Güneydoğu Asya’da, insan toplulukları iş gücü nedeniyle farklı ülkelere göç ettirilmiştir.⁸

Göç tarihinde, göç hareketlerini şekillendiren etmenlerden biri de yaşanan savaşlardır. Bu savaşlar arasında şüphesiz en dikkat çekenleri I. ve II. Dünya Savaşları’dır. Her iki savaşta büyük yıkımlara yol açmış ve kitlesel göç hareketlerini tetiklemiştir. 1914 yılında meydana gelen I. Dünya Savaşı ile milyonlarca insan ölmüş, devletler yıkılmış ve sınırlar değişmiştir. Devletlerin yıkılması kitlesel göç ve sığınma akınlarına neden olmuştur. Belirlenen ve belirlenmeye çalışılan bu yeni sınırlar arasında yaşanan geniş çaptaki nüfus hareketlilikleri diğer devletler için savaş sonrasında sorun oluşturmuş ve bu akınlar, devletlerce mültecilerin ülkelerine iade edilmeleri, sığınılan ülke vatandaşlığına geçirilmeleri gibi geçici yollarla o an için çözülmeye çalışılmıştır.⁹ Fakat bu uygulamalar, hareketlilikler için çözüm olmayıp durumun hem devletler için hem de bireyler için ağırlaşmasının önüne geçmeye yeterli olmamıştır.¹⁰

Henüz I. Dünya Savaşı’nın etkileri tam anlamıyla ortadan kalkmadan II. Dünya Savaşı yaşanmış, milyonlarca kişi hayatını kaybetmiştir. İnsanlar, evlerinden, yurtlarından sürülmüş ve toplama kamplarında insanlık dışı muamelelere maruz bırakılmıştır. Bu süreç, insanların kitlesel ve bireysel göç hareketlerini tetiklemiş, insanlar, can güvenliklerini sağlayabilmek adına göç etmek zorunda bırakılmıştır.¹¹ II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ve “Holokost” olarak ifade edilen Yahudi Soykırımı gibi ağır insancıl hukuk ihlalleri ve BM’nin kurulması yeni bir mülteci ve insan hakları

⁷ Michael H. Fisher, *Göçün Tarihi*, Çev. Halil Doğan Aydoğan, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2022), 101; Teresa Hayter, *Open Borders: The Case Against Immigration Controls*, (London: Pluto Press, 2004), 9; Monica Schuler, “The Recruitment of African Indentured Labourers for European Colonies in the Nineteenth Century”, içinde *Colonialism and Migration; Indentured Labour Before and After Slavery*, ed. P. C. Emmer, (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986), 125, 153; Murat Saraçlı, *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2011), 9; de Haas, Castles ve Miller, *The Age of Migration*, 96-100; Yılmaz, “Uluslararası Göç”, 1688; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 9-10.

⁸ Ernst Van Den Boogaart ve P. C. Emmer, “Colonialism and Migration: An Overview”, içinde *Colonialism and Migration; Indentured Labour Before and After Slavery*, ed. P. C. Emmer, (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986), 8; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 10; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 57; de Haas, Castles ve Miller, *The Age of Migration*, 98.

⁹ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 10; Yılmaz, “Uluslararası Göç”, 1688.

¹⁰ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 10, dn. 23.

¹¹ Mesut Hakkı Caşın, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2019), 1419; İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*, (İstanbul: SETA Yayınları, 2015), 12; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 11; Yılmaz, “Uluslararası Göç”, 1688.

hukuku yapısının oluşmasına etki etmiştir.¹² II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile uluslararası göç hareketlerinin niteliğini değiştiren husus, dekolonizasyon olgusu olmuştur. 15. yüzyıldan itibaren dünyanın farklı yerlerinde sömürge kurmak için yarığa giren Avrupalı devletler, bu sefer tam tersi bir akım ile ana vatanlarına geri dönüş hareketlerini başlatmışlardır. Bu göç tipinde, Avrupa'ya göç edenler sadece Avrupalı devletlerin vatandaşları olmamıştır. Eski sömürge ülkelerinin vatandaşları ile üçüncü ülkelerden gelenler de göç hareketliliğinde yer almıştır.¹³ Göç sorununun iki dünya savaşıdan sonra küresel bir hal alması ile 20. yüzyıl doktrinde “*century of the homeless man- evsiz insanın yüzyılı*” olarak nitelendirilmiştir.¹⁴

Uluslararası toplumda yaşanan değişimler ile 21. yüzyılda yeni göç tipleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, yaşanan iklim değişiklikleri sonucunda bireyler, yaşadıkları yeri terk etmek zorunluluğu ile karşılaşmaktadır. Yine bazı ülkelerin, iklim değişiklikleri nedeniyle ortadan kalkması halinde göç hukukunda yeni kurallar ihdas edilme gerekliliği ortaya çıkacaktır.¹⁵ Göç, insanlık tarihiyle sürekli var olan bir süreç olup yaşanan kimi olaylar neticesinde farklı bir forma bürünmüş fakat güncelliğini ve sürekliliğini asla yitirmemiştir.¹⁶ Her ne kadar göç insanlık tarihiyle birlikte gelişen ve değişen bir süreç olarak değerlendirilse de uluslararası göç kavramının günümüzdeki anlamı ile kullanılması için 18. yüzyılın sonunun beklenmesi gerekmiştir. Ulusçuluk anlayışlarının güçlendiği, ulus devletlerin oluşarak sınırların çizildiği, yine devletlerce belirlenen birtakım şartları sağlayan bireylerin vatandaş olarak nitelendirilerek devletle hukuki bir ilişki içine girmesi, vatandaş olmayan kişilerin yabancı olarak nitelendirilmesi gibi gelişmelerle uluslararası göç kavramı olgunlaşmış ve günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren ulus devlet anlayışının, sınırlardan geçişin devlet kontrolünde gerçekleşmesi gibi sebepler

¹² James F. Hollifield, “The Emerging Migration State”, *The International Migration Review*, 38/3 (2004): 891.

¹³ Yiğit Yamanlar, “Göç Kuramları Çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı Sonrası Batı Avrupa'nın Göç Deneyimi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19/2 (2020): 556; Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 10-11.

¹⁴ Caşın, *Modern Uluslararası*, 1418.

¹⁵ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 21.

¹⁶ Utku Kılınç, *İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku Işığında Göç ve Yerel Yönetimler*, (Ankara: Arkadaş Basım Ltd, 2019), 26; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 19; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 1.

uluslararası göç ile iç göç arasındaki farklılıkların belirginleşmesine neden olmuş, uluslararası göç farklı bir göç türü olarak ortaya çıkmıştır.¹⁷

Uluslararası Göç Örgütü(UGÖ/International Organisation for Migration-IOM) tarafından paylaşılan son verilere göre 2020 yılında uluslararası göçmen sayısı 281 milyon olup bu sayı dünya nüfusunun yüzde 3,6'sına tekabül etmektedir. Yani yaklaşık olarak her yüz kişiden üçü göçmen statüsünde bulunmaktadır.¹⁸ Sürekli olarak artma eğiliminde olan göç hareketleri, Covid-19 pandemisi kapsamında getirilen kısıtlamalar ve tedbirler nedeniyle azalma eğilimine girmiştir.¹⁹

Göç, disiplinlerarası bir konu olup tek bir disiplinin konusu haline getirilemez. Esasen sosyolojik bir olgu olmakla birlikte hukuksal düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu aşıkardır.²⁰ Karmaşık bir yapıya sahip olan ve küreselleşme olgusu ile uluslararası bir özellik kazanan göç olgusu, ulusal düzenlemelerin yanı sıra uluslararası düzenlemelerin de varlığını gerektirmektedir. Uluslararası alanda eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi çerçevesinde işbirliğinin sağlanması, uluslararası göç ile ilgili birtakım asgari standartların benimsenmesi ve göçün insani yönü ile devlet ve güvenlik yönünün dengelenmesi gerekmektedir. Zira göçün etkileri sadece ulusal boyutlarla sınırlı değildir.²¹

B. Tanım

Köken olarak Eski Türkçedeki köç²² kelimesine dayanan göç kavramının ne disiplinlerarasında ne de hukuk disiplini içerisinde ortak bir tanımı bulunmamaktadır.²³ Tanıma esas alınan kriterler değiştikçe tanımlar farklılaşmakta, bu durum ise göç hukukunun kavramsal çerçevesinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu anlamda öncelikle kavramsal çerçevenin belirlenmesi, göç hukukunun yeknesaklaştırılabilmesi için atılabilecek ilk adım niteliğinde olacaktır.

¹⁷ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 17.

¹⁸ World Migration Report 2022, (E.T. 30.01.2023), <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>, 3.

¹⁹ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 1.

²⁰ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 5.

²¹ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 7; Semin Töner Şen, "Uluslararası Hukuk", 134-135.

²² Eski Türkçede taşınma, taşınan eşya vb. anlamlara gelen "köç" kelimesi yaşanan "k-g" değişimi neticesinde göç şeklinde varlığını devam ettirmiştir. Daha fazlası için bkz. Serdar Bulut, "Göç, Göçebe, Göçer, Göçer Evli/Evlü, Göçer Oba, Göçgün(cü)/Göçkün(cü), Göçmen/Göçmel ve Konargöçer/Göçerkonar Sözcükleri Üzerine Bazı Notlar", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/3 (2021): 1676.

²³ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 16.

Göç, en yalın ifadeyle hareket etmek, yer değiştirmektir.²⁴ İnsanlar, hareket ederek yeni yerler keşfetmiş, yeni topluluklarla tanışmış, sosyal, siyasal, ekonomik, dini vb. alanlarda etkileşime girmiş ve hatta farklı topluluklar olarak örgütlenmişlerdir.²⁵ Göç ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında göçün, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhacerat"²⁶ şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göç²⁷, kişilerin uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde olağan ikamet yerlerinden uzağa taşınmasıdır.²⁸ Örgüt, vatandaş veya yabancı fark etmeksizin bireylerin aynı sınırlar içerisinde veya sınırlar arasında gerçekleştirdiği tüm nüfus hareketliliklerini göç olarak tanımlamıştır.

Avrupa Komisyonu'nun yaptığı tanıma göre göç, küresel bağlamda, bir kişinin gönüllü veya gönülsüz nedenlerinden ve göç için kullanılan düzenli ya da düzensiz araçlardan bağımsız olarak uluslararası bir sınırdan (uluslararası göç) ya da bir devlet içinde (iç göç) bir yıldan fazla olacak şekilde gerçekleştirdiği hareketliliklerdir.²⁹ Avrupa Birliği bağlamında yapılan tanımda göç, iki öncülde belirtilmiştir. Buna göre AB bağlamında göç, bir kişinin daha önce genellikle başka AB üyesi devleti veya üçüncü bir ülkede ikamet ettikten sonra, AB üyesi bir devletin topraklarında en az 12 ay olarak öngörülen bir süre için mutlak ikametgahını kurmasına veya daha önce AB üyesi bir devletin topraklarında mutlak olarak ikamet eden kişinin, en az 12 ay olarak öngörülen

²⁴ Sabri Çakır, "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2011): 133; Aydoğan Asar ve İbrahim Murat Ögdü, *Yabancılar Hukukunda Geri Kabul*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 25; Manning ve Trimmer, *Migration in World History*, 223; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 14.

²⁵ Fatih Mehmet Mert, "Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri", *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2020): 118; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 1, 47.

²⁶ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (E.T. 20.03.2023), <https://sozluk.gov.tr/>.

²⁷ Uluslararası Göç Örgütü'nün göç tanımında değişikliğe gittiği görülmektedir. Önceki metinde yer verilen "süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri" ile "buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dahildir." ibareleri çıkarılmış ve göç daha sade bir biçimde tanımlanmıştır. International Organization for Migration, *Glossary on Migration N°25*, Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross (Geneva: IOM, 2011), 62-63, (E.T. 20.03.2023), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf.

²⁸ International Organization for Migration, *Glossary on Migration N°34*, (Geneva: IOM, 2019), 137, (E.T. 20.03.2023), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.

²⁹ European Commission, *Asylum and Migration*, 2018, 255, (E.T. 20.03.2023), https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files_en?file=2020-09/interactive_glossary_6.0_final_version.pdf.

bir süre için söz konusu AB üyesi devlette mutlak ikametgahını sonlandırmasına yönelik yaptığı eylemdir.³⁰

BM ise bir birey veya topluluğun göç etmiş olarak sayılabilmesi için gerçekleşen hareketliliğin bir yıl veya daha uzun olması, önemli veya uzun bir mesafe kat etmesi ve siyasal sınırların aşılması gibi şartlar aramaktadır.³¹ BM'ye göre kısa dönemler için yapılan hareketlilik göç olarak kabul edilmeyecektir.³²

04.04.2013 tarih ve 6458 numaralı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) ise göçün “*yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı*” ifade ettiği belirtilmektedir. (md.3/1-1) İlgili maddeye göre Türk hukukunda göç olgusu düzenli göç, düzensiz göç ve uluslararası koruma olmak üzere üç başlık altında düzenlenmiştir. Düzenli ve düzensiz göç olgusuna ileride yer verilmekle birlikte kısaca tanımlanacak olursa düzenli göç, yabancı veya geniş anlamda göçmen olarak adlandırılan göç hukuku süklerinin, yetkili mercilerin bilgisi ve izni dahilinde ülkeye giriş, çıkış ya da ülkede kalışlarını ifade etmektedir. (md. 3-1) Düzensiz göç ise düzenli göçün aksine yetkili mercilerin bilgisinde olmaksızın yabancıların bir ülkeye giriş, çıkışlarının ya da ülkede kalışlarını ifade etmektedir. (md. 3-1) Göçün son bileşeni olan uluslararası koruma ise yine YUKK'un tanımlar kısmında mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü olarak belirtilmiştir. (md. 3-1) Yapılan bu tanımda uluslararası koruma talep edebilecek kişiler belirtilmektedir. Yani YUKK'a göre uluslararası koruma talep edebilecek kişiler, mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünde olan yabancılardır. Uluslararası koruma, doktrinde en basit ifadeyle kişiye kendi devletinin sağlamadığı korumayı uluslararası alanda başka bir devletin sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası koruma³³, bireyin devletinin kendisine ulusal bir koruma sağlamaması durumunda ikame bir koruma olarak ortaya çıkmaktadır.³⁴ Kanuna göre bu üç kurumun tamamı

³⁰ European Commission, *Asylum and Migration*, 255.

³¹ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 19.

³² European Commission, *Asylum and Migration*, 255.

³³ Bireylerin uluslararası koruma talep edebilmesi için hangi şartları haiz olması gerektiği için ayrıca bkz. Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2017), 139.

³⁴ Mesut Aygün ve Cansu Kaya, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/1 (2016): 90; Neşe Baran

Türk hukukunda göç olgusunu meydana getirmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki yapılan tanıma göre göçün öznesi olarak sadece yabancı bireyler kabul edilmiştir.

Doktrinde yapılan çeşitli tanımlardan yola çıkıldığında göç kavramının hem iç göç hem de dış göç olarak da adlandırılabilen uluslararası göç olgularını içerdiği anlaşılmaktadır. Göç, bireylerin aynı ülke veya sınırlar arasında gerçekleştirdiği yer değişikliği hareketlerini kapsarken uluslararası göç bireylerin ülke sınırlarını aşmak suretiyle gerçekleştirdiği hareketlilikleri kapsamaktadır.³⁵ Son olarak göç kavramına ilişkin genel bir tanım yapılacak olursa göç, çeşitli sebeplerle bireylerin yeni bir yaşama başlayabilmek adına tek başına veya toplu olarak gerçekleştirdikleri ulusal sınırları aşan veya aynı ulusal sınırlar içerisinde kalan yer değiştirme hareketleridir.³⁶

C. Göç Türleri

1. İç Göç-Dış Göç

Göç kavramı, çeşitli kriterler ışığında farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Bu ayrımlardan ilki göç alanına ilişkin olarak yapılan iç göç ve dış göç ayrımıdır. İki göç türünü birbirinden ayıran husus, göç sırasında uluslararası bir sınırın geçilip geçilmemesidir. İç göç, ülke içerisinde yerleşim maksatlı yapılan nüfus hareketleridir. Dış göç ise kişinin yaşadığı ülkeyi çeşitli sebeplerle terk ederek uzun süre kalmak, yerleşmek gibi amaçlarla başka bir ülkeye yapılan nüfus hareketleridir.³⁷ İç göçte nüfus hareketliliği aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleşirken dış göçte sınırları aşan nüfus hareketliliğinden bahsedilmektedir. Bu nedenle uluslararası hukukta uluslararası göç olarak kabul edilen nüfus hareketleri, dış göç olarak nitelendirilen ve ülkeler arasında

Çelik, “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/Özel Sayı (2015): 72; Işıl Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), 309; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 139.

³⁵ Bülent Çiçekli, *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’yla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 201; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 6; Caşın, *Modern Uluslararası*, 1417; Töre, *Göç Hukuku*, 48; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 16-17.

³⁶ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 16; IOM, *Glossary on Migration N°34*, 137.

³⁷ Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979), 23-24; Stephen Castles, “International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues”, *International Social Science Journal*, 68/227-228 (2018): 151; Töre, *Göç Hukuku*, 47; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 11.

gerçekleşen nüfus hareketleridir.³⁸ Dolayısıyla, uluslararası göçü diğer göç türlerinden ayıran temel özellik, bireyin iki farklı siyasi sistem/sınır arasındaki hareketliliğini ifade etmesidir.³⁹

Uluslararası göç, bireylerin sınırları aşarak bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye gitmeleri olarak tanımlanabilir. Bu eylemin aynı zamanda yerleşme iradesi de barındırması gerekmektedir.⁴⁰ Diğer bir deyişle uluslararası göç, bireylerin vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği devletin ulusal sınırlarından ayrılarak bir ulus devletin veya devletlerin sınırlarını aşarak yeni bir ülkeye yerleşmesidir.⁴¹ Uluslararası göçün yine uluslararası sınırların yabancılar tarafından aşılması olarak da tanımlandığı görülmektedir.⁴²

Uluslararası göç, tanımda esas alınan ülkenin konumuna göre dışa göç, içe göç ve transit göç olarak üç alt başlığa ayrılmaktadır. Göç hareketliliğinde, kaynak ve hedef ülke olmak üzere en az iki ülke bulunmaktadır. Kaynak ülke, göçmen olarak kişilerin çeşitli nedenlerle göç etmek üzere ayrıldığı ülkedir. Hedef ülke ise göç sonucu yaşamak, yerleşmek, yeni hayat kurmak için seçilen ülkedir. Bu anlamda, kaynak ülkeden hedef ülkeye yönelik gerçekleşen nüfus hareketleri dışa göç, tam tersi hedef ülkeden kaynak ülkeye yönelen nüfus hareketleri ise içe göçü ifade etmektedir. Bu ülkeler arasındaki hareketlilikte farklı ülkelerden geçiş söz konusu ise bu durumda transit göç olarak adlandırılmaktadır.⁴³

2. İstekli Göç-İsteksiz Göç

Göç, nedenleri bakımından istekli ve isteksiz göç olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Kişinin isteğine bağlı olarak daha iyi koşullarda yaşamak için kendi

³⁸ Caşın, *Modern Uluslararası*, 1417; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 201; Töre, *Göç Hukuku*, 48; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 16-17.

³⁹ Rossana Rocha Reis, "Sovereignty, Human Rights and International Migrations", Çev. André Villalobos, (E.T. 23.03.2023), http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0102-69092006000200005.

⁴⁰ Aydoğan Asar, *Göç Yönetimi*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 23; de Haas, Castles ve Miller, *The Age of Migration*, 24-25; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 201; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 18; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 47; Asar, *Yabancılar Hukuku*, 38.

⁴¹ Doğan, *Vatandaşlık Hukuku*, 205; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, v.

⁴² Ahmet İçduygu, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya, "*Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere MİReKoç Raporları*", (İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, 2014): 13, 26; Nazlı Choucri, "Migration and Security: Some Key Linkages", *Journal of International Affairs*, 56/1 (Fall 2002): 113; Uluslararası Göç Örgütü, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 88; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 6.

⁴³ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 135; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 48; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 201; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 22-24.

isteğiyle ülkesinden ayrılması istekli göç olarak adlandırılırken göç nedeninin kişinin isteği dışındaki dış sebeplere dayalı olması diğer bir deyişle kişinin göç etmesi için zorlanması ise isteksiz göç olarak nitelendirilmektedir.⁴⁴ Gönüllü göç olarak da adlandırılabilen istekli göçler genellikle ekonomik ya da sosyal amaçlarla gerçekleşmektedir. Bireylerin evlerini, vatanlarını terk etmeleri için herhangi bir zorunluluk bulunmamakta olup göç etme eylemi tamamen bireylerin istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir.⁴⁵ Uluslararası hukukta, ekonomik göçmenlerin, daha iyi ekonomik koşullar amacıyla gerçekleştirdikleri göç, istekli göçe örnek olarak gösterilebilir. Yine eğitim görmüş ve yetenekli bireylerin göç etmesi anlamına gelen beyin göçü de istekli göçe örnek olarak gösterilebilir.

Zorunlu göç⁴⁶ olarak da adlandırılan isteksiz göçte ise, göç nedeni bireylerin içinde bulunduğu koşullardır. Bireyler, rızaları hilafına çoğunlukla bir baskı sonucunda göç ederler. Diğer bir deyişle kişilerin göç kararı, arzuları dışında gelişen koşullara bağlıdır.⁴⁷ Zorunlu göçü, diğer göç türlerinden ayıran en önemli özellik kişilerin yaşamak için kaçmaları gerektiği inancıdır. Bireylerin göç etme sebepleri gönüllü göçmenlerin aksine hayat standartlarını yükseltmek, daha iyi bir iş bulmak vb. olmayıp siyasi istikrarsızlıktan, şiddetten kaçma, yaşamı tehdit eder nitelikte ekonomik sıkıntılar, etnik, dinsel, ırksal vb. nedenlere dayanan iç çatışmalardır.⁴⁸ Zorunlu göç mağdurlarına⁴⁹ mülteci, sığınmacı örnek gösterilebilir.

3. Düzenli Göç-Düzensiz Göç

Hedef ülkeye varmak için kullanılan yöntemler bakımından göç, düzenli ve düzensiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Kişilerin ülkeye giriş, ülkede kalış ve ülkeyi terk edişlerinin ilgili ülkenin yasal düzenlemelerine uygun olarak gerçekleşmesi halinde düzenli göç, bu düzenlemelere herhangi bir aykırılığın bulunması durumunda

⁴⁴ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 21; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 11-12.

⁴⁵ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 21-22; Yılmaz, “Uluslararası Göç”, 1687.

⁴⁶ *Gündüz ve Yetim’e göre zorunlu ve zorlama göç türleri birbirinden farklıdır. Zorunlu göçte bireyler, yaşanan koşullar nedeniyle göç etmek zorunda kalırlarken zorlama göçte bir baskı mevcut olup bireyler bu baskı neticesinde göç etmektedirler. Gündüz ve Yetim, “Terör”, 110; Aynı ayrımı Töre’de benimsemiştir. Töre, Uluslararası Göç Hukuku, 48.*

⁴⁷ Yılmaz, “Uluslararası Göç”, 1686-1687; IOM, *Glossary on Migration N°34*, 77; Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 42.

⁴⁸ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 43.

⁴⁹ *Saraçlı’ya göre zorunlu göç mağdurları, yerinden edilmiş kişiler üst başlığında mülteciler, sığınmacılar, ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiler gibi gruplardan oluşmaktadır. Yani bu gruplar, yerinden edilmiş kişiler içerisinde yer almaktadır. Saraçlı, Uluslararası Hukukta, 44.*

ise düzensiz göçten bahsedilmektedir.⁵⁰ Diğer bir deyişle düzensiz göç, düzenleyici normların dışında gerçekleşen hareketlerdir.⁵¹ Göçmenler ile hedef veya transit ülkenin hukuksal düzenlemeleri arasında meydana gelen uyumsuzluk ya da boşluk düzensiz göçe sebebiyet vermektedir.⁵²

Düzensiz göç, hedef, kaynak ve transit ülkeler açısından farklı hareketlerle ortaya çıkmaktadır. Hedef ülke için düzensiz göçü oluşturacak hareketler, ülkeye yasadışı olarak girmek ve ülkeye yasal yollarla girmekle birlikte ülkede yasal kalış süresini aşmaktır. Kaynak ülke için, ülkenin terk edilmesi sırasında gerekli yasal prosedürlere uyulmaması düzensiz göçü oluşturacaktır. Transit ülkeler için düzensiz göçü oluşturacak hareketler ise geçiş amacıyla kullanılan ülkeye yasal veya yasal olmayan yollarla girmek ve bu sınırları terk etmektir.⁵³

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndaki tanım, bu tanımlara paraleldir. Düzensiz göçmen kavramı, ülkeye yasal olmayan yollardan yapılan girişleri kapsadığı gibi ülkeden yasal olmayan yollardan yapılan çıkışları da kapsamaktadır. Düzensiz göç aynı zamanda ülkeye meşru olarak giriş yapan bir düzenli göçmenin daha sonra kalış süresini aşma, izinsiz çalışma gibi sebeplerle düzensiz göçmen statüsüne geçmesini de içermektedir.⁵⁴ Kanuna göre Türkiye'ye giriş ve Türkiye'den çıkış yapılması için sınır kapılarının kullanılması gerekmektedir. Sınır kapılarından giriş ve çıkış yapılabilmesi içinse geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerin varlığı gerekmektedir. (md. 5) Bu durumda bir kişinin, Türkiye'ye pasaportu veya onun yerine geçen geçerli bir belgesi olmadan giriş veya çıkış yapması, giriş veya çıkışlarda sınır kapılarını kullanmaması Türkiye açısından düzensiz göç olarak kabul edilecektir.

⁵⁰ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2018), 1; Hüseyin Akif Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-Avrupa Birliği Zirve Bildirisi Uyarınca Düzensiz Göçle Mücadele ve Bazı Sorunlu Alanlar", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24/4 (2020): 155; IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 26; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 23.

⁵¹ Erol K. Yayboke ve Carmen Garcia Gallego, *Out of the Shadows: Shining a Light on Irregular Migration*, Center for Strategic and International Studies, 2019, 2.

⁵² Gonca Oğuz Gök, "Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31 (2016): 66.

⁵³ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Düzensiz Göç Hakkında", (E.T. 24.03.2023), <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>; Asar ve Öğdü, *Geri Kabul*, 26.

⁵⁴ IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 27; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 23; Yılmaz, "Uluslararası Göç", 1689.

4. Bireysel Göç-Kitlesel Göç

Bireysel göç, çoğunlukla kişilerin kendileri tarafından finanse edilen ve münferiden ya da aileleri ile göç etmeleridir. Kitlesel göç ise, sayıca kalabalık insan nüfusunun, iradeleri dışında, savaş, salgın gibi çeşitli nedenler dolayısıyla ani bir şekilde göç etmesi, yer değiştirmesidir.⁵⁵

II. Uluslararası Göç Hukuku ve Süjeleri

A. Uluslararası Göç Hukuku Kavramı

Uluslararası göç hukuku, bireylerin uluslararası göç hareketlerini, bireylerin hedef ülkedeki yasal statüsünü düzenleyen uluslararası kurallar ve ilkeler dizini olarak tanımlanabilir. Kapsayıcı bir hukuk dalı olan bu hukuk dalının amacı, göç sürecinin her aşamasında bireyler için geçerli olan uluslararası hukuk normlarının bir araya getirilmesidir.⁵⁶ Yine farklı bir tanıma göre uluslararası göç hukuku, öncelikle uluslararası hukukun geleneksel kaynakları ve aktörlerinden oluşturulan doktrinsel bir yapıdır.⁵⁷

Uluslararası Göç Örgütüne göre uluslararası göç hukuku, “*devlet egemenliğinden ve insan haklarına ilişkin hukuki belgelerden kaynaklanan göçe ilişkin uluslararası normlar ve ilkeler*” olarak tanımlanmıştır.⁵⁸ Daha yeni tarihli göç hukuku sözlüğünde yer alan tanım, bu tanıma göre daha kapsayıcı tutulmuş olup bireylerin devletler içinde veya devletler arasındaki hareketlerine uygulanan hukuk dalı olarak kabul edilmiş ve uluslararası göç hukuku “*devletlerin yetki ve yükümlülüklerini, göçmenlerin statüsünü, haklarını ve görevlerini, ayrıca uluslararası işbirliğini düzenleyen, çeşitli uluslararası hukuk kaynaklarından türetilen ve göçü düzenleyen uluslararası yasal çerçeve*” olarak tanımlanmıştır.⁵⁹

B. Uluslararası Göç Hukukunun Süjeleri

Göç hukukunun süjeleri, devletler, bireyler ve uluslararası örgütlerdir. Göç hareketliliğinde devletler ve bireylerin çıkarları çoğunlukla çatışmaktadır. Devletler

⁵⁵ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 48-49; IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 14, 85.

⁵⁶ Vincent Chetail, *International Migration Law*, (Oxford: Oxford University Press, 2019), 7.

⁵⁷ Chetail, *International Migration*, 10.

⁵⁸ International Organization for Migration, *Uluslararası Göç Hukuku Sözlüğü N°31*, ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross, (Geneva: IOM), 87, (E.T. 20.03.2023), https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.

⁵⁹ IOM, *Glossary on Migration N°34*, 113.

gerek kendi varlıkları ve güvenlikleri gerekse ülkesinde yaşayan kişilerin varlıkları ve güvenlikleri için göçün sıkı şartlara bağlanmasını, göçün güvenli hale getirilmesini talep etmektedirler. Devletler, göç hukukunda merkezi bir konumda olmakla birlikte göç sadece devletlerin meselesi değildir. Vatandaş olsun olmasın tüm bireyler de göçle yakından ilgilidir.⁶⁰ Bireyler, çeşitli sebeplerle göç hareketliliği içerisinde yer almaya çalışmaktadırlar. Göçmenler için süreçten ziyade sonuç önemlidir. Sürecin yasal olup olmamasına bakmaksızın göç fiilini tamamlamak onlar için birincil amaçtır. Uluslararası örgütlerin amacı ise devlet ile bireyler arasındaki menfaat çatışmasını dengelemek, faaliyetleri kapsamında göçle ilgili çalışmalarda bulunmaktır. Bu kısımda sırasıyla uluslararası göç hukukunun sükeleri devletler, bireyler ve uluslararası örgütler incelenerek bu sükelerin göçle bağlantıları açıklanacaktır.

1. Devletler

Göç, sadece bireyleri etkileyen bir olgu değildir. Göç, devletleri de en az bireyler, birey grupları kadar etkilemektedir. Göç çağı olarak adlandırılan 21. yüzyılda devletler, ulusal güvenliklerini korumak amacıyla göç hareketlerini düzenlemek ve kontrol etmek istemektedirler.⁶¹ Bu nedenle devletler, göç hukukunun temel sükelerinden birini oluşturmaktadır.

a. Genel Olarak

Devlet kavramı ile ilgili herkes tarafından kabul edilen bir tanım bulunmamaktadır. Devletin, genellikle kurucu unsurları üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Örneğin Başgil'e göre devlet “*muayyen bir ülke üzerinde ve, Hükümetle temsil olunan, üstün ve merkezi bir otoritenin hükmü ve gözcülüğü altında, muayyen hukuki ve otonom bir nizama bağlı olarak yaşayan insanlardan mürekkep siyasi ve en geniş birliktir.*”⁶² Toluner'e göre, “*bir siyasi teşkilat türü olarak devlet, yeryüzünün belirlenmiş ve diğerlerinden ayrılmış bir kesiminde teşkilatlanmış bulunan bir birimdir.*”⁶³ Gündüz'e göre devlet “*daimi bir nüfusu, belirli bir ülkesi, bir hükümeti ve diğer devletlerle ilişkilere girme ehliyeti (bağımsızlığı) olan bir milletlerarası hukuk*

⁶⁰ Alexander Betts, “Introduction: Global Migration Governance”, içinde *Global Migration Governance*, ed. Alexander Betts, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 27-28.

⁶¹ Töre, *Uluslararası Göç*, 6.

⁶² Ali Fuat Başgil, “Devlet Nedir? (Realist Bir Tarif Denemesi)”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 12/4 (1946): 990.

⁶³ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1989), 1.

kişisidir”.⁶⁴ Sur’a göre devlet “belirli bir coğrafi alanda yerleşmiş, bir siyasal otorite altında yaşayan insan topluluğunun oluşturduğu sürekli egemen varlık”⁶⁵ olarak tanımlanırken, Aksar’a göre ise “uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ülkesi ve insan topluluğu üzerinde etkin bir siyasal yönetime sahip varlık” olarak tanımlanabilir.⁶⁶ Tanımlardan da anlaşılacağı üzere uluslararası hukuktaki baskın görüşe göre bir teşkilatın devlet kabul edilebilmesi için insan topluluğu, ülke ve başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasal yönetim olmak üzere üç kurucu unsurun⁶⁷ varlığı gerekmektedir.⁶⁸

İnsan topluluğu unsuru, halk ya da millet⁶⁹ olarak nitelendirilmekte olup siyasi bir otorite çerçevesinde örgütlenen gerçek kişilerden oluşmaktadır.⁷⁰ Fakat bu insan topluluğu, salt sayıca bir araya gelmiş, birbirleriyle herhangi bir bağı bulunmayan bir yığın olmayıp çeşitli sebeplerle birbirine bağlanmış bir topluluktur.⁷¹ Bu topluluğunun sayıca fazla ya da az olmasının herhangi bir önemi bulunmamakla birlikte söz konusu topluluğun devletin ülkesindeki varlığı belli bir süreklilik taşımalıdır.⁷²

Devletin varlığından bahsedilebilmesi için gereken ikinci unsur ise sınırları belirlenmiş olan bir toprak parçasının yani ülkenin varlığıdır. Ülke, insan topluluğunun

⁶⁴ Aslan Gündüz, *Milletlerarası Hukuk*, ed. Reşat Volkan Günel, (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 4.

⁶⁵ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2020), 110.

⁶⁶ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 226.

⁶⁷ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2020), 145; Hamza Eroğlu, *Devletler Umumi Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1984), 98; Montevideo Sözleşmesi bu unsurlara dördüncü bir unsur olarak diğer devletlerle iletişime girebilme yeteneğini de eklemektedir. Fakat genel kabule göre üç unsurun varlığı devlet için yeterli olup ayrıca diğer devletlerle ilişki kurabilme yeteneği olmazsa olmaz bir şart olarak aranmamaktadır. Daha fazlası için bkz. Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 226.

⁶⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 5; Enver Bozkurt, Yasin Poyraz ve Selcen Erdal, *Devletler Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 78; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 226.

⁶⁹ Devletin insan topluluğu unsurunun, vatandaşların yanı sıra yabancıları da kapsayıp kapsamadığı hususu doktrinde tartışmalıdır. Yabancıların insan unsuruna dahil olduğuna ilişkin görüşler için bkz. Alexander Orakhelashvili, Akehurst’s Modern Introduction to International Law, (New York: Routledge, 2022), 80; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 113; Eroğlu, *Devletler Umumi*, 99; Karşıt görüşler için bkz. Yılmaz Altuğ, *Devletler Umumi Hukuku*, (İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1995), 30; Caşın, *Modern Uluslararası*, 233.

⁷⁰ Altuğ, *Devletler Umumi Hukuku*, 29-30.

⁷¹ Recai Galip Okandan, “Devletin Beşeri Unsuru”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 13/4 (1947): 1295; Mehmed Akad, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku*, (İstanbul: Der Yayınları, 2021), 125; İlyas Doğan, *Devletler Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008), 217; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 227; Caşın, *Modern Uluslararası*, 236.

⁷² Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk*, Çev. İbrahim Kaya, Yücel Acer, M. Turgut Demirtepe ve Galip Engin Şimşek, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018), 153-154; İslam Safa Kaya, *Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017), 171; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 227; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78-79; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 113.

üzerinde yaşadığı ve devletin egemenliğini kullandığı sınırlar olarak kabul edilmektedir.⁷³ Devletin ülkesi, kara ülkesi, hava ülkesi ve varsa deniz ülkesinin birleşiminden oluşmaktadır.⁷⁴ Devletin temeli kara ülkesidir. Kara ülkesi olmaksızın bir devletin varlığından bahsedilemez. Kara ülkesi, büyük bir kıta parçasından oluşabileceği gibi küçük bir ada parçasından da oluşabilir. Fakat bu kara parçalarının doğal unsurlardan olması gerekmektedir. Uluslararası hukukta, yapay ada ve tesisler ülke olarak kabul edilmemektedir.⁷⁵ Deniz ülkesi, devletin kara ülkesinden başlayarak belirli bir mesafeye kadar giden ve devletin egemenliği altında olan içsular ve karasularını kapsayan deniz alanıdır. Bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin devletin deniz ülkesi içerisinde yer alıp almadığı hususu ise tartışmalı olmakla birlikte baskın görüşe göre bu deniz alanları, devletin ülkesi kapsamında değerlendirilmemektedir.⁷⁶ Hava ülkesi ise devletin kara ve deniz ülkesinin üzerindeki hava alanını kapsamaktadır.⁷⁷

Uluslararası hukukta ülkenin yüzölçümü bakımından büyük ya da küçük olmasının herhangi bir önemi bulunmamakla birlikte üzerinde sürekli olarak yaşanabilme şartı aranmaktadır.⁷⁸ Devletin ülkesinin alanı sınırlarla belirlenmektedir. Bir devletin ülkesini, diğer devlet ülkeleri ile uluslararası alanlardan ayıran farazi çizgiler sınır olarak adlandırılmaktadır.⁷⁹ Sınırlar genellikle andlaşmalarla belirlenmektedir. Sınırların tartışmalı olması devletin varlığını etkilememektedir.⁸⁰

⁷³ Ayferi Göze, *Devletin Ülke Unsuru*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1959), 5-6; Yavuz Abadan, *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952), 154; Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, 31; Caşın, *Modern Uluslararası*, 237; Doğan, *Devletler Hukuku*, 234.

⁷⁴ Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk II İkinci Cilt*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1982), 7; Ali Fuad Başgil, “Devletin Ülke Unsuru”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 13/4 (1947): 1268; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 111; Caşın, *Modern Uluslararası*, 240.

⁷⁵ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78; Pazarcı, 2. *Kitap*, 11; Caşın, *Modern Uluslararası*, 238.

⁷⁶ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 111; Pazarcı, 2. *Kitap*, 11-13; Göze, *Ülke Unsuru*, 31.

⁷⁷ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 111; Pazarcı, 2. *Kitap*, 13; Göze, *Ülke Unsuru*, 64; Caşın, *Modern Uluslararası*, 238; Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, 39.

⁷⁸ Yücel Acer ve İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023), 123; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 226; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 145, 149.

⁷⁹ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 78.

⁸⁰ Sur, *Uluslararası Hukukun*, 111.

Başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasal yönetim yerine doktrinde siyasal otorite,⁸¹ örgütlü bağımsız otorite,⁸² etkin siyasal yönetim⁸³, kurulu otorite⁸⁴ gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Bir insan topluluğunun devlet oluşturabilmesi için kural olarak bu topluluğun aynı zamanda etkin bir siyasal yönetime, geniş anlamda bir hükümete sahip olması da gerekmektedir.⁸⁵ Her ne kadar birbirinden farklı ifadeler kullanılsa da önemli olan kamusal bir otoritenin varlığıdır. Ayrıca kamusal otoritenin başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi belirli bir yapıda örgütlenmiş olması aranmamaktadır. Fiilen böyle bir örgütlenmenin var olması tek başına yeterlidir.⁸⁶ Etkin bir otoritenin varlığından söz edilebilmesi için otoritenin kamu düzenini sağlayabilmesi aranmaktadır. Ayrıca otoritenin hukuk kuralları teşkil ederek bu kuralları uygulama gücüne de sahip olması gerekmektedir.⁸⁷ Siyasal örgütlenmenin iç savaş, ayaklanma gibi sebeplerle geçici olarak etkinliğini kaybetmesi, devletin varlığını etkilememektedir.⁸⁸

Başka bir otoriteye bağımlı olmayan siyasal yönetim unsuru, böyle bir yönetimin/yapılanmanın varlığı yanında bu yönetimin iç işleri ve uluslararası ilişkilerde egemen olması anlamına da gelmektedir.⁸⁹ Bu yönüyle egemenlik, devletin alt unsurlarından birini teşkil etmektedir.⁹⁰ Egemenlik kavramı, iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere iki farklı perspektiften değerlendirilmektedir. İç ve dış egemenlik birbirinden farklı egemenlik türleri olmayıp birbirini tamamlamaktadır. Yani yapılan bu ayrımla sadece egemenliğin farklı yönlerine işaret edilmektedir.⁹¹ İç egemenlik, siyasal yönetimin ülke içinde en üstün iktidar, güç olmasını ifade etmektedir.⁹² Devlet, ülkesi üzerinde uluslararası hukukun çizdiği çerçeveye bağlı

⁸¹ Sur, *Uluslararası Hukukun*, 117.

⁸² Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 79; Kaya, *Temel Bilgiler*, 171.

⁸³ Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 230.

⁸⁴ Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 123.

⁸⁵ Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968), 146; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 230-231; Doğan, *Devletler Hukuku*, 242; Caşın, *Modern Uluslararası*, 257.

⁸⁶ Pazarcı, 2. *Kitap*, 17-18.

⁸⁷ Doğan, *Devletler Hukuku*, 242.

⁸⁸ Orakhelashvili, *Akehurst's*, 81.

⁸⁹ Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 230-231.

⁹⁰ Doğan, *Devletler Hukuku*, 57.

⁹¹ Yusuf Şevki Hakyemez, *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004), 78.

⁹² İlhan Lütem, *Devletler Hukuku Dersleri Birinci Kitap*, (Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1959), 131; Hayati Hazır, "Devletin Egemenliği ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/1 (1990): 19; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel*

kalmak kaydıyla tam ve münhasır egemenliğe sahiptir.⁹³ Dış egemenlik ise bir devletin dış işlerini yani uluslararası ilişkilerini başka otoritelerden bağımsız olarak tek başına yürütebilme kabiliyetidir. Bu unsur, uluslararası hukukta kimi yazarlarca bağımsızlık olarak da ifade edilebilmekle birlikte önemli olan egemen devletin, herhangi bir otoritenin etkisi altında kalmaksızın dış işlerini yürütebilmesi ve ayrıca kendi varlığını sürdürebilmesidir.⁹⁴ Dış egemenlik, devletlerin uluslararası hukukta hukuken eşit oldukları anlamına da gelmektedir. Bir devlet, diğer devletlerle aynı düzeyde olup herhangi bir şekilde diğer devletler üzerinde üstünlük kuramaz, egemenlik haklarını kullanamaz.⁹⁵

Yapılan tanımlardan yola çıkılarak devleti, daimi bir insan topluluğu ve ülkeden oluşan, iç işlerinde en üst otorite olan ve uluslararası alanda diğer devletlerle eşit konumda bulunan varlık olarak tanımlayabiliriz.

b. Devlet ve Göç İlişkisi

Kural olarak ülke, devletlerin egemenliğinin sınırını oluşturmaktadır. İstisnai durumlar saklı kalmak kaydıyla bir devlet, ülkesinin dışında ya da başka bir devletin ülkesinde egemenlik hakkını kullanamaz.⁹⁶ Devletlerin ülkeleri üzerindeki egemenliği tam ve münhasırdır. Yani bir ülke sınırları içerisinde egemen yetkilerin kullanma hakkı sadece devlete özgüdür.⁹⁷ Devletler, ülkesinde bulunan, ülkesine giren her şey ve herkes hakkında tasarrufta bulunabilirler. Fakat bu yetkiler sınırsız değildir. Devletler, yetkilerini kullanırken uluslararası hukuk kurallarına uygun davranmakla mükelleftirler.⁹⁸ Devletin ülkesinde bulunan herkes kavramı hem vatandaşları hem de

Esasları, (Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2017), 164; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2013), 139; Pazarcı, 2. *Kitap*, 20-21; Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, *Genel Kamu*, 126; Caşın, *Modern Uluslararası*, 325.

⁹³ Doğan, *Devletler Hukuku*, 230, 234; Göze, *Ülke Unsuru*, 15; Hakyemez, *Mutlak Monarşilerden*, 80; Pazarcı, 2. *Kitap*, 20; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 147; Teziç, *Anayasa Hukuku*, 139.

⁹⁴ Hazır, “Devletin Egemenliği”, 19; Hakyemez, *Mutlak Monarşilerden*, 88; Pazarcı, 2. *Kitap*, 19.

⁹⁵ Caşın, *Modern Uluslararası*, 325.

⁹⁶ Michael Akehurst, “Jurisdiction in International Law”, *British Year Book of International Law*, 46 (1972-1973): 150; Meray, *Birinci Cilt*, 325; Caşın, *Modern Uluslararası*, 240.

⁹⁷ Doğan, *Devletler Hukuku*, 234; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 158; Pazarcı, 2. *Kitap*, 30; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 145.

⁹⁸ Meray, *Birinci Cilt*, 325-326; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 159; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 147; Caşın, *Modern Uluslararası*, 324, 337.

yabancıları ihtiva etmektedir. Devlet, ülkesinde bulunan yabancılar hakkında da tasarrufta bulunabilir.⁹⁹

Devlet, egemenliği altında bulunan bu sahada çeşitli alanlarda düzenleyici işlem yapma yeteneğini haizdir. Dolayısıyla devletlerin kendi ulus menfaatlerine ilişkin yapmış oldukları düzenlemeler de egemenliklerinin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Devletler, ulusal menfaatlerini korumak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapabilirler.¹⁰⁰ Göç hareketlilikleri de devletlerin egemenlik alanı içerisinde yer almaktadır. Devletler, göçün düzenlenmesi, düzensiz göçün önlenmesi, sınırda göçmenlere uygulanacak politikalar gibi birçok konuda düzenleme yapma hakkını haizdir.¹⁰¹ Devletler, sınırdan ülkeye giriş yapmak isteyen yabancılar için kriterler belirleyebilir ve bu kriterlere uymayan yabancıları ülkesine almayabileceği gibi ülkesinde halihazırda yaşayan bir yabancıyı da sınır dışı edebilir.¹⁰² Bununla birlikte, devletin topraklarında bulunan yabancıların, asgari standartta bir muameleden yararlanma hakkı mevcuttur.¹⁰³

Uluslararası göç, güvenlikçi bir yaklaşım esas alındığında ulus devletin sınırlarına ve düzenine meydan okuyan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Terör faaliyetlerinin hızla arttığı günümüzde sınırların kontrolsüz ve izinsiz geçişlere karşı korunması birçok devlet tarafından vazgeçilmez bir güvenlik önlemi olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁴ Devletler, sınırlarını göçün zarar verici etkilerinden korumak istemektedirler. Devletlerin göç politikaları, sınır yönetimi ve sınır dışı etme uygulamalarıyla şekillendirilmektedir. Bu anlamda ülkeye giriş çıkış noktaları olan sınırların güvenliğinin sağlanması, göç hareketlerinin kontrol edilmesinin ve ulusal güvenliğin sağlanmasının önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Bu nedenle ülkeye girme, ülkede kalma ve ülkeden ayrılma koşullarının belirlenmesi, bu koşullara

⁹⁹ Meray, *Birinci Cilt*, 557; Pazarcı, 2. *Kitap*, 30; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 176; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 159.

¹⁰⁰ Hakyemez, *Mutlak Monarşilerden*, 91; Eroğlu, *Devletler Umumi*, 102; Meray, *Birinci Cilt*, 300.

¹⁰¹ Tiburcio, *The Human Rights*, xix; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 22, 29; Pazarcı, 2. *Kitap*, 79; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 6.

¹⁰² Gülören Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2003), 18; Guy S. Goodwin-Gill, "The Limits of the Power of Expulsion in the Public International Law", *British Yearbook of International Law*, 47/1 (1975): 60; Meray, *Birinci Cilt*, 325; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 159-160; Pazarcı, 2. *Kitap*, 31-32; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 176; Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 36.

¹⁰³ Alfred de Zayas, "Migration and Human Rights", *Nordic Journal of International Law*, 61-62 (1994): 243.

¹⁰⁴ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 112.

uymayan yabancı kişilerin ülkeye kabul edilmemesi ve ülkede barındırılmaması gibi hususlar, devletlerin takdir yetkisi içerisinde yer almaktadır.¹⁰⁵ 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren teröristlerin, ülkeye göç yoluyla girmesiyle göç, güvenlik kavramıyla birlikte yan yana kullanılmaya başlanmış ve ülkede bulunan göçmenlerin tamamına ülke güvenliği için riskli ve potansiyel suçlu gözüyle bakılmıştır.¹⁰⁶ Uluslararası hukukta 11 Eylül saldırıları ile devletin asli sorumluluğunun topraklarının ve halkının güvenliğini sağlamak olduğu hatırlanmıştır.¹⁰⁷ Meydana gelen bu güvenlik kaygısı ise ülkelerin göç politikalarının olumsuz yönde değişimine sebep olmuş ve göçmenler, mülteciler gibi gruplar düzen bozucu unsurlar olarak kabul edilmiştir. Ülkelerde göçmen karşıtlığı argümanları kullanan siyasi düşünceler hızla yükselmiş, göçmenlere karşı politikalar daha da sertleştirilmiştir.¹⁰⁸ Dolayısıyla göç, ulusal güvenlik için bir tehdit olarak görülebilmekte ve devletler içinde ve arasında çatışmalara yol açabilmektedir.¹⁰⁹

Ayrıca, egemen ülkelerin kendi gelecekteki nüfuslarını, nüfus büyüklüğünü ve bileşimini düzenleme hakkına sahip olduğu genel kabul görmüş bir normdur.¹¹⁰ Ulusal topraklarda çok fazla yabancı ikamet ediyorsa, o zaman bir devletin nüfusunu diğer devletlere göre tanımlaması zorlaşabilir. Ulusal topluluk kendini tehdit altında hissedebilir ve göçe karşı sosyal, politik bir tepki gösterebilir.¹¹¹

Devletler, göç konusunda münhasır yetkili olmakla birlikte bu egemenliğe birtakım sınırlamalar getirilmiştir.¹¹² Öncelikle uluslararası hukukun egemen eşit

¹⁰⁵ Tomas Hammar, *Democracy and the Nation State*, (New York: Routledge, 2016), 12; Nuray Ekşi, *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*, (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2012), 45; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 6; Kılınç, *İnsan Hakları*, 27; Töner Şen, “Uluslararası Hukuk”, 134; Çaşın, *Modern Uluslararası*, 233; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 113.

¹⁰⁶ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 140; Oğuz Gök, “Kimin Güvenliği?”, 73-74.

¹⁰⁷ Hollifield, “Migration State”, 900.

¹⁰⁸ Guy S. Goodwin-Gill, “Forced Migration: Refugees, Rights and Security”, içinde *Forced Migration, Human Rights and Security, (Studies in International Law)*, ed. Jane McAdam, (Oxford ve Portland: Hart Publishing, 2008), 7; Mustafa Kara ve Canan Öykü Dönmez Kara, “Türkiye’de Göç Yönetişimi: Kurumsal Yapı ve İşbirliği”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10/2 (2016): 4; Gökhan Taneri, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi*, (Ankara: Bilge Yayınevi, 2012), 90-91; Oğuz Gök, “Kimin Güvenliği?”, 68-69; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 10.

¹⁰⁹ Hollifield, “Migration State”, 887

¹¹⁰ Hammar, *Nation State*, 11.

¹¹¹ Hollifield, “Migration State”, 887.

¹¹² Sarah Song, “Why Does the State Have the Right to Control Immigration?”, *Immigration, Emigration, and Migration: NOMOS LVII American Society for Political and Legal Philosophy*, ed. Jack Knight, (New York: New York University Press, 2017), 3.

süjeleri olan devletler, uluslararası hukuka uygun davranmakla yükümlüdür. Bu bağlamda özellikle uluslararası göçün düzenlenirken bireylerin haklarına özen gösterilmesi gerekmektedir.¹¹³

Devletlerin egemenlikleri, çeşitli örgütlere üye olmak veya sözleşme akdetmek aracılığıyla sınırlandırılabilir. Burada egemenliğin sınırlandırılmasında devletin rızası bulunmaktadır.¹¹⁴ Öncelikle belirtmeli ki devletlerin bu tarz oluşumların içinde bulunma zorunluluğu yoktur.¹¹⁵ Göç hususunda da devletlerin diğer devletlerle veya uluslararası örgütlerle imzaladıkları uluslararası sözleşmeler neticesinde geleneksel münhasır yetkileri kısmen de olsa sınırlandırılmakta ve devletler, birtakım uluslararası yükümlülüklerin süjesi haline gelmektedir. Diğer bir deyişle, devletler imzaladıkları sözleşmeler gereği artık göç konusunu düzenlerken ilgili sözleşme hükümlerini ve dolayısıyla uluslararası hukuku dikkate almak ve sözleşme hükümlerine aykırı düzenleme yapmamakla yükümlü hale gelmektedir.¹¹⁶

c. Devletlerin Göç Hareketlerine İlişkin Konumu

Devletler, göç hareketleri bağlamında menşe (kaynak), hedef ve transit ülke olmak üzere üç farklı konumda bulunabilir. Menşe (kaynak) ülke, göç hareketinin başladığı ülkeyi ifade etmekte olup genellikle göçmenin vatandaşı veya mukimi olduğu ülkedir.¹¹⁷ Hedef ülke, göç hareketi neticesinde varılmak istenen ülkeyi belirtmektedir.¹¹⁸ Menşe ülke ile hedef ülke arasında gerçekleşen göç hareketi sırasında kısa süreli kalınan ülkeler, transit ülkeyi oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle göç hareketi sırasında elverişli şartlar oluşana kadar bireylerin geçici olarak kaldığı ülke, transit ülke olarak kabul edilmektedir.¹¹⁹

Uluslararası göçün, menşe ve hedef ülke üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. İşsizliğin azalması, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi hizmetler

¹¹³ Hollifield, "Migration State", 901-902; Doğan, *Devletler Hukuku*, 243.

¹¹⁴ İlhan Lütem, *Devletler Hukuku Dersleri İkinci Kitap*, (Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti, 1960), 13; Doğan, *Devletler Hukuku*, 244; Caşın, *Modern Uluslararası*, 349.

¹¹⁵ Pazarıcı, 2. *Kitap*, 117.

¹¹⁶ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 6; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 29; Ekşi, *Temel Konular*, 45.

¹¹⁷ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 27; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 48-49.

¹¹⁸ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 48; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 22; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 49-50.

¹¹⁹ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 48; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 22; Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 27; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 50-51.

üzerindeki baskının azalması, hedef veya transit ülkede kazanılan ücretin aileye gönderilmesi ile yerel ekonominin canlandırılması, menşe ülke üzerindeki olumlu etkilere örnek gösterilebilirken vergi ödeyecek kişi sayısının azalması, aile bütünlüğünün bozulması gibi etkiler menşe ülke üzerindeki olumsuz etkilere örnek gösterilebilir.¹²⁰ Kültürel çeşitliliğin artması, yerel halkın çalışmak istemediği işlerde düşük ücretle çalışacak kişi potansiyeli, hedef ülke üzerindeki olumlu etkilere örnek olarak gösterilmektedir. Irksal gerilimlerin yaşanması, bireylerin hedef ülkeye entegre olamamasının meydana getirdiği sorunlar, hedef ülke üzerindeki olumsuz etkilere örnek olarak kabul edilmektedir.¹²¹

2. Bireyler

a. Genel Olarak

Modern uluslararası hukuk anlayışıyla birlikte bireylerin, devletlerin bir objesi olduğuna ilişkin genel kabul terk edilmiş, bireyler özellikle uluslararası ceza hukuku ve uluslararası insan hakları hukuku bakımından birer hukuk süjesi olarak kabul edilmiştir.¹²² Bu alanlarda olduğu gibi göç hukukunda da bireyler, hukuk süjesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç hukukunda süje olarak değerlendirilebilecek bireyler, yabancılar veya diğer bir deyişle geniş anlamda göçmenlerdir. İlgili devletin vatandaşları, uluslararası göç hukuku kapsamının dışında kalmaktadır.

Bireyler, göç etme nedenlerine göre farklı statüler oluşturmakta bu nedenle de göç hukukunda farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Bu durum ise kavram karmaşasına neden olmaktadır. Göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramlar birbiri yerine kullanılmaktadır. Gerçekleşen bir olayda yabancı uyruklu birinin yer alması halinde bu yabancı çoğunlukla göçmen, mülteci veya sığınmacı olarak nitelendirilmektedir. Fakat uluslararası göç hukukundaki statüler bu kadarla sınırlı değildir. Uluslararası toplumda yaşanan gelişmeler, uluslararası göç hukukunu da etkilemekte ve klasik olarak bilinen süjeler haricinde yeni süjelerin oluşumunu sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası göç hukukunda var olan statülerin içerik

¹²⁰ Internet Geography, “What are the Impacts of Migration?”, (E.T. 17.08.2023), https://www-internetgeography-net.translate.googleusercontent.com/igcse-geography/population-and-settlement-igcse-geography/what-are-the-impacts-of-migration/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wapp.

¹²¹ Internet Geography, “What are the Impacts of Migration?”.

¹²² Frank E. Krenz, “The Refugee as a Subject of International Law”, *The International and Comparative Law Quarterly*, 15/1 (1966): 115; de Zayas, “Migration”, 243; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 258.

olarak değişip gelişmelerinin yanı sıra zaman içinde yeni statülerin de ortaya çıkması söz konusudur. Örneğin mültecilik kriterlerini taşımayan kişiler için uluslararası toplumun baskısı ile devletler inisiyatif almış ve ortaya birtakım yeni koruma tedbirleri çıkmış ve yaşanan gelişmeler neticesinde “ikincil koruma” ile “geçici koruma” kavramları da uluslararası göç hukukunun bir parçası haline gelmiştir.¹²³

Bu nedenle kavramsal çerçevenin belirlenmesi her bir statünün hem uluslararası hukuk bakımından hem de Türk hukuku bakımından ele alınarak incelenmesi, aradaki farklılıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Uluslararası göç hukukunda bireylerin sahip olabileceği statüler başlığı altında sırasıyla yabancı, göçmen, mülteci, sığınmacı, şartlı mülteci, göçmen işçi, ikincil koruma ve geçici koruma altında olanlar ile vatansızlar kavramları incelenecektir. Fakat belirtmek gerekir ki bir birey, çakışan statülere de sahip olabilir veya bireyin statüsü göç süresince değişebilir.¹²⁴ Örneğin mülteci olan birey aynı zamanda yabancıdır. Sığınmacı olan bireyin başvurusunun kabul edilmesi ile bireyin statüsü mülteci olarak değişecektir. Yine bir mültecinin göçmen işçi olabilmesi de mümkündür.

b. Bireyler ve Göç İlişkisi

Göç, mekânsal bir değişikliği ifade etmektedir. Göç ile bireyler alışık olduğu çevreden ayrılarak yeni bir çevreye dahil olmaktadır. Bu anlamda göç, bireylerin aidiyet duygusunu zedeleyen sosyal bir olgudur.¹²⁵ Göç eden birey, çeşitli sebeplerle gerisinde bir yaşanmışlık bırakarak yeni bir yaşam için hareket etmektedir. Bu yer değişikliği sadece fiziksel bir değişiklik olmayıp psikolojik, sosyolojik ve kültürel değişiklikleri de beraberinde getirmektedir.¹²⁶ Göç, içerisinde hem umut hem korku barındıran, bireyler için tehlikeleri de beraberinde getiren bir yolculuktur.¹²⁷ Göç, bireyler açısından geleceğinin bugününden daha iyi olacağı öngörüsü sonucunda ortaya çıkmaktadır.¹²⁸

¹²³ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 99.

¹²⁴ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *The Legal Framework for Migrants and Refugees*, (Geneva, 2017), 5; Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), “‘Pushback’ of Human Rights, Ege Denizi’ndeki Geri İtmeler ve Boğulan İnsan Hakları Özel Raporu”, (2022), 55, (E.T. 11.10.2023), <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/geri%20itme%20ozel%20raporu%20son/mobile/index.html>.

¹²⁵ Süleyman Ekici ve Gökhan Tuncel, “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum*, 5/9 (2015): 9-11; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 156.

¹²⁶ Ekici ve Tuncel, “Göç”, 14, 19; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 3; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 55.

¹²⁷ Manning ve Trimmer, *Migration in World History*, 8; de Haas, Castles ve Miller, *The Age of*

c. Bireylerin Göç Hukukunda Sahip Olabilecekleri Statüler

1) Yabancı

a) Uluslararası Hukukta Yabancı

Sözlük anlamına göre yabancı “*başka bir millettten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigane, ecnebi; başka bir milletle ilgili olan; aileden, çevreden olmayan (kimse veya şey), özge; tanınmayan, bilinmeyen, yad; aynı türden, aynı çeşitten olmayan; bir konuda bilgisi, deneyimi olmayan; belli bir yere veya kimseye özgü olmayan*” anlamlarına gelmektedir.¹²⁹ Hukuki anlamda ise yabancının kim olduğunu tanımlayabilmek için öncelikle vatandaşın kim olduğunu tanımlamak gerekir. Zira yabancı kavramı ekseriyetle vatandaşlık ve tabiiyet¹³⁰ gibi kavramlar üzerinden tanımlanmaktadır. Vatandaşlık, kişi ile belirli bir devlet arasında kurulan hukuki ve siyasi bir bağıdır.¹³¹ Diğer bir deyişle, bir devlete hukuki bir bağ ile bağlı olan kişi vatandaş olarak adlandırılmaktadır. Yani vatandaş, yerli olandır. Yabancı ise yerli olmayı ifade etmektedir.¹³² Bu bağlamda Aybay’ın da belirttiği gibi “*yabancı ve uyruk kavramı bir madeni paranın iki yüzü gibidir.*”¹³³ Birbirlerini tamamlar niteliktedirler. Bu bağlamda bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kimse yabancı olarak adlandırılmaktadır.¹³⁴

Migration, 1.

¹²⁸ Mehmet Akif Ertü, *Kozmopolisten Küreselleşen Dünyanın Devletine: Küresel Devlet*, ((İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 254.

¹²⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

¹³⁰ Vatandaşlık, uyruklu, tabiiyet ve yurttaşlık kavramlarının tanımları birbirinden farklılık arz etmektedir. Aybay’a göre yurttaşlık vatandaşlıkla, uyruklu ise tabiiyetle eş anlamlı terimler olup gerçek kişilerin vatandaşlığından bahsedilebilirken tüzel kişilerin ise tabiiyetinden bahsedilebilir. Rona Aybay, Nimet Özbek ve Gizem Ersen Perçin, *Vatandaşlık Hukuku*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019), 7, 11-12; Doğan’a göre tabiiyet kavramı, gerçek veya tüzel kişiler ve şeyler için kullanılabilirken vatandaşlık kavramı sadece gerçek kişiler için kullanılabilir. Bu durumda vatandaşlık kavramı yerine tabiiyet kavramı kullanılmasında bir terminoloji yanlışlığı bulunmamakla birlikte tabiiyet kavramı, her zaman vatandaşlık yerine kullanılamaz. Zira tabiiyet kavramının kapsamı vatandaşlık kavramına göre daha dardır. Doğan, *Vatandaşlık Hukuku*, 5; Meray’a göre ise vatandaşlık ve tabiiyet kavramları aynı anlamda olup hem gerçek hem de tüzel kişileri kapsamaktadır. Meray, *Birinci Cilt*, 557.

¹³¹ Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2019), 21-23; Bahattin Bahadır Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2019), 3-6; Aybay, Özbek ve Ersen Perçin, *Vatandaşlık Hukuku*, 4.

¹³² Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 67.

¹³³ Rona Aybay, *Yabancılar Hukuku*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 13-14.

¹³⁴ Yılmaz Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, (İstanbul: Menteş Matbaası, 1971), 8; Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2018), 16;

Uluslararası Hukuk Enstitüsü'ne (*Institut de droit International*) göre yabancı, “bir devletin ülkesinde bulunup da, halen o devletin tabiiyetini iddiaya hakkı olmayan kimsedir”.¹³⁵ Uluslararası Göç Örgütü'ne göre yabancı, kendi topraklarında bulunduğu devletin vatandaşlığına sahip olmayan kişidir.¹³⁶ Avrupa Komisyonu ise kavramı küresel ve AB bağlamında olmak üzere iki açıdan ele almaktadır. Küresel bağlamda yabancı, belirli bir devletin vatandaşı olmayan kişiyi ifade ederken AB bağlamında, AB üye devletlerinin vatandaşı olmayan kişiyi belirtmekte olup üçüncü devletlerin vatandaşları şeklinde de ifade edilebilmektedir.¹³⁷

Yabancı kavramı yerine uluslararası hukukta vatandaş olmayan, göçmen, üçüncü devlet vatandaşı gibi kavramlar da kullanılmaktadır.¹³⁸ Bu kavramsal farklılıklardan bağımsız bir biçimde yabancı kavramı, gerçek ve tüzel kişileri de ihtiva etmektedir. Bulunulan ülkenin vatandaşlığında veya tabiiyetinde olmayan kişiler gerçek ya da tüzel kişi olması fark etmeksizin yabancı olarak nitelendirilecektir.¹³⁹

Bir ülkede bulunan vatandaşların dışındaki tüm birey grupları yabancı kavramı ile ifade edilmektedir. Bu nedenle yabancı statüsü, çeşitli statüleri içeren genel hukuki bir statüdür. Başka ülkenin vatandaşları, dar anlamda göçmenler, mülteciler, şartlı mülteciler, sığınmacılar, geçici koruma kapsamında olanlar, vatansızlar gibi birçok statü bu statü içerisinde yer almaktadır.¹⁴⁰ Ayrıca belirtmek gerekir ki vatansızlar her devlete karşı yabancı statüsü içerisinde değerlendirilmektedir.¹⁴¹

Erdoğan Göger, *Yabancılar Hukuku*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1976), 5; Ergin Ergül, “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri”, *Türk İdare Dergisi*, 475 (2018): 214; Tiburcio, *The Human Rights*, 1; Aybay, *Yabancılar Hukuku*, 14; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 38; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 67; Caşın, *Modern Uluslararası*, 339; Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri*, 356; Meray, *Birinci Cilt*, 559.

¹³⁵ Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 8.

¹³⁶ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 8.

¹³⁷ European Commission, *Asylum and Migration*, 25.

¹³⁸ Ergül, “Yabancı Kavramı”, 216-217; Asar, *Yabancılar Hukuku*, 23.

¹³⁹ Vedat Raşit Seviğ, *Türkiye'nin Yabancılar Hukuku*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1981), 13; Vahit Doğan ve Hasan Odabaşı, *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004), 275; Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, 7; Asar, *Yabancılar Hukuku*, 23.

¹⁴⁰ Ekşi, *Temel Konular*, 1-4; Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, 6; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 24; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 39; Asar, *Yabancılar Hukuku*, 23-24; Ergül, “Yabancı Kavramı”, 216; Doğan ve Odabaşı, *Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, 275.

¹⁴¹ Seviğ, *Türkiye'nin Yabancılar Hukuku*, 13.

b) Türk Hukukunda Yabancı

Ulusal hukukumuzda yabancı kavramı 29.05.2009 tarih ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK) ile YUKK'da tanımlanmaktadır. Yapılan tanımlar, uluslararası hukuktaki tanımlar ile uyum içerisindedir. Yabancı kişi, Türk hukukunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. (TVK md. 3/1-d ve YUKK md. 3/1-ü) Yani Türk hukuku açısından Türkiye'de bulunan ve Türk vatandaşı olmayan kişiler yabancı olarak nitelendirilecektir. Türkiye'de bulunan yabancı devlet vatandaşları, herhangi bir devletin vatandaşı olmayan vatansızlar, göçmenler, sığınmacılar, uluslararası koruma altında olanlar Türk hukuku bakımından yabancı statüsü içerisinde yer almaktadır.¹⁴² Kişinin çifte vatandaşlığının bulunması durumunda vatandaşlıklarından biri Türk vatandaşlığı ise kişi yabancı olarak kabul edilmeyecektir.¹⁴³

2) Göçmen

a) Uluslararası Hukukta Göçmen

Uluslararası hukukta yapılan tanımlara bakıldığında göçmen kavramının sadece ekonomik göçmen olarak kullanılmasının yanı sıra tüm göç sükjelerini içerecek şekilde kapsayıcı olarak da kullanıldığı görölmektedir. Uluslararası düzeyde kabul edilmiş evrensel bir göçmen tanımı bulunmamaktadır.¹⁴⁴ Göçmen, uluslararası hukukta geniş ve dar olmak üzere iki farklı anlamda kullanılmaktadır.¹⁴⁵ Geniş anlamda göçmen kavramı, son yıllarda yabancı kavramı yerine kullanılmaktadır.¹⁴⁶ Geniş anlamda göçmen, ekonomik, siyasi, dini, sosyal vb. nedenlerle yaşadığı ülkeyi terk ederek yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye giden yani göç eyleminde bulunan kişidir.¹⁴⁷ Geniş anlamda göçmen statüsü, şemsiye bir terim niteliğinde olup ülke içerisindeki devletin vatandaşı olmayan tüm bireyleri yani yabancıları kapsamaktadır.¹⁴⁸ Ülkede bulunan mülteci,

¹⁴² Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 67.

¹⁴³ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 38-39; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 7-8.

¹⁴⁴ IOM, *Glossary on Migration N°34*, 132.

¹⁴⁵ Carling dar ve geniş anlamda göçmen kavramını, kapsayıcı ve dışlayıcı olmak üzere iki farklı görüş ile açıklamaktadır. Görüşler için bkz. Jørgen Carling, "What is the Meaning of Migrants?", (E.T. 01.04.2023), <https://meaningofmigrants.org>.

¹⁴⁶ Asar, *Yabancılar Hukuku*, 23.

¹⁴⁷ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 65; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 28; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 201; Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 25; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 13.

¹⁴⁸ IOM, *Glossary on Migration N°34*, 132.

sığınmacı, geçici koruma statüsündekiler gibi çeşitli hukuki statüler, göçmen statüsünün alt statüleri olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁹

Dar anlamda göçmenler için ekonomik göçmen veya ekonomik mülteci kavramları da kullanılabilmektedir.¹⁵⁰ Dar anlamda göçmen, ekonomik açıdan daha iyi bir hayat yaşayabilmek, hayat standartlarını yükseltebilmek için kendi isteğiyle bir başka ülkeye yerleşen kimsedir. Savaştan veya zulümden kaçanlar bu kavram dışında tutulurlar.¹⁵¹ Bu tanıma göre bir kişinin göçmen sayılabilmesi için aranan ilk kıstas, kişinin ekonomik saik gütmesidir. Diğer bir deyişle yaşadığı yerden daha iyi koşullara sahip olabilmek için tamamen ekonomik sebeplerle ayrılması gerekmektedir. İkinci kıstas ise ülkeden ayrılma fiilinin kişinin isteği ve rızası doğrultusunda gerçekleşmesidir. Kişi ülkeden serbest iradesiyle ayrılmalıdır. En son kıstas ise yerleşme niyetidir. Geçici ziyaretler, kısa süreli eğitimler, turistik ziyaretler için bir ülkede bulunanlar bu anlamda göçmen statüsüne girmemektedirler.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göçmen “uluslararası hukukta tanımlanmayan, bir ülke içinde veya uluslararası bir sınırın ötesinde, geçici veya kalıcı olarak ve çeşitli nedenlerle olağan ikamet yerinden ayrılan bir kişiye ilişkin ortak durumu belirten şemsiye terimdir.” BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı'na göre göçmen “olağan ikamet ettiği ülkeyi değiştiren herhangi bir kişidir.” Bu tanıma dinlenme, tatil, tıbbi, iş, dini vb. nedenlerle yapılan kısa süreli hareketlilikler dahil edilmemiştir.¹⁵² BM'ye göre göçmen ise “sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bireydir.”¹⁵³

Avrupa Komisyonu göçmeni, küresel ve AB/EFTA bağlamında olmak üzere iki farklı şekilde tanımlamıştır. Küresel bağlamda göçmen “vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği devletin toprakları dışında bulunan ve sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla

¹⁴⁹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 58; Ekşi, *Temel Konular*, 12; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 201; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 17.

¹⁵⁰ Yılmaz Altuğ, *Devletler Hususi Bakımından Mülteciler*, (İstanbul: Sermet Matbaası, 1967), 5; Aybay, *Yabancılar Hukuku*, 23.

¹⁵¹ Alfred de Zayas, “Human Rights and Refugees”, *Nordic Journal of International Law*, 61/62 (1994): 253; Carling, “Meaning of Migrants?; Töner Şen, “Uluslararası Hukuk”, 144.

¹⁵² IOM, *Glossary on Migration N°34*, 132.

¹⁵³ IOM, *Glossary on Migration N°25*, 61.

ikamet eden bireydir.” Avrupa Birliği/EFTA bağlamında ise göçmen şu şekilde tanımlanmıştır:

*“Daha önce başka bir AB/EFTA üye devletinde veya üçüncü bir ülkede ikamet ettikten sonra, bir AB/EFTA üye devletinin topraklarında en az 12 ay olarak öngörülmüş bir süre için mutlak ikametgahını kuran kişi veya daha önce bir AB/EFTA üye devletinin topraklarında mutlak olarak ikamet eden kişi, en az 12 ay olarak öngörülen bir süre için söz konusu AB üye devletinde mutlak ikametgahını sonlandıran kişi.”*¹⁵⁴

Uluslararası düzeyde kabul edilen ortak bir göçmen tanımı bulunmamakla birlikte yapılan tanımlar birbirleriyle az çok örtüşmektedir. Göçmen kavramı gerek tüm göç süljeleri için gerekse sadece ekonomik saik güden bireyler için kullanılabildiğinden kavrama yüklenecek anlam her olay bağlamında olaya özgü bir şekilde ayrıca değerlendirilmelidir. Göçmen kavramı, uluslararası göçmen kavramını da ihtiva etmektedir. Uluslararası Göç Örgütü, uluslararası göçmeni “*vatandaşı veya sakini olduğu bir devletin veya vatansız bir birey olması halinde doğduğu veya ikamet ettiği devletin dışında bulunan herhangi bir kişi*” olarak tanımlamaktadır. Yapılan tanım, uluslararası göçün sınıraşan özelliği ile uyumaktadır. Sürekli veya geçici olarak hareket etme niyeti bulunan göçmenler, düzensiz ve düzenli göçmenler de uluslararası göçmen kavramı içerisinde değerlendirilmektedir.¹⁵⁵

b) Türk Hukukunda Göçmen

Türk hukukunda ülkede bulunan ve Türk vatandaşı olmayan kişiler için kullanılan yerleşik terim yabancıdır. Fakat son zamanlarda göçmen kavramının da yabancı kavramıyla eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle Türk hukuku bakımından göçmen kavramının ilk anlamı çok yaygın bir kullanım olmamakla birlikte Türkiye’de bulunan ve fakat Türk vatandaşı olmayan tüm kişiler olarak kabul edilmektedir. Bu şemsiye terimin içerisinde vatansızlar, mülteciler, sığınmacılar gibi farklı statüler mevcuttur.¹⁵⁶

¹⁵⁴ European Commission, *Asylum and Migration*, 252.

¹⁵⁵ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 112.

¹⁵⁶ *Asar*, günümüzdeki küresel göç ile 5543 sayılı İskan Kanunu’ndaki göç olgularının birbirinden farklı olduğunu, 5543 sayılı İskan Kanunu’ndaki göç olgusunun, küresel göçü anlamlandırmakta yetersiz kaldığını, bu nedenle her iki göç olgusu bakımından da göçmen kavramının farklı anlamlar ihtiva ettiğini belirtmektedir. *Asar’a* göre göçmen kavramı İskan Kanunu kapsamındaki göçmenler ve İskan

Göçmen kavramı Türk hukukunda genel bir statünün yanı sıra özel bir statüyü ifade etmek için de kullanılmaktadır. Türk hukukunda göçmenlik, ilk olarak 14.06.1934 tarih ve 2510 sayılı İskan Kanunu¹⁵⁷ ile 1777 sayılı İskan Muafiyetleri Nizamnamesi¹⁵⁸ ile düzenlenmiştir. 2006 yılında bu iki düzenleme yerine 19.09.2006 tarih ve 5543 sayılı İskan Kanunu¹⁵⁹ kabul edilmiştir. 2510 sayılı mülga İskan Kanununda göçmen yerine muhacir kelimesi kullanılmış ve kavram şu şekilde tanımlanmıştır: *“Türkiye’de yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir.”* (md. 3) 5543 sayılı İskan Kanuna göre göçmen ise *“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.”* (md. 3/1-d) 2510 sayılı mülga İskan Kanunu ile 5543 sayılı İskan Kanunundaki tanımlar karşılaştırıldığında iki tanımında birbirine paralellik arz ettiği ve ortak unsurlara yer verildiği görülmektedir. Hükümler dikkate alındığında Türk hukukunda göçmenlik statüsünün Türk soyundan gelme ve Türk kültürüne bağlı olma ve yerleşme amacı ile Türkiye’ye gelme kıstaslarına bağlandığı görülmektedir.¹⁶⁰

5543 sayılı İskan Kanunu’nda dört farklı göçmen tipi kabul edilmiştir¹⁶¹: serbest göçmen, iskanlı göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen. Serbest göçmen, *“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip Devlet eliyle iskan edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir.”* (md. 3/1-e) İskanlı göçmen, *“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal*

Kanunu dışındaki göçmenler olarak ikiye ayrılmalıdır. Asar, *Yabancılar Hukuku*, 38-40.

¹⁵⁷ Mülga İskan Kanunu, (E.T. 01.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>.

¹⁵⁸ İskan Muafiyetleri Nizamnamesi, (E.T. 01.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2898.pdf>.

¹⁵⁹ İskan Kanunu, (E.T. 01.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>.

¹⁶⁰ Altuğ, mültecileri milli ve milletlerarası mülteci olarak ikiye ayırmaktadır. Sığınılan ülkenin halkının çoğunluğu ile aynı soydan olan kişiler, milli mülteci olarak kabul edilirken sığındığı ülkenin halkı ile aynı soydan olmayan kişiler milletlerarası mülteci olarak kabul edilmektedir. Türk soylu kişilerin sahip olduğu göçmenlik statüsü de bu anlamda milli mültecilik muhtevasında değerlendirilebilir. Fakat milli mültecilik, Türk hukuku bakımından göçmenlik statüsünden daha geniştir. Sadece Türk soylu olanlara hasredilemez. Hindistan’a sığınan Hindular’da Hindistan bakımından milli mülteci kapsamında değerlendirilirler. Daha fazlası için bkz. Altuğ, *Mülteciler*, 5.

¹⁶¹ Erdem’e göre, 5543 sayılı İskân Kanunu göçmenleri beşe ayırmıştır. Erdem, *Vatandaşlık Hukuku*, 145, dn. 70.

verilerek iskanları sağlananlardır.” (md. 3/1-f) Münferit göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yurdumuza yerleşmek amacıyla aile olarak gelenlerdir.” (md. 3/1-g) Toplu göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir.” (md. 3/1-ğ)

5543 sayılı İskan Kanunu md. 7’ye göre Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tespit ve tayin edilmesi Cumhurbaşkanlığı kararı ile olmaktadır. Göçmen kabul edilecek ülkelere ilişkin herhangi bir bilgi Türk hukukunda bulunmamaktadır.¹⁶² Göçmenler, talepleri halinde kısa bir prosedürle Türk vatandaşlığına alınabilmektedir.¹⁶³ Türk mevzuatı bakımından göçmen olarak kabul edilemeyecek kişiler de yine İskan Kanunu’nda düzenlenmiştir.¹⁶⁴ İlgili maddeye göre Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilemez. (md. 4)

YUKK’da göçmen terimi tanımlanmamış ve kanun metninde göç fiilinin öznesi olarak göçmen yerine yerleşik terim olan yabancı kullanılmıştır. Sadece Gönüllü Geri Dönüş başlıklı 60/A maddesinde düzensiz göçmen ifadesine yer verilmiş fakat bu kavramla ilgili de herhangi bir tanım yapılmamıştır. Bu anlamda göçmen kavramını geniş anlamda yabancı kavramına eşdeğer kabul eden görüşe göre açıkça zikredilmemiş olsa da göçmen kavramının bu Kanun kapsamında ülkede bulunan tüm yabancılar şeklinde yorumlanması mümkündür.¹⁶⁵

Türk hukukunda göçmen kavramının kullanıldığı diğer bir kanun da 26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu¹⁶⁶ (TCK)’dur. Göçmen kaçakçılığı, “Sınıraşan Örgütlü Suçlara Yönelik BM Sözleşmesi ile Sınıraşan Örgütlü Suçlara Yönelik BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı

¹⁶² Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*, 201.

¹⁶³ Bu ayrıcalık nedeniyle Aybay, göçmenleri “Türk vatandaşı olmaya oldukça yaklaşmış yabancılar” olarak tanımlamaktadır. Aybay, *Yabancılar Hukuku*, 107; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 5.

¹⁶⁴ 2510 sayılı Mülga İskan Kanunu’nda göçmen (muhacir) olarak kabul edilemeyecek kişiler md. 4’te düzenlenmiştir. Maddeye göre Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler ve memleket dışına çıkarılmış olanlar göçmen olarak kabul edilemez.

¹⁶⁵ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 5.

¹⁶⁶ Türk Ceza Kanunu, (E.T. 01.04.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>.

*Protokol*¹⁶⁷ hükümlerinin gereğini yerine getirmek üzere TCK'da suç¹⁶⁸ olarak düzenlenmiştir.¹⁶⁹ TCK'da göçmen kavramı tanımlanmamıştır. Madde metninde de göçmen kavramı zikredilmemiş kanuni tipte yabancı, Türk vatandaşı ve mağdur kavramlarına yer verilmiştir. Madde başlığı ve gerekçesinde ise göçmen kavramı kullanılmıştır.¹⁷⁰ Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu'na göre; *"Madde başlığı ve gerekçesi, madde metninin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bu husus, madde hükümlerinin yorumlanması açısından büyük bir önem taşımaktadır."*¹⁷¹ Komisyonun da belirttiği üzere ilgili maddenin yorumlanmasında madde başlığı ve gerekçesinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Öncelikle yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'nin taraf olduğu Protokol'ün gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla göçmen kaçakçılığı suçu düzenlenmiştir. Yani esasen TCK md. 79 uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesinin bir yansıması olup iç hukukta yabancı ve Türk vatandaşlarına ilişkin özel bir statü oluşturulması gibi bir amaç bulunmamaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında TCK bağlamında göçmen kavramının kullanılmasının terminolojik olarak doğru ve kapsayıcı olmadığı kanaatindeyiz.¹⁷² Öncelikle Türk vatandaşlarının, hukuken göçmen statüsünde olmaları mümkün olmayıp

¹⁶⁷ Protokol metni için ayrıca bkz. (E.T. 01.04.2023), https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/adli_yardimlasma/adli_isbirligi_ceza/cz_istinabe_ek/sozlesmeler/sin_irasan%20örgütlü%20suçlara%20karşı%20bm%20sözleşmesine%20ek-%20göçmen%20kaçakçılığına%20ilişkin%20protokol.pdf.

¹⁶⁸ TCK md. 79- *"(1) Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan; (a) Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkan sağlayan, (b) Türk vatandaşı veya yabancının yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan, kişi üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve bin günden on güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (Ek cümle: 22.07.2010-6008/6 md.) Suç teşebbüs aşamasında kalmış olsa dahi, tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur. (2) (Ek fıkra: 22.07.2010-6008/6 md.) Suçun, mağdurların; (a) hayatı bakımından bir tehlike oluşturması, (b) onur kırıcı bir muameleye maruz bırakılarak işlenmesi, halinde, verilecek ceza yarısından üçte ikisine kadar artırılır. (3) (Değişik: 06.12.2019-7196/56 md.) Bu suçun; birden fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi halinde verilecek ceza yarısına kadar, bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde verilecek ceza yarısından bir katına kadar artırılır. (4) Bu suçun bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur."*; Madde metninde Türk vatandaşının sadece yasal düzenlemelere aykırı bir şekilde ülkeden çıkışına yer verilmesinin nedeni vatandaşın yurda girme hakkında yoksun bırakılamayacağına ilişkin anayasal hükmün varlığıdır. 18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası md. 23, (E.T. 31.03.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

¹⁶⁹ Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), 61.

¹⁷⁰ Madde gerekçesi için bkz. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Ceza Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt 1*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), 246-247.

¹⁷¹ Türk Ceza Kanunu Tasarısı ve Adalet Komisyonu Raporu, Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sayı: 664, (E.T. 31.03.2023), <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c059/tbmm22059119ss0664.pdf>.

¹⁷² Göçmen kaçakçılığı ifadesi yerine insan kaçakçılığı ifadesinin kullanılması hakkındaki görüşü için bkz. Koray Doğan, *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 26.

sadece sosyolojik açıdan göç fiilini yerine getiren kişiler olmaları hasebiyle geniş anlamda göçmen olarak değerlendirilebilirler. Fakat bu değerlendirme hukuken mümkün değildir zira gerek ulusal hukukumuzda gerekse de uluslararası hukukta bir kişinin göçmen olabilmesi için yabancı olması gerekmektedir. Ayrıca uluslararası hukukta uluslararası göç, yabancılar tarafından gerçekleştirilen ve içerisinde yerleşme iradesi de barındıran hareketler bütünü olup TCK bağlamında göçmen kaçakçılığı suçunda ise yerleşme amacı aranmamaktadır.¹⁷³

3) Mülteci

Mülteci, göç hukukunda yer alan temel statülerden birisidir. Uluslararası hukukta en fazla çalışma bu statü ile ilgili yapılmış ve hatta sık sık mülteci hukuku adıyla ayrı bir hukuk dalı olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁴ Arapça kökenli bir sözcük olan mülteci, iltica kelimesinden türemiş olup Türkçede sığınmacı anlamına gelmektedir.¹⁷⁵ Mülteci en genel tanımıyla “yaşamını tehdit eden koşullardan kaçan kişidir.”¹⁷⁶ Diğer bir tanıma göre mülteciler, “siyasi/medeni haklarının ihlali nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişilerdir.”¹⁷⁷ Yine mülteci, zorunlu koşullar sebebiyle yaşadığı ya da bulunduğu ülkeyi terk ederek hedef ülkede, bazen de hedef ülkeye ulaşamadığı için transit ülkede kalmak zorunda kalan kişiler olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁸ Mülteci, kısaca sığınma başvurusu resmen kabul edilmiş kişi olarak da tanımlanabilmektedir.¹⁷⁹ Mülteciler, diğer vatandaşların sahip olduğu hayatını, özgürlüğünü veya servetini tehlikeye atmaksızın vatandaşı olduğu ülkeye geri dönmek ve yabancı bir ülkede vatandaşı olduğu devletin diplomatik himayesinden faydalanmak imkanlarından mahrumdurlar.¹⁸⁰

Mültecilikte, devlet ile birey arasındaki hukuki ve siyasi bağ olarak tanımlanan vatandaşlık bağı gevşemekte ya da kopmaktadır.¹⁸¹ Birey ya vatansız kaldığı için ya da

¹⁷³ Doğan, *Göçmen Kaçakçılığı*, 26.

¹⁷⁴ Paul Weis, “The Development of Refugee Law”, *Michigan Journal of International Law*, 3/1 (1982): 27.

¹⁷⁵ Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

¹⁷⁶ Andrew E. Shacknove, “Who is a Refugee?”, *Ethics*, 95/2 (1985): 274.

¹⁷⁷ Rieko Karatani, “How History Separated Refugee and Migrant Regimes: In Search of Their Institutional Origins”, *International Journal of Refugee Law*, 17/3 (2005): 519; Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 99.

¹⁷⁸ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 36.

¹⁷⁹ Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 18.

¹⁸⁰ Meray, *Birinci Cilt*, 247.

¹⁸¹ Altuğ, *Mülteciler*, 30.

etkili bir vatandaşlığa sahip olmadığı için devletin korumasından yararlanamamakta bu nedenle de uluslararası toplum tarafından sağlanan korumaya ihtiyaç duymaktadır.¹⁸² Öncelikle belirtmek gerekir ki, kişinin mültecilik sıfatını kazandığına ilişkin belirleme kurucu değil bildirici bir niteliktedir. Kişi veya kişi grupları hukuksal olarak göç hukukunu oluşturan çeşitli belgelerdeki, andlaşmalardaki, yargı kararlarındaki şartları taşıdığı an mültecilik sıfatına hak kazanmakta ancak kişi fiilen mülteci şartlarını taşımakta olduğu için sonrasında kendisine devlet tarafından bu statü tanınmaktadır.¹⁸³

a) Uluslararası Hukukta Mültecilik

Uluslararası hukukta mülteci kavramı tanımlanırken genellikle 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi)¹⁸⁴ ve Sözleşmeyi değiştiren ve tamamlayan 1967 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol’de (1967 New York Protokolü)¹⁸⁵ yer verilen tanım¹⁸⁶ esas alınmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mülteci kavramı iki öncülde tanımlanmaktadır. İlk olarak Sözleşmeden önceki metinlerde¹⁸⁷ mülteci olarak kabul edilen sözleşmesel¹⁸⁸ veya sözleşme öncesi mültecilere¹⁸⁹ yer verilmiştir. Mülteci olarak kabul edilen ikinci grup

¹⁸² Jane McAdam, *Complementary Protection in International Refugee Law*, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 20; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 9-10; Weis, “Refugee Law”, 9.

¹⁸³ James C. Hathaway, “What’s in a Label”, *European Journal of Migration and Law*, 5 (2003): 2; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 35; Weis, “Refugee Law”, 38.

¹⁸⁴ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, Cenevre’de imzalandığı için 1951 Cenevre Sözleşmesi olarak da bilinmektedir. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme metni için bkz. 05.09.1961 tarih ve 10898 sayılı Resmi Gazete, 5927-5034, (E.T. 02.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>.

¹⁸⁵ “Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol”, (E.T. 07.04.2023), https://treaties.un.org/doc/Treaties/1967/10/19671004%2007-06%20AM/Ch_V_5p.pdf.

¹⁸⁶ “(1) 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokol ya da Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü’ne göre mülteci sayılan; Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları, bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatı verilmesine engel değildir; (2) 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korkusu nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.”

¹⁸⁷ 1951 Sözleşmesi’nden önceki metinler, 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri, 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü ile Uluslararası Mülteci Örgütü Anayasası’dır.

¹⁸⁸ Neva Övünç Öztürk, “1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65 (2) 2016: 433.

¹⁸⁹ M. Tevfik Odman, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya’da ve Türkiye’de İlticanın Gelişim Süreci)*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2020), 65.

ise sözleşmesel/sözleşme öncesi mülteciler dışında kalan ve 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri sebebiyle zulme uğramaktan korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve ülkesinin uluslararası alanda sağlayacağı himayeden yararlanamayan veya korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişilerdir. Tabiiyeti bulunmayan ve önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında olup da ülkesine haklı korku¹⁹⁰ nedeniyle dönemeyen veya dönmek istemeyen bireyler de mülteci olarak kabul edilmektedir. (md. 1, 2) Sözleşmede belirli durumlar içinde bulunan her bireye mülteci statüsünün verilmesi öngörülmüş olup bu bağlamda mültecinin bireyci bir yaklaşımla tanımlandığı söylenebilir.¹⁹¹

Tanımda yer verildiği üzere bir kişinin 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında mülteci olarak kabul edilebilmesi için 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen bir olayın varlığı aranmaktadır. Hükmün mefhumu muhalifinden 1 Ocak 1951'den sonra meydana gelen olaylar sebebiyle mültecilik statüsünün tanınamayacağı çıkartılmaktadır. Tanımda yer verilen 1 Ocak 1951'den önceki olaylar ifadesinin devletlerin tercihinine bağlı olarak 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar veya 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar şeklinde kullanılması mümkündür. Yer verilen bu hükümler ışığında mülteci tanımının devletlerce hem zamansal hem de coğrafi olarak sınırlandırılabilmesine cevaz verilmiştir. Mülteci tanımını sadece Avrupa'dan gelen kişilerle sınırlandıran devletlerin, bu tanımlı Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne gönderilecek bir bildirimle kendisi için genişletebilmelerine ise imkân tanınmıştır. (md. 1/B-2) Sözleşmede mülteci tanımına getirilen zamansal ve coğrafi sınırlamalar 1967 New York Protokolü ile kaldırılmıştır.¹⁹² Protokole taraf olan devletler, sözleşmeye zamansal olarak herhangi bir sınırlama getirememekle birlikte Protokolün 1. maddesi uyarınca uygulanmasına çekince koyarak coğrafi sınırlamanın devam etmesini öngörebilirler. Protokol ile 1951 Cenevre Sözleşmesi tadil edilmiş olup 1 Ocak 1951'den sonra meydana gelen olaylar nedeniyle de kişilere mültecilik statüsü verilebilmesi mümkün hale getirilmiştir.

¹⁹⁰ Haklı sebebe dayanan korku, bu korkunun açıklanmasındaki görüşler ve daha fazlası için bkz. Caşın, *Modern Uluslararası*, 1445-1446; Altuğ, *Mülteciler*, 19-20.

¹⁹¹ Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 28.

¹⁹² Bu durum Protokolün giriş kısmında "Sözleşmedeki tanımın kapsamına giren bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarih sınırlamasına eşit hukuki statüden yararlanmalarının arzu edilir olduğunu dikkate alarak ..." şeklinde belirtilmiştir.

Sözleşmede kişinin zulme uğrama korkusunun sebepleri; ırk, din, vatandaşlık, belli bir gruba mensubiyet¹⁹³ ve siyasi düşünceler olmak üzere tahdidi sayım yolu ile belirtilmiş olup ayrıca bu korkunun haklı olması da aranmıştır.¹⁹⁴ Bu kategoriler dışında yer alan kıtlık, doğal afet gibi nedenlerle ülkesini terk eden kişiler, 1951 Cenevre Sözleşmesi bağlamında mülteci olarak kabul edilemeyecektir.¹⁹⁵ Sözleşmede söz konusu zulüm tehlikesini ortaya çıkaran süje veya süjelere ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte akla ilk gelen süje devletlerdir. Kişinin vatandaşı ya da mukimi olduğu devlet, zulüm tehlikesini ortaya çıkaran süje olabilir. Silahlı grupların bu bağlamda süje olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği diğer bir deyişle silahlı grupların zulmünden kaçan kişilerin mülteci olarak kabul edilip edilemeyeceği hususu ise tartışmalıdır. BMMYK ve sığınma hakkına ilişkin uluslararası kuruluşlara göre, devlet dışı aktörler de zulüm tehlikesini oluşturan süje olarak kabul edilebilmektedir. Buna karşılık bazı Avrupalı devletlerin, mülteci statüsünün tanınabilmesini doğrudan devlet tarafından zulüm ya da baskı görmüş olma şartına bağladığı görülmektedir. Sözleşme hükümleri dikkate alındığında devlet tarafından zulüm ya da baskı görmekten ziyade devlet tarafından koruma sağlanamamasından bahsedilmektedir. Bu durumda esas alınan unsur devletin koruma sağlaması olduğundan silahlı grupların da devletlerin yanı sıra zulmün ortaya çıkmasına sebep olan süjeler arasında yer alabileceği kabul edilmektedir. Bu kabule göre bu grupların zulmünden kaçan kişiler de mülteci olarak değerlendirilebilecektir.¹⁹⁶

Mültecilik için gereken diğer bir şart kişinin vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği ülkesinin dışında bulunmasıdır. Yani mülteci sıfatını alacak kişinin bir ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olması zorunlu değildir. Kişi vatansız da olsa diğer şartları sağlamak kaydıyla mültecilik statüsünden faydalanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, mültecilik statüsünü kazanan vatansızların, BM'nin vatansız kişiler için hazırladığı Sözleşmeden yararlanamayacak olmasıdır.¹⁹⁷ Kişinin birden fazla

¹⁹³ Kadın olma, yani cinsiyete dayalı ayrımcılık belirli durumlarda belirli toplumsal gruba mensubiyet bağlamında değerlendirilmektedir. Elif Uzun ve Neslihan Özkerim Güner, *Mülteci Hukuku Temel Kavramlar ve Mevzuat*, (Eskişehir: Nisan Yayınevi, 2022), 28-29.

¹⁹⁴ Haklı korku hakkında daha geniş bilgi için bkz. Altuğ, *Mülteciler*, 19-20; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 91-92; Ekşi, *Temel Konular*, 7; Caşın, *Modern Uluslararası*, 1447.

¹⁹⁵ Sibel Özel, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2020): 713.

¹⁹⁶ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 109.

¹⁹⁷ Altuğ, *Mülteciler*, 37.

vatandaşlığının olması hali Sözleşmede ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre kişinin birden fazla vatandaşlığının bulunması halinde kişinin mülteci sayılabilmesi için vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkelerden hiçbirisi tarafından himaye edilmemesi gerekmektedir. (md.1-2)

Mültecilik statüsü bireysel nitelik taşımakta olup kitlesel akın halinde uygulanmaz.¹⁹⁸ Mültecilik statüsünün sona erme sebeplerine¹⁹⁹ Sözleşmede yer verilmiş olup bu sebeplerden birinin ortaya çıkması halinde mülteci bu sıfatını kaybedecektir. Mültecilik statüsünden yararlanamayacak kişiler, Sözleşme’de üç grup halinde sıralanmıştır. Maddeye göre BM organı veya örgütünden halihazırda koruma ve yardım gören kişiler (md. 1/D) 1951 Cenevre Sözleşmesi bakımından mülteci olarak nitelendirilemeyecektir. Bu kategoride yer alan kişilere, Birleşmiş Milletler Yakın Doğudaki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Kuruluşu’ndan (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East-UNRWA) koruma ve yardım gören Yakın Doğudaki Filistinliler örnek gösterilebilir. UNRWA’nın sorumlulukları tüm Filistinli mültecileri kapsamamakta olup yalnızca sınırlı coğrafi alan içindeki belirli Filistinli mültecileri kapsamaktadır. Bu nedenle Yakın Doğudaki Filistinliler, 1951 Cenevre Sözleşmesi bağlamında mülteci olarak kabul edilmemektedir.²⁰⁰ 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin uygulanmayacağı ikinci grupta ise ikamet edilen ülkede o ülke vatandaşları ile aynı muameleyi gören yabancılar vardır. (md. 1/E) *Ekşi*’ye göre bu grupta yer alanlar ulusal mülteciler olarak ifade edilmektedir.

¹⁹⁸ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 97.

¹⁹⁹ Madde 1/C: “Yukarıdaki kısım A’da belirtilen hükümlerin kapsamına giren her kişi eğer: (1) “Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteği ile tekrar yararlanırsa veya” (2) “Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi arzusu ile tekrar kazanırsa; veya” (3) “Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığını yeni kazandığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa; veya” (4) “Kendi arzusu ile terk ettiği veya zulüm korkusu ile dışında bulunduğu ülkeye kendi arzusu ile, tekrar yerleşmek üzere dönmüşse; veya” (5) “Mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemezse; İşbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için önceden geçerli zulme ait haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A (1) Kısmı’nın kapsamına giren bir mülteciye tatbik olunmayacaktır”; (6) “Tabiiyetsiz olup da, mülteci tanınmasını yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilecek durumda ise; Ancak işbu fıkra, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için önceden maruz kaldığı zulme bağlı haklı sebepler ileri sürebilen, bu maddenin A (1) kısmının kapsamına giren bir mülteciye uygulanmayacaktır. Bu kişiye, işbu Sözleşme’nin uygulanması sona erecektir.”

²⁰⁰ Hilal Cecanpınar, “Terör Suçu İşleyenlerin Mülteci Statüsündeki Konumu”, içinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorunlar Kongresi*, ed. Ayşe Nur Tütüncü, Havva Karagöz, Çakıl Su Civelek, Cem Uysal (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019), 539-540; UNCHR, *An Introduction of International Protection*, 2005, 7, (E.T. 07.04.2023), <https://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf>; *Ekşi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 43.

Bu gruba Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) vatandaşları örnek gösterilebilir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşları, Türkiye nezdinde imtiyazlı yabancılar olarak nitelendirilmekte olup Türk vatandaşları ile aynı muameleye tabi tutulduğu için 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin dışında kalacaklardır.²⁰¹ Üçüncü grupta yer alanlar ise uluslararası belgelerde tanımlanmış suçlardan herhangi birini işleyen kişiler, mülteci sıfatından önce kabul eden ülke dışında siyasi nitelikli olmayan ağır bir suç işlemiş kimseler ve BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı fiilleri dolayısıyla suçlu olduğuna dair ciddi bir kanaat oluşmuş kişilerdir. (md. 1/F)

1951 Cenevre Sözleşmesindeki mülteci tanımının ilk kısmında Sözleşmeden önceki metinlerde mülteci olarak kabul edilen kişilere yer verilmiş olup bu tanımların bir kısmı Milletler Cemiyeti tarafından düzenlenen metinlerde yer almaktadır. Milletler Cemiyeti döneminde mülteci, hukuki, sosyal ve bireyci yaklaşımlar olmak üzere farklı yaklaşımlarla tanımlanmıştır.²⁰² Hukuki yaklaşıma göre mülteci, kendi ülkesinde devletin korumasından yararlanamayan kişilerdir.²⁰³ 1935-1939 yılları arasında mültecilere ilişkin belgelerde mültecilik kavramı, sosyal yaklaşıma göre tanımlanmış olup tanımlar sosyal içerik taşımaktadır. Bu yaklaşıma göre sosyal veya politik olaylar sonucunda kendi devletlerinin sağlayacağı korumadan mahrum kişiler mülteci olarak kabul edilmiştir.²⁰⁴ Bireyci yaklaşım ile mülteci statüsünün belirli bir grubu işaret edecek şekilde kullanılması anlayışından vazgeçilmiş ve mülteci, kendi ülkesindeki adaletsizlikten, zulümden dolayı ülkesi dışında yeni bir hayat kurmak isteyen kişi olarak tanımlanmış olup bu tanımın ayrıca siyasi ayrılıkçıları da içerdiği kabul edilmiştir.²⁰⁵ Milletler Cemiyeti döneminde geçerli olan bu yaklaşımlar, Cemiyet tarafından hazırlanan metinleri de etkilemiştir.²⁰⁶

²⁰¹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 43.

²⁰² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tefik Odman, *Mülteci Hukuku*, (Ankara: İmaj Yayıncılık, 1995), 19-25; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 86.

²⁰³ Odman, *Mülteci Hukuku*, 20-21; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 86-87.

²⁰⁴ Odman, *Mülteci Hukuku*, 23; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 87.

²⁰⁵ Odman, *Mülteci Hukuku*, 24; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 88-89.

²⁰⁶ Mülteci kavramı, “Rus ve Ermeni Mültecilere Kimlik Belgelerinin Verilmesi Hakkında 12 Mayıs 1926 tarihli Düzenleme”de, “Rus ve Ermeni Mülteciler Lehine Alınan Bazı Önlemlerin Diğer Mülteci Kategorilerini de Kapsayacak Şekilde Genişletilmesine İlişkin Düzenleme”de ve “Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin 28 Ekim 1933 tarihli Sözleşme”de hukuksal yaklaşımla tanımlanırken “1938 Tarihli Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsü’ne İlişkin Sözleşme”de sosyal yaklaşımla tanımlanmıştır. Odman, *Mülteci Hukuku*, 22-23.

1922 ve 1946 yılları arasındaki bu metinlerde grup ya da kategori yaklaşımına yer verilmiş olup mültecilik için iki temel şart aranmıştır. Bu şartlar, kişinin menşesi ülkesi dışında bulunması ve menşesi ülkesinin korumasından yararlanmamasıdır.²⁰⁷ “*Rus ve Ermeni Mültecilere Kimlik Belgelerinin Verilmesi Hakkında 12 Mayıs 1926 tarihli Düzenleme*”de²⁰⁸ mülteci kavramı, Rus ve Ermeni vatandaşlığı üzerinden tanımlanmıştır. Düzenlemeye göre mülteci “*Rus: Sosyalist Sovyet Cumhuriyetler Birliği Hükümetinin korumasından yararlanmayan veya artık yararlanmayacak ve başka bir vatandaşlık kazanmamış Rus asıllı herhangi bir kişi; Ermeni: Daha önce Osmanlı İmparatorluğu tebaası olan ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin korumasından yararlanmayan veya artık yararlanmayacak ve başka bir vatandaşlık kazanmamış Ermeni asıllı kişi*” olarak tanımlanmıştır.²⁰⁹ “*Rus ve Ermeni Mülteciler Lehine Alınan Bazı Önlemlerin Diğer Mülteci Kategorilerini de Kapsayacak Şekilde Genişletilmesine İlişkin Düzenleme*”de²¹⁰ mülteci kavramı, Asurlular, Asurlu Keldaniler, asimile edilmiş mülteciler²¹¹ ve Türk mültecileri içerecek şekilde genişletilmiştir. Düzenlemeye göre mülteci, “*tabi olduğu devletin diplomatik korumasından yararlanamayan ya da artık yararlanamayacak olan ve başka bir devlet vatandaşlığında bulunmayan Asurlu, Asurlu Keldani ve Suriye veya Kürt asıllı olup asimile edilmiş mültecilerdir.*” Türk mülteciler ise “*24 Temmuz 1923 Lozan Andlaşması hükümlerine göre Türkiye Cumhuriyeti’nin korumasından yararlanmayan veya artık yararlanmayacak ve başka bir vatandaşlık kazanmamış olan, daha önce Osmanlı İmparatorluğu’nun tabiiyetinde olan Türk kökenli herhangi bir kişi*” olarak tanımlanmıştır.

²⁰⁷ Neva Övünç Öztürk, “Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavramı ve Tanımının Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi”, içinde *Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2012), 930; Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 124; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 24.

²⁰⁸ Bu düzenleme ile 5 Temmuz 1922 ve 31 Mayıs 1924 tarihli düzenlemelere ek ve değişiklik yapılmıştır. Bu nedenle “*Rus ve Ermeni Mültecilere Kimlik Belgesi Verilmesi Hakkındaki 5 Temmuz 1922 ve 31 Mayıs 1924 tarihli Andlaşmaları Değiştiren ve Tamamlayan Düzenleme*” olarak da kullanılabilir. Örnek olarak bkz. Altuğ, *Mülteciler*, 9.

²⁰⁹ “*Rus ve Ermeni Mültecilere Kimlik Belgelerinin Verilmesi Hakkında 12 Mayıs 1926 tarihli Düzenleme*”, (E.T. 05.04.2023), <https://www.refworld.org/pdfid/3dd8b5802.pdf>.

²¹⁰ “*Rus ve Ermeni Mülteciler Lehine Alınan Bazı Önlemlerin Diğer Mülteci Kategorilerini de Kapsayacak Şekilde Genişletilmesine İlişkin Düzenleme*”, (E.T. 06.04.2023), <https://www.refworld.org/docid/42cb8d0a4.html>.

²¹¹ Altuğ, asimile edilmiş mülteciler kavramı yerine teşmil edilmiş mülteciler kavramını kullanmaktadır. Altuğ, *Mülteciler*, 11.

“Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin 28 Ekim 1933 tarihli Sözleşme”ye²¹² göre, 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 tarihli Düzenlemelerde belirtildiği şekliyle Rus, Ermeni ve Sözleşme kapsamına dahil edilen diğer mülteciler için uygulanacak olup taraflar imza veya katılma sırasında bu tanımı değiştirebilir veya tanımın kapsamını genişletebilirler. (md. 1) Örneğin Fransa, sözleşmeyle kabul edilmiş olan bu tanımın kapsamını genişletmek suretiyle İspanyol uyruklu kişileri de mülteci olarak kabul etmiştir. Bu tanım diğer devletler için geçerli değildir.²¹³

Mülteci kavramının tanımlandığı sözleşmelerden bir diğeri, “1938 Tarihli Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsü’ne İlişkin Sözleşme”dir.²¹⁴ Sözleşmede mültecilik statüsü, belli şartları taşıyan Alman vatandaşlarına hasredilmiştir. Sözleşmeye göre “Alman vatandaşlığına sahip olan veya sahip olmuş olan ve başka bir vatandaşlığa sahip olmayan ve hukuken veya fiilen Alman Hükümetinin korumasından yararlanmadığı ispatlanan kişiler” ile “daha önceki Sözleşmeler veya Andlaşmalar kapsamına girmeyen ve burada yerleşik olduktan sonra Almanya topraklarını terk eden, hukuken veya fiilen Almanya Hükümetinin korumasından yararlanmadıkları kanıtlanan vatansız kişiler” mülteci olarak kabul edilmiştir. (md. 3) “Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Geçici Düzenlemeye ve Sözleşmeye Ek Protokol”de²¹⁵ ise mülteci kavramı Avusturya vatandaşlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiş olup bu durum şu şekilde belirtilmiştir:

“Almanya’dan gelen mülteciler ifadesi, Avusturya vatandaşlığına sahip olan ve Alman vatandaşlığı dışında herhangi bir vatandaşlığa sahip olmayan, hukuken veya fiilen Almanya Hükümetinin korunmasından yararlanmadığı kanıtlanan kişiler ile daha önce herhangi bir sözleşme veya Düzenleme kapsamında olmayan ve daha önce Avusturya’yı oluşturan toprakları orada yerleştikten sonra terk etmiş olan ve Almanya Hükümetinin hukuken veya fiilen

²¹² “Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşme”, (E.T. 07.04.2023), <https://www.refworld.org/docid/3dd8cf374.html>.

²¹³ İlgili Kararnameye göre İspanyol mülteciler, “İspanyol vatandaşı bulunan veya bulunmuş olan, diğer bir başka hiçbir vatandaşlığı bulunmayan ve fiilen veya hukuken İspanyol hükümetinin himayesinden istifade etmedikleri tespit olunan kimseler” olarak tanımlanmıştır, Altuğ, *Mülteciler*, 12; McAdam, *Complementary Protection*, 26-27.

²¹⁴ “Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme”, (E.T. 06.04.2023), <https://www.refworld.org/docid/3dd8d12a4.html>.

²¹⁵ “Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Geçici Düzenlemeye ve Sözleşmeye Ek Protokol”, (E.T. 06.04.2023), <https://www.refworld.org/docid/3dd8d1fb4.html>.

korunmasından yararlanmadıkları kanıtlanmış vatansız kişileri ifade eder.”
(md. 1)

Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü Ekinde yer alan 16.02.1946 tarihli BM Ekonomik ve Sosyal Komite Kararı’na²¹⁶ göre ilgili hükümler saklı kalmak kaydıyla,

“Mültecilik statüsü uyruğunda olduğu veya ikamet ettiği ülkeyi terk eden veya bu ülke dışında bulunan ve vatandaşlığını korumuş olsun ya da olmasın, belirtilen üç kategoriye aittir. Bu kategoriler: a) mülteci olarak uluslararası statüden yararlanıp yararlanmadığına bakılmaksızın Nazilerin veya faşist rejimlerin veya II. Dünya Savaşı’nda bunların tarafında yer alan rejimlerin veya vatan hainlerinin veya BM aleyhine onlara yardım eden benzer rejimlerin kurbanları; b) mülteci olarak uluslararası statüden yararlanıp yararlanmadığına bakılmaksızın İspanyol Cumhuriyetçiler ve İspanya’daki Falanjiist rejimin diğer kurbanları, c) II. Dünya Savaşı’ndan önce ırk, din, milliyet veya siyasi görüşleri nedeniyle mülteci sayılan kişiler.” (Part 1/Section A-1)

Mülteci terimi, savaş yetimleri veya ebeveynleri kaybolan ve kendi menşee ülkeleri dışında bulunan refakatsiz çocuklar için de geçerlidir. 16 yaşında veya daha küçük olan bu tür çocuklara, uyruğu belirlenebilenlerin normal olarak ülkelerine geri gönderilmeleri de dahil olmak üzere mümkün olan tüm öncelikli yardımlar sağlanacaktır. Kararda bu kişilere ek olarak *“Almanya veya Avusturya’da oturup da Yahudi olanlar, yabancılar, vatansız kimseler, Nazi zulmüne maruz kalıp, gözaltına alınmış olanlardan; buralardan kaçmış bulunup da düşman atağı veya savaş şartları nedeniyle tekrar geri dönüp de usulünce yeniden yerleşemeyenler”*²¹⁷ ile kendi ülkeleri dışında bulunan refakatçisiz çocuklar, anne babası ortadan kaybolmuş çocuklar da dahil edilmiştir. (Part I/Section A-2, 3) Savaş suçluları, vatan hainleri de dahil olmak üzere belirli kişi kategorileri Karar kapsamında mülteci olarak kabul edilmemiştir. (Part II)

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin kurulması ve 28.07.1951 tarihinde Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin imzalanması mülteciler için bir dönüm noktası teşkil etmektedir.²¹⁸ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek

²¹⁶ Annex I, (E.T. 06.04.2023), https://treaties.un.org/doc/Treaties/1948/08/19480820%2007-01%20AM/Ch_V_1p.pdf.

²¹⁷ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 90.

²¹⁸ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 152.

Komiserliği (BMMYK) Tüzüğüne²¹⁹ göre Komiserliğin yetki alanına girecek yani mülteci olarak kabul edilecek kişiler, iki bent halinde belirtilmiştir. Mülteci olarak kabul edilecek kişilere ilişkin ilk kategori, 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri, 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Şubat 1939 Protokolü ve Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü'nde mülteci olarak kabul edilen kişilerdir. Bu belgelere göre mülteci olarak kabul edilenler BMMYK Tüzüğü bakımından da mülteci olarak kabul edilmiştir. İkinci kategoride ise 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olayların sonucunda ırkı, dini, milliyeti ve siyasi düşünceleri sebebiyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu veya herhangi bir vatandaşlığının bulunmaması halinde ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, bu korku veya kişisel tercihi dışındaki sebeplerden dolayı vatandaşı veya mukimi olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişiler yer almaktadır. (6/A-ii)

Bölgesel sözleşmelerde de mülteci tanımına yer verilmiş olup bu tanımların gerek 1951 Cenevre Sözleşmesi gerekse 1967 New York Protokolü'ne göre daha geniş olduğu görülmektedir. Tarihsel sıralama bakımından mülteci tanımının yer verildiği bölgesel metinlerden biri, 1966 “*Mültecilerin Statüsü ve Muamele Konusunda Bangkok İlkeleri*”dir.²²⁰ Bağlayıcı olmayan bu metinde mülteci kavramı diğer Sözleşmelere oranla daha geniş tanımlanmıştır.²²¹ Mültecilere Karşı Muameleye İlişkin İlkeler göre mülteci tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü kapsamındaki kişilerin²²² yanı sıra “*vatandaşı veya mukimi olduğu ülkenin bir kısmı veya tamamının saldırıya uğraması, işgal edilmesi, yabancı egemenliğine girmiş olması veya kamu düzenini ciddi biçimde bozan olayların meydana gelmiş olması sebebiyle vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkeyi başka bir ülkeye sığınmak amacıyla terk eden kişileri de kapsamaktadır.*” (md. 1/1-2)

²¹⁹ BMMYK Tüzüğü, (E.T. 07.04.2023), <https://www.unhcr.org/4d944e589.pdf>.

²²⁰ “*Mültecilerin Statüsü ve Muamele Konusunda Bangkok İlkeleri*”, (E.T. 21.04.2023), <https://www.refworld.org/docid/3de5f2d52.html>.

²²¹ Uzun ve Özkerim Güner, *Temel Kavramlar*, 41.

²²² Bangkok İlkeleri md. 1/1, “*Mülteci ırk, renk, din, siyasi inanç ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti yüzünden zulüm ya da haklı bir temele dayanan zulme uğrama korkusu nedeniyle: (a) vatandaşı olduğu devleti, ya da milliyetine mensup olduğu ülkeyi veya bir vatandaşlığa sahip değilse sürekli ikamet ettiği devlet ya da ülkeyi terk eden, veya, (b) böyle bir devlet ya da ülkenin dışında iken buraya geri dönmesi ya da korumasından yararlanması mümkün olmayan ya da bunu istemeyen kimsedir.*” İltica ve Göç Merkezi, *Bangkok İlkeleri*, (E.T. 22.04.2023), <https://drive.google.com/file/d/1mN01-3TmvSGdFgwVd2yZMiHQDEvkTq5S/view>.

“1969 Afrika’da Yaşanan Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi”nde²²³ mülteci kavramı diğer Sözleşmelere oranla daha geniş tanımlanmıştır. Sözleşmede herhangi bir tarih ve coğrafi sınırlama yapılmamış, mültecilik statüsünün kapsamı kamu düzenini bozan çevre felaketleri gibi olayları da içerecek şekilde genişletilmiştir.²²⁴ Sözleşmede iki kısımdan oluşan bir mülteci tanımı mevcuttur: İlk kısımdaki tanım 1967 New York Protokolü’ndeki mülteci tanımıyla özdeş bir tanımdır.²²⁵ (md. 1/1) İkinci kısımda ise mülteci tanımının kapsamına girecek bireyler şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Tabiiyetini taşıdığı ya da asıl ülkesinin bir kısmı veya tamamının saldırıya uğramış işgal edilmiş yabancı egemenliğine girmiş olması ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olayların meydana gelmiş olması nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu ülkenin ya da asıl ülkesinin dışında bir yere sığınmak amacıyla mutaden ikamet ettiği ülkeyi terk eden kimseler girmektedir.”*²²⁶

1984 tarihli Cartegana Bildirisi’nde²²⁷ ise 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 Protokolü kapsamındaki kişilerin yanı sıra “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında” olduğu için kaçan kişiler de mülteci tanımı içerisinde kabul edilmiştir.

“1994 tarihli Arap Devletlerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi”²²⁸ mülteci kavramını geniş bir şekilde tanımlamıştır. Mülteci, ikili bir

²²³ “1969 Afrika’da Yaşanan Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi”, (E.T. 22.04.2023), <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html>.

²²⁴ Uzun ve Özkerim Güner, *Temel Kavramlar*, 39; Odman, *Mülteci Hukuku*, 49.

²²⁵ Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi md. 1/1, “Mülteci terimi, ırkı, dini, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyet yoksa ve bu tür olaylar sonucu daha önce ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, söz konusu ülkeye geri dönemeyen veya korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişi anlamına gelecektir.”

²²⁶ Odman, *Mülteci Hukuku*, 50.

²²⁷ Cartegana Bildirisi, (E.T. 13.04.2023), <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html>; Bildirinin resmi olmayan Türkçe çevirisi için bkz. (E.T. 13.04.2023), <https://drive.google.com/file/d/1bu-A3Vfr3psbKy8Wjbrfx-HxsirapFJ/view>.

²²⁸ “1994 tarihli Arap Devletlerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi”, (E.T. 20.04.2023), <https://www.refworld.org/docid/4dd5123f2.html>.

ayrım ile düzenlenmiş olup tanımın ilk kısmı New York Protokolü ile uyumludur.²²⁹ Tanımın ikinci kısmında ise savaş, işgal, yabancı denetimi, ya da ülkenin bütünü veya bir kısmında kamu düzenini ciddi şekilde bozulmasına sebep olan doğal afet, yıkıcı olayların meydana gelmesi nedeniyle ülkesi dışında sığınma aramak zorunda kalan kimseler mülteci sayılmıştır. (md. 1/2) Yine 2004 tarih ve 2004/83/EC sayılı AB Konsey Yönergesi'nde²³⁰ mülteci için 1967 New York Protokolünde yer verilen tanım benimsenmiştir.²³¹

Mülteci kavramına ilişkin bir diğer tanım da Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından yapılan tanımdır. Bu tanıma göre “*Vatandaşı bulunduğu memlekette vuku bulan siyasi olaylar sonucu bu ülkeyi iradesi ile veya zorla terk etmiş, yeni bir vatandaşlığa geçmemiş olan ve herhangi bir devletin diplomatik himayesini haiz bulunmayan her kişi mültecidir.*”²³² Yapılan tanımlara bakıldığında mülteciliğin ortak bazı unsurlardan tanımlandığı görülmektedir. Bu unsurlar, bireyin ülke dışında bulunması ve haklı nedenlere dayalı zulüm korkusudur.²³³

Her mülteci bir göçmen midir? Ya da her göçmen, bir mülteci midir? Uluslararası hukukta göç hukukunun belirsizliği kavramlara da yansımaktadır. Kavramların birbirinden net çizgilerle ayrılması mümkün değildir. Uluslararası hukukta en sık karşılaştırılan sülhler arasında mülteci-göçmen grubu yer almaktadır. Mültecinin aksine kabul edilmiş evrensel bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Mülteciler, ülkelerini salt ekonomik nedenlerle isteyerek terk etmemiş olmaları sebebiyle göçmenlerden ayrılmaktadır.²³⁴ Yapılan bu ayırım nedeniyle ekonomik göçmenler,

²²⁹ “1994 tarihli Arap Devletlerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi” kapsamında “ırkı, dini, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyet yoksa ve bu tür olaylar sonucu daha önce ikamet ettiği ülkenin dışında bulunan, söz konusu ülkeye geri dönemeyen veya korkusu nedeniyle dönmek istemeyen herhangi bir kişi” (md. 1/1) mülteci olarak değerlendirilmektedir.

²³⁰ 2004/83/EC sayılı AB Konsey Yönergesi, (E.T. 20.04.2023), <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>.

²³¹ AB Konsey Yönergesi md. 2-c, “Mülteci, madde 12 kapsamına girmeyen ve ırk, din, milliyet, siyasal görüş ya da belirli bir sosyal gruba üye olmak nedeniyle zulüm göreceğine dair yerinde bir korkuyla uyruğunda olduğu ülkenin dışında olan ve söz konusu korku nedeniyle kendisini o ülkenin korumasına bırakmak istemeyen bir üçüncü ülke uyruklu ya da, yukarıda belirtilen nedenlerle önceki daimi ikamet yeri olan ülkenin dışında olup da o ülkeye dönemeyen ya da, söz konusu korku nedeniyle, dönmek istemeyen vatansız bir kişi anlamına gelir.”

²³² Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 9.

²³³ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 45.

²³⁴ Altuğ, *Mülteciler*, 6; Ergül, “Yabancı Kavramı”, 220, 223; Kaya ve Yılmaz Eren, *Türkiye’deki*

mülteci kavramı içerisinde değerlendirilmemektedir.²³⁵ Göçmenin geniş (kapsayıcı) anlamda kullanılması halinde ise mülteci alt bir statü olarak göçmen statüsünün içerisinde yer almaktadır. Bu durumda mülteciler, aynı zamanda geniş anlamda göçmen olarak kabul edilmektedirler. Bazı yazarlar mülteci ile göçmen arasında yapılan bu ayrımı 20. yüzyılda isteyerek oluşturulmuş yapay bir ayrım olarak değerlendirmektedir.²³⁶

Ayrıca doktrinde mülteci kavramının vatandaşı veya mukimi olduğu ülkede meydana gelen olaylar neticesinde ülkesini terk etmiş, başka bir devletin vatandaşlığına geçmemiş ve herhangi bir devletin diplomatik himayesi altında bulunmayan kimse olarak tanımlandığı görülmektedir. Burada kişinin ülkesini kendi isteğiyle veya zorla terk etmesi önemli olmayıp her iki durum da tanım kapsamında değerlendirilmektedir.²³⁷ Yapılan bu tanımın 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde verilen tanıma oranla daha geniş olduğu açıktır.

b) Türk Hukukunda Mültecilik

Türk hukukunda mülteci, ilk kez 2510 sayılı Mülga İskan Kanunu'nda²³⁸ “Türkiye’de yerleşme maksadile olmayı bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlar” olarak tanımlanmıştır. (md. 3) Mülga Kanun, mülteciliği, yerleşme iradesi barındırmayan geçici bir sığınma statüsü olarak düzenlemiştir. Maddenin devamında Türkiye’ye yerleşmek isteyen mültecilerin, muhacir olarak muamele görecekları belirtilmiştir. Fakat talepte bulunan mültecilerin, 4. maddede belirtilen göçmen olarak kabul edilmeyecek kişiler arasında yer almaması gerekmektedir.²³⁹ Diğer mülteciler içinse Vatandaşlık Kanunu hükümleri uygulanır. (md. 3) Buna karşılık 2510 sayılı Mülga Kanun yerine çıkarılan 5543 sayılı İskan Kanunu’nda mültecinin tanımına yer

Suriyelilerin Hukuki Durumu, 17.

²³⁵ Bülent Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009), 39; Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 38; Övünç Öztürk, “Mülteci Kavramı”, 923.

²³⁶ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 100-101; Karatani, “Refugee and Migrant Regimes”, 517.

²³⁷ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 20; Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 9, 54; Seviğ, *Türkiye’nin Yabancılar Hukuku*, 14.

²³⁸ 18.11.1923 tarih ve 368 sayılı Mübadele İmar ve İskan Kanunu (RG. 01.07.1996/409) muvakkat maddede göçmen ve mülteci kelimeleri kullanılmış fakat tanımlanmamıştır. (E.T. 05.04.2023); https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf; Öktem, *Uluslararası Göç Hukukunda*, 22.

²³⁹ 2510 sayılı Mülga İskan Kanunu md. 4 “A. Türk kültürüne bağlı olmayanlar, B. Anarşistler, C. Casuslar, Ç. Göçebe Çingeneler, D. Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye’ye muhacir olarak alınmazlar.”

verilmemiş olup mülteciler bu Kanun kapsamına dahil edilmemiştir. (5543 sayılı İskan Kanunu md. 1)

1961 yılına kadar Türk hukukunda mülteci tanımına sadece 2510 sayılı mülga İskan Kanunu'nda yer verilmiştir.²⁴⁰ 1961 yılında 1951 Cenevre Sözleşmesinin²⁴¹ Türkiye tarafından onaylaması ile Sözleşme, Türk hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Böylece Sözleşme ile 1961 yılında Türk hukuku açısından yeni bir mülteci tanımı kabul edilmiştir. 359 sayılı Kanunun ekinde kabul edilen Deklarasyon'da da yer verildiği üzere Türkiye, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmeyi hem coğrafi bakımından hem de zaman bakımından kısıtlama ile kabul etmiştir. Yani mülteci kavramı, 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar nedeniyle Avrupa'dan gelen kişileri içermektedir. Bu kişiler dışında olanlar 359 sayılı Kanun'un kabul edildiği dönem için mülteci olarak kabul edilmemiştir. Türkiye, 1926 ve 1928 tarihli düzenlemelere taraf olmayıp 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni bu Andlaşmalardan bağımsız olarak kabul ettiğini belirten bir ihtirazi kayıtla imzalamıştır.²⁴² Yani ilgili Düzenlemeler kapsamında mülteci olarak sayılanlar, Türk hukuku bakımından mülteci olarak kabul edilmemektedir. Türkiye, 1967 tarihli New York Protokolü'nü ise 1968 yılında onaylamıştır.²⁴³ Protokolün onaylandığı dönemde de Cenevre Sözleşmesi'nin mültecilere vatandaşlardan daha fazla hak tanınacak şekilde yorumlanamayacağına ilişkin görüşünü devam ettirmiştir.²⁴⁴ Bununla birlikte Sözleşme'nin uygulanmasına getirilen zamansal sınırlama kaldırılmış, coğrafi sınırlama²⁴⁵ ise korunmuştur. Buna göre 1951 tarihinden önce veya sonra meydana gelen olaylar nedeniyle Avrupa'dan²⁴⁶

²⁴⁰ Altuğ, *Mülteciler*, 8.

²⁴¹ Türkiye, Sözleşmeyi Sözleşmenin hiçbir hükmünün, mültecilere Türk vatandaşlarından daha fazla hak sağladığı şeklinde yorumlanamayacağı itirazı kaydıyla onaylamış ve Sözleşme, 05.09.1961 tarih ve 10898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

²⁴² Altuğ, *Mülteciler*, 11.

²⁴³ Türkiye Protokolü, 01.07.1968 tarih ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylamıştır. Karar, 05.08.1968 tarih ve 12968 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. (E.T. 05.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>.

²⁴⁴ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 93.

²⁴⁵ Türkiye, coğrafi sınırlamanın korunmasını isterken AB, coğrafi sınırlamanın kaldırılması hususunda Türkiye'ye baskı yapmaktadır. Coğrafi sınırlamanın kaldırılması Türkiye'nin AB'ye üyelik için gerçekleştirmesi gereken önşartlar arasında yer almaktadır. Bu konu hakkında daha fazlası için bkz. Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 10-11; Türkiye'nin coğrafi sınırlamanın kaldırılmasına ilişkin görüşleri hakkında bkz. "İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Türkiye Ulusal Eylem Planı", (E.T. 07.04.2023), <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>.

²⁴⁶ YUKK md. 3-1/b'ye göre Avrupa ülkeleri "Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler ile Cumhurbaşkanınca

gelen kişiler, Türk hukukunda mülteci olarak kabul edilecektir. Avrupa dışından gelen kimseler ise mülteci olarak değerlendirilmeyecektir. (md. 1)

1994 Yönetmeliği veya İltica ve Göç Yönetmeliği olarak da bilinen 1994 tarihli “Mülga Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”te ²⁴⁷ (1994 Yönetmeliği) mülteci, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile 1967 tarihli New York Protokolü ile uyumlu olarak tanımlanmıştır. Fakat Mülga Yönetmelik mültecilerin yanında sığınmacılar ile sınırlara topluca gelen yabancıları da kapsamı nedeniyle 1951 Cenevre Sözleşmesinden daha geniştir. Mülga Yönetmeliğe göre mülteci olarak kabul edilecek kişiler şu şekilde açıklanmıştır:

“Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancılar” (md. 3)

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda mülteci kabul edilebilecek kişiler için aranan şartlar, 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve Mülga 1994 Yönetmeliği ile uyumlu olup YUKK’a göre mülteci statüsü verilecek kişiler şu ifadelerle belirtilmiştir:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz

belirlenecek diğer ülkeleri” belirtmektedir.

²⁴⁷ Yönetmelik 2014 yılında kadar yürürlükte kalmıştır. Yönetmelik metni için bkz. 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmi Gazete, 7-11, (E.T. 02.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>.

konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye mülteci statüsü verilir.”

Kanunda yer verilen mülteci tanımında coğrafi sınırlama getirilerek Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü verilmekle birlikte zamansal olarak herhangi bir sınırlamaya yer verilmemiştir. Avrupa dışından gelen kişiler içinse şartlı mültecilik adında yeni bir statü ihdas edilmiştir. (md. 61) Mülteciler, YUKK'da uluslararası korumadan yararlanan kişiler arasında düzenlenmiştir. Buna göre uluslararası korumanın sona erme sebepleri, mülteciler için de geçerlidir. Madde 85'te²⁴⁸ düzenlenen sona erme sebepleri, 1951 Cenevre Sözleşmesinde yer verilen sona erme sebepleri ile benzer bir şekilde düzenlenmiştir.

Tüm bu tanımlar ışığında bir kişinin Türk hukukuna göre mülteci olarak kabul edilebilmesinin şartları şu şekilde kategorize edilebilir. Öncelikle kişinin Avrupa'dan gelmesi gerekmektedir. Kişi, zulme uğramaktan haklı olarak korkmalıdır. Zulme uğrama sebepleri ırk, din, milliyet, belli bir toplumsal gruba üyelik veya siyasi düşüncelerden biri olmalıdır. Kişi, vatandaşı olduğu ya da vatansız olması halinde ikamet ettiği ülke dışında bulunmalıdır. Kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet, kişiye uluslararası alanda herhangi bir koruma sağlamamalıdır.²⁴⁹

Mülteci, Arapça kökenli bir sözcük olup Türkçe'de sığınmacı anlamına gelmektedir.²⁵⁰ Bu nedenle *Pazarcı ve Caşın*, mülteci ve sığınmacı ayrımına gitmemekte ve sığınmacının sözlük anlamında da belirtildiği üzere mülteci kavramının Türkçesi olduğunu, bu nedenle iki kavramın da aynı statüyü belirttiğini ifade etmektedir.²⁵¹ *Pazarcı*, Türk hukukunda sığınmacı ve mülteci ayrımına karşılık olarak sığınmacı ve fiilen sığınma arayan kavramlarını kullanmaktadır.²⁵² Genel olarak

²⁴⁸ Madde 85 – “(1) Uluslararası koruma statüsü sahibi kişi; a) Vatandaşı olduğu ülkenin korumasından kendi isteğiyle tekrar yararlanırsa, b) Kaybettiği vatandaşlığını kendi isteğiyle tekrar kazanırsa, c) Yeni bir vatandaşlık kazanmışsa ve vatandaşlığın kazandığı ülkenin korumasından yararlanıyorsa, ç) Terk ettiği veya zulüm korkusuyla dışında bulunduğu ülkeye kendi isteğiyle tekrar dönmüşse, d) Statü verilmesini sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanabileceksse, e) Vatansız olup da, statü verilmesine yol açan koşullar ortadan kalktığı için önceden yaşadığı ikamet ülkesine dönebileceksse, f) (Ek:6/12/2019-7196/86 md.) 84 üncü maddedeki hükümler saklı kalmak kaydıyla; kendi isteğiyle Türkiye'den ayrılırsa, üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanırsa, üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilirse, üçüncü bir ülkeye çıkış yaparsa ya da ölürse, uluslararası koruma statüsü sona erer.”

²⁴⁹ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 94-95.

²⁵⁰ Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

²⁵¹ *Pazarcı, Uluslararası Hukuk*, 229; *Caşın, Modern Uluslararası*, 1441.

²⁵² *Pazarcı*, sığınmacı kavramını, “refugee, refugié, Flüchtling” kelimeleri karşılığında kullanırken; fiilen

literatürde ve konuya ilişkin belgelerde mülteci ve sığınmacı kavramı farklı anlamlarda kullanılmış olup *Pazarcı'nın* yaptığı ayırım pek benimsenmemiştir.

4) Sığınmacı

Sığınmacı, sığınma kelimesinden türetilmiş olup sığınma fiilinin öznesi olan kişiyi ifade etmektedir. Sığınma, sığınılacak fiziksel bir yer²⁵³ ve kişilere sağlanan bir koruma türü olmak üzere iki farklı anlamda kullanılmış, Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nce 1960 yılında Birleşik Krallık'ın Bath şehrinde yapılan toplantıda sığınmanın daha çok kişilere sağlanan koruma olarak anlaşılması gerektiği kabul edilmiştir.²⁵⁴ Sığınma, bireyin baskılardan ya da yasal kovuşturmadan kaçmak amacıyla yabancı bir devlet ülkesine, diplomasi ve konsolosluk binalarına, savaş gemilerine, devlet uçaklarına girerek ilgili devletin korunmasını talep etmektir.²⁵⁵ Burada bireye baskı yapan devlet, vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devlet olabileceği gibi yabancı bir devlet de olabilir.²⁵⁶ Devletlerin, bireye sığınma hakkı tanıyıp tanımaması, devletlerin takdir yetkisi içerisinde yer almaktadır. Devletler, bu konuda uluslararası hukuktaki yükümlülüklerini göz önünde bulundurmamalıdır. Sığınma hususu hakkında bir devletle uluslararası bir andlaşma akdedilmiş olması halinde bu andlaşma hükümlerine uygun davranılması yükümlülüğü altına girilmektedir. Bu hak, suçluların adaletten kaçmasına hizmet edecek şekilde keyfi olarak uygulanmamalıdır.²⁵⁷

Uygulamada sığınma, ülkesel sığınma ve diplomatik sığınma olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Ülkesel sığınma da bir devletin ülkesine doğrudan sığınma hali söz konusudur. Ülkesel sığınmanın kabulü veya reddi devletin takdir yetkisi içerisinde yer almaktadır. Kural olarak uluslararası hukukta devletlerin diplomatik sığınmaya onay vermemesi kabul edilmektedir. Fakat diplomatik sığınmanın

sığınma arayan kavramını da “asylum seeker, displaced persons” kavramları karşılığında kullanılmaktadır. Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 229; Çaşın, *Modern Uluslararası*, 1441.

²⁵³ Sığınmanın baskı ve zulümden kaçılacak fiziksel bir yeri ifade etmesiyle ilgili daha fazlası için bkz. Odman, *Mülteci Hukuku*, 7-9.

²⁵⁴ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 130-131; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 95.

²⁵⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 159; Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 118.

²⁵⁶ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 159.

²⁵⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 227; Pazarcı, 2. *Kitap*, 190-191.

gerçekleşmesi halinde, sığınan kişinin ülke devletine teslim yükümlülüğü de bulunmamaktadır.²⁵⁸

a) Uluslararası Hukukta Sığınmacı

Sığınmacı kavramı da göç hukukuna ilişkin diğer kavramlar gibi Türk hukukunda ve uluslararası hukukta farklı statüler için kullanılmaktadır. Uluslararası hukuka göre sığınmacı, mültecilik başvurusunda bulunan fakat henüz işlemleri tamamlanmayan yani hala mülteci olarak tanınmaya ilişkin kararı bekleyen yabancı kişileri ifade etmektedir. Bu anlamda mültecilik gibi hukuki bir statüyü değil fiili bir statüyü ifade etmektedir.²⁵⁹ Uluslararası Göç Örgütü'ne göre, sığınmacı “*Uluslararası koruma arayan kişi, bireyselleştirilmiş prosedürlere sahip ülkelerde, sığınmacı, talebini sunduğu ülke tarafından henüz nihai olarak karara bağlanmamış olan kişidir*”.²⁶⁰ Yani kişinin mülteci statüsüne sahip olmadığı ancak başvurusunun devam ettiği süreçte kişi sığınmacı olarak adlandırılmaktadır. Bu yönüyle sığınmacılık statüsü geçici bir statü olup kural olarak mültecilik işlemlerinin tamamlanmasına kadar devam etmektedir.²⁶¹ Yani her sığınmacı, mülteci olarak kabul edilmeyebilirken, her mülteci başlangıç aşamasında bir sığınmacı olarak değerlendirilmektedir.²⁶² Mültecilikle olan bağlantısı nedeniyle sığınmacılar kimi zaman *de facto* mülteci olarak da nitelendirilebilmektedir.²⁶³ AB hukukunda sığınmacı, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişi veya kişiler olarak tanımlanmaktadır.²⁶⁴

Son zamanlarda uluslararası hukukta, sığınmacı yerine yer değiştirmiş kişiler, yerinden edilmiş kişiler²⁶⁵ kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir. Hukuksal

²⁵⁸ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 228; Pazarcı, 2. Kitap, 191-192; Caşın, *Modern Uluslararası*, 1440-1441.

²⁵⁹ Salımya Ganiyeva, “Türk ve Rusya Federasyonu Hukukunda Mülteci ve Sığınmacı Kavramları Arasındaki Ayrım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16/2 (2014): 56-57; Cehanpınar, “Terör Suçu”, 532; de Haas, Castles ve Miller, *The Age of Migration*, 31; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 95; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 51; Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 45; Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 19; Ergül, “Yabancı Kavramı”, 220; Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 79.

²⁶⁰ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 14.

²⁶¹ Nasih Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62/4 (2013): 1019; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 95; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 140.

²⁶² Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 51; Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 45; IOM, *Glossary on Migration* N°34, 14.

²⁶³ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 45.

²⁶⁴ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 52.

²⁶⁵ Doktrinde yerinden edilmiş kişiler, bir üst kavram olarak zorunlu göç mağdurları olan mülteci,

açından mülteci statüsünü kazanamayan ve başka devletlerde sığınma arayan kimseler yerinden edilmiş kişiler olarak adlandırılmaktadır. Aynı ülke içerisinde yer değiştiren kişilerin de bu terim ile ifade edilmesinin kavram karmaşasına yol açması nedeniyle aynı ülke içerisinde hareket edenler, aynı ülke içerisinde yer değiştiren kişiler veya ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiler terimleri ile ifade edilmeye başlanmış, böylece aradaki karışıklık giderilmeye çalışılmıştır.²⁶⁶

b) Türk Hukukunda Sığınmacı

Sığınmacı kavramı, Türk hukukunda ise uluslararası hukuktaki mültecilik kriterlerini taşıyan ancak Avrupa dışından gelen kişileri ifade etmektedir. Kişilerin Türk hukukuna göre mülteci ya da sığınmacı olarak nitelendirilmesinde Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 New York Protokolü çerçevesinde kabul ettiği coğrafi sınırlama bulunmaktadır. Bu sınırlamaya göre her iki statüde bulunan kişilerde mültecilik kriterlerini taşımaktadır. Fakat Avrupa'dan gelen kişiler mülteci olarak nitelendirilirken Avrupa dışından gelenler sığınmacı olarak nitelendirilmektedir.²⁶⁷ Türk hukukunda benimsenen bu ikili ayrıma karşılık 1994 Yönetmeliği'nde sığınmacılar için herhangi bir coğrafi ayrıma gidilmemiştir. Yönetmelikteki tanım incelendiğinde sığınmacı kavramının tanımlanmasında mülteciliğe ilişkin geliştirilen kriterlerden yararlandığı görülmektedir. Yönetmelik'te sığınmacı tıpkı mülteci gibi tanımlanmış fakat herhangi bir sınırlamaya gidilmemiştir. Bu haliyle Yönetmelikteki tanım gerek mültecileri gerekse sığınmacıları kapsayacak niteliktedir.²⁶⁸ Uluslararası hukukta sığınmacı olan kişinin mülteci olabilmesi mümkün görünürken Türk hukukunda var

sığınmacı ve ülke içinde yerinden edilmiş kişileri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Yani mülteciler, sığınmacılar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler; yerinden edilmiş kişilerin alt gruplarını oluşturmaktadır. Vitit Muntarbhorn, "The Forcibly Displaced in the Asia-Pacific Region: Dynamics of Solidarity and the Quest for Refugee and Beyond (Reference Paper for the 70th Anniversary of the 1951 Refugee Convention)", (2020), 4, (E.T. 29.04.2023), https://www.unhcr.org/people-forced-to-flee-book/wp-content/uploads/sites/137/2021/10/Vitit-Muntarbhorn_The-Forcibly-Displaced-in-the-Asia-Pacific-Region.pdf; Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 44.

²⁶⁶ Pazarcı, 2. *Kitap*, 194.

²⁶⁷ Yasin Poyraz, "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/2 (2012): 64; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 96.

²⁶⁸ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 96.

olan coğrafi sınırlama nedeniyle her iki statü arasındaki geçiş mümkün görünmemektedir.²⁶⁹

c) Türk Hukukunda Şartlı Mülteci Kavramı

Şartlı mülteci kavramı, Türk hukukuna YUKK ile girmiştir. Kanundaki tanıma bakıldığında şartlı mültecilik, sığınmacılık statüsü karşılamak üzere oluşturulmuş yeni bir statüdür.²⁷⁰ Kavramlar arasında yeknesaklık bulunmadığı için uluslararası hukukta mülteci olarak nitelendirilen bir kişi, Türk hukukunda coğrafi ayrımın varlığı nedeniyle Avrupa'dan gelmesi halinde mülteci, Avrupa dışından gelmesi halinde ise sığınmacı olarak nitelendirilmektedir. YUKK'da ise bu coğrafi ayrım korunmakla birlikte sadece kavramsal olarak değişikliğe uğramış ve sığınmacı yerine şartlı mülteci kavramı kullanılmıştır.²⁷¹ YUKK md. 62'de şartlı mülteci statüsü düzenlemiş olup hükme göre;

“(1) Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür

²⁶⁹ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 96; Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 49; Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 79.

²⁷⁰ Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi kısıtlama ile uygulaması, bu bağlamda Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü vermemesinin AİHS bakımından ayrımcılık yasağını ihlal edip etmediği AİHM'e *A.G. ve Diğerleri v. Turkey* davası ile konu olmuştur. A.G., 1961 yılında İran'ın Ajab-Şehr doğmuş bir İran vatandaşıdır. A.G., Marksist Leninist bir organizasyon olan İran Halkının Fedai Gerillaları Örgütü'nün (Iranian People Fedae Guerrillas-IPFG) bir aktivisti olarak 1978-1979 yıllarında İran Şahı'na karşı gerçekleştirilen ayaklanmaya katılmıştır. Ayaklanma sonrasında kurulan İran İslam Rejimi'nin örgütü yasaklaması, bazı üyelerinin idamına karar vermesi gibi nedenlerle IPFG bu rejime de muhalefet etmiştir. Muhaliflere karşı başlatılan operasyondan kaçarken bacağından vurulan A.G. Tebriz'de bir hapisanede on sekiz ay boyunca yargılanmaksızın tutulmuştur. A.G. tutukluluğu sırasında işkence ve kötü muameleye tabi tutulduğunu, yapılan yargılamalar neticesinde ise yirmi sekiz ay hapis cezası ile cezalandırıldığını ifade etmektedir. 1984 yılında serbest kalan A.G. örgüt ile ilgili çalışmalarına devam etmiş ve bu sırada IPFG için çalışan diğer başvuru kadını ile evlenmiş ve bu evlilikleri neticesinde üç çocukları olmuştur. Tekrar tutuklanarak işkence görmekten korkan aile İran'dan kaçmak zorunda kalmıştır. 1995 yılında öncelikle A.G.'nin eşi ve üç çocuğu Türkiye'ye gelmiş ardından 1996 yılında A.G. Türkiye'ye gelmiştir. A.G. Türkiye'de yaptıkları mülteci başvurularının reddedildiğini, kendilerine geçici koruma verildiğini belirtmiş ve İran'a sınır dışı edildiği takdirde işkence göreceğini ifade etmiş ve bu gerekçelerle haklarında verilen sınır dışı kararını AİHM'e taşımıştır. Türkiye'nin Avrupa'dan gelenlerle Avrupa dışından gelenlere farklı statülerin tanınmasının ayrımcılık yasağını ihlal ettiği iddia edilmiş olup AİHM'e göre, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, Türkiye'ye sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü tanıma hakkını vermektedir. Bu durum Türkiye'nin göç politikası ile ilgili olup ayrımcılık yasağını ihlal etmemektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Nuray Ekşi, “İltica Taleplerinin Reddedilerek Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 19 (2014): 67-69; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 49-51; Karar için bkz. ECHR, 15.06.1999, App. No: 40229/98.

²⁷¹ Çelikel ve Öztekın Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 24.

olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

Söz konusu madde metnine göre Avrupa dışından gelen ve diğer mültecilik kriterlerini taşıyan bir kişi Türk hukukunda şartlı mülteci olarak kabul edilecektir. *Pazarıcı*, şartlı mülteciyi, Avrupa dışından gelen ve sığınma arayan kişiler olarak tanımlamaktadır.²⁷² Şartlı mültecinin Türkiye’de kalması üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar olan süreç için mümkündür. Türk hukukunda şartlı mültecilerin güvenli üçüncü ülkeye²⁷³ yerleştirilmeleri ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği eliyle yapılmaktadır. Mültecilerin ise üçüncü ülkeye yerleştirilmesi ve yerleştirilme sürecine kadar Türkiye’de kalmaları için geçici ikamet izni verilmesi söz konusu değildir.²⁷⁴

Şartlı mültecilik statüsü de tıpkı mültecilik statüsünde olduğu gibi bireysel niteliklidir, kitlesel akınlar halinde uygulanmaz.²⁷⁵ 2011 yılında Suriye’de çıkan iç olaylar neticesinde Suriye’den ülkemize gelen kişilerin durumu değerlendirildiğinde kişilerin Avrupa dışından gelmekle birlikte kitlesel akın halinde gelmeleri ve kişilerin ırk, din, tabiiyet, siyasi görüş ya da belli bir gruba mensubiyet dolayısıyla zulme uğradıkları ya da uğrama ihtimalleri tartışmalı bir konudur. Bu nedenlerle Suriye’den gelenler şartlı mülteci olarak kabul edilmemiştir.²⁷⁶

²⁷² Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 230.

²⁷³ Güvenli üçüncü ülke kavramına ilişkin bazı kriterler YUKK md. 74/2’de belirtilmiştir. Buna göre, “a) Kişilerin hayatının veya hürriyetinin, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması, b) Kişilerin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması, c) Kişinin mülteci statüsü talep etme ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda Sözleşmeye uygun olarak koruma elde etme imkânının bulunması, ç) Kişinin ciddi zarar görme riskinin olmaması” şartlarını taşıyan ülkeler güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilecektir.”

²⁷⁴ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 49.

²⁷⁵ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 97; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 145-146; Özel, “Türkiye’deki Suriyelilerin”, 718.

²⁷⁶ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 98.

5) İkincil Koruma

a) Uluslararası Hukukta İkincil Koruma

İkincil koruma, bireysel sığınma başvurusunda bulunan ve başvurusu reddedilen kişiler için getirilen bir koruma türüdür. İkincil koruma yerine tamamlayıcı koruma, yedek koruma, yardımcı koruma ve paralel koruma ifadeleri de kullanılabilmektedir.²⁷⁷ Kişinin başvurusunun doğru veya yanlış nedenlerle reddedilmesi önemli olmayıp 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 New York Protokolü'nde belirtilen şartları taşımadığı için başvurusu reddedilen kişilerin mağdur olmaması amaçlanmıştır.²⁷⁸ Uluslararası göç hukukunun temel dayanaklarından biri olan insan hakları hukukunda yaşanan gelişmeler neticesinde devletler, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki şartları taşımasa dahi insani gereklilikler dahilinde bu kişilere koruma sağlamayı vaat etmektedirler. Bu anlamda ikincil koruma bireyin gönderileceği ülkede işkenceye, onur kırıcı muameleye maruz kalma ihtimalinin varlığıyla geri göndermeme ilkesi gereğince ülkesine gönderilemeyen kişilere 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü dışında sağlanan koruma olarak tanımlanabilir.²⁷⁹ İkincil koruma, Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci korumasına tamamlayıcı ve ek olmalıdır.²⁸⁰ İkincil koruma, geri gönderme yasağı/*non-refoulement* ilkesi olarak da ifade edilebilen geri göndermeme ilkesi ile yakından ilgilidir. geri göndermeme ilkesi, ikincil korumanın temelini oluşturmaktadır.²⁸¹ İkincil koruma, bireysel bir koruma türü olup acil ve geçici bir tedbir olarak uygulanmamaktadır.²⁸² *De facto* mülteciler, savaş mültecileri, B statülüler, insani sığınmacılar gibi gruplar ikincil korumadan yararlanan gruplar arasında yer almaktadır.²⁸³

Bu tür koruma, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme²⁸⁴, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme²⁸⁵ gibi sözleşmelere dayanabileceği gibi

²⁷⁷ Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 94; Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 141.

²⁷⁸ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 99-100.

²⁷⁹ Meltem İneli Ciğer, "Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Koruması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/1 (2018): 202; McAdam, *Complementary Protection*, 3, 21; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 101; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 63-64; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 27.

²⁸⁰ İneli Ciğer, "Silahlı Çatışma", 203.

²⁸¹ Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 45.

²⁸² Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 27.

²⁸³ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 63.

²⁸⁴ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metni için bkz. (E.T. 03.08.2023),

hukukun genel ilkelerine de dayanabilir.²⁸⁶ Bu anlamda bakıldığında ikincil korumanın kapsamı, Cenevre Sözleşmesi'nden daha geniştir.²⁸⁷ İkincil koruma kapsamında yer alanlar, her ne kadar uluslararası bir korumadan yararlınsalar da 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mültecilere tanınan hakların tümünden yararlanamamaktadırlar.²⁸⁸ Uluslararası Göç Örgütü, ikincil korumayı, tamamlayıcı koruma başlığı altında tanımlamıştır: “*Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya 1967 Protokolü kapsamı dışında kalan, ancak yine de uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin kalışlarını düzenlemek için Devletler tarafından kullanılan çeşitli mekanizmalar*”²⁸⁹ şeklinde tanımlanmıştır.

Avrupa Birliği hukukunda ikincil koruma statüsü, üye devlet vatandaşları haricinde kalan bir kişinin yani bir üçüncü devlet vatandaşı veya vatansız bir kişinin Birlik üyesi bir devlet tarafından ikincil korumaya uygun kişi olarak tanınması anlamına gelmektedir. (2004/83/EC sayılı AB Konsey Yönergesi md. 2-f) İkincil koruma için uygun kişi ise mülteci olarak nitelendirilemeyen fakat vatandaşı ya da mukimi olduğu ülkeye geri gönderilmesi halinde 15. maddede²⁹⁰ tanımlandığı şekilde ciddi zarar görme ihtimali bulunan ve söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu risk nedeniyle yararlanmak istemeyen ve md. 17/1-2'de²⁹¹ sayılan gruplardan birisine dahil olmayan kişi olarak tanımlanmaktadır. (2004/83/EC sayılı AB Konsey Yönergesi md. 2-e)

<https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>.

²⁸⁵ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme, (E.T. 03.08.2023), <https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihiyari-protokolu.pdf>.

²⁸⁶ McAdam, *Complementary Protection*, 21; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 101; Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 96-97.

²⁸⁷ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 102; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 64-65.

²⁸⁸ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 100.

²⁸⁹ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 35.

²⁹⁰ AB Konsey Yönergesi md. 15, “*Ciddi zarar şunlardan oluşur: (a) ölüm cezası veya infaz; (b) başvuru sahibinin menşe ülkesinde işkence veya insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza; (c) uluslararası veya ülke içi silahlı çatışmalarda ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle bir sivilin hayatına veya şahsına yönelik ciddi ve bireysel tehdit.*”

²⁹¹ AB Konsey Yönergesi md. 17/1-2, “*1. Üçüncü bir ülke vatandaşı veya vatansız bir kişi, aşağıdakileri dikkate almak için ciddi nedenlerin olduğu durumlarda, ikincil korumaya hak kazanamaz: (a) bu tür suçlarla ilgili olarak düzenlenen uluslararası belgelerde tanımlandığı şekilde, barışa karşı bir suç, bir savaş suçu veya insanlığa karşı bir suç işlemişse; (b) ciddi bir suç işlemişse; (c) Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Giriş Bölümü'nde ve 1. ve 2. Maddelerinde belirtilen Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerde bulunmaktan suçlu olması; (d) içinde bulunduğu Üye Devletin topluluğu veya güvenliği için tehlike oluşturmaması. 2. Paragraf 1, burada belirtilen suçların veya eylemlerin işlenmesine azmettiren veya başka bir şekilde iştirak eden kişiler için geçerlidir.*”

b) Türk Hukukunda İkincil Koruma

İkincil koruma Türk hukukuna, YUKK ile girmiştir. Fakat kanuni düzenleme yapılmasından önce de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları gereği, bu kapsamda olan kişiler, Türkiye'den gönderilememektedir.²⁹² Yani kanuni düzenleme olmamasına rağmen mahkeme içtihatları gereği var olan bir statüden bahsedilmektedir. YUKK ile ikincil koruma statüsü Türk hukukunda düzenlenmiştir. YUKK md. 63'te Türk hukukuna göre kimlerin ikincil/tamamlayıcı koruma kapsamına alınabileceği belirtilmektedir. Maddeye göre öncelikle kişinin bu koruma kapsamına girebilmesi için mülteci veya şartlı mülteci olmaması gerekmektedir. Geldikleri ülkeye geri gönderilmeleri halinde;

“a) ölüm cezasına mahkum olacak veya bu cezası infaz edilecek, b) işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında²⁹³, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil/koruma statüsü verilir.”

İkincil koruma, mülteci ya da şartlı mülteci (sığınmacı) olarak nitelendirilemeyen ve çeşitli nedenlerle sığınma arayan kişileri belirtmektedir.²⁹⁴ Türk hukukundaki düzenlemenin uluslararası hukuktaki düzenlemeler ile uyumlu olduğu görülmektedir.

6) Geçici Koruma

a) Uluslararası Hukukta Geçici Koruma

Geçici koruma, tarihte yaygın şiddet, çatışma gibi durumlarda ülkesini terk eden bireylere sağlanan korumadır.²⁹⁵ Geçici koruma, kitlesel akınların söz konusu olduğu durumlarda kullanılmaktadır.²⁹⁶ Diğer bir ifadeyle kitlesel akın ya da kitlesel sığınma

²⁹² Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 103.

²⁹³ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. İneli Ciğer, “Silahlı Çatışma”, 223-232.

²⁹⁴ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 230.

²⁹⁵ Meltem İneli Ciğer, “Geçici Koruma”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2/3 (2016): 64.

²⁹⁶ Jari Pirjola, “Temporary Protection as a Future Model for Asylum?”, *Nordic Journal of International Law*, 64/3 (1995): 425; Poyraz, “Suriye Vatandaşlarının”, 58; Çiçekli, *Uluslararası Hukukta*

yaygın şiddet, insan hakları ihlalleri gibi sebepler neticesinde çok fazla sayıda bireyin toplu bir biçimde sınırları geçmesi olarak tanımlanabilmektedir.²⁹⁷ Geçici korumaya, Güneydoğu Asya Devletlerindeki Vietnamlı mültecilere sağlanan korunma ve 1990’larda Avrupa Devletlerinde Kosova ve Bosna’daki çatışma ve şiddetten kaçan kişilerin korunması örnek gösterilebilir.²⁹⁸

Geçici bir tedbir olan geçici koruma, kişilerin bireysel başvurularının tamamlanmasına kadar olan süreçte uygulanmaktadır.²⁹⁹ Bireysel başvuru sürecine kadar ara bir statü olarak geçici koruma statüsü oluşturulmuştur. Geçici koruma statüsü ile bir yandan kişiler, ülke içine alınarak kendilerine bireysel olarak başvuru yapma imkânı tanınmaktadır. Diğer yandan ise bir devlet ülkesine sığınan kişilerin denetimi ve kontrolü sağlanmaktadır.³⁰⁰ Böylelikle insan hakları ile devlet güvenliği ilkelerinin dengelenmesi amaçlanmaktadır.³⁰¹ Bu kişiler, ülkelerindeki sorun çözüldüğü zaman geri dönmek koşuluyla kabul edilmektedir. Bu nedenle geçici koruma sağlayan devlet, sürekli bir yükümlülük altında bulunmamaktadır.³⁰² Geçici koruma rejimlerinde, genellikle açık kapı politikaları söz konusudur. Kitlesel olarak gelen kişiler, acil ve geçici olarak sınırlardan içeri alınmakta ve kitlesel hareketliliğe sebep olan olay sona erinceye kadar geldikleri ülkeye geri gönderilememektedirler.³⁰³

Uluslararası Göç Örgütü’ne göre geçici koruma “*Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi uyarınca korumaya erişimi olmayan kişiler de dahil olmak üzere, çatışma durumlarından, yaygın şiddetten, afetlerden veya diğer insani krizlerden kaçmak suretiyle gelen kişilere önceden bireysel statü belirlenmeksizin geçici nitelikte*

Mülteciler, 117.

²⁹⁷ Kemal Kirişçi, “Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye’nin ‘Suriyeli Mülteciler’ Sınavı”, çev. Sema Karaca, *Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, (2014), 14.

²⁹⁸ Meltem Ineli Ciger, “Temporary Protection of Forced Migrants”, içinde *Research Handbook on International Refugee Law*, ed. Satvinder Singh Juss, (Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019), 58.

²⁹⁹ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 17-18; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51, 53.

³⁰⁰ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 100.

³⁰¹ Ahmet Hamdi Topal, “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2015): 14; Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 115.

³⁰² Hathaway, “Label”, 1; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 105.

³⁰³ Ineli Ciger, “Geçici Koruma”, 69.

*koruma sağlamak için devletler tarafından geliştirilen düzenlemeler” olarak tanımlanmaktadır.*³⁰⁴

2004 tarihli ve 100 no’lu BM Yürütme Komitesi kararına göre, kitlesel sığınmanın varlığından söz edilebilmesi için birtakım şartlar gerekmektedir. Bu şartlara sırasıyla değinilmek gerekirse öncelikle uluslararası bir sınıra doğru insan hareketliliğinin olması aranmaktadır. Bu hareketlilik sayıca dikkate değer olmalı ve hızlı bir şekilde devam etmelidir. Ayrıca bu hareketlilik dolayısıyla da karşılayan devlet bireysel prosedürleri uygulayamamalıdır.³⁰⁵ Karşılayan/ev sahibi olan devletin bireysel prosedürleri tekrar uygulayabilme kabiliyeti kazanana kadar sağlanan acil ve sürekli olmayan koruma geçici koruma olmaktadır.³⁰⁶ Geçici koruma sağlanacak kişilerin Avrupa’dan veya Avrupa dışından gelmiş olması gibi bir şart aranmamaktadır.³⁰⁷

20.07.2001 tarih ve 2001/55/EC sayılı AB Geçici Koruma Yönergesi’ne³⁰⁸ göre geçici koruma kitlesel akınlar durumunda uygulanan istisnai bir prosedürdür. Yönergenin amacı, üçüncü ülkelerden gelen menşe ülkelerine dönemeyen yerinden edilmiş kişilere geçici koruma sağlanmasına yönelik asgari standartların oluşturulması ve bu tür kişileri kabul etme noktasında üye devletler arasında bir denge kurulmasını teşvik etmektir. (md. 1) Direktife göre geçici koruma,

“Üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkesine geri dönemeyen, yerinden edilmiş kişilerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi bulunması, özellikle sığınma sisteminin bu akınla, etkili işleyişi olumsuz yönde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına dair bir riskin varlığı halinde, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu kişilere sağlanan acil ve geçici korumadır.” (md. 2-a)³⁰⁹

Yönergede kitlesel akın kavramının tanımına da yer verilmiş olup hükme göre kitlesel akın, *“belirli bir ülke veya coğrafi bölgeden kendiliğinden veya yardımla,*

³⁰⁴ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 213.

³⁰⁵ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Genel Bilgi”, (E.T. 20.03.2023), <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>; İneli Ciger, “Geçici Koruma”, 67.

³⁰⁶ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 17-18.

³⁰⁷ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 153.

³⁰⁸ Direktifte, geçici korumadan yararlanacak kişiler (md. 2), kişilerin hakları (md. 8-16), korumanın süresi (md. 4), korumanın son bulması (md. 20-23) gibi hususlar detaylı olarak düzenlenmiştir. AB Geçici Koruma Yönergesi metni için bkz. (E.T. 20.03.2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055>.

³⁰⁹ Çeviride yararlanılan kaynak için bkz. Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 148.

örneğin bir tahliye programı yoluyla, çok sayıda yerinden edilmiş kişinin Birliğe gelişi” anlamına gelmektedir. (md. 2-d) Yönergenin kabul edilmesinden beri birçok insani krizle karşılaşmıştır. Özellikle Suriyelilerin kitlesel hareketi, uluslararası toplumda büyük bir insani kriz oluşturmaya rağmen Yönerge, Ukrayna olayına kadar uygulanmamıştır.³¹⁰

2014 yılında Doğu ve Güney Ukrayna bölümünde bulunan Donetsk ve Lugansk bölgelerinde self determinasyon hakkına dayanarak Donesk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti adında iki bağımsız devlet kurulduğu ilan edilmiştir. Bu karar ile Ukrayna ve bu iki bölge arasında başlayan çatışmalar günümüze değin sürmüş ve binlerce sivil bu çatışmalar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ukrayna’nın NATO ile yaklaşmasından rahatsızlık duyan Rusya bu iki bölgeyi 21.02.2022’de bağımsız devlet olarak tanıdığını ilan etmiş ardından 24.02.2022’de Ukrayna’ya karşı askeri harekât başlatmıştır.³¹¹ Taraflar arasında yaşanan bu savaş ile milyonlarca Ukraynalı yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır.³¹² Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen, 27 Şubat 2022’de yapılan basın açıklamasında Ukraynalıları kollarını açarak karşılayacaklarını ve Avrupalıların sıcak karşılamalarından gurur duyduğunu belirtmiştir³¹³ ve bu açıklamadan kısa bir süre sonra geçici koruma kararı alınmıştır.

AB, 04.03.2022 tarih ve 2022/382 sayılı Konsey Uygulama Kararı³¹⁴ ile 2001/55/EC sayılı Konsey Yönergesini etkinleştirmiş ve kitlesel olarak yerinden edilmiş Ukraynalılar için geçici koruma kararı almıştır. Bu Karar ile 2001/55/EC sayılı Konsey Yönergesi ilk kez uygulanılmıştır. Geçici koruma kararı kapsamındaki kişiler, Konsey Uygulama Kararında “(a) 24 Şubat 2022 tarihinden önce Ukrayna’da ikamet eden

³¹⁰ H. Deniz Genç ve N. Aslı Şirin Öner, “Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union”, *International Journal of Political Science & Urban Studies*, 7/1 (2019): 8; Sergio Carrera vd., *The EU Grants Temporary Protection for People Fleeing War in Ukraine, Time to Rethink Unequal Solidarity in EU Asylum Policy*, (2022), 9.

³¹¹ Yücel Acer, “Rusya’nın Ukrayna’ya Askeri Müdahalesi ve Hukuki Değerlendirmeler”, (E.T. 10.10.2023), <https://www.setav.org/rusyanin-ukraynaya-askeri-mudahalesi-ve-hukuki-degerlendirmeler/>; Kutluhan Bozkurt, “Uluslararası Hukuk Açısından Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Notlar”, (E.T. 10.10.2023), <https://www.okan.edu.tr/hukuk/sayfa/8120/uluslararasi-hukuk-acisindan-ukrayna-rusya-savasina-iliskin-notlar/>; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 214-215.

³¹² Bu veriler için bkz. “Ukraine Refugee Situation”, (E.T. 10.10.2023), <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

³¹³ European Commission, “Statement by President von der Leyen on further Measures to Respond to the Russian Invasion of Ukraine”, (E.T. 10.10.2023), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1441.

³¹⁴ Karar için bkz. (E.T. 10.10.2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>.

Ukrayna vatandaşları, (b) 24 Şubat 2022'den önce Ukrayna'da uluslararası korumadan veya eşdeğer ulusal korumadan yararlanmış olan vatansız kişiler ve Ukrayna dışındaki üçüncü ülke vatandaşları, (c) (a) ve (b) bentlerinde belirtilen kişilerin aile üyeleri” olarak belirtilmiştir. (md. 2) 2001/55/EC sayılı Yönerge uyarınca geçici korumanın süresi başlangıçta bir yıl olarak kararlaştırılmış olup Yönergenin md. 6/1-b hükümleri uyarınca feshedilmediği sürece, bu süre altı aylık dönemlerle bir yıl süreyle otomatik olarak uzatılabilir. Ukrayna'daki duruma bağlı olarak geçici korumanın bir yıla kadar uzatılabilmesi mümkündür. (md. 4) Diğer bir ifadeyle geçici koruma en fazla üç yıl için kabul edilebilir. Mevcut metin üzerinde AB tarafından Ukraynalılara sağlanan geçici koruma, 04.03.2022'de başlamış olup 04.03.2025'te sona erecektir.³¹⁵

Avrupa Birliği'nin Suriye iç savaşı ile Ukrayna-Rusya savaşı karşısında verdiği tepkilerin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu durumun en büyük kanıtı, Suriye olayında uygulanmayan 2001/55/EC sayılı Konsey Yönergesinin, Ukrayna olayından sonra çok kısa bir sürede uygulanmasıdır. Suriyelilere geçici koruma sağlanmazken Ukraynalılara geçici koruma sağlanmıştır. Yapılan açıklamalardan da anlaşıldığı üzere Birlik Suriyelilerin aksine Ukraynalılara daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilemektedir.³¹⁶ Bu durum ise çifte standart teşkil eden Birlik politikalarının haklı olarak sorgulanmasına neden olmaktadır.

³¹⁵ Ukraynalılara sağlanan geçici korumanın sona ermesine ilişkin senaryolar hakkında ayrıca bkz. Meltem Ineli Ciger, “What Happens Next? Scenarios Following the End of the Temporary Protection in the EU”, (E.T. 14.10.2023), <https://blogs.eui.eu/migrationpolicycentre/what-happens-next-scenarios-following-the-end-of-the-temporary-protection-in-the-eu/>.

³¹⁶ Bulgaristan Başbakanı Kiril Petkov'un “*Bunlar (Ukraynalılar) bizim alışık olduğumuz mülteciler değil... bu insanlar Avrupalı... bu insanlar zeki, eğitimli insanlar... bu geçmişini bilmediğimiz insanların olağan mülteci dalgası değil...*” ifadeleri gündemi uzun süre meşgul etmiştir. “‘Not the Refugees We’re Used To’: Europe Opens the Door for Ukrainians-Others, Less So”, (E.T. 10.10.2023), <https://www.haaretz.com/world-news/europe/2022-03-01/ty-article/not-the-refugees-were-used-to-europe-welcomes-ukrainians-others-less-so/0000017f-dc3e-db5a-a57f-dc7e5b700000?v=1694676489472>; Yine “*Mavi gözlü, sarı saçlı Avrupalılar öldürülüyor.*” ifadesi de Birliğin Ukrayna olayındaki tutumunu göstermektedir. “Western Media Likes Its Refugees Blond and Blue-eyed”, (E.T. 10.10.2023), <https://www.haaretz.com/world-news/europe/2022-03-02/ty-article-opinion/premium/western-media-likes-its-refugees-blond-and-blue-eyed/0000017f-db62-db22-a17f-fff3b6bb0000>; “‘Europeans with Blue Eyes, Blonde Hair Being Killed’: Media Coverage of Ukraine criticised for Racism”, (E.T. 10.10.2023), <https://www.newslaundry.com/2022/02/28/europeans-with-blue-eyes-blond-hair-being-killed-media-coverage-of-ukraine-criticised-for-racism>; “They are ‘Civilised’ and ‘Look like Us’: the Racist Coverage of Ukraine”, (E.T. 10.10.2023), <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/02/civilised-european-look-like-us-racist-coverage-ukraine>; Hatta bu kararın uygulanmasında dahi Ukrayna ve AB sınırlarında beyaz ve Avrupalı olmayan bireylerin ayrımcılığa uğradığına dair iddialar mevcuttur. “Russia-Ukraine Conflict:

Son olarak ikincil koruma, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün uygulama alanında yer almayan kişilere sağlanan korumayken geçici koruma, kitlesel akınların söz konusu olduğu durumlarda geçici bir tedbir olarak kullanılan koruma türüdür.³¹⁷

b) Türk Hukukunda Geçici Koruma

Mülga 1994 Yönetmeliği'nde geçici koruma kavramı yer almamaktadır. Yönetmelikte geçici korumaya alınan kişiler yerine sınırlarımıza topluca gelen yabancılar ve nüfus hareketliliğinden bahsedilmiş fakat bu kavrama ilişkin olarak da herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. Mülga 1994 Yönetmeliği kitlesel akınlara yönelik hükümler ihtiva etmekte olup sadece bu hükümler geçici koruma başlığında düzenlenmemiştir.

Geçici koruma statüsü, ülkemize kitlesel olarak sığınan Suriyeli vatandaşlarının durumunun yasal bir zeminde düzenlenmesi amacıyla oluşturulmuştur.³¹⁸ YUKK'a ve YUKK'a ek olarak çıkarılan 13.10.2014 tarihli, 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliğine göre geçici koruma, *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı”* ifade etmektedir. (md. 3/1-f ve md 7/1) Maddeye göre geçici koruma, Türkiye sınırlarına kitlesel akın halinde gelenler ile kitlesel akınla veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak gelen yabancılara sağlanabilir. Fakat kişilerin kitlesel akınla gelmeleri yeterli olmayıp ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından geçici koruma ilan edilmesi gerekmektedir.³¹⁹ (md. 9) Geçici koruma altına alınamayacak kişiler yine Geçici Koruma Yönetmeliği'nde belirtilmiştir. İlgili hükümde yer alan kişiler geçici

Africans Face Racial Discrimination in Ukraine”, (E.T. 10.10.2023), https://www.africanews.com/2022/02/28/russia-ukraine-conflict-africans-face-racial-discrimination-in-ukraine/?utm_term=Autofeed&utm_medium=AfricanewsEN&utm_source=Twitter#Echobox=1646055917.

³¹⁷ McAdam, *Complementary Protection*, 3; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51.

³¹⁸ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 170.

³¹⁹ “Geçici koruma, Cumhurbaşkanı tarafından aksi kararlaştırılmadıkça, geçici koruma ilanının geçerliliğinden önce, geçici koruma ilanına esas teşkil eden olayların olduğu ülkeden veya bölgeden ülkemize gelmiş olanları kapsamaz.” (md. 7/2)

korumadan yararlanamayacaktır.³²⁰ Geçici koruma bir tedbir olarak uygulanmakta olup bireylere kalıcı bir statü sağlamamaktadır. Yönetmelik, geçici korumanın hangi koşullarda sona ereceğini genel³²¹ ve bireysel³²² olmak üzere iki farklı başlık altında düzenlemiştir. Geçici koruma genel olarak Cumhurbaşkanı kararı ile sona erebileceği gibi bireysel olarak da geçici koruma altında bulunan kişilerin statüsünün değişmesi halinde sona erebilir.

Türkiye’de geçici koruma sağlanan kişilere tipik örnek olarak Suriyeliler gösterilebilir. Suriye’de yaşanan kitlesel göç hareketlerinin tetiklenmesi Arap Baharı olarak adlandırılan değişim dönemi ile başlamıştır. İlk kez 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve giderek genişleyen bu süreç, Libya, Cezayir, Mısır, Suriye gibi ülkelere yayılmıştır. Bu süreç kimi ülkelerde oldukça yumuşak olarak geçerken kimi ülkelerde oldukça sert geçmiştir. Bu sürecin Suriye’ye sıçraması ile Suriye Hükümeti olayları bastırmak için aşırı şiddet kullanmış, çatışmalar zamanla iç savaşa dönmüştür. İlk defa 2011 yılında ortaya çıkan olay ve iç karışıklıklar, binlerce kişinin ülkesini terk etmesine neden olmuştur. Türkiye’de Suriye’nin sınır komşusu olarak bu yoğun göç

³²⁰ Md. 8- “(1) Aşağıdaki hallerde, yabancı geçici korumadan yararlandırılmaz, yararlandırılmışsa geçici koruması iptal edilir: a) Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar; b) Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar; c) Bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler; ç) Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar; d) Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler; e) Ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler; f) Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler; g) Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler; ğ) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan suçlardan birini işleyenler.”

³²¹ Md. 11- “(1) Bakanlık, geçici korumanın sona erdirilmesi için Cumhurbaşkanına teklifte bulunabilir. Geçici koruma, Cumhurbaşkanı kararıyla sonlandırılır. (2) Cumhurbaşkanı, sonlandırma kararıyla birlikte; a) Geçici korumayı tamamen durdurarak geçici korunanların ülkelerine dönmelerine, b) Geçici korunanlara, koşullarını taşıdıkları statüsünün toplu olarak verilmesine ya da uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine, c) Geçici korunanların, Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye’de kalmalarına izin verilmesine, karar verebilir.”

³²² Md. 12 “(1) Geçici korunanların; a) Kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması, b) Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması, c) Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması, ç) Ölmesi, d) (Ek: RG-25/12/2019-30989-CK-1851/7 md.) Kanunda yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanması, e) (Ek: RG-25/12/2019-30989-CK-1851/7 md.) Türk vatandaşlığını kazanması, hallerinde geçici koruma bireysel olarak sona erer.”

hareketlerinden etkilenmiştir.³²³ 2011 yılından itibaren “açık kapı politikası” izleyen Türkiye sınırlarını Suriyelilere açık tutmuştur. Suriye’den Türkiye sınırlarına gerçekleşen nüfus hareketleri kitlesel özellik gösterdiğinden, Suriyelilere mülteci veya şartlı mülteci gibi bireysel statülerin tanınması mümkün olmamıştır.³²⁴ Güncel verilere göre Türkiye’de geçici koruma altında olan Suriyeli sayısı 31.08.2023 tarihi itibarıyla 3.298.817’dir.³²⁵ Türkiye’de Suriyelilere tanınan geçici koruma rejimi yaklaşık olarak on bir yıldır devam etmektedir. Herhangi bir süre sınırı belirlenmeyen geçici koruma rejiminin ideal olarak üç yıldan fazla sürmemesi gerektiği belirtilerek Türkiye’nin sağladığı geçici korumanın, rejimin süreli olması özelliği ile çeliştiği de belirtilmektedir.³²⁶ Ayrıca Türkiye’nin yıllar içerisinde 4 milyona yakın mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yaparak Suriyeli mültecilerin korunması konusunda en fazla sorumluluğu üstlendiği açıklanmaktadır. Türkiye’nin Suriyelilerin korunmasına ilişkin çabaları övgüye değer olarak kabul edilmekle birlikte pek çok Suriyelinin haklarına erişimi konusunda zorluk yaşadığı ifade edilmektedir. Ev sahibi ülkelerin büyük ölçekli insani yerinden edilmelere daha iyi yanıt verebilmesi ve koruma rejiminin kişiler için daha etkili uygulanabilmesi için sorumluluk paylaşımı ilkesine riayet edilmesi gerektiği savunulmaktadır.³²⁷

7) Vatansız

a) Uluslararası Hukukta Vatansız

Vatansızlığın tanımı yapılırken vatandaşlık kavramından yararlanıldığı görülmektedir. Vatandaşlık, kişilerin devlete aidiyetini belirten ve kişilerle devlet arasından kurulan hukuki ve siyasi bir bağdır. Bu bağ ile kişi, siyasi bir topluluğun mensubu haline gelmektedir.³²⁸ Böylelikle devlet ve kişiler karşılıklı olarak birtakım hak ve yükümlülöklere sahip olmaktadır.³²⁹ Kural olarak her bireyin bir vatandaşlığının

³²³ Topal, “Geçici Koruma Yönetmeliği”, 5-6; Poyraz, “Suriye Vatandaşlarının”, 54-65.

³²⁴ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 151; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 107; Topal, “Geçici Koruma Yönetmeliği”, 15; Özel “Türkiye’deki Suriyelilerin”, 718,

³²⁵ 2014-2023 yılları arasında (31.08.2023 tarihi itibarıyla) üçüncü öklere yeniden yerleştirilen Suriyelilerin sayısı, 23.291 olarak açıklanmış olup en çok kişinin yerleştirildiği ölkö Kanada olmuştur. BMMYK tarafından Kanada’ya yerleştirilen kişi sayısı, 9.423 iken doğrudan Kanada’ya yerleştirilen kişi sayısı, 2.650 olarak ifade edilmiştir. Bu veriler için bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici Koruma”, (E.T. 08.09.2023), <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

³²⁶ Carrera vd., *The EU Grants Temporary*, 26.

³²⁷ Carrera vd., *The EU Grants Temporary*, 27.

³²⁸ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 73.

³²⁹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 21-23; Tiburcio, *The Human Rights*, 4; Erdem, *Vatandaşlık*

bulunması uluslararası hukukun bir gereğidir.³³⁰ Vatansızlık ise bu kuralın istisnasını teşkil etmekte olup uluslararası hukukta arzu edilen bir durum değildir.³³¹

Vatansızlıkta, vatandaşlık bağının kopması ya da gevşemesi söz konusu olmaktadır.³³² Uluslararası hukukta vatansızlık, *de jure* vatansızlık ve *de facto* vatansızlık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *De jure* vatansızlıkta kişiler hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı değildir. Yani kişi ile devlet arasındaki vatandaşlık bağının kopması mevzubahis olmaktadır. *De facto* vatansızlıkta ise kişinin bir vatandaşlığı bulunmaktadır. Fakat ya çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşı olduğu devlet kişiyi koruma sağlamamaktadır ya da kişi devletinden koruma talep etmemektedir. Yani etkili bir vatandaşlığa sahip olmamak ve vatandaşlık bağının gevşemesi de vatansızlık olarak kabul edilmektedir.³³³ *De facto* vatansızlık genellikle mültecilerle bağlantılı olarak kullanılmaktadır.³³⁴

Vatansızlık ile genellikle ifade edilmek istenen *de jure* vatansızlık olup kişinin herhangi bir vatandaşlığa sahip olmaması durumudur. Yani hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kişiler vatansız olarak adlandırılmaktadır.³³⁵ Vatansızlar, herhangi bir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmamakla birlikte bulunduğu ülkenin de vatandaşı olmadığından yabancı statüsünün içerisinde yer alan statülerden birini oluşturmaktadır.³³⁶

Hukuku, 3-6; Hammar, *Nation State*, 31; Doğan, *Devletler Hukuku*, 219; Caşın, *Modern Uluslararası*, 338; Doğan, *Vatandaşlık Hukuku*, 11.

³³⁰ Osman Fazıl Berki, “Vatansızlık”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/1 (1948): 168; Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 6; Hammar, *Nation State*, 31; Doğan, *Vatandaşlık Hukuku*, 26-27; Asar, *Yabancılar Hukuku*, 145.

³³¹ Yılmaz Altuğ, “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 29/1-2 (1963): 201.

³³² Altuğ vatandaşlık bağının gevşemesi ya da kopması ifadesini mülteciler için kullanmaktadır. Kanımızca bu ifadenin vatansızlar için de kullanılması mümkündür. Zira *de jure* vatansızlıkta vatandaşlık bağının kopmasından bahsedilirken *de facto* vatansızlıkta vatandaşlık bağının gevşemesinden bahsedilmektedir. Altuğ, *Mülteciler*, 30.

³³³ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 39; Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 43.

³³⁴ Ekşi, *Temel Konular*, 2; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 68; IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 21; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 74.

³³⁵ Erdem, *Vatandaşlık Hukuku*, 17; Berki, “Vatansızlık”, 169; Tiburcio, *The Human Rights*, 11; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 39; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 152; Meray, *Birinci Cilt*, 249; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 233; Pazarcı, 2. *Kitap*, 199; Doğan, *Vatandaşlık Hukuku*, 26; Ergül, “Yabancı Kavramı”, 218.

³³⁶ Altuğ, “Vatansızlar”, 201; Doğan, *Yabancılar Hukuku*, 26; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 233.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre vatansız kişi “iç hukuku kapsamında herhangi bir devlet tarafından vatandaş olarak kabul edilmeyen kişi” olarak tanımlanmaktadır.³³⁷ 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’de³³⁸ vatansız kişi, “kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi” olarak tanımlanmıştır. (md. 1) Sözleşmede vatansızlık, de jure vatansızlık ile aynı anlama gelecek şekilde tanımlanmış olup de facto vatansızlığa yer verilmemiştir. Sözleşme kapsamında BMMYK dışındaki BM kurum, kuruluşlarından korunma, yardım alan kişiler, mukim oldukları ülkede ülke vatandaşlarına tanınan hak ve yükümlülüklerle sahip olan kimseler ile belirli suçları işleyen kimseler³³⁹ vatansız olarak kabul edilmemekte ve Sözleşme’den yararlanamamaktadırlar. (md. 1/2)

b) Türk Hukukunda Vatansız

Türkiye, 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’ye³⁴⁰ 2014 yılında taraf olmuş böylece Sözleşme, Türk hukukunun bir parçası haline gelmiştir. Bu nedenle de Sözleşmede kabul edilen tanım Türk hukuku açısından da geçerli olacaktır. Türk hukukunda vatansızlara ilişkin özel hükümler ilk kez YUKK ile getirilmiş³⁴¹ olup YUKK’da vatansız kişi, “hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi” olarak tanımlanmıştır. (md. 3/1-ş) Tanımdan da anlaşılacağı üzere YUKK de jure vatansızlığı benimsemiş, de facto vatansızlığa yer vermemiştir. YUKK’da yer verilen tanımın, 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme’deki tanım ile uyumlu olduğu görülmektedir.

³³⁷ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 207.

³³⁸ Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, (E.T. 07.04.2023), https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1954-Convention-relating-to-the-Status-of-Stateless-Persons_ENG.pdf; Metnin Türkçesi için bkz. (E.T. 07.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf>.

³³⁹ “(a) Barişâ karşı bir suç, bir savaş suçu ya da insanlığa karşı bir suçu bu tür suçlarla ilgili düzenlemeler oluşturmak amacıyla hazırlanan uluslararası belgelerde tanımlandığı biçimiyle işlemiş oldukları; (b) ikamet ettikleri ülkeye kabul edilmelerinden önce o ülke dışında siyasi olmayan ciddi bir suç işlemiş oldukları; (c) Birleşmiş Milletler’in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden dolayı suçlu sayılmış oldukları konusunda ciddi kuşku bulunan kişiler için geçerli olmayacaktır.”

³⁴⁰ Türkiye Sözleşmeyi, 30.09.2014 tarih ve 2014/6549 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile onaylamıştır. Karar, 25.10.2014 tarih ve 9156 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. (E.T. 07.04.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5.htm>.

³⁴¹ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 77.

3. Uluslararası Örgütler

a. Genel Olarak

Uluslararası örgütler, devletler veya hükümet-dışı kuruluşların kolektif amaçlara ulaşabilmek için oluşturdukları yapılardır.³⁴² Uluslararası örgütlerin kurulmasında birbirinden farklı sebepler söz konusu olabilmektedir. Ortak sorunlara karşı ortak çözümlerin bulunması, refah arayışı, devletlerin çeşitli konularda işbirliği oluşturma çabalarının desteklenmesi³⁴³, yine çeşitli alanlarda devletlerin uyacağı eylem ve kuralların ortaya çıkarılması yani uluslararası bir rejimin oluşturulması gibi sebepler uluslararası örgütlerin kurulmasında etkili sebepler arasında sayılmaktadır.³⁴⁴

Uluslararası örgütlerin çeşitli kriterlere göre sınıflandırılması mümkündür. Ölçeklerine göre küresel ya da bölgesel olarak kurulabilen uluslararası örgütler amaçlarına göre sadece siyasi, ekonomik, kültürel vb. amaçlarla kurulabileceği gibi her türlü konu hakkında çalışma yapacak şekilde küresel olarak da kurulabilirler.³⁴⁵ Fakat bu ayrımlardan önce yer verilmesi gereken temel ayrım, uluslararası örgütlerin devletle olan ilişkisine göre yapılan sınıflandırmadır. Kural olarak uluslararası örgütler, devletlerden ayrı ve bağımsız olarak uluslararası hukuk kişiliğine sahiptirler ve devletlerle birlikte uluslararası hukukun süjeleri arasında yer almaktadırlar. Yani uluslararası örgütler, devletlerden ayrı ve bağımsız olarak uluslararası hukuk kişiliğine sahiptirler.³⁴⁶ Fakat tartışmasız biçimde her uluslararası örgütün uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu kabul edilmemektedir. Uluslararası örgüt kavramı, genel anlamda hem devletler tarafından kurulan hükümetlerarası/devletlerarası örgütleri (IGO-Interngovernmental organization) hem de devletler dışındaki varlıklar tarafından kurulan hükümet-dışı örgütleri/uluslararası sivil toplum kuruluşlarını (NGO-Non-governmental organization) ifade etmektedir. Bu bağlamda uluslararası örgüt kavramının geniş ve dar anlamlarından bahsedilmekte olup geniş anlamda uluslararası örgüt kavramı, her iki oluşumu da kapsarken dar anlamda sadece devletler tarafından kurulan

³⁴² Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2018), 23.

³⁴³ Martin Geiger ve Antoine Pécoud, "International Organisations and the Politics of Migration", *Journal of Ethich and Migration Studies*, 40/6 (2013): 866.

³⁴⁴ Hasgüler ve Uludağ, *Uluslararası Örgütler*, 26-29.

³⁴⁵ Hasgüler ve Uludağ, *Uluslararası Örgütler*, 25.

³⁴⁶ Hasgüler ve Uludağ, *Uluslararası Örgütler*, 24.

uluslararası örgütleri belirtmektedir.³⁴⁷ Çalışmada uluslararası örgüt kavramı, dar anlamda sadece devletlerin kurduğu örgütlenmeler için kullanılacaktır. Devlet dışındaki varlıklar tarafından kurulan uluslararası örgütler ise hükümet-dışı kuruluşlar olarak ifade edilecektir.

Yapılan bu ayrım sonrasında uluslararası örgütlerin tanımının tekrar yapılması zarureti hasıl olmaktadır. Uluslararası örgütler, devletler tarafından uluslararası bir andlaşma ile kurulan, karşılıklı bağımlılık olgusunun sonucunda ortaya çıkan, kuruluş amacıyla sınırlı olarak uluslararası hukuk kişiliği bulunan varlıklar olup kurumsal ve daimi bir işbirliği özelliği göstermektedir.³⁴⁸ Devletlerin bu tarz oluşumlar içerisinde yer alması tamamen gönüllülük esasına dayalıdır.³⁴⁹ Hiçbir devlet, bir uluslararası örgüte katılmaya zorlanamayacağı gibi üyesi olduğu uluslararası örgütten ayrılmaya da zorlanamamaktadır.

Uluslararası örgütlerin tarihi çok eski değildir. 20. yüzyılın başlarına kadar devletler, uluslararası örgütlenme hususunda oldukça çekingen davranmışlardır. Örgütlenme teşebbüsleri, sınırlı sayıda devlet arasında kalmış ve devletler, egemenliklerinin kısıtlanacağı düşüncesiyle bu teşebbüslere katılmaktan imtina etmişlerdir.³⁵⁰ 20. yüzyıla gelindiğinde yaşanan I. Dünya Savaşı ile devletlerin savaşı önleme isteği uluslararası örgütlenmelere de yansımış ve uluslararası örgütlenme fikri, karışıklığın ve hukuki bir anarşinin başlıca çözümü olarak düşünülmüştür.³⁵¹ Devletlerin egemenliklerini koruma düşüncesi ile ilk uluslararası örgütlenmeler daha çok teknik, politik olmayan alanlarda ortaya çıkmıştır.³⁵²

³⁴⁷ S. Rıdvan Karluk, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2014), 46; Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019), 21.

³⁴⁸ Edip F. Çelik, *Milletlerarası Hukuk Birinci Cilt*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980), 579; Süleyman Sırrı Terzioğlu ve Bahadır Bumin Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2016), 1; Nuray Ekşi, “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Türkiye’deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 77/1 (2019): 346; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 244; Eroğlu, *Devletler Umumi*, 135; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 167; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 132; Çaşın, *Modern Uluslararası*, 1141; Mehmet Emin Çağırın, *Uluslararası Örgütler*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 8-9; Henry G. Schermers ve Niels M. Blokker, *International Institutional Law*, (Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011), 22.

³⁴⁹ Giuseppe Schiavone, *International Organizations A Dictionary and Directory*, (London ve New York: Palgrave Macmillan, 2008), 2.

³⁵⁰ A. Leroy Bennett ve James K. Oliver, *Uluslararası Örgütler*, çev. Nasuh Uslu, (Ankara: Tarcan Matbaası, 2015), 22; Meray, *Birinci Cilt*, 302.

³⁵¹ Meray, *Birinci Cilt*, 302.

³⁵² Dapo Akande, “International Organizations”, içinde *International Law*, ed. Malcolm D. Evans,

Uluslararası örgütler, devletlerce oluşturulmuş olmasına rağmen kendilerini oluşturan devletlerden bağımsızdırlar. Tüzel ve uluslararası hukuk kişilikleri, kendilerini oluşturan devletlerden ayrıdır. Yetkileri devletler gibi genel değil işlevseldir.³⁵³ Uluslararası örgütler, iradelerini açıklayabilmek için üyeleri olan devletlerden bağımsız olarak organlar oluştururlar. Örgütlerin sahip olabileceği organlar bakımından herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Ana organlar, genellikle kurucu andlaşma ile düzenlenirken yardımcı organlar ise ana organlar tarafından oluşturulmaktadır.³⁵⁴ Her uluslararası örgütün, binalarının bulunduğu, çalışmalarının yürütüldüğü bir merkezi vardır. Bu merkez, merkezin kurulacağı devlet ile örgüt arasında imzalanan merkez andlaşması ile saptanmaktadır.³⁵⁵

Daha önce belirtildiği üzere uluslararası örgütler, farklı ölçütlere³⁵⁶ göre sınıflandırılabilir. Coğrafi alan esas alındığında tüm dünya devletlerinin katılımına açık evrensel örgütler ile sadece belli bölge devletlerinin katılımına açık olan bölgesel uluslararası örgütler söz konusu olmaktadır.³⁵⁷ Uluslararası örgütlerle ilgili

(Oxford: Oxford University Press, 2014), 249.

³⁵³ Hakkı Hakan Erkiner ve İlayda Eray, “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18/Türk Dünyası’nda Yeni Dönem: Türk Devletleri Teşkilatı Özel Sayısı (2022): 222; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 244; Doğan, *Devletler Hukuku*, 58; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 195; Pazarcı, 2. *Kitap*, 113-114; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 173; Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 31.

³⁵⁴ Pazarcı, 2. *Kitap*, 120; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 174.

³⁵⁵ Pazarcı, 2. *Kitap*, 126; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 187; Çelik, *Birinci Cilt*, 595.

³⁵⁶ Dedeoğlu, uluslararası örgütleri, amaçları, üye sayıları, süreleri, coğrafi dağılımları, faaliyetlerinin öncelikli konusu, faaliyet alanının sayısal çokluğu, görevleri, örgüt içerisindeki karar alma yetkisinin kullanımı, üyelerinin aktör tipi, üyelerinin refah düzeyleri, benimsenen örgüt modeli, kuruluş ve gelişim zamanlaması, yaptırım başarısı ve örgüt organlarındaki oylama yöntemlerine göre sınıflandırmaktadır. Beril Dedeoğlu, “Uluslararası Örgütlerin Farklı Sınıflandırılma Biçimleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 49 (1998): 18-27; Terzioğlu ve Özarslan, uluslararası örgütleri, coğrafi sınıflandırma, amaçları ve faaliyet alanlarına göre sınıflandırma ve yetkiye dayalı sınıflandırma olmak üzere üç kategoride sınıflandırmaktadır. Terzioğlu ve Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 41-54; Hasgüler ve Uludağ, uluslararası örgütlerin ölçekleri ve amaçlarına göre sınıflandırılabilirliğinden bahsetmektedir. Hasgüler ve Uludağ, *Uluslararası Örgütler*, 25; Amerasinghe, uluslararası örgütlerle ilgili dört temel ayrıma yer vermektedir: devletlerarası örgütler-özel örgütler arasındaki ayrım, evrensel (açık)-kapalı örgütler arasındaki ayrım, uluslararası örgütler-uluslararası olmayan örgütler arasındaki ayrım, genel örgütler-fonksiyonel veya teknik örgütler arasındaki ayrım. C. F. Amerasinghe, *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 9; Schermers ve Blokker, uluslararası örgütleri, üyelik açısından evrensel-bölgesel uluslararası örgütler, işlevi bakımından hükümetlerarası (işbirliği/entegrasyon)-işbirliği örgütleri, faaliyetleri bakımından ise özel örgütler-genel örgütler olmak üzere ayrıma tabi tutmaktadır. Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 51-59.

³⁵⁷ Coğrafi sınırlandırmaya ilişkin daha fazlası için bkz. Dedeoğlu, “Uluslararası Örgütlerin”, 19-20; Terzioğlu ve Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 42-45; Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku*,

diğer bir ayrım da örgütlerin faaliyet konularına göre yapılan ayrımdır. Uluslararası örgütler, faaliyet konularına göre genel konulu uluslararası örgütler ile uzman örgütler olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır. Genel konulu uluslararası örgütlerde, örgütlerin faaliyet göstereceği konuların kapsamı geniş olup belirli bir alan ile sınırlandırılmamaktadır. Örgütün faaliyet alanı geneldir. Buna karşılık uzman örgütler de faaliyet alanı örgütün kuruluş amacı da olan belirli bir alan, konu ile sınırlı olup örgüt, bu alanlar dışında faaliyette bulunmamaktadır. Uzman örgütler, ekonomik, sosyal, siyasi örgütler gibi alt örgüt tiplerine de ayrılabilir. ³⁵⁸ Yetkiye dayalı olarak yapılan sınıflandırma da örgütler, işbirliği örgütleri ile uluslararası (supranasyonel) örgütler olarak ayrılmaktadır. İşbirliği örgütlerinde devletlerin egemenliklerine dokunulmamakta, belirli alanlarda işbirliği yapılması yoluna gidilmektedir. Uluslararası örgütler de ise bütünleşme amacı güdüldüğünden egemenlik haklarının bir kısmının uluslararası bir örgüte devrinden bahsedilmektedir. ³⁵⁹

Hükümet-dışı uluslararası örgütler, dar anlamda uluslararası örgütlerden farklı oluşumlardır. Hükümet-dışı uluslararası örgütler, uluslararası hukuka göre değil ulusal hukuk sistemlerine göre kurulmaktadır. Hükümet-dışı uluslararası örgütlerin kurucu belgeleri uluslararası bir andlaşma olmayıp ulusal hukuk sistemine göre düzenlenen bir belgedir. ³⁶⁰ Bu kuruluşlar, çeşitli alanlarda çalışmalar yapabilmektedir. Yapılan çalışmalar, ulusal sınırların ötesinde tüm uluslararası toplumu etkileyebilmektedir. ³⁶¹ Hükümet-dışı uluslararası kuruluşlar, hukuki kişiliğe sahip olup olmadığı hususu doktrinde tartışmalıdır. Uluslararası hukuktaki baskın görüşe göre hükümet dışı uluslararası kuruluşlarının uluslararası hukuk kişiliği henüz bulunmamaktadır. ³⁶²

b. Uluslararası Örgütler ile Göç İlişkisi

Göç, devletlerin egemenlik alanı içerisinde kabul edilen bir olgu olduğundan devlet merkezli olarak ele alınmaya elverişli bir konudur. Yaşanan gelişmeler

66.

³⁵⁸ Terzioğlu ve Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 49-52; Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 58-59.

³⁵⁹ Terzioğlu ve Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 51-54; Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 29.

³⁶⁰ Çağırın, *Uluslararası Örgütler*, 20; Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 48; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 260-262; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 250; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 168.

³⁶¹ Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 260-261; Pazarcı, 2. *Kitap*, 113; Çaşın, *Modern Uluslararası*, 1150.

³⁶² Doğan, *Devletler Hukuku*, 63-64; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 168; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 261.

neticesinde göçün sınır aşan sorunlar arasında yer aldığı kabul edilmiş ve göç, uluslararası toplumun gündemine girmiştir.³⁶³ Göçün uluslararasılaşması ile devletlerarasında ikili, bölgesel, uluslararası işbirliği önem kazanmıştır. Devletlerarasında gerçekleşen işbirliğinin temelinde ise göç hareketlerinin kontrol edilme isteği bulunmaktadır. Göçün kontrol edilmemesi özellikle düzensiz olarak gerçekleşmesi gerek ulusal ikili, bölgesel, uluslararası istikrarı tehdit eden ve sınır aşan sorunlara neden olmaktadır. Devletlerin bu tür hareketlilikler ile tek başına etkin mücadele edebilmesi hem siyasi olarak hem de ekonomik olarak mümkün değildir.³⁶⁴ Meydana gelen olayların, öncelikle göçün yöneldiği bölgenin istikrarını bölgede bulunan ülkelerin iç politikalarını, ülke içindeki dengelerini etkileyeceği açıktır.³⁶⁵ Fakat düzensiz ve kontrolsüz göç hareketlerinin etkileri sadece ulusal boyutlarla sınırlı değildir.³⁶⁶

Uluslararası örgütlerin göçe ilişkin işbirliği faaliyetleri, devletlerin göç konusunda gerçekleştirdikleri işbirliğinin bir parçası haline gelmiştir.³⁶⁷ Devletler, uluslararası ticaret, iklim değişikliği, bulaşıcı hastalıklar gibi uluslararası sınırları aşan diğer sorunlar için genellikle Birleşmiş Milletler sistemi çerçevesinde kurumsallaşmış işbirliği yolları geliştirmişlerdir.³⁶⁸ Fakat uluslararası göçte böyle bir yapılanma ve işbirliği gerçekleşmemiş olup egemen devletler göç politikalarını belirlemede önemli ölçüde özerkliğe sahiptir. Uluslararası göçün sınır aşan niteliği devletler tarafından göz ardı edilerek ulusal egemenlik sahası içerisinde değerlendirilmesi sebebiyle devletlerin göç karşısında reaksiyonlarını düzenleyen çok taraflı kurumsal bir çerçeve bulunmamaktadır.³⁶⁹ Devletlerin göç politikalarının karşılıklı bağımlılığına rağmen kurumsal bir işbirliğinin geliştirilmemiş olması uluslararası hukuk bakımından büyük bir eksikliktir. Uluslararası bir göç rejiminin yokluğunun istisnası, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve BMMYK çalışmaları ile uzun süreli işbirliği geliştirilmeye çalışılan

³⁶³ Betts, "Global Migration", 7.

³⁶⁴ Asar, *Yabancılar Hukuku*, 41.

³⁶⁵ Asar, *Yabancılar Hukuku*, 41.

³⁶⁶ Stephen Castles, "Why Migration Policies Fail", *Ethnic and Racial Studies*, 27/2 (2004): 210; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 7; Semin Töner Şen, "Uluslararası Hukuk", 134-135.

³⁶⁷ European Commission, "Collaboration with International Organisations", (E.T. 13.05.2023), https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/international-affairs/collaboration-international-organisations_en.

³⁶⁸ Sara Kalm, "Liberalizing Movements? The Political Rationality of Global Migration Management", içinde *Migration, Minorities and Citizenship*, ed. Martin Geiger ve Antoine Pécoud, (Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan, 2010), 21; Betts, "Global Migration", 1-2.

³⁶⁹ Betts, "Global Migration", 1-2.

mülteci rejimidir. Mülteci olmayanlar konusunda ise küresel düzeyde bir çalışma, işbirliği bulunmamaktadır.³⁷⁰

Uluslararası göçle ilgili faaliyet gösteren pek çok uluslararası örgüt mevcuttur. Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Göç Örgütü, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Avrupa Birliği (AB) gibi örgütler göç yönetiminde etkin uluslararası örgütlerdir.³⁷¹ Bu bağlamda göç, yalnızca UGO, ILO, BMMYK gibi temel kuruluşların faaliyet alanını oluşturmamaktadır. Çeşitli uluslararası örgütlerin çalışmalarında da göçle ilgili faaliyetlerden bahsedilebilmektedir. Örneğin göçmenlerin insan haklarının öznesi olmaları sebebiyle göç, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin faaliyet alanlarından birini oluşturmaktadır. Yine göç, göçmenlerin sağlığıyla ilgilendiği ölçüde Dünya Sağlık Örgütü'nün faaliyet alanına dahil olmaktadır. Göçle ilgili bu kadar çok aktörün varlığı, kurumlar arasındaki koordinasyonu zorlaştırmaktadır.³⁷² Göç alanında faaliyet gösteren uluslararası örgütlerin hepsi aynı etkiye sahip değildir. Uluslararası Göç Örgütü ve BMMYK, göç konusunda en büyük etkiye sahip kuruluşlar arasında yer almaktadır.³⁷³ Göçle ilgili küresel bir örgütün bulunmaması, göçün birbirinden farklı birçok uluslararası örgütün faaliyet sahasında yer alması, uluslararası göçün parçalı bir alanda olduğunu göstermektedir.³⁷⁴

III. Benzer Kavramlar

Benzer kavramlar başlığı altında ise göçebeler ve yerinden edilmiş kişiler incelenecektir. Bu sükeler, ulusal sınırlar arasında göç ettiğinden uluslararası göç hukukunun sükeleri arasında yer almamaktadırlar. Bu nedenle kısaca benzer kavramlar altında açıklanacaktır.

A. Göçebe Kavramı

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre göçebe, “*Genellikle yerleşik coğrafi hareketlilik modellerine göre, bir bölgeden diğerine hareket eden, sabit bir ikamet yeri*

³⁷⁰ Kalm, “Liberalizing Movements?”, 21.

³⁷¹ European Comission, “Collaboration with International Organisations”.

³⁷² Betts, “Global Migration”, 15.

³⁷³ Kalm, “Liberalizing Movements?”, 21.

³⁷⁴ Martin Geiger ve Antoine Pécoud, “The Politics of International Migration Management”, içinde *Migration, Minorities and Citizenship*, ed. Martin Geiger ve Antoine Pécoud, (Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan, 2010), 3-4; Kalm, “Liberalizing Movements?”, 21.

olmayan kişiler.”³⁷⁵ olarak tanımlanmıştır. Tanıma bakıldığında bir kişinin göçebe olarak nitelendirilebilmesi için sabit bir ikametgahının olmaması aranmaktadır. Kişi, sabit bir biçimde aynı yerde uzun süre mukim olmamakta ve ihtiyaçları, yaşam şekli gibi sebeplerle çeşitli yerlere gitmektedir.³⁷⁶ Sözlükte göçebe kimselerin yer değiştirmesi için yine göç fiili kullanılmış fakat bu göçün aynı sınırlar içinde ya da sınırlar arasında olmasına ilişkin bir hususa değinilmemiştir. Göçebe kavramını benzer diğer kavramlardan ayıran husus yerleşme isteği olmaksızın çeşitli yerlerde kısa süreli olarak oturmalarıdır.

Göçebe kavramına ilişkin bir diğer tanımda İskân Kanunu’nda yer almaktadır. İlgili maddede göçebe kavramı sadece Türk vatandaşlarına hasredilmiş olduğundan görece daha dar bir kesimi nitelemektedir. Buna göre “*yerleşik tarımsal faaliyetler dışında kalmış, sabit ve daimi bir konuta bağlı olmadan geçimlerini göçer hayvancılıkla sağlayan, tabiat ve iklim şartlarına göre yurt içinde yaylak ve kışlaklar arasında göçen, bu hayat tarzını kadimden beri sürdüren, aralarında hısımlık ilişkileri bulunan ve hayvancılık faaliyetlerini bir grup halinde yürüten Türk vatandaşları*” göçebe olarak adlandırılmaktadır. Her iki tanımın ortak noktası sabit bir ikametinin bulunmamasıdır. Sadece bu statüden yararlanacak insan topluluğu biraz daha daraltılmış ve göçebelik statüsü Türk vatandaşlarına hasredilmiştir.

B. Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

Uluslararası hukukta aynı devlet içerisinde yer değiştiren kişilere, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler denilmektedir.³⁷⁷ Kişiler, evlerinden ayrılmaya zorlanmış olup henüz komşu yerleşim birimlerinden birine ulaşamamış olan ve herhangi bir uluslararası koruma altında olmayan kişilerdir. Komşu yerleşim birimlerinden birine ulaşamaması yani uluslararası bir sınır geçmemesi ile mültecilerden ayrılmaktadır.³⁷⁸ Ayrıca ülke içinde yerinden edilmiş kişiler tanımı hem doğal hem de insan kaynaklı felaketleri içermekte olup bu tür olaylar gerek uluslararası hukuktaki baskın görüşe göre gerekse

³⁷⁵ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 146.

³⁷⁶ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 72.

³⁷⁷ Elif Uzun, “Uluslararası Hukuk Çerçevesinden BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2016): 74; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 229; de Zayas, “Human Rights”, 258; Ekşi, *Temel Konular*, 17; Ergüven ve Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku”, 1020.

³⁷⁸ Khalid Koser, “Internally Displaced Persons” içinde *Global Migration Governance*, Ed. Alexander Betts, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 210; Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 41; Ergüven ve Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku”, 1022; Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 178.

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci statüsü verilmesi için gerekçe oluşturmamaktadır.³⁷⁹ Bu bağlamda ülke içinde yerinden edilmiş kişiler tanımının mültecileri de içerdiği kabul edilebilir.³⁸⁰ Kişiler, ulusal sınırlar içerisinde yer değiştirdiğinden uluslararası göç hukuku bağlamında bir süje olarak kabul edilememektedir. Uluslararası hukuk açısından bakıldığında, ülke içinde yerinden olmuş kişilerin korunması ve onlara yardım edilmesi konusundaki birincil sorumluluk, ülkelerin egemenliği ve müdahale etmeme ilkesi nedeniyle ülke devletine aittir.³⁸¹

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun, devletler için bağlayıcı olmayan "1998 tarihli Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Yol Gösterici İlkeleri"ne³⁸² göre ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Ülke içinde göç ettirilmiş kişiler, zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi ya da bu tip kişilerden oluşan gruplar."

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre ise yerinden edilmiş kişiler, ülkesinde ve ülke dışında olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ülke dışında yerinden edilen kişiler de uluslararası sınırların aşılması söz konusu iken ülkesinde yerinden edilen kişiler de böyle bir hareketlilik söz konusu değildir. Kişiler, aynı ülke sınırları içerisinde yer değiştirmektedirler.³⁸³ Uluslararası Göç Örgütü, ülke içerisinde yerinden edilmiş kişileri "silahlı çatışmaların, yaygın şiddet durumlarının, insan hakları ihlallerinin veya doğal veya insan kaynaklı felaketlerin sonuçları veya etkilerinden kaçınmak için uluslararası

³⁷⁹ Bríd Ní Ghráinne, "Internally Displaced Persons and International Refugee Law", içinde *Research Handbook on International Refugee Law*, ed. Satvinder Singh Juss, (Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019), 33; Koskinen, "Internally Displaced Persons", 12-13.

³⁸⁰ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 178.

³⁸¹ Taneri, *Geri Gönderilmemesi*, 41; Koskinen, "Internally Displaced Persons", 14-15; Koser, "Internally Displaced Persons", 210.

³⁸² "Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin İlkeler", (E.T. 10.08.2023), <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPTurkish.pdf>; Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin İlkeler (Guiding Principles on Internal Displacement) hakkında bkz. Internal Displacement Monitoring Centre, "Guiding Principles on Internal Displacement", (E.T. 10.08.2023), <https://www.internal-displacement.org/internal-displacement/guiding-principles-on-internal-displacement>.

³⁸³ IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 91.

*kabul görmüş devlet sınırlarını geçmemiş kişi veya kişi grupları” şeklinde tanımlamıştır.*³⁸⁴

Kampala Sözleşmesi olarak da bilinen 2009 tarihli “*Afrika’da Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunması ve Yardımına İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi*”nde³⁸⁵ ülke içerisinde yerinden edilmiş kişiler, “*özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet durumlarının, insan hakları ihlallerinin veya doğal veya insan kaynaklı felaketlerin sonuçları veya etkilerinden kaçınmak amacıyla uluslararası bir sınırı geçmeksizin evlerini veya alışılmış ikamet yerlerini terk etmeye veya terk etmeye zorlanan veya mecbur bırakılan kişiler veya kişi grupları*” olarak tanımlanmıştır. (md. 1-k)

Yapılan tanımlar dikkate alındığın ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin iki ortak özelliği dikkat çekmektedir. İlki bir zorlamanın olması, ikincisi ise kişilerin aynı ülke sınırları içerisinde yer değiştirmiş olmasıdır.³⁸⁶

³⁸⁴ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 110.

³⁸⁵ “*Afrika’da Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunması ve Yardımına İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi*”, (E.T. 10.08.2023), https://au.int/sites/default/files/treaties/36846-treaty-kampala_convention.pdf.

³⁸⁶ Saraçlı, *Uluslararası Hukukta*, 171-172; Koskinen, “Internally Displaced Persons”, 9-10.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ HUKUKUNA İLİŞKİN ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUAT

I. Genel Olarak

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre uluslararası göç hukuku, göç hukuku sùjelerinin hakları ve yükümlölüklerini düzenlemekte olup uluslararası işbirliğini ve çeşitli uluslararası hukuk kaynaklarından türetilen, göçü düzenleyen uluslararası yasal çerçeveyi belirtmektedir.³⁸⁷ Diğer bir deyişle UGÖ'ye göre uluslararası göç hukuku, uluslararası işbirliğinin yanı sıra uluslararası hukuk kaynaklarından türetilen mevzuatı da içermektedir. Uluslararası göç hukukuna ilişkin mevzuat uluslararası mevzuat ve ulusal mevzuat olarak ikiye ayrılabilir. Bu ana başlık altında öncelikle göçün uluslararası mevzuatına ardından ulusal mevzuat olarak Türk mevzuatına yer verilecektir.

II. Göç Hukukuna İlişkin Uluslararası Mevzuat

Uluslararası göç hukukunun mevzuatı temel olarak devlet egemenliği ile uluslararası insan haklarına ilişkin hukuki belgelerden kaynaklanan göçe ilişkin uluslararası normlar ve ilkelerdir.³⁸⁸ Göç hukukunun uluslararası mevzuatı bakımından ikili bir koruma mevcuttur. Mevzuatın ilk kısmını insan haklarına ilişkin mevzuat oluştururken ikinci kısmını sadece göç hukukuna ilişkin mevzuat oluşturmaktadır. Bu ikili mevzuat ayrımı birbirinden tamamen bağımsız değildir. Bu başlık altında uluslararası sözleşmeler, uluslararası teamöl hukuku kuralları, hukukun genel ilkeleri ve yumuşak hukuk metinleri incelenecektir.

³⁸⁷ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 113.

³⁸⁸ IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, 87.

Uluslararası sözleşmeler bakımından da ikili bir koruma sistemi mevcuttur. İlki, uluslararası insan hakları sözleşmeleri ışığında sağlanan korumayken ikincisi belirli statülere uygulanabilen korumadır. Uluslararası insan haklarına ilişkin sözleşmelerle sağlanan koruma genel bir korumadır, yani bütün insanlar, insan olmaları nedeniyle bu korumadan yararlanabilirler.³⁸⁹ Temel insan hakları sözleşmeleri içerisinde de göç hukukuna ilişkin özel hükümler bulunabilmektedir. Belirli statülere özgü sağlanan koruma ise ilk koruma tipine göre daha özel nitelikte ve sadece belirli şartları taşıyan kişilere tanınan bir korumayı kapsamaktadır.³⁹⁰ Sözleşmelerin yanı sıra geri göndermeme ilkesi gibi uluslararası teamül hukuku normları, mültecilerin ötesinde uygulamaya sahiptir.³⁹¹

A. Uluslararası Andlaşmalar

Göç hukukunun en temel kaynakları arasında uluslararası andlaşmalar yer almaktadır. Uluslararası andlaşma, uluslararası hukuk süjelerinin uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak açıkladıkları irade beyanıdır.³⁹² Uluslararası andlaşmalar, ikili bir sistemde ele alınacak olup öncelikle temel insan hakları sözleşmelerine yer verilecek ardından göç hukuku kapsamında imzalanan andlaşmalar incelenecektir.

1. Temel Uluslararası İnsan Hakları Andlaşmaları

İnsan hakları, kişinin insan olması sebebiyle sahip olduğu haklar bütünüdür.³⁹³ Kişinin bu haklara sahip olabilmesi için herhangi bir gruba mensubiyet şartı aranmamaktadır.³⁹⁴ İnsan haklarının uluslararasılaşması ise Birleşmiş Milletler Andlaşması ile gerçekleşmiştir.³⁹⁵ Evrensel insan hakları hukuku, yasal statülerine bakılmaksızın tüm bireyler için kapsamlı haklar sağlamaktadır.³⁹⁶ Herkes için geçerli

³⁸⁹ Elspeth Guild, Stefanie Grant ve C. A. Groenendijk, "Introduction", içinde *Human Rights of Migrants in the 21st Century*, ed. Elspeth Guild, Stefanie Grant ve C. A. Groenendijk, (London u New York: Routledge, 2018), 5-6; Töner Şen, "Uluslararası Hukuk", 135; Muntarbhorn, "The Forcibly Displaced", 5.

³⁹⁰ Töner Şen, "Uluslararası Hukuk", 136.

³⁹¹ François Crépeau, Delphine Nakache ve İdil Atak, "International Migration: Security Concerns and Human Rights Standards", *Transcultural Psychiatry*, 44/3 (2007): 316; Betts, "Global Migration", 16.

³⁹² Sur, *Uluslararası Hukukun*, 22.

³⁹³ Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017), 27; Enver Bozkurt, Selim Kanat ve Sezercan Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 13; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 236; Pazarcı, 2. *Kitap*, 201.

³⁹⁴ Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 23.

³⁹⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 236; Pazarcı, 2. *Kitap*, 202.

³⁹⁶ Betts, "Global Migration", 16; McAdam, *Complementary Protection*, 12.

olan insan hakları sözleşmeleri, vatandaş olmayanlar hakkında özel hükümler içermektedir.³⁹⁷ Özetle uluslararası insan hakları belgeleri, tüm göçmenlerin korunması için yasal bir çerçeve oluşturmaktadır. Düzensiz göçmenlerin statüsü, haklarının ihlali için gerekçe olarak kullanılmamalıdır.³⁹⁸ Devletlerin, göçmenler dahil olmak üzere, ülkesinde bulunan tüm bireylerin insan haklarını koruma yükümlülüğü bulunmaktadır.³⁹⁹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, düzensiz göçmenlerin insan olarak uluslararası insan hakları hukuku tarafından korunduklarını teyit etmiştir.⁴⁰⁰

a. Birleşmiş Milletler Şartı

Birleşmiş Milletler Örgütünün kurucu andlaşması olan Birleşmiş Milletler Şartı⁴⁰¹, 1945'te San Francisco Konferansı'nda kabul edilmiştir.⁴⁰² Birleşmiş Milletler Şartı, taraf olan devletler için bağlayıcı bir nitelik taşıdığından insan haklarının korunması konusunda önemli bir aşama oluşturmaktadır.⁴⁰³ Zira Şartın insan haklarına ilişkin hükümleri de diğer hükümler gibi bağlayıcı nitelik taşımaktadır.⁴⁰⁴ BM Şartı ile insan hakları ilk kez uluslararası düzeyde ele alınmış, uluslararası hukukun konusunu teşkil etmiştir.⁴⁰⁵ Birleşmiş Milletler Şartı'nda, insan hakları ifadesi zikredilmekle

³⁹⁷ Vincent Chetail, "The Transnational Movement of Persons under General International Law-Mapping the Customary Law Foundations of International Migration Law", içinde *Research Handbook on International Law and Migration*, ed. Vincent Chetail ve Céline Bauoz, (Cheltenham: Edgar Elgar Publishing, 2014), 7.

³⁹⁸ Global Migration Group, *International Migration and Human Rights (Challenges and Opportunities on the Threshold of the 60th Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights)*, 2003, 14, (E.T. 23.07.2023), https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/int_migration_human_rights.pdf.

³⁹⁹ İbrahim J. Wani, "International Migration and Human Rights", *African Yearbook of International Law Online/Annuaire Africain de droit International Online*, 16/1 (2008): 204; Elena Fiddian Qasmiyeh, "Human Rights Activism and Migration", içinde *The Encyclopedia of Global Human Migration*, ed. Immanuel Ness, (Blackwell Publishing Ltd, 2013), 1.

⁴⁰⁰ Sarah Spencer ve Anna Triandafyllidou, "Irregular Migration", içinde *Introduction to Migration Studies an Interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity*, ed. Peter Scholten, (Springer Nature, 2022), 196.

⁴⁰¹ Birleşmiş Milletler Şartı, (E.T. 04.08.2023), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf.

⁴⁰² Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 143.

⁴⁰³ Ayhan Döner, *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2003), 35; Tacettin Çalık, "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24/1 (2016): 73.

⁴⁰⁴ Meray, *Birinci Cilt*, 252.

⁴⁰⁵ Mehmet Semih Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 1*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012), 9; Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, 89; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 187; Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 73; Caşın, *Modern Uluslararası*, 993.

birlikte bu hakların neler olduğuna ilişkin bir insan hakları kataloğuna yer verilmemiş⁴⁰⁶ olduğundan Şart insan hakları sözleşmesi olarak anılmamaktadır.⁴⁰⁷

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 1. maddesinin 3. fıkrasında BM'nin amaçlarına yer verilmiş olup bu amaçlar arasında ırk, cinsiyet, dil, din ayrımı gözetilmeksizin tüm bireylerin insan haklarına duyulan saygının geliştirilmesi amacıyla uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek de yer almaktadır. Yine Şartın md. 55-c'de BM'ye “*ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini kolaylaştırma*” görevi yüklenmiştir. Bir sonraki maddede de bu amaca ulaşılabilmesi için üye devletlere gerek birlikte gerek tek başlarına BM ile işbirliği yapma yükümlülüğü getirilmiştir. (md. 56) Tüm bireyler, uluslararası göç hukukunda yer aldığı statülerden bağımsız olarak insan olarak kabul edilmekte ve böylelikle BM Şartı'nın konusunu teşkil etmektedir. Şartta yer verilen insan haklarına saygı, ayrımcılık yasağı gibi hükümlerin tamamının göçmenlerle birlikte tüm insanlar için uygulanması temenni edilmektedir.

b. Diğer Bazı Uluslararası İnsan Hakları Andlaşmaları

Tüm göçmen kategorileri, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS)⁴⁰⁸, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS)⁴⁰⁹, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme⁴¹⁰, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme, İşkenceye Karşı Sözleşme⁴¹¹ gibi uluslararası sözleşmelerde belirtilen belirli asgari haklardan yararlanmaktadır. Bu sözleşmelerin yanı sıra bölgesel düzeyde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)⁴¹², Avrupa Sosyal Şartı⁴¹³, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi⁴¹⁴ ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı⁴¹⁵ kapsamında genel korumadan yararlanırlar.⁴¹⁶

⁴⁰⁶ Jale Civelek, “Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış”, *Argumentum*, 25 (1992): 383; Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 51.

⁴⁰⁷ Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 74.

⁴⁰⁸ Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, (E.T. 03.08.2023), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321_bm_05.pdf.

⁴⁰⁹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, (E.T. 03.08.2023), <https://unmik.Unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>.

⁴¹⁰ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, (E.T. 03.08.2023), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093651bm_09.pdf.

⁴¹¹ “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme”, (E.T. 03.08.2023), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf.

⁴¹² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, (E.T. 02.08.2023),

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile İHEB’de yer alan kişisel ve siyasi haklar güvence altına alınmış olup Sözleşme’de sığınma hakkına yer verilmemiştir.⁴¹⁷ Bununla birlikte Sözleşmede ayrımcılık yasağına (md. 2) yer verilmiş böylelikle taraf devletin ülkesinde bulunan tüm bireyler için Sözleşmenin geçerli olması kabul edilmiştir. Taraf devletin ülkesinde bulunan diğer devletlerin vatandaşları, vatansızlar, göçmenler de siyasi haklar haricinde bu Sözleşmedeki haklardan yararlanabilmektedir.⁴¹⁸ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nde de MSHS’de olduğu gibi Sözleşmenin uygulanmasında ayrımcılık yasağına yer verilmiştir. (md. 2/2)

Evrensel Telif Hakkı Sözleşmesi’nin 1 sayılı Protokolü⁴¹⁹, mültecileri ve vatansız kişileri telif hakkı yasaları bakımından mutlak ikamet ettikleri ülkenin vatandaşlarına benzetmektedir.⁴²⁰ Yine AİHS bir göç belgesi olmayıp yabancılar için sığınma ya da ikamet hakkı içermemekte ve geri gönderme ilkesini de açıkça korumamaktadır.⁴²¹ Fakat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve taraf devletlerin ulusal mahkemeleri, bazı durumlarda bir kişinin sınır dışı edilmesinin AİHS’yi ihlal edeceğini kabul etmektedir. Fakat sınır dışı edilmeme hakkı AİHS’de açıkça yer almaması nedeniyle sınır dışı etme kararlarının yasallığı AİHM tarafından doğrudan incelenememektedir.⁴²² Bu nedenle, AİHS’nin sağladığı koruma, diğer tüm insan hakları sözleşmelerinde olduğu gibi dolaylı olarak nitelendirilebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin işkence yasağı (md. 3), özgürlük ve güvenlik hakkı (md. 5) gibi maddeleri göç hukuku ile ilişkilendirilebilir. Sözleşme’de koruma altına alınan yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik yasağı gibi düzenlemeler mutlak nitelikte olup bu

⁴¹³ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur. Avrupa Sosyal Şartı, (E.T. 03.08.2023),

<https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>.

⁴¹⁴ Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, (E.T. 03.08.2023),

<https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>.

⁴¹⁵ Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı, (E.T. 03.08.2023),

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201520/volume-1520-I-26363-English.pdf>.

⁴¹⁶ de Zayas, “Migration”, 245.

⁴¹⁷ Pazarıcı, 2. *Kitap*, 209-210.

⁴¹⁸ Mehmet Emin Çağırın, *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2017), 169.

⁴¹⁹ “Evrensel Telif Hakkı Sözleşmesi’nin Vatansız Kişiler ve Mültecilerin Eserlerine Uygulanmasına İlişkin Protokol”, (E.T. 03.08.2023), https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/unesco1/trt_unesco1.pdf, 176.

⁴²⁰ Weis, “Refugee Law”, 32.

⁴²¹ Kaya ve Yılmaz Eren, *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, 14.

⁴²² McAdam, *Complementary Protection*, 136-137.

göçmenler dahil olmak üzere tüm bireylerin bu mutlak koruma alanında yer alması söz konusudur.⁴²³ 1951 Cenevre Sözleşmesi, sadece mülteci ve sığınmacılara yönelik uygulanan ve bir denetim sistemine sahip olmayan küresel bir düzenlemedir. Buna karşılık AİHS, yabancı veya vatandaş ayrımı olmaksızın tüm bireylere yönelik bölgesel bir düzenlemedir. Sözleşme aynı zamanda etkili bir denetim organına sahiptir.⁴²⁴ Bu sebeplerle AİHS'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre daha işlevsel olduğu ifade edilmektedir.⁴²⁵ Yine bu sözleşmelere örnek olarak gösterilebilecek Avrupa Sosyal Şartı'nda çalışan göçmenlerin ve ailelerinin korunma ve yardım hakkına yer verilmiştir. (md. 19)

2. Göç Hukukuna Yönelik Andlaşmalar

Göç hukuku kapsamında imzalanan uluslararası andlaşmalar, dağınık bir görünüm arz etmekte olup göç hukukunun çeşitli alt başlıklarına yönelik akdedilmişlerdir. Belirli kategoride yer alan kişilere uygulanabilen bu andlaşmaların, andlaşma hükümleri çerçevesinde özel bir koruma sağladığından bahsedilmektedir. Örneğin 1951 Cenevre Sözleşmesi sadece mülteci ve sığınmacılara uygulanabilen özel bir andlaşmadır. Yine Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, kapsamı itibarıyla sadece göçmen işçiler ve aileleri hakkında hükümler getirmektedir. Göç konusunda imzalanan andlaşmalar da genel olarak tüm göç süjelerine yönelik olabileceği gibi daha sınırlı bir kategoriye yönelik de olabilmektedir. Örneğin 1951 Cenevre Sözleşmesi genel bir nitelik taşıırken 05.07.1922 ve 31.05.1924 tarihli “*Rus ve Ermeni Mültecilere Kimlik Belgesi Verilmesi Antlaşmaları*” daha spesifik bir kategoriye yöneliktir.⁴²⁶

a. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol

1951 Cenevre Sözleşmesi ve ek 1967 New York Protokolü, mültecilere yönelik evrensel düzeyde yapılan tek çok taraflı andlaşmadır.⁴²⁷ Göç hukuku için önemli bir

⁴²³ Levent Korkut, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği”, *Ankara Barosu Dergisi*, 4 (2008): 24.

⁴²⁴ Korkut, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi”, 23.

⁴²⁵ Aslı Bayata Canyaş, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/1 (2015): 79.

⁴²⁶ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 37.

⁴²⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 226; Uzun ve Özkerim Güner, *Temel Kavramlar*, 5.

belge olan 1951 Cenevre Sözleşmesi diğer sözleşmelere göre daha ayrıntılı ele alınacaktır.

1951 Cenevre Sözleşmesi, “Genel Hükümler”, “Hukuki Statü”, “Gelir Getirici İşlemler”, “Sosyal Durum”, “İdari Önlemler”, “Uygulamaya Yönelik Geçici Hükümler” “Nihai Hükümler” başlıklı 7 bölüm ve toplamda 45 maddeden oluşmaktadır. Sözleşme, önceki belgelere göre mültecilere tanınan haklara ilişkin çok daha geniş bir katalog içermektedir.⁴²⁸ Sözleşme, her şeyden önce, hükümlerinin ırk, din veya menşe ülke ayrımı yapılmaksızın uygulanması gerektiğini belirtmektedir. (md. 3) Sözleşmenin giriş kısmında mültecilere yönelik uluslararası sözleşmelerin uygulanması görevi Birleşmiş Milletler Yüksek Komiseri’ne verilmiştir. Dolayısıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin uygulanması da Birleşmiş Milletler Yüksek Komiseri’nin nezaretinde gerçekleşecektir.

Sözleşmenin 1. Bölümünde genel hükümlere yer verilmiş olup 1. maddede mülteci kavramı⁴²⁹ tanımlanmış, mülteci statüsünün kazanılabilmesi için gereken kriterler sayılmış, mültecilik statüsünden yararlanamayacak kişilere yer verilmiş ve son olarak da mültecilik statüsünün sona ereceği haller ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Maddeye göre Sözleşme kapsamında yer alan iki grup mülteci kategorisi bulunmaktadır. İlk grup 1951 Cenevre Sözleşmesi öncesinde kabul edilmiş “12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri, 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü, Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü” metinlerinde mülteci olarak kabul edilmiş kişilerdir. Bu kişiler, sözleşmesel mülteciler⁴³⁰ veya sözleşme öncesi mülteciler⁴³¹ olarak da adlandırılmaktadır. Bu kişilerin statülerinin devamı herhangi bir işlem gerektirmeksizin devam etmektedir.⁴³² İkinci grup ise 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, vatandaşlığı, toplumsal bir gruba mensubiyeti ve siyasi fikirleri sebebiyle zulme uğrayacağına dair haklı korkusu olan, vatandaşı ya da mukimi olduğu ülke dışında bulunan ve bu ülkeye geri dönmek istemeyen her kişiden oluşmaktadır. Maddenin devamında 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olayların Avrupa’da meydana gelen olaylar ve Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar olarak anlaşılabileceği belirtilerek taraf devletlerin coğrafi

⁴²⁸ Weis, “Refugee Law”, 29.

⁴²⁹ Mülteci kavramının tanımı için bkz. 1. Bölüm, 37-40.

⁴³⁰ Övünç Öztürk, “1951 Tarihli Mültecilerin”, 433.

⁴³¹ Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 65.

⁴³² Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 65.

sınırlama öngörebilecekleri belirtilmiştir. Özetle, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci statüsüne zamansal ve coğrafi olarak sınırlamalar öngörülmüştür. Diğer bir deyişle 1 Ocak 1951 tarihinden sonraki yıllarda meydana gelen hareketlilikler kapsam dışı bırakılmış, bir nevi sorumluluktan kaçınılmıştır.⁴³³ Sözleşmedeki mülteci tanımı Avrupa Merkezli olup Sözleşme, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupalı Devletlerin istek ve görüşleri çerçevesinde hazırlanmış ve Sözleşmedeki kavram ve tanımlar da bu bakış açısıyla ele alınmıştır.⁴³⁴

1951 Cenevre Sözleşmesi öncesi metinlere göre mülteci olarak tanımlanan sözleşmesel mültecilerin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülkenin korumasından isteyerek yeniden yararlanması, kaybettiği vatandaşlığını isteği ile yeniden kazanması, başka bir devletin vatandaşlığını kazanarak korumadan yararlanması, haklı korkularla terk ettiği ülkesine yerleşmek üzere geri dönmesi, mülteci olarak tanınmasını sağlayan koşulların ortadan kalkması ile vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanmayı reddetmemesi ve vatansız olup mülteci olarak tanınmasını sağlayan koşulların ortadan kalkması ile ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilmesi hallerinde mültecilik statüsü sona erecek olup Sözleşme'nin uygulanması sona erecektir. (md. 1/C) Sözleşmenin uygulanmayacağı kimseler ise yine aynı maddenin devam eden bentlerinde sayılmıştır. Hükme göre Sözleşmenin uygulanmayacağı ilk grup BMMYK dışında bir BM organı veya örgütünden koruma veya yardım görmeye devam eden kişilerdir. Bu kişilere sağlanan yardım veya korumanın kesilmesi halinde kişiler, Sözleşme'den yararlanabilir. (md. 1/D) İkamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca, ülke vatandaşları için geçerli olan hak ve yükümlülüklerin tanındığı kişiler, yine bu Sözleşme kapsamında yer almamaktadır. Son olarak hakkında barışa karşı suçlar, insanlığa karşı suçlar gibi suçlar için düzenlemeler öngören uluslararası belgelerde yer verilen suçlardan birini veya mülteci olarak kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce sığındığı ülkenin sınırları dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine dair ciddi kanaat hasıl olan kişi ve BM'nin amaç ve ilkelerine aykırılık teşkil eden fiillerden dolayı suçlu olduğuna inanılan kişi Sözleşme kapsamı dışında tutulmaktadır. (md. 1/F) Sözleşme'nin Birinci Bölümünde hem mülteciler için hem de devletler için çeşitli yükümlülükler öngörülmüştür. Örneğin 2. maddede mültecilere, bulunduğu ülke ve ülkenin hukuki mevzuatına uyma

⁴³³ Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 63.

⁴³⁴ Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 67.

yükümlülüğü yüklenmiştir. 3. maddede ise devletler için Sözleşme hükümlerini uygulanması bakımından ayırım gözetmeme yükümlülüğü öngörülmüştür. Yine taraf devletlerin ülkelerinde bulunan mültecilere dini görevlerini yerine getirme hürriyeti ile çocuklarının dini eğitim hürriyeti bakımından vatandaşlarına uyguladıkları muamele ile aynı şekilde davranma yükümlülüğü getirilmiştir. (md. 4) Devletlere getirilen yükümlülüklerle ilişkin bir diğer örnek de Sözleşme'nin daha uygun hükümler getirdiği durumlar hariç her devletin mültecilere, kural olarak yabancılara uyguladığı muameleyi yapması yükümlülüğüdür. (md.7/1)

Sözleşmenin İkinci Bölümünde mültecilerin hukuki statüsüne yer verilmiş olup mültecilerin sahip olduğu sınıai mülkiyet hakları, mahkemeye başvuru hakkı gibi haklar düzenlenmiş, taraf devletlerin bu hakların tanınması yönünde yükümlülükleri belirtilmiştir. 3. Bölümde mültecilere gelir getirici işlerde çalışma hakkı tanınmış, 4. Bölümde ise konut edinme, eğitim, sosyal yardım gibi mültecilerin sosyal durumlarına yer verilmiştir. 5. Bölümde idari önlemler düzenlenmiştir. Bu bölümde taraf devletlere mültecilere kimlik kartı çıkartılma yükümlülüğü getirilmiştir. (md. 27) Ayrıca taraf devletlerin ülkelerine izinsiz giren mültecilerin geçerli bir nedenlerini anlatmaları halinde ceza vermeme yükümlülüğü yüklenmiştir. Fakat bu hükmün uygulanabilmesi için ülkeye izinsiz giren mülteciler, madde 1 kapsamında belirtilen ülkelerden gelmesi, yani Sözleşme kapsamında mülteci olarak tanınması gerekmektedir. (md. 31) Taraf devletlerin ülkelerinde yasal olarak bulunan mülteci, kanuni sürece uygun olarak alınmış karar dışında sınır dışı edilememektedir. (md. 32/1-2) Göç hukukunun en temel ilkelerinden birisi olan geri göndermeme ilkesi yani non-refoulement ilkesi/geri gönderme yasağına da 5. Bölümde yer verilmiş olup ilke sözleşme ile hüküm altına alınmıştır.⁴³⁵ Düzenlemeye göre hiçbir mülteci -ciddi suçlular veya ülke güvenliği için tehlike oluşturan kişiler dışında- ırkı, dini, vatandaşlığı, toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle yaşamının veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı ülkenin sınırlarına geri gönderilemez. 6. Bölümde taraf devletlerin BMMYK ile işbirliğine değinilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin veya BMMYK'nin görevini devralacak herhangi bir organın, BM'ye rapor verebilmesi için taraf devletler, “mültecilerin içinde bulundukları durum”, “bu Sözleşmenin uygulanması” ve “mülteciler konusunda mevcut veya yürürlüğe girecek yasalar,

⁴³⁵ Caşın, *Modern Uluslararası*, 1434; Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, 114.

yönetmelikler ve kararnameler” konularında istenen bilgi ve istatistikleri vermeyi taahhüt ederler. (md. 35) Andlaşmanın son ve 7. Bölümünde ise Sözleşmeden doğacak uyuşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanına sevkı, taraf devletlerin Sözleşmeden çekilme hakları gibi çeşitli hükümler düzenlenmiştir. Taraf devlet, BM Genel Sekreterine göndereceği bir bildirimle Sözleşmeden çekilebilir. Çekilme, ilgili Sözleşmeci Devlet için, bildirim BM Genel Sekreteri tarafından alındığı tarihten bir yıl sonrası için hüküm ifade edecektir. (md. 44/1-2) 1951 Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin hukuki durumlarını düzenlenebilmesi amacıyla mültecilere özgü olarak imzalanmıştır. Fakat ayrımcılık yasağı (md. 3), geri gönderme yasağı (md. 32-33) gibi bazı hükümlerin, uluslararası korumanın diğer türlerine giren kişilere de uygulanabilir olduğu kabul edilmektedir.⁴³⁶

1967 New York Protokolü olarak da bilinen Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol, BM Genel Kurulu’nun 16.12.1966 tarih ve 2198 (XX) sayılı kararı ile kabul edilmiş, 02.10.1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴³⁷ 1967 New York Protokolü’nün yürürlüğe girmesi ile 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne getirilen zamansal ve coğrafi sınırlama kaldırılmıştır. (md. 1) Zamansal sınırlama tüm devletler için ortadan kaldırılmış olup Sözleşme, 1 Ocak 1951’den sonra meydana gelen olaylar için de uygulanır hale getirilmiştir. Coğrafi sınırlama ise zamansal sınırlama gibi kesin olarak kaldırılmamış, Sözleşmeyi coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere bu sınırlamayı devam ettirme imkanı tanınmıştır. (md. 7) Protokol ile 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde belirtilen devletlerin BMMYK ile işbirliği yükümlülüğü teyit edilmiştir. (md. 2)

1951 Cenevre Sözleşmesi taraf devletler için kural olarak bağlayıcı olmasına rağmen sözleşmeye uyulup uyulmadığını denetleyecek bir organ ya da bir uluslararası mekanizma bulunmamaktadır. Pek çok devletin sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri yerine getirmediği görünmektedir.⁴³⁸ Bu yönüyle sözleşmenin uygulanması bakımından işlevsel olarak zayıf olduğu ifade edilebilir. Ayrıca sözleşme, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin yanı sıra iklim değişikliği, insanlara yönelik yaygın şiddet gibi yeni ve farklı dinamikleri ele almamaktadır. Bu sebeple sözleşme, günümüz koşullarında eski

⁴³⁶ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 46-47.

⁴³⁷ Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 77.

⁴³⁸ Stewart M. Patrick, “The U.N. Refugee Convention is Under Pressure-and Showing its Age”, *World Politics Review*, (E.T. 10.10.2023), <https://www.worldpoliticsreview.com/the-un-refugees-regime-is-under-pressure-and-showing-its-age/?one-time-read-code=53830169437236987761>.

kalması (güncelliğini yitirmesi) hasebiyle eleştirilmiştir.⁴³⁹ Bu bakımdan sözleşmenin tek başına mevcut küresel insani krizi çözemeyeceği belirtilmektedir.⁴⁴⁰

b. Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair BM Sözleşmesi

“*Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair BM Sözleşmesi*”⁴⁴¹ BM Genel Kurulu’nun 18.12.1990 tarih ve 45/158 sayılı kararı ile imzaya açılmış, 01.07.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁴⁴² Sözleşme, düzenli ve düzensiz durumdaki göçmen işçileri korumayı amaçlayan uluslararası hukuk aracı olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴³ Göçmen işçi kavramı, “*vatandaşı olmadıkları bir devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan*” kişileri kapsamaktadır. (md. 2/1) Hükmün devamında göçmen işçi sayılan kişiler ayrıntılı olarak belirtilmektedir. Örneğin hükme göre sınır işçileri, mevsim işçileri göçmen işçi sayılmaktadır. (md. 2/2) Sözleşme, taraf devletin ulusal mevzuatı ile taraf devlet için bağlayıcı nitelikteki uluslararası andlaşmalarda öngörülmemesi halinde mülteciler ve vatansızlara uygulanmayacaktır. (md. 3)

Sözleşme göçmenlerin insan haklarının korunması için en kapsamlı çerçeveyi sunmakta olup göç için hazırlık, ayrılma, transit geçiş ve hedef devletlerinde kalış ve çalışma süresi ile kaynak devlete dönüş dahil olmak üzere göç sürecinin tüm aşamaları için geçerlidir. Sözleşme, göçmen işçilerin ve ailelerinin özel durumlarını göz önünde bulundurarak diğer temel evrensel anlaşmalarda yer alan hakları açıkça ifade etmektedir.⁴⁴⁴ Özellikle MSHS ve ESKHS’de yer alan birtakım haklar, göçmen işçilere uyarlanmıştır.⁴⁴⁵ Bu haklara örnek olarak yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, dinlenme ve tatil hakkı, eğitim hakkı örnek gösterilebilir.

⁴³⁹ Patrick, “The U.N. Refugee”.

⁴⁴⁰ Patrick, “The U.N. Refugee”.

⁴⁴¹ “*Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair BM Sözleşmesi*”, (E.T. 06.08.2023), https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100953bm_50.pdf.

⁴⁴² Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 103.

⁴⁴³ Paul de Guchteneire ve Antonie Pécoud, “Introduction: The UN Convention on Migrant Workers’ Right”, içinde *Migration and Human Rights the United Nations Convention on Migrant Workers’ Rights*, ed. Ryszard Cholewinski, Paul Guchtneire ve Antonie Pécoud, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 1.

⁴⁴⁴ Wani, “International Migration”, 206-207.

⁴⁴⁵ Çağırın, *Uluslararası Alanda*, 227.

c. Göç Hukukuna İlişkin Bazı Uluslararası Andlaşmalar

Göç hukukunun çok yönlü yapısı gereği birçok farklı konuda yapılan sözleşmeler, göç hukuku mevzuatına dahil edilebilmektedir. 1889 Uluslararası Ceza Hukuku Andlaşması⁴⁴⁶, 1928 Havana Sığınma Sözleşmesi⁴⁴⁷, 1933 Montevideo Siyasi Sığınma Sözleşmesi⁴⁴⁸, 1939 İltica ve Siyasi Sığınma Andlaşması⁴⁴⁹, 1954 Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi⁴⁵⁰ Güney Amerika’da sığınmaya ilişkin bölgesel belgelere örnek gösterilebilir.⁴⁵¹

1889 Uluslararası Ceza Hukuku Andlaşması’nda sığınma hakkının siyasi suçlulara tanınacağı (md. 16), siyasi suçlular dışındaki suçlulara ise tanınmayacağı (md. 17) belirtilmektedir. 1928 Havana Sığınma Sözleşmesi, Amerika kıtasını ilgilendiren ilk diplomatik sığınma sözleşmesine örnektir. Sözleşmede sığınma hakkının adi suçlular ile asker kaçaklarına tanınmayıp siyasal suçlulara ise tanınacağı ifade edilmektedir. (md. 1 ve 2) Sığınma hakkının acil durumlarda geçici olarak kişinin güvenliğinin başka bir şekilde sağlanıncaya kadar tanınacağı açıklanmaktadır.⁴⁵² 1933 tarihli Montevideo Siyasi Sığınma Sözleşmesi ile 1928 Havana Sözleşmesi’nin ilk maddesi değiştirilmiş ve *“adi suçlarla suçlanan veya hüküm giymiş kişiler ile kara ve deniz kuvvetlerinden firar eden kişilere baskı ve zulüm altında bulunsalar dahi; temsilciliklerde, askeri kamplarda, savaş gemilerinde ve askeri uçaklarda sığınma hakkı hakkının tanınmayacağı”*⁴⁵³ belirtilmiştir. 1954 tarihli Caracas Sözleşmesi ile 1928 Havana ve 1933 Montevideo Sözleşmeleri genişletilmiş ve suçun niteliğine sığınmayı tanıyacak ülkenin karar vermesi ilkesi teyit edilmiştir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁶ Uluslararası Ceza Hukuku Andlaşması, (E.T. 10.08.2023), <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3781c.html>.

⁴⁴⁷ Havana Diplomatik Sığınma Sözleşmesi, (E.T. 10.08.2023), <https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b37923.pdf>.

⁴⁴⁸ Montevideo Siyasi Sığınma Sözleşmesi, (E.T. 10.08.2023), https://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-37_political_asylum.asp.

⁴⁴⁹ İltica ve Siyasi Sığınma Sözleşmesi, (E.T. 10.08.2023), <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3833.html>.

⁴⁵⁰ Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi, (E.T. 10.08.2023), <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201438/volume-1438-I-24377-English.pdf>.

⁴⁵¹ BMMYK, “Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında El Kitabı”, 2013, 8, (E.T. 10.08.2023), <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>.

⁴⁵² Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 120-121.

⁴⁵³ Çeviri için bkz. Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 131.

⁴⁵⁴ Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 120-121.

28 Eylül 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi, kendi yasalarının işleyişi kapsamında hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak kabul edilmeyen mülteciler için geçerlidir. 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamına girmeyen vatansız mültecilere yasal koruma sağlamaktadır.⁴⁵⁵

Göç hukukuna ilişkin önemli bölgesel düzenlemelerden birisi de 1969 tarihli Afrika Birliği Sözleşmesi'dir. Sözleşme, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin bölgesel ekidir.⁴⁵⁶ 1969 Sözleşmesi, mülteci tanımını 1951 Sözleşmesi'ndeki uluslararası tanımın ötesine genişleten tek bağlayıcı bölgesel mülteci hukuku aracıdır.⁴⁵⁷ Sözleşmede herhangi bir tarih ve coğrafi sınırlama yapılmamış, mültecilik statüsünün kapsamı kamu düzenini bozan çevre felaketleri gibi olayları da içerecek şekilde genişletilmiştir.⁴⁵⁸ 1960'ların ortalarında sömürge ve apartheid rejimine karşı Afrika'da gerçekleşen mücadeleler, birçok insanın baskıdan kaçmak için ülkelerini terk etmelerine neden olmuştur. 1951 Cenevre Sözleşmesi, bu insan gruplarını mülteci tanımı çerçevesinde ele almadığından Afrika bağlamında yetersiz kalmıştır. Bu çerçevede, 1969'da Afrika Birliği Örgütü tarafından "*Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi*" kabul edilmiştir. 1951 Sözleşmesi "Avrupa Merkezli" bir araç olarak kabul edilirken, Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nin bu dönemde Afrika'daki nüfus hareketlerinin özelliklerini yansıttığı söylenebilir.⁴⁵⁹ Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, gönüllü geri dönüş gibi 1951 Sözleşmesi'nde düzenlenmeyen konuları da ele almaktadır.⁴⁶⁰

1994 tarihli "*Arap Devletlerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi*", devletlerin dini inançları ve ahlaki kurallarından esinlenerek oluşturulmuş ve 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 New York Protokolü ve 1992 Kahire

⁴⁵⁵ Weis, "Refugee Law", 32.

⁴⁵⁶ Weis, "Refugee Law", 33.

⁴⁵⁷ Tamara Wood, "The 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa", içinde *Research Handbook on International Refugee Law*, ed. Satvinder Singh Juss, (Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019), 19.

⁴⁵⁸ Uzun ve Özkerim Güner, *Temel Kavramlar*, 39; Odman, *Mülteci Hukuku*, 49.

⁴⁵⁹ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *The Legal Framework*, 12.

⁴⁶⁰ Weis, "Refugee Law", 33.

Bildirgesi’ne⁴⁶¹ atıf yapmıştır. Sözleşme, diğer bildirilerde olduğu gibi sığınma hakkı tanınmasının insani ve barışçıl bir eylem olduğunu belirtmiştir.⁴⁶²

B. Uluslararası Teamül Hukuku Kuralları

1. Genel Olarak

Uluslararası teamül kuralları, uluslararası hukukun yazısız kaynakları arasında yer almaktadır.⁴⁶³ Yapılageliş, örf adet ya da gelenek hukuku kuralları olarak da adlandırılabilen uluslararası teamül kuralları uluslararası hukuk sükelerinin davranışları neticesinde oluşan ve yazılı olmayan kurallardır.⁴⁶⁴ Bir kuralın teamül kuralı olarak kabul edilebilmesi için devletler tarafından sürekli olarak tekrarlanması ve bu kurala uyulmasının hukuki bir zorunluluk oluşturduğuna inanılması gerekmektedir.⁴⁶⁵

Chetail’e göre uluslararası göçe yönelik andlaşmalar, her devlet tarafından onaylanmamaktadır. Yumuşak hukuk metinleri ise devletler için bağlayıcılık arz etmemektedir. Bu nedenle bu iki kaynak arasında uluslararası teamül, uluslararası göç hukukunun temel kaynağı olarak gözden geçirilmelidir. Uluslararası teamül ile tüm devletler için bağlayıcı kurallar oluşturabilmenin tek aracıdır. Devletin ulusal mahkemeleri tarafından doğrudan uygulanabilir ve uluslararası göç hukukunu küresel bir kanuni normlar dizisi olarak algılamada bir ölçüt sağlar. Uluslararası teamül hukuku ile göçün her bir bileşeni düzenlenebilir.⁴⁶⁶ Buna göre uluslararası teamül hukuku, devletlerin çoğu -sürekli itiraz edenler⁴⁶⁷ hariç- için bağlayıcılık arz etmesi nedeniyle uluslararası hukuk için en uygun araç olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde çeşitli uluslararası belgelerde yer verilen bir ülkeyi terk etme hakkı, uluslararası teamül olarak kabul edilebilmektedir.⁴⁶⁸ Yine uluslararası hukukta

⁴⁶¹ “*Arap Devletlerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi*”, (E.T. 11.08.2023), <https://www.refworld.org/docid/452675944.html>.

⁴⁶² Uzun ve Özkerim Güner, *Temel Kavramlar*, 41.

⁴⁶³ Emre Öktem, *Uluslararası Teamül Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2013), 1.

⁴⁶⁴ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 108; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 67; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 74; Kaya, *Temel Bilgiler*, 12.

⁴⁶⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 108, 110; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 85-86; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 69-71; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 75; Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 130.

⁴⁶⁶ Chetail, “The Transnational Movement”, 9.

⁴⁶⁷ Teamül kuralına karşı sürekli itiraz eden devletler, teamül kuralı ile bağlı sayılmazlar. Fakat bunun için devletin her platformda sürekli olarak bu kurala itiraz etmesi aranır. Hélène Lambert, “Customary Refugee Law”, içinde *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, ed. Cathryn Costello, Michelle Foster ve Jane Mcadam, (Oxford: Oxford University Press, 2021), 247; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 86.

⁴⁶⁸ Chetail, “The Transnational Movement”, 9.

yabancılar keyfi muamele yapılamaması uluslararası teamül kurallarına örnek olarak gösterilebilir.⁴⁶⁹ Geri göndermeme ilkesi de göç hukukunda önemli bir teamül kuralı olarak kabul edilmektedir. Geri göndermeme ilkesi esas itibarıyla teamül kaynaklı olup sözleşmede düzenlenmesi halinde dahi bu özelliğini korumaktadır.⁴⁷⁰ Bu nedenle geri göndermeme ilkesinin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

2. Geri Göndermeme İlkesi

Vatandaş olmayanların kabulünü düzenleyen temel geleneksel norm, geri göndermeme ilkesine dayanmaktadır.⁴⁷¹ Uluslararası hukukta geri gönderme yasağı ya da *non-refoulement* ilkesi olarak da bilinen bu ilke uluslararası hukukun temel ilkelerindendir.⁴⁷² Geri göndermeme ilkesi, bireylerin işkence, kötü muamele, zulüm görme, onur kırıcı muameleye maruz kalma riski olan ülkeye gönderilmesi yasağını belirtmektedir.⁴⁷³

Uluslararası hukukta kural olarak her devlet, tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükleri saklı kalmak şartıyla yabancıların ülkesine girmesi, ülkesinde kalması, yabancılar ülkesinde sığınma tanınması hususunda münhasır yetkiye sahiptir.⁴⁷⁴ Devlete ait olan bu münhasır yetki, geri göndermeme ilkesi ile sınırlandırılmaktadır.⁴⁷⁵ Bunun yanı sıra söz konusu ilke, aynı zamanda devletin egemenlik hakkının tezahürlerinden biri olan sınır dışı işlemine de açık bir sınırlama teşkil etmektedir.⁴⁷⁶ İlke ile devlete, gönderileceği ülkede işkence, zulüm görme riski olan bireyleri sınır dışı etmeme, geri göndermeme yükümlülüğü yüklenmektedir.⁴⁷⁷

⁴⁶⁹ Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 23.

⁴⁷⁰ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 43.

⁴⁷¹ Chetail, “The Transnational Movement”, 35.

⁴⁷² Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, Mülteci-Der ve Mülteci Hakları Merkezi, *Geri Göndermeme, Sınır Dışı Etme ve Uluslararası Koruma “Sığınmacılar, Mülteciler ve Göçmenlerin Adalet Erişimine Destek” Projesi, Modül 1*, Çev. Salih Selçuk Özgün, 21, (E.T. 08.07.2023), <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/MODULE1-Non-Refoulement-Deportation-and-International-Protection-2019-TUR.pdf>.

⁴⁷³ Ceren Karagözoğlu, “Non-Refoulement İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Uygulanması”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 43/1 (2023): 316; International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *The Legal Framework*, 7; Lambert, “Customary Refugee”, 243;

⁴⁷⁴ Karagözoğlu, “Non-Refoulement İlkesinin”, 317-318.

⁴⁷⁵ Karagözoğlu, “Non-Refoulement İlkesinin”, 318.

⁴⁷⁶ Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, Mülteci-Der ve Mülteci Hakları Merkezi, *Modül 1*, 21.

⁴⁷⁷ Elif Uzun, “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8/30 (2012): 25; Karagözoğlu, “Non-Refoulement İlkesinin”, 318.

İlke, vatandaşlık ya da statü fark etmeksizin tüm bireyler için uygulama alanı bulmaktadır.⁴⁷⁸ Teamül kaynaklı bir ilke olmakla birlikte çeşitli uluslararası sözleşmelerde düzenleme alanı bulmuştur. Örneğin “*İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme*”de “hiçbir taraf devlet, bir kişiyi işkenceye tabi tutulma tehlikesiyle karşılaşacağı kanaatini doğuran esaslı nedenlerin bulunduğu başka bir devlete geri göndermeyecek ...” (md. 3) şeklinde düzenlenmiş ve devlet için bireyin işkence görme ihtimalinin bulunduğu yere geri gönderilmeme yükümlülüğü öngörülmüştür. Ayrıca ilkenin, genel bir hukuk ilkesi veya uluslararası teamül kuralı niteliği kazandığı; hatta jus cogens olarak dahi kabul edilebileceği de belirtilmektedir.⁴⁷⁹

Mülteci hukukunun ayrı bir hukuk dalı olduğunun kabul edilmesi halinde, ilkenin özel bir görünüm kazandığı belirtilmektedir. Geri göndermeme ilkesi, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mülteciler için kabul edilmiş ve sözleşme hükmüne dönüşmüştür. Fakat bu durum geri göndermeme ilkesinin teamüli niteliğini etkilememektedir. Bu bağlamda ilke tüm bireyler yerine sadece mülteciler ve sığınmacılar için uygulanacak olup kapsam bakımından daha dardır.⁴⁸⁰ İlkenin sığınmacılar için de kabul edilmesinin sebebi ise mültecilik statüsünün açıklayıcı bir statü olarak kabul edilmesidir. Mültecilik kriterleri haiz olan fakat statüleri resmen tanınmayan sığınmacılar için de geri göndermeme ilkesi uygulanmaktadır.⁴⁸¹ Yasak hem doğrudan hem de dolaylı geri gönderme için geçerli olmaktadır.⁴⁸² Bu ilke, mülteciler ve sığınmacılar zulüm, işkence tehdidi altında olacağı bir ülkeye geri gönderilmemesini koruma altına almaktadır.⁴⁸³ Devletlere bu yönde bir yükümlülük yüklemektedir. Fakat bu yükümlülük, ancak şartların varlığı halinde geçerli olup mutlak nitelik taşımamaktadır.⁴⁸⁴

⁴⁷⁸ Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, Mülteci-Der ve Mülteci Hakları Merkezi, *Modül 1*, 21.

⁴⁷⁹ Weis, “Refugee Law”, 31.

⁴⁸⁰ Lambert, “Customary Refugee”, 244; Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, Mülteci-Der ve Mülteci Hakları Merkezi, *Modül 1*, 21.

⁴⁸¹ Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, Mülteci-Der ve Mülteci Hakları Merkezi, *Modül 1*, 21.

⁴⁸² Lambert, “Customary Refugee”, 244.

⁴⁸³ Tülay Yıldırım Mat ve Selman Özdan, “AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması’nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24/1 (2018): 39.

⁴⁸⁴ Yıldırım Mat ve Özdan, “AB ile Türkiye”, 39.

Geri göndermeme ilkesi başlığı altında ele alınması gereken kavramlardan birisi de geri itme kavramıdır. Uluslararası hukukta geri itmeye ilişkin kabul edilmiş ortak bir tanım bulunmamaktadır. Fakat genel olarak geri itme, “yetkililerin, insanları zorla başka bir ülkeye geri göndererek kendi topraklarında sığınma talep etmelerini veya sığınma arayışına girmelerini engelleme uygulamaları”⁴⁸⁵ olarak tanımlanabilir. Bu şekilde göçmenlerin hedef ülkeye gelmeleri veya hedef ülkede sığınma aramalarının engellenmesi amaçlanmaktadır. Bu politikalar, mülteci ve göçmenleri ülke sınırlarından çıkmaya zorlamayı ve yasal prosedürlere erişimi engellemeyi amaçlayan çeşitli devlet tedbirlerini gerektirmektedir.⁴⁸⁶ Bu uygulamalar ya bizzat devlet tarafından ya da devletin yetkilendirmesi, desteği veya rızası ile devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir.⁴⁸⁷ Böylelikle devletler, göçmenlerin ülkelerine ayak basmalarını veya başka şekilde koruma yükümlülüklerini yerine getirmeyi önlemeye çalışmaktadırlar.⁴⁸⁸ Geri itme hem bireyin bir devlet topraklarına girmeden önce hem de devlet toprakları içerisinde bulunduğu sırada gerçekleşen uygulamaları kapsamaktadır.⁴⁸⁹ Uluslararası hukuka uygun olmayan bu uygulamalar, aynı zamanda geri göndermeme ilkesinin açık bir ihlalidir.⁴⁹⁰ Zira “Devletlerin göçmen statüsüne bakılmaksızın herhangi bir ayırım gözetmeksizin topraklarında ya da yetki alanları veya etkin kontrolleri dahilinde bulunan herkesin insan haklarına saygı gösterme bunları koruma ve yerine getirme yükümlülüğü bulunmaktadır.”⁴⁹¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin geri itme vakalarının AİHS’i ihlal ettiğine ilişkin kararları bulunmaktadır. Örneğin Hirsi Jamaa ve diğerleri v. İtalya davasında içlerinde sığınmacıların da bulunduğu yaklaşık iki yüz kişilik bir göçmen grubu Malta’nın arama ve kurtarma bölgesi içerisindeyken İtalya sahil koruma ekipleri

⁴⁸⁵ Belgrade Centre for Human Rights, Macedonian Young Lawyers Association ve OXFAM, “A Dangerous ‘Game’ the Pushback of Migrants Including Refugees, at Europe’s Borders”, *Joint Agency Briefing Paper*, (E.T. 11.10.2023), https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-dangerous-game-pushback-migrants-refugees-060417-en_0.pdf.

⁴⁸⁶ European Center for Constitutional and Human Rights, “Pushback”, 4, (E.T. 10.10.2023), <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/#:~:text=Pushbacks%20entail%20a%20variety%20of,applicable%20legal%20and%20procedural%20frameworks>.

⁴⁸⁷ Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), “Pushback”, 79.

⁴⁸⁸ Bill Frelick, Ian M. Kysel ve Jennifer Podkul, “The Impact of Externalization of Migration Controls on the Rights of Asylum Seekers and Other Migrants”, *Journal on Migration and Human Security*, 4/4 (2016): 191.

⁴⁸⁹ Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), “Pushback”, 99.

⁴⁹⁰ Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), “Pushback”, 82.

⁴⁹¹ Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), “Pushback”, 82.

tarafından durdurulmuş ve göçmenlere sığınma talebinde bulunma imkanı tanınmadan İtalya ve Libya arasında imzalanan bir andlaşma gereğince grup Libya'ya geri gönderilmiştir. Başvuru sahipleri yaklaşık iki yüz kişilik olan grubun bir parçasıydı. Başvuru neticesinde AİHM, İtalyan yetkililerin göçmenleri zorla Libya'ya geri göndermesine yönelik müdahalenin AİHS md. 3'ü ihlal ettiğine karar vermiştir.⁴⁹²

C. Hukukun Genel İlkeleri

Hukukun genel ilkeleri, esasen iç hukuklarda uygulanan ilkelere uluslararası hukukta da yer verilmesidir.⁴⁹³ İyi niyet, ahde vefa, kazanılmış haklara saygı gibi ilkeler, hukukun genel ilkelerine örnek olarak gösterilebilir.⁴⁹⁴ Bu ilkeler, göç hukukuyla ilişkilendirilebildiği ölçüde uluslararası göç hukukunun kaynağı olarak değerlendirilebilecektir.⁴⁹⁵

D. Yumuşak Hukuk Metinleri

1. Genel Olarak

Yumuşak hukuk, uluslararası hukukta yasal olarak bağlayıcılığı olmayan anlaşmaları, ilkeleri ve beyanları belirtmek için kullanılan bir kavramdır.⁴⁹⁶ Taraflar için hukuki bağlayıcılığı bulunmayan bu metinler siyaseten bağlayıcı nitelik taşıyabilirler. Genellikle devletlerin yükümlülük altına girmek istemedikleri zamanda oluşturulan bu metinlere İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Helsinki Nihai Senedi gibi metinler örnek gösterilebilir. Aynı zamanda uluslararası hukuk kuruluşlarının tavsiye niteliğinde aldığı kararlar da yumuşak hukuk metinleri içerisinde değerlendirilmektedir.⁴⁹⁷

2. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Yumuşak hukuk metinleri içerisinde yer alan metinlerden birisi İHEB'dir. Yukarıdaki kısımda belirtildiği üzere BM Şartı, insan haklarına ilişkin bir katalog öngörmemiştir. Bu eksikliğin giderilmesi amacıyla BM Genel Kurulu tarafından

⁴⁹² Karar için bkz. ECHR, 23.02.2012, App. No: 27765/09.

⁴⁹³ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 43; Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 71; Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 72.

⁴⁹⁴ Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 24; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 43-44.

⁴⁹⁵ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 44.

⁴⁹⁶ Alexander Betts, "Soft Law and the Protection of Vulnerable Migrants", *Georgetown Immigration Law Journal*, 24/533 (2010): 542.

⁴⁹⁷ Betts, "Soft Law", 542.

10.12.1948⁴⁹⁸ tarih ve 217 A(III) sayılı Karar ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)⁴⁹⁹ kabul edilmiştir.⁵⁰⁰ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Genel Kurul kararı olması nedeniyle kural olarak devletler için bağlayıcı bir nitelik taşımamaktadır.⁵⁰¹ Kendisinden sonra gelen belgelere temel teşkil ettiğinden modern insan haklarının kurucu belgesi olarak kabul edilmektedir.⁵⁰² İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile insan hakları evrensel bir boyut kazanmıştır.⁵⁰³ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde hem kişisel ve siyasi haklara hem de ekonomik, toplumsal ve sosyal haklara yer verilmektedir.⁵⁰⁴ Bildirge herhangi bir güvence mekanizması öngörmemektedir.⁵⁰⁵

Temel bir insan hakkı belgesi olan İHEB herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm bireylere uygulanmaktadır. Bu husus Bildirgenin 2. maddesinde⁵⁰⁶ bireyler arasında ırk, renk, dil, milliyet gibi herhangi bir sebepten dolayı ayırım gözetilmeyeceği şeklinde somutlaştırılmıştır. Dolayısıyla genel koruma sağlayan Bildirge, tüm göçmen türlerini de kapsamına dahil etmektedir.

⁴⁹⁸ 10 Aralık günü BM Genel Kurul Kararı İnsan Hakları Günü olarak kutlanmaktadır. Genel Kurul'un 04.12.1950 tarih ve 423 (V) sayılı İnsan Hakları Günü kararında, "*İHEB'in kabul edilmesinin insanlığın ilerlemesinde önemli bir adıma işaret ettiği ve bunun kabulünü yıldönümlerinin dünyanın her tarafında Bildirinin dünya halklarının dikkatine sunulması için uygun biçimde kutlamasının yerinde olacağı belirtilmektedir.*" Daha fazlası için bkz. BM Genel Kurulu, *Human Rights Day*, (E.T. 03.08.2023), <https://digitallibrary.un.org/record/210559#record-files-collapse-header>; Gemalmaz, *Ulusüstü İnsan Hakları*, 60-61.

⁴⁹⁹ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, (E.T. 03.08.2023), https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDH_R_Translations/trk.pdf.

⁵⁰⁰ Münci Kapanı, *Kamu Hürriyetleri*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1976), 62; Nesrin Dabanlıoğlu Alanur, "Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari 1. Protokol'e Göre Bireysel Şikayet Usulü", *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23/1-2 (2019): 3; Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 51; Civelek, "Evrensel Düzeyde Haklara", 383; Döner, *İnsan Haklarının*, 36-37; Pazarcı, 2. *Kitap*, 203; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 237.

⁵⁰¹ İlyas Doğan, *İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Astana Yayınları, 2015), 173; Çağırın, *Uluslararası Alanda*, 90; Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, 93; Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 78, 80; Çalık, "Birleşmiş Milletler", 74; Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 152; Sur, *Uluslararası Hukukun*, 211; Caşın, *Modern Uluslararası*, 1042-1043; Döner, *İnsan Haklarının*, 38.

⁵⁰² Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 79.

⁵⁰³ Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku*, 91.

⁵⁰⁴ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021), 438; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 237; Bozkurt, Kanat ve Bektaş, *Uluslararası İnsan Hakları*, 79; Döner, *İnsan Haklarının*, 37; Pazarcı, 2. *Kitap*, 203.

⁵⁰⁵ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 237; Pazarcı, 2. *Kitap*, 203.

⁵⁰⁶ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, md. 2 "(1) Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyannamede ilan olunan tekmil haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir. (2) Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir."

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin içerisinde göç hukukuna ilişkin hükümlere de yer verilmektedir. Madde 9'da kimsenin keyfi olarak ülkesinden sürgün edilemeyeceği düzenlenirken madde 13'te herkesin seyahat ve oturma özgürlüğüne sahip olduğu, kişilerin bir ülkeden serbestçe ayrılma ve ülkeye geri dönme hakkı bulunduğu belirtilmektedir. Madde 14'te ise sığınma hakkına yer verilmiş olup maddeye göre sürekli baskı altında olan herkesin başka ülkelere sığınma hakkı bulunmaktadır. Siyasal nitelikte olmayan suçlar ve BM amaç ve ilkelerine uygun olmayan fiiller nedeniyle başlatılan kovuşturmaların varlığı halinde bu hak ileri sürülemez.

3. Göç Hukukuna İlişkin Bazı Yumuşak Hukuk Metinleri

Uluslararası göç hukukuna ilişkin yumuşak hukuk metinlerine, Ülkesel Sığınma Bildirisi⁵⁰⁷, Caracas Bildirisi örnek gösterilebilir. Bu metinlerin bağlayıcılığı olmaması onlara önem atfedilmemesi anlamına gelmemektedir. Ülkesel Sığınma Bildirisi, BM Genel Kurulu'nda 14.12.1967'de kabul edilmiştir.⁵⁰⁸ Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi, 11 maddeden oluşmaktadır. Ülkesel Sığınma Bildirisi ile sığınmaya ilişkin bazı ilkeler belirlenmiş, devletlerin bu ilkelere uyması tavsiye edilmiştir. Bildiri ile İHEB md. 14'te yer verilen sığınma hakkının bireylere tanınmasının barışçıl ve insani bir eylem olduğu belirtilerek diğer devletler tarafından hasmane bir davranış olarak kabul edilmemesi gerektiği işaret edilmiştir.⁵⁰⁹ Bildiri ile ilk sığınma ülkesine yüklenen yükün paylaştırılması çağrısı yapılmıştır.⁵¹⁰ İçerdiği düzenlemelere karşılık Bildiri, devletler için tavsiye niteliğindedir.⁵¹¹

Afrika'da olduğu gibi Latin Amerika'da da 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde yer verilen mülteci tanımı, 1960-1980 yılları arasında yerinden edilmiş milyonlarca insanı kapsamakta yetersiz kalmıştır. Bu kişilerin çoğu, 1960'larda Orta Amerika'daki siyasi ve askeri çalkantıların sonucu meydana gelen şiddet olaylarından kaçtıktan sonra yerinden edilmiş olup bu dönemi 1970'ler ve 1980'lerde diktatörlük hükümetleri

⁵⁰⁷ BM Ülkesel Sığınma Bildirisi/Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname, (E.T. 06.08.2023), https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_25.pdf.

⁵⁰⁸ UN General Assembly, *Declaration on Territorial Asylum*, 14 December, 1967, A/RES/2312(XXII), (E.T. 06.08.2023), <https://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html>.

⁵⁰⁹ Caşın, *Modern Uluslararası*, 1439; Kaya ve Yılmaz Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, 14.

⁵¹⁰ Weis, "Refugee Law", 37.

⁵¹¹ Caşın, *Modern Uluslararası*, 1439.

tarafından büyük insan hakları ihlallerinden kaçan insanların yerinden edilmesi izlemiştir. Bu olaylara yanıt olarak 1984 yılında, Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nde yer verilen tanımdan daha geniş bir mülteci tanımı ihtiva eden Cartagena Bildirisi kabul edilmiştir.⁵¹² Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi bağlayıcı iken Cartagena Bildirisi bağlayıcı değildir.⁵¹³ Fakat bağlayıcı olmamasına rağmen, Latin Amerika'da kabul edilen mevzuat ve politikalar üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Fakat benimsenen bu tanım Latin Amerika ülkeleri dışında kabul görmemiştir.⁵¹⁴

III. Göç Hukukuna İlişkin Ulusal Mevzuat

Türk Hukuk Sisteminde göçe ilişkin kaynaklar ulusal kaynaklar ve uluslararası kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁵¹⁵ Uluslararası kaynaklar, Türk Hukuk Sistemince kabul edildiği ölçüde ulusal kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Fakat uluslararası kaynakların yukarıda incelenmesi sebebiyle bu kısımda ayrıca ele alınmayacak gerekli görülen yerlerde atıf yapılmakla yetinilecektir.

A. Anayasa

Türk Hukuk Sisteminde göçün ulusal düzenlemeleri arasında başvurulabilecek en temel kaynak 1982 Anayasası'dır. 1982 Anayasası'nda genellikle hakların güvence altına alınmasında yabancı-vatandaş ayrımına gidilmemiş ve bu hakların öznesi olarak herkes ifadesi kullanılmıştır.⁵¹⁶ Herkes kavramı, yabancının alt statüsü olan vatansızları, dar anlamda göçmenleri, mültecileri de kapsamaktadır. Bu nedenle Anayasa'da herkes ibaresi ile başlayan haklar, mülteciler, vatansızlar, şartlı mülteciler gibi göç hukukunun sükreleri için de koruma altına alınmaktadır. Bununla birlikte Anayasada sadece Türk vatandaşlarına hasredilen haklar da bulunmaktadır.⁵¹⁷

1982 Anayasası'nda yabancılar/geniş anlamda göçmenler için getirilen hükümlerden birisi de yabancıların haklarının sınırlandırılması hususudur. Kural olarak uluslararası hukukta her devlet, ülkesinde bulunan yabancının hangi haklardan

⁵¹² Bu tanımlar için bkz. Birinci Bölüm, 42.

⁵¹³ Jennifer Hydman, *Managing Displacement, Refugees and the Politics of Humanitarianism, Borderlines Vol. 16*, (Minneapolis ve London: University of Minnesota Press, 2000), 13-14.

⁵¹⁴ International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *The Legal Framework*, 12-13.

⁵¹⁵ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 30.

⁵¹⁶ Rifat Erten, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XIX/1 (2015): 5.

⁵¹⁷ Ulusal hukukta yabancı kavramı için bkz. 1. Bölüm, 25-26.

yararlanabileceğini belirleme özgürlüğüne sahiptir.⁵¹⁸ Bu özgürlük sınırsız olmayıp uluslararası hukuka uygun olarak yapılmalıdır.⁵¹⁹ Yabancılar tanınan hakların ise kamu düzeni, kamu güvenliği gibi sebeplerle sınırlandırılması mümkündür.⁵²⁰ 1982 Anayasası'nda da bazı haklar, yabancılar için sınırlandırılmış veya yasaklanmıştır. Madde 16'ya göre yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması, uluslararası hukuka uygun olarak kanunla mümkündür. Uluslararası hukuk ibaresi ise uluslararası sözleşmelerin yanı sıra tüm uluslararası hukuk kaynaklarını ifade etmektedir.⁵²¹ Yani hükme göre bir yabancıların temel hak ve hürriyetleri uluslararası sözleşme, uluslararası teamül kuralları, hukukun genel ilkeleri gibi tüm uluslararası hukuk kaynaklarına uygun şekilde kanunla sınırlandırılabilir.

Anayasa md. 90/4'e göre usulüne uygun olarak yürürlüğe konulan uluslararası sözleşmeler, kanun hükmünde olup iç hukukun bir parçasını teşkil etmektedir. Uluslararası sözleşme, usulüne uygun olarak yürürlüğe konulmakla Türk hukuku bakımından doğrudan sonuç doğuracaktır.⁵²² Göç hukukuna ilişkin yapılan uluslararası sözleşmelerde kanun hükmünde kabul edilerek iç hukukun parçasını oluşturacak ve bağlayıcılık kazanacaktır. Kanunlar ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler arasında bir çatışma olması halinde anayasal hüküm gereği uluslararası sözleşmelere öncelik tanınacaktır. (md. 90/5) Temel hak ve özgürlüklere ilişkin olmayan uluslararası sözleşmeler ile kanunlar arasında yaşanacak çatışmalarda ise önceki kanun-sonraki kanun ve özel kanun-genel kanun çerçevesinde uygulanacak hüküm tespit edilecektir.⁵²³

B. Kanunlar

1. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

11.04.13 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 04.04.2013 tarih ve 6458 sayılı YUKK, Türk mevzuatında iltica hukukuna ilişkin ilk yasal düzenlemedir.⁵²⁴

⁵¹⁸ Meray, *Birinci Cilt*, 562; Caşın, *Modern Uluslararası*, 340.

⁵¹⁹ Meray, *Birinci Cilt*, 562.

⁵²⁰ Mustafa Erkan, "Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri, Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsü Sahiplerinin İş Piyasasına Erişiminin Değerlendirilmesi", *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37/2 (2018): 229-230; Erten, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", 5.

⁵²¹ Erten, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", 5.

⁵²² Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 450.

⁵²³ Bozkurt, Poyraz ve Erdal, *Devletler*, 34.

⁵²⁴ Esra Dardağan Kibar, "An Overview and Discussion of the New Turkish Law on Foreigners and

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, “*yabancıları Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenleme*” amacıyla oluşturulmuştur. (md. 1)

Kanun, “Amaç, Kapsam, Tanımlar ve Geri Gönderme Yasağı”, “Yabancılar”, “Uluslararası Koruma”, “Yabancılar ve Uluslararası Korumaya İlişkin Ortak Hükümler” başlıklı dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda iki temel bölümde öncelikle kanunun amacı düzenlenmiş, göç hukukuna ilişkin tanımlara ve geri gönderme yasağına yer verilmiştir. (md. 1-4) İkinci kısımda sırasıyla Türkiye’ye giriş şartları ve vize, ikamet, vatansız kişiler ile sınır dışı etmeye ilişkin hükümler getirilmiştir. (md. 5-60/A) Uluslararası koruma başlıklı üçüncü kısımda sırasıyla uluslararası koruma çeşitleri ile uluslararası korumanın dışında kalan kişiler, başvurunun yapılması, mülakat gibi uluslararası korumaya ilişkin genel usuller, uluslararası koruma statüsüne sahip bireylerin sahip olduğu hak ve yükümlülükler ile geçici koruma, uluslararası korumaya ilişkin diğer hükümlere yer verilmiştir. (md.61-95) Dördüncü kısımda ise uyum, tebligat, idari para cezası gibi ortak hükümlere yer verilmiştir. (md. 96-102) Son kısımda ise Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne ilişkin mülga hükümler ile çeşitli hükümler bulunmaktadır. (md. 103-126) İdari yapıya ilişkin mülga hükümlerin yerine 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 158-167 hükümleri teşkil edilmiştir. Kanun sistematüğinden de anlaşılacağı üzere YUKK, yabancılarla ilgili birçok konuya yer vermekle birlikte yabancılara yönelik tüm hususları düzenlememektedir.⁵²⁵

Kanunda göç hukukuna ilişkin statüler; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dört başlıkta düzenlemiştir. Şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri YUKK ile oluşturulmuş yeni statülerdir.⁵²⁶ 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü ile getirilen coğrafi kısıtlama Türkiye bakımından hala geçerliliğini korumakta olup bu kısıtlamanın getirdiği ayırım YUKK’a da yansıtılmış ve Avrupa’da gelen kişiler mülteci olarak kabul edilirken Avrupa dışından gelen kişiler için sığınmacı statüsü yerine şartlı mülteci statüsü

International Protection”, *Perceptions*, 18/3 (2013): 109; Kaya ve Yılmaz Eren, *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, 25.

⁵²⁵ Erten, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu”, 9.

⁵²⁶ Bu statüler için bkz. 1. Bölüm, 49-57.

oluşturulmuştur.⁵²⁷ Şartlı mülteci statüsü kişinin üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi amacıyla geçici bir statü olarak oluşturulmuştur. (md. 62)

YUKK ile getirilen bir diğer statü de geçici korumadır. Geçici koruma statüsü, ülkemize kitlesel olarak sığınan Suriyeli vatandaşlarının durumunun yasal bir zeminde düzenlenmesi amacıyla ilk kez YUKK oluşturulmuştur.⁵²⁸ Geçici koruma, devletin kitlesel akınlarla gelen çok sayıdaki bireyin geçici olarak korunmasını sağlayan bir mekanizmadır.⁵²⁹ Kitlesel akınla gelenlerin bireysel başvurularının tamamlanması sürecine kadar devam eden geçici bir tedbir olarak uygulanmaktadır..⁵³⁰ İkincil koruma ise belirli şartları taşıyan kişilere 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü dışında sağlanan korumadır.⁵³¹ Kişi, mülteci veya şartlı mülteci statüsünün şartlarını taşımamakla birlikte gönderileceği ülkede işkence, onur kırıcı muamele, kötü muamele vb. durumlara maruz kalma ihtimaline binaen koruma altına alınmakta ve ülkesine gönderilememektedir.⁵³²

2. 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu

13.08.2016 tarih ve 29800 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 28.07.2016 tarih ve 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu⁵³³, yabancıların çalışma izni ile ilgili düzenlemeler içermektedir. 27.02.2003 tarih ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, Uluslararası İşgücü Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun amacı “uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ile yabancılara verilecek çalışma izni ve çalışma izni muafiyetlerine dair iş ve işlemlerde izlenecek usul ve esasları, yetki ve sorumlulukları ve uluslararası işgücü alanındaki hak ve yükümlülükleri düzenlemek” olarak belirtilmiştir. (md. 1)

⁵²⁷ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 49-51; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 24.

⁵²⁸ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 170.

⁵²⁹ Bülent Çiçekli, “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Türk Yabancılar ve Mülteciler Hukukuna Getirdiği Yenilikler”, *Terazi Hukuk Dergisi*, 9/100 (2014): 621.

⁵³⁰ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 17-18; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51, 53; Pirjola, “Temporary Protection”, 425; Poyraz, “Suriye Vatandaşlarının”, 58; Çiçekli, *Uluslararası Hukukta Mülteciler*, 117.

⁵³¹ İneli Cığır, “Silahlı Çatışma”, 202; McAdam, *Complementary Protection*, 3, 21; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 101; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 63-64; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 27.

⁵³² İneli Cığır, “Silahlı Çatışma”, 202; McAdam, *Complementary Protection*, 3, 21; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 51; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 99-101; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 63-64; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 27.

⁵³³ Uluslararası İşgücü Kanunu, (E.T. 19.07.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6735.pdf>.

Yabancıların Türkiye’de çalışmaları hususunda Uluslararası İşgücü Kanunu izin sistemini benimsemiştir.⁵³⁴ Kural olarak bu Kanun kapsamındaki yabancıların Türkiye’de çalışabilmeleri, çalıştırılabilimleri çalışma izninin olmasına bağlıdır. Çalışma izni olmayan yabancıların çalışması ve çalıştırılması hukuken yasaktır. (md. 6/2) Bununla birlikte istisnaen md. 6/3’te⁵³⁵ sayılan yabancılar için çalışma izni aranmamaktadır. Bu kişiler izni almaksızın Türkiye’de çalışabilirler.

Mülteciler, ikincil koruma altında olan kişiler, md. 6/3 hükmü kapsamına girmekte olup çalışmaları için izin aranmamaktadır. (md. 12/1) Mülteciler, ikincil korumadan yararlananlar, hukuken bu statüyü kazanmalarından itibaren Türkiye’de çalışabilmektedir.⁵³⁶ Şartlı mülteciler, YUKK bakımından mülteci ve ikincil korumadan yararlananlarla birlikte uluslararası koruma altındadır. Ancak şartlı mülteciliğin YUKK’da geçici bir statü olarak öngörülmesi nedeniyle UİK bakımından mülteci ve ikincil korumadan yararlananlar gibi değerlendirilmemiştir. Şartlı mülteci statüsünün güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar tanınan bir statü olması nedeniyle şartlı mültecilerin çalışma hakkı bakımından mülteci ve ikincil korumadan yararlanarlardan farklı düzenlemeler oluşturulmuştur.⁵³⁷ Kural olarak şartlı mültecilerin Türkiye’de çalışabilmeleri çalışma izninin varlığına bağlı olup şartlı mülteciler uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay geçmesine müteakiben başvuru yapabilirler. Bu iznin verilmesi, Türkiye’de kesin kalış hakkı vermemektedir. (md. 17/1-3) Geçici koruma altında olan kişilerin de çalışabilmesi çalışma izninin varlığına bağlı olup⁵³⁸ bu statüdeki kişiler, geçici koruma kimlik belgesinin düzenlendiği tarihten altı ay sonra başvuru yapabilirler. (md. 17/1)

3. 5543 Sayılı İskan Kanunu

5543 sayılı İskan Kanunu ile 2510 sayılı Mülga İskan Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1934 tarih ve 2510 sayılı Mülga İskan Kanunu’nun amacı Türk kültürünü kuvvetlendirmek, Türk kültürüne bağlı göçmenlerin Türkiye’ye getirilerek

⁵³⁴ Talat Kaya, “Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Bir Değerlendirme”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 47 (2021): 219.

⁵³⁵ UİK, md. 6/3: “Diğer kanunlarda ya da Türkiye’nin taraf olduğu ikili veya çok taraflı anlaşmalar veya uluslararası sözleşmelerde çalışma izni almadan çalışabileceği belirtilen yabancılar, bu Kanuna göre çalışma izni almadan çalışabilir veya çalıştırılabilirler.”

⁵³⁶ Erkan, “Uluslararası Koruma”, 232, 235; Kaya, “Yabancıların Çalışma İzni”, 224.

⁵³⁷ Erkan, “Uluslararası Koruma”, 231.

⁵³⁸ Erkan, “Uluslararası Koruma”, 241.

yerleştirilmesi ve böylelikle ülkede Türk kültürüne bağlı kişilerin sayısını artırmaktır.⁵³⁹ Kanunun yapılış yılı göz önüne alındığında Türkiye Cumhuriyeti devletinin nüfus politikasının oluşturulmasında araç olarak kullanılmak istenmiş ve Türk kültürüne bağlı nüfusun Türkiye’de artırılması hedeflenmiştir.⁵⁴⁰ Türkiye’nin 1999 Helsinki Zirvesi ile AB’ye aday ülke statüsü kazanması sonucunda, Türk mevzuatının AB müktesebatı ile uyumlu hale getirilebilmesi adına çeşitli adımlar atılmıştır.⁵⁴¹

2006 yılında 5543 sayılı İskan Kanunu kabul edilmiş olup kanunun amacı *“göçmenlerin, göçebelerin, yerleri kamulaştırılanlar ile milli güvenlik nedeniyle yapılacak iskan çalışmalarını, köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas şartları ve alınacak tedbirleri, iskan edilenlerin hak ve yükümlülüklerini düzenlemek”* olarak belirtilmiştir. Yeni İskan Kanunu’nda mülteciler kapsam dışında bırakılmış olup göçmenlik statüsünün sadece Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı olan kişilere hasredilme politikasından vazgeçilmemiştir.⁵⁴² İskan Kanunu’na göre bir kişinin göçmen olabilmesi için Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı olması gerekmektedir. Ayrıca bu kişilerin Türkiye’ye yerleşmek amacıyla gelmeleri de aranmaktadır. (md. 3/d) Bu kriterlerin tayin ve tespiti, Cumhurbaşkanı kararı ile yapılmaktadır. (md. 7) Bu kriterleri taşımayan bir kişi, İskan Kanunu bakımından göçmen statüsünde nitelendirilemez. (md. 7) Yaşanan gelişmelerle AB müktesebatına uyum süreci, Türkiye’ye yönelik göç hareketlerinin farklılaşmasının yanı sıra yasal düzenlemeler arasındaki farklılık, Türkiye bakımından göç hukukunun karmaşıklaşmasına neden olmuştur.⁵⁴³

4. Diğer Kanunlar ve Kanun Hükmünde Sayılan Uluslararası Andlaşmalar

a. Diğer Kanunlar

Göç hukukuna ilişkin Türk mevzuatında yer alan kanunlar sadece Yabancıların Uluslararası Korunması Hakkında Kanun, Uluslararası İşgücü Kanunu ve İskan Kanunu ile sınırlı değildir. Bu kanunların yanı sıra 05.06.2003 tarihli Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, 02.07.1964 tarihli Harçlar Kanunu, 15.07.1950 tarihli Pasaport

⁵³⁹ Bilge Kağan Şakacı, “Türkiye’nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelemesi”, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 1/3 (2020): 47.

⁵⁴⁰ Asar, *Yabancılar Hukuku*, 39.

⁵⁴¹ Canan Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 22/3 (2016): 30.

⁵⁴² Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 453.

⁵⁴³ Emek İnan, “Türkiye’de Göç Politikaları”, 30.

Kanunu, 29.05.2009 tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu, 02.07.1992 tarih ve 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskanına Dair Kanun, Bilgi Edinme Kanunu gibi çeşitli kanunlar da ulusal mevzuat içerisinde değerlendirilmektedir.⁵⁴⁴

b. Kanun Hükmünde Sayılan Uluslararası Andlaşmalar

Daha önceden belirtildiği üzere, 1982 Anayasası'na göre usulüne göre yürürlüğe konulan uluslararası sözleşmeler kanun hükmünde sayılmaktadır. Yani Türk hukukunun bir parçasını teşkil etmektedir.⁵⁴⁵ Türkiye'nin taraf olduğu gerek 1951 Cenevre Sözleşmesi gerekse 1967 New York Protokolü Türkiye tarafından usulüne uygun olarak kabul edildiği için Türkiye bakımından bağlayıcı kabul edilmektedir. Yine BM Irk Ayrımcılığı Sözleşmesi, İşkence Yasağı Sözleşmesi, MSHKS gibi Sözleşmeler, Türkiye için bağlayıcı olup Türkiye bakımından sorumluluk doğurmakta ve ulusal mevzuatı etkilemektedir. Buna karşılık Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi öncesi metinlere taraf olmayıp 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmeyi bu Andlaşmalardan bağımsız olarak kabul ettiğini belirten bir ihtirazi kayıtlı imzalamıştır.⁵⁴⁶ Bu nedenle bu düzenlemeler neticesinde Türkiye'nin herhangi bir sorumluluğu bulunmamakta olup düzenlemeler, Türk iç hukukunun bir parçasını teşkil etmemektedir.

C. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri

1. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde⁵⁴⁷ göçe ilişkin çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Kararnamenin Dördüncü Kısımında Cumhurbaşkanlığına bağlı Politika Kurullarına yer verilmiştir. Bu Politika Kurulları içerisinde yer alan Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu ve Yerel Yönetim Politikaları Kurulu'na göç ile ilgili çeşitli görevler verilmiştir. *“Türkiye'nin göç politika ve stratejilerini belirlemek, uygulanmasını takip etmek, Göç uygulamalarını izlemek ve önerilerde bulunmak, göç alanında yapılması planlanan yeni düzenlemeleri değerlendirmek, göç politikaları ve hukuku alanında bölgesel ve uluslararası gelişmeleri takip etmek ve bu gelişmelerin*

⁵⁴⁴ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Ulusal Mevzuat-Kanunlar”, (E.T. 21.07.2023), <https://www.goc.gov.tr/kanunlar>; Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 452-454.

⁵⁴⁵ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 450.

⁵⁴⁶ Altuğ, *Mülteciler*, 11.

⁵⁴⁷ 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (E.T. 21.07.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>.

Türkiye’ye yansımalarını değerlendirerek raporlamak” görevi (md. 26/1-e) Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu’na verilirken “göç ve göçmen sorunlarının çözümüne ilişkin politika önerilerini geliştirmek” Sosyal Politikalar Kurulu’nun görev alanına dahil edilmiştir. (md. 30/1-f) Göç ve iskan konularında politika önerilerini geliştirme görevi de Yerel Yönetim Politikaları Kurulu’na verilmiştir. (md. 31/1-c)

Bu Kurulların yanı sıra Kararnamenin Bakanlıklar başlıklı Altıncı Kısımında çeşitli Bakanlıkların bünyesinde teşkil edilen müdürlüklerin de göçle ilgili görevleri düzenlenmiştir. Örneğin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesindeki Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğünün görevleri arasında göçle ilgili kendi faaliyet alanında çalışmalar yapmak, işgücü göçü politikasının oluşumunda çalışmalar yürütmek, çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti ile ilgili işlemleri yerine getirmek de bulunmaktadır. (md. 91/1-a, ç, f, j) Yine Küresel ve İnsani Konular Genel Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde göç gibi uluslararası boyutları olan alanlarda çalışmalar yapmak ve ilgili kurumlarla koordinasyonu sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. (md. 133/1) Göçmen olarak kabule ilişkin işlemlerin ise İçişleri Bakanlığına bağlı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirileceği belirtilmiştir. (md. 258/1)

2. 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

15.07.2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin⁵⁴⁸ On Üçüncü Bölümü’nde Göç İdaresi Başkanlığı’nı düzenlenmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı, YUKK’da düzenleme alanı bulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yerine İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulmuş bir kurumdur. Göç İdaresi Başkanlığı, göç alanında faaliyet göstermek, göçle ilgili kurumlar arasında koordinasyon sağlamak gibi çok geniş bir alanda iş ve işlemleri yürütmek amacıyla oluşturulmuştur. (md. 158/2, md. 159) Başkanlık bünyesinde Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dış İşleri Genel Müdürlüğü, Yabancılar Genel Müdürlüğü gibi çeşitli hizmet birimler ihdas edilmiş olup birimlerin görev ve yetkileri takip eden fıkra da belirtilmiştir. (md. 161) Ayrıca Kararname ile Göç Araştırmaları Merkezi de oluşturulmuştur. (md. 164/B)

⁵⁴⁸ 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (E.T. 21.07.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf>.

D. Yönetmelikler

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Yönetmelikleri kabul edilene kadar Türk hukukunda çeşitli yönetmeliklerde göç hukukuna ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Yönetmelikler içerisinde yer alan en temel yönetmelik ise 1994 Sığınma ve İltica Yönetmeliği'dir. Sığınma ve İltica Yönetmeliği, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü'ne dayanılarak hazırlanmıştır. (md. 31) Fakat Sığınma ve İltica Yönetmeliği, Türkiye'ye yönelen göçler için yeterli olmamıştır. Ayrıca AB ile ilişkilerin geliştirilmek istenmesi nedeniyle birtakım insancıl ve modern demokratik değerler esas alınarak yeni düzenlemelerin yapılması gerekliliği belirtilmiştir.⁵⁴⁹ Sonrasında da Ulusal Eylem Planında yazılı hedefler doğrultusunda Sığınma ve İltica Yönetmeliği değiştirilmiş yerine YUKK ve “YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”⁵⁵⁰, “Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi ve İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik”⁵⁵¹ ve “Geçici Koruma Yönetmeliği”⁵⁵² kabul edilmiştir.⁵⁵³

Bu Yönetmeliklerin yanı sıra “20.08.2003 tarihli Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği”⁵⁵⁴, “20.10.2006 tarihli Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik”⁵⁵⁵, “17.03.2016 tarihli İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik”⁵⁵⁶ gibi çeşitli Yönetmeliklerde de göç hukukuna ilişkin dağıntık hükümler bulunmaktadır.

⁵⁴⁹ Odman, *Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*, 291.

⁵⁵⁰ Yönetmelik metni için bkz. “YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”, (E.T. 10.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21460&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>.

⁵⁵¹ Yönetmelik metni için bkz. “Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi ve İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik”, (E.T. 10.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19614&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>.

⁵⁵² Yönetmelik metni için bkz. *Geçici Koruma Yönetmeliği*, (E.T. 10.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>.

⁵⁵³ Kaya ve Yılmaz Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, 24.

⁵⁵⁴ “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği”, (E.T. 10.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=4396&MevzuatTertip=5>.

⁵⁵⁵ “Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik”, (E.T. 10.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.200611057.pdf>.

⁵⁵⁶ “İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik”, (E.T. 10.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21459&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5>.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZENSİZ GÖÇÜN ÖNLENMESİNDE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

I. Düzensiz Göçle Mücadele

Göç, ulusüstü bir nitelik göstermesi hasebiyle hiçbir devlet, bireylerin sınır ötesi hareketlerini tek başına yönetememekte, bu durum ise işbirliğini kaçınılmaz hale getirmektedir.⁵⁵⁷ Hatta işbirliğinin, çağdaş göçün unsuru haline dönüştüğü görüşü de savunulmaya başlanmıştır.⁵⁵⁸ Devletler ve diğer aktörlerin göçe yönelik tepkilerini düzenleyen normlar ve örgütsel yapılar “küresel göç yönetişi” olarak adlandırılmaktadır. Göç yönetişiminin birincil amacı devletlerin ortak hareket ederek amaçlarını münferit hareketlerine oranla daha iyi gerçekleştirmelerini sağlamaktır.⁵⁵⁹ Uluslararası Göç Örgütü’de göç yönetişimini benzer şekilde tanımlamakta ve göç yönetişiminin uluslararası işbirliğini teşvik eden süreçleri içerdiğini belirtmektedir.⁵⁶⁰ Yani göçün yönetilmesi sürecinde sorumluluk salt devletlere veya bireylere yüklenememektedir. Sürece çeşitli şekilde dahil olan aktörlerin işbirliği neticesinde göç yönetimi süreci daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilecektir. Günümüzde göç konusunda uluslararası işbirliğinin kabul edilmiş olmasına rağmen bu gelişim,

⁵⁵⁷ Global Migration Group, *International Migration and Human Rights*, 41; Kara ve Dönmez Kara, “Türkiye’de Göç Yönetişi”, 4.

⁵⁵⁸ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Migration and Human Rights, Improving Human Rights-Based Governance of International Migration*, 26, (E.T. 24.07.2023), https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/MigrationHR_improvingHR_Report.pdf.

⁵⁵⁹ Alexander Betts ve Lena Kainz, “The History of Global Migration Governance”, *Oxford Department of International Development Refugee Studies Centre Working Paper Series* No. 122, 2017, 1.

⁵⁶⁰ IOM, *Glossary on Migration* N°34, 138.

devletlerin göç konusunda küresel yönetimdeki artışın devlet egemenliğinin azalmasına neden olacağı kaygısıyla oldukça yavaş biçimde gerçekleşmiştir.⁵⁶¹

Daha önce yer verildiği üzere hedef ülkeye varmak için kullanılan yöntemler bakımından göç, düzenli ve düzensiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Göçün düzenli veya düzensiz olmasını belirleyen husus devletin yasal düzenlemelerine uyulup uyulmamasıdır. Yasal düzenlemelere aykırılık olmaması halinde düzenli göçten bahsedilirken aykırılığın bulunması halinde düzensiz göç söz konusu olmaktadır.⁵⁶² Düzensiz göç, 21. yüzyılın başında uluslararası bir olgu haline gelmiştir. Düzensiz göçün birçok ülkede yaşanması, devlet ve devlet dışı aktörler için endişe kaynağı teşkil etmesi, düzensiz göçmenlerin haklarına erişebilmek adına yaptıkları toplu eylemler gibi birçok sebep göçün uluslararası bir forma evrilmesine neden olmuştur.⁵⁶³ Düzensiz göçün uluslararası bir forma bürünmesi diğer bir deyişle uluslararası hukukta görünür hale gelmesi ile bu alan devlet ve diğer aktörlerin münferiden mücadele edebileceği bir alan olmaktan çıkmış ve aktörler arasında işbirliği kurulmasını gerektirmiştir.⁵⁶⁴ Düzensiz göç genellikle devlet egemenliğine yönelik bir tehdit olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶⁵ Devletlerin sınırlarından geçen kişileri kontrol etmeleri, egemenliklerinin bir parçasını teşkil etmekte olup düzensiz göçmenler, devletin egemenlik hakkı hilafına gerçekleştirdiği geçişler ile bu kontrolü etkisiz hale getirmektedir. Bu nedenle düzensiz göçü durdurmanın, egemenliğin yeniden teminini sağlayacağı ifade edilmektedir.⁵⁶⁶ Düzensiz göçün artması, hedef ülkede yaşayan nüfus içinde yabancı düşmanlığına ilişkin duyguların artmasına, medyanın etkisiyle bu tür duyguların etkisinin çoğalmasıyla da devletin göç politikasında değişikliğe gitmesine yol açabilmektedir. Kamuoyunun tepkileri neticesinde devletin düzenli göç yollarını genişletme kabiliyeti etkilenebilmektedir.⁵⁶⁷

⁵⁶¹ Betts ve Kainz, “The History”, 1.

⁵⁶² Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 1; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 155; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 23.

⁵⁶³ Alice Bloch ve Milena Chimienti, “Irregular Migration in a Globalizing World”, *Ethnic and Racial Studies*, 34/8 (2011): 1271-1272.

⁵⁶⁴ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 28.

⁵⁶⁵ Khalid Koser, “Dimensions and Dynamics of Irregular Migration”, *Population, Space and Place*, 16/3 (2010): 190.

⁵⁶⁶ Koser, “Irregular Migration”, 190.

⁵⁶⁷ Koser, “Irregular Migration”, 190.

Düzensiz göçün devletlerin yanı sıra bireyler için de çeşitli dezavantajları bulunmaktadır. Düzensiz göç hareketliliğine katılan bireyler, göçmen kaçakçıları tarafından sömürülmeye açık hale gelmektedir.⁵⁶⁸ Sınırlardan münferit olarak geçebilen göçmenler dışında kalanların sınırı geçebilmeleri için göçmen kaçakçılarına belli bir ücret ödemeleri gerekmektedir. Düzensiz göçmenlerin⁵⁶⁹ sınırı geçmeleri halinde hedef ülkede sosyal ve ekonomik hayata katılmaları ise zorlaşmaktadır.⁵⁷⁰ Ayrıca düzensiz göçmenlerin varlığı, sınırlardan giriş çıkış yapan yabancıların sayısal verilerinin sağlıklı bir biçimde temin edilememesine, devlet tarafından sunulması planlanan hizmetlerin aksamasına neden olabilmektedir.⁵⁷¹ Yani düzensiz göç hem hareketliliğe katılan bireyleri/düzensiz göçmenleri hem de devletleri derinden etkilemektedir.⁵⁷² Gerek bölgesel gerekse uluslararası istikrarı tehdit eden düzensiz göçün önlenmesi için ikili, bölgesel veya uluslararası işbirlikleri yoluyla çalışmalar yapılmaktadır.⁵⁷³ Düzensiz göçün yönetimi ile hem düzensiz göçün önlenmesi, kontrol edilmesi hem de düzensiz göçmenlerin korunması amaçlanmaktadır.⁵⁷⁴ Ayrıca göç hukukunun hem ulusal hem de uluslararası boyutu bulunduğu için uluslararası hukuk açısından 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 New York Protokolü'ne taraf olan devletler, ulusal hukuk kurallarının yanı sıra uluslararası hukukun temel ilkeleriyle de bağlı hale gelmektedir. Devletler, bu ilkeleri göz önünde bulundurarak göçü yönetmek, düzensiz göçü önlemekle yükümlüdürler.⁵⁷⁵

Düzensiz göçün önlenmesinde geri kabul andlaşmaları ve uluslararası örgüt çalışmaları etkili olmaktadır. Geri kabul anlaşması ile iki veya daha taraf devlet arasında kişilerin geri dönüşü ve geri kabulü bir uluslararası hukuk andlaşması çerçevesinde düzenlemektedir.⁵⁷⁶ Düzensiz göçle mücadelede bir araç olarak kullanılan⁵⁷⁷ geri kabul

⁵⁶⁸ United Nations, “*International Migration Policies: Government Views and Priorities*”, (New York: United Nations Publication, 2013), 91; Kalm, “Liberalizing Movements?”, 35.

⁵⁶⁹ Düzensiz göçmenler için belgesiz, düzensiz durumda olan göçmenler, gizli göçmenler, yasa dışı göçmenler gibi kavramlar da kullanılmaktadır. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, *The Legal Framework*, 7.

⁵⁷⁰ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 28.

⁵⁷¹ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 27-28.

⁵⁷² Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 26.

⁵⁷³ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi”, (E.T. 24.07.2023), <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>; Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 26, 28; Töner Şen, “Uluslararası Hukuk”, 135.

⁵⁷⁴ Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 136.

⁵⁷⁵ Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 1.

⁵⁷⁶ J. Gibney Matthew ve Hansen Randall, *Immigration and Asylum: From 1900 to the Present*, (Santa Barbara California: ABC-CLIO, 2005), 495.

andlaşmaları, genellikle geri kabulün teknik detayları yanı sıra geri kabul başvuruları, transferin gerçekleşme usulü, talepte bulunan ve talep edilen devletler arasındaki maliyetlerin dağıtımı gibi hususlarda ayrıntılı düzenlemeler içermektedir.⁵⁷⁸

Uluslararası örgüt çalışmaları ise parçalı bir kurumsal yapı arz etmektedir. Uluslararası göçün tüm türlerinin kapsamlı bir biçimde ele alındığı kurumsal bir çerçeve henüz bulunmamaktadır.⁵⁷⁹ Diğer bir ifadeyle göç hukukunun tüm alanlarında eşit bir ilerleme kat edilememiştir.

Ayrıca düzensiz göçe ilişkin önlemler özellikle transit ve hedef ülkeler bakımından etkili olmakla birlikte bu önlemler ile düzensiz göçün tamamıyla önlenemesinden bahsedilememektedir. Düzensiz göç sorunun çözümü, kaynak ülkedeki sorunların çözülmesinden de geçmektedir. Ülkedeki siyasi iklimin ve ekonomik durumun düzeltilmesi, iş imkanlarının oluşturulması, güvenlik sorunlarının çözülmesi ile birçok göç hareketliliği engellenebilir. Diğer bir ifade ile kaynak ülkedeki problemlerin çözümünde uluslararası toplumun işbirliği içerisinde hareket etmesi ile düzensiz göç hareketliliğinin önlenmesi mümkündür.⁵⁸⁰

II. Uluslararası Andlaşmalar Çerçevesinde Geri Kabul Andlaşmaları

A. Uluslararası Hukukta Geri Kabul Andlaşmaları

Geri kabul andlaşmaları, düzensiz göçmenlerin sözleşme koşullarına göre bir sözleşmeci devletten diğerine gönderilmesi için imzalanan uluslararası andlaşmalardır.⁵⁸¹ Geri kabul andlaşmasının tanımından yola çıkılarak birkaç tespitte bulunulması mümkündür. Bu tespitlerden ilki, geri kabul andlaşmalarının düzensiz göçle bağlantılı olmasıdır. Geri kabul andlaşmasından bahsedilebilmesi için düzensiz göçün varlığı gerekmektedir. Zira geri kabul andlaşması, düzensiz göçle mücadele için yapılmakta olup düzenli göç halinde geri kabul andlaşmasının varlığından

⁵⁷⁷ Nuray Ekşi, “18 Mart 2016 Tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin Hukuki Niteliği”, *İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 1/1 (2017): 50.

⁵⁷⁸ Matthew ve Randall, *Immigration and Asylum*, 497.

⁵⁷⁹ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Migration and Human Rights*, 22.

⁵⁸⁰ Etgü, *Küresel Devlet*, 254.

⁵⁸¹ Nuray Ekşi, *Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2016), 3; IOM, “Readmission”, 2, (E.T. 29.07.2023), https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Readmission.pdf; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 2; Uzun ve Özkerim Güner, *Temel Kavramlar*, 51; IOM, *Glossary on Migration N°34*, 169.

bahsedilememektedir.⁵⁸² Ayrıca geri kabul andlaşmasının kapsamına sadece düzensiz göçün süjesi olan düzensiz göçmenler girmektedir. Düzenli göçmenler, geri kabul andlaşmasının konusunu teşkil etmezler. Düzensiz göçmen, ülkede hukuka aykırı olarak bulunan bireyler olup geri kabul andlaşmasının amaçlarından birisi de düzensiz göçmenlerin/yabancıların ülke dışına çıkarılmasıdır.⁵⁸³ Geri kabul andlaşmasına ilişkin bir diğer tespit ise düzensiz göçmenlerin geri gönderilmesinin uluslararası bir andlaşma çerçevesinde belirlenmesidir. Bir metnin uluslararası hukuk bakımından andlaşma olarak nitelendirilebilmesi için irade beyanı, uluslararası hukuk kişisi olma ve uluslararası hukuk kurallarına tabi olma olmak üzere üç temel şart gerekmektedir.⁵⁸⁴ Geri kabul andlaşması tarafların düzensiz göçü önlemek amacıyla yapılmakta olup irade beyanlarının bu bağlamda uyumlu olduğu söylenebilir. Geri kabul andlaşmasını imzalayanlar uluslararası hukuk kişisi olup ayrıca andlaşma uluslararası hukuk kurallarına tabidir. Bu bağlamda geri kabul andlaşmaları, uluslararası andlaşma niteliğini haizdir.⁵⁸⁵ Geri kabul andlaşmasına ilişkin son tespit ise andlaşma hükümlerinin insan haklarına ilişkin uluslararası hukuk kurallarına uygun olması gerekliliğidir.⁵⁸⁶ Geri gönderme, düzensiz göçmenlerin insan onuruna yakışır şekilde gerçekleştirilmelidir.⁵⁸⁷ Sonuç olarak devletler, geri kabul kurumunda da uluslararası hukuka uygun davranmakla yükümlüdür.⁵⁸⁸ Ayrıca belirtmek gerekir ki devletler, göçle ilgili ikili andlaşmalar yapmaya da zorlanamazlar⁵⁸⁹. Geri kabul andlaşmaları iki taraflı olabileceği gibi çok taraflı da olabilir.⁵⁹⁰ Devletler, geri kabul andlaşması hükümlerine göre talep eden veya talep edilen devletler olarak adlandırılabilir.

Geri kabul andlaşmasına konu olacak bireyler; akit tarafların vatandaşları, üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızlar olmak üzere üç temel gruptur.⁵⁹¹ Fakat özellikle belirtmek gerekir ki sözleşmecî devletlerin geri kabul yükümlülüğü, sadece

⁵⁸² Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 2.

⁵⁸³ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 2.

⁵⁸⁴ Sur, *Uluslararası Hukukun*, 22-24; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 45-48; Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 118.

⁵⁸⁵ İlke Göçmen, “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukukî Yönden Analizi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13/2 (2014): 23.

⁵⁸⁶ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 2.

⁵⁸⁷ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 145.

⁵⁸⁸ IOM, *Readmission*, 1.

⁵⁸⁹ Peter J. Spiro, “The Possibilities of Global Migration Law”, *American Journal of International Law Unbound*, 111 (2017): 5.

⁵⁹⁰ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 3; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 5.

⁵⁹¹ Esin Küçük, “Türkiye’nin Taraf Olduğu Geri Kabul Anlaşmaları”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2008): 103.

kendi ülkesinden düzensiz olarak gidenler için mevcuttur.⁵⁹² Geri kabul andlaşmaları, kapsamında yer alan kişilere göre dar ve geniş anlamda geri kabul andlaşmaları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Dar anlamda geri kabul andlaşmalarında sözleşmeci devletler sadece kendi vatandaşlarını geri kabul etmekle yükümlüdür.⁵⁹³ Taraf devletlerin sadece kendi vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin andlaşmalar esasen devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüğünü teyit etmektedir.⁵⁹⁴ Zira uluslararası hukuka göre her devlet, kural olarak sınır dışı edilen vatandaşı geri kabul etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün temelinde devlet egemenliği ilkesi bulunmaktadır.⁵⁹⁵ Diğer bir ifadeyle uluslararası teamül hukukuna göre devletlerin vatandaşlarını geri kabul yükümlülüğü zaten bulunmaktadır.⁵⁹⁶ Bu bağlamda geri kabul andlaşmaları, devletin vatandaşlarını geri kabul etme yükümlülüğünü yeni bir yükümlülük olarak tesis etmeyip sadece bu süreci kolaylaştırmaktadır.⁵⁹⁷ Geniş anlamda geri kabul andlaşmalarında ise sözleşmenin içeriği vatansız ve üçüncü devletlerin vatandaşlarının da dahil edilmesi suretiyle genişletilebilmektedir. Yani geniş anlamda geri kabul andlaşmalarında sözleşmeci devletlerin geri kabul yükümlülüğü kendi vatandaşlarını, üçüncü devletlerin vatandaşlarını ve vatansızları da kapsamaktadır.⁵⁹⁸ Uluslararası hukukta devletlerin geri kabul yükümlülüğü kural olarak sadece kendi vatandaşlarına yönelik olup üçüncü devletlerin vatandaşları veya vatansızları kapsamamaktadır. Bu nedenle geniş anlamda geri kabul andlaşması ile devletlerin üstlendiği yükümlülük uluslararası hukuktan kaynaklanmamakta olup geri kabul andlaşmasında yer verilecek açık bir hüküm dışında üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızları kabul yükümlülüğü söz konusu değildir.⁵⁹⁹ Göç hukuku, insan hakları veya herhangi bir uluslararası andlaşmadan kaynaklanan bir sorumluluğun bulunması

⁵⁹² Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 2.

⁵⁹³ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 2; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 3; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 157-158.

⁵⁹⁴ Küçük, “Türkiye’nin Taraf Olduğu”, 103; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 77.

⁵⁹⁵ Kay Hailbronner, “Readmission Agreements and the Obligation on States under Public International Law to Readmit their Own and Foreign Nationals”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 57 (1997): 7, 11.

⁵⁹⁶ Matthew ve Randall, *Immigration and Asylum*, 495.

⁵⁹⁷ Annabelle Roig ve Thomas Huddleston, “EC Readmission Agreements: A Re-evaluation of the Political Impasse”, *European Journal of Migration and Law*, 9 (2007): 364.

⁵⁹⁸ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 2; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 3; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 157-158; Küçük, “Türkiye’nin Taraf Olduğu”, 103-104.

⁵⁹⁹ Küçük, “Türkiye’nin Taraf Olduğu”, 103-104.

durumları haricinde devletlerin, yabancı uyruklu kişilerin ülkesine girişini ve ülkesinde ikamet etmesini reddetme hakkı mevcuttur.⁶⁰⁰

Geri kabul andlaşması ile ilgili değinilecek son husus bu tür andlaşmaların amacıdır. Devletler neden geri kabul andlaşması imzalama gereği hissetmektedirler? Geri kabul andlaşması devletlerin egemenliğini kısıtlama anlamını taşımakta mıdır? Geri kabul andlaşmalarının amacı tarihsel süreç içerisinde değişiklik göstermiştir. Geri kabul andlaşmalarının yapılmaya başlandığı ilk dönem 19. yüzyıla denk gelmekte olup 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında yapılan geri kabul andlaşmaları, Avrupa devletleri arasında düzensiz göçmenleri sınır dışı etmek amacıyla bir araç olarak kullanılmıştır.⁶⁰¹ Bu dönemde yapılan geri kabul andlaşmaları ile sınır dışı işlemleri, uluslararası bir andlaşma çerçevesinde karşılıklı olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır.⁶⁰² 1950-1960'lı yıllarda ise geri kabul andlaşmaları, göç kontrolü amacıyla yapılmaya başlanmıştır.⁶⁰³ Üçüncü aşamada ise geri kabul andlaşmaları, düzensiz göçün önlenmesi için bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁰⁴ 19. yüzyılda imzalanan geri kabul andlaşmaları kural olarak, kendi veya eski vatandaşlarının geri kabulüyle sınırlı olsa da, II. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan geri kabul andlaşmaları, akit taraflardan birinin vatandaşı olmayan kişilerin kabulüne ilişkin kurallar içermektedir.⁶⁰⁵ Diğer bir ifadeyle dar anlamda geri kabul andlaşmalarından, geniş anlamda geri kabul andlaşmalarına doğru bir geçişten bahsedilmektedir. Geri kabul andlaşmalarının genel amacı düzensiz göçle mücadele etmek⁶⁰⁶ olduğundan bununla bağlantılı olarak insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıyla mücadele etmek de geri kabul andlaşmalarının amaçları arasında yer almaktadır.⁶⁰⁷ Ülkede düzensiz olarak bulunan göçmen/yabancıların ülkeden çıkarılması geri kabul andlaşması ile gerçekleştirilmek istenen işbirliği ile mümkün olmaktadır.⁶⁰⁸ Bu genel amaçların yanı sıra imzalanan geri kabul andlaşmasından beklenen amaca,

⁶⁰⁰ Hailbronner, "Readmission Agreements", 31.

⁶⁰¹ Nils Coleman, *European Readmission Policy, (Third Country Interests and Refugee Rights)*, (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009), 13-14; Buğra Yılmaz, "The Readmission Agreement between the EU and Turkey Compatible with the Right to Seek Asylum?", (Master Thesis in International Law 30 ECTS, Uppsala Universitet Department of Law, 2014), 33; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 9.

⁶⁰² Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 8-9.

⁶⁰³ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 9.

⁶⁰⁴ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 10.

⁶⁰⁵ Hailbronner, "Readmission Agreements", 25.

⁶⁰⁶ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 2; Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği", 157.

⁶⁰⁷ Küçük, "Türkiye'nin Taraf Olduğu", 101; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 6.

⁶⁰⁸ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 2.

dibace kısmında yer verilmektedir.⁶⁰⁹ Örneğin “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kendi Vatandaşlarının Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*”nın⁶¹⁰ amacı, düzensiz göçle mücadele amacıyla gereken önlemleri almak ve tarafların düzensiz göçmen statüsünde olan vatandaşlarını geri kabul etmektir. Kırgızistan’la imzalanan geri kabul andlaşması dar anlamda geri kabul andlaşması olup taraf devletlere sadece kendi vatandaşlarının geri kabulü yükümlülüğünü yüklemektedir. (Md. II) Yine “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yasadışı Göçmenlerin Kabulüne Dair Anlaşma*”da⁶¹¹ sıralanan amaçlar, sınır güvenliğinin korunması, yasadışı göçün önlenmesi konusunda işbirliğinin ilerletilmesi, söz konusu işbirliğinin aynı zamanda insan ticareti ve insan kaçakçılığını da kapsamasıdır. Bu mücadele sırasında insan onurunun gözetilmesi ise ayrıca giriş kısmında belirtilmiştir.

Geri kabul antlaşması ülkeden çıkarılma ile sınırdışı edilme birbirinden farklı kavramlardır. Geri kabul, esasında bir sınır dışı etme işlemidir. Fakat burada sınır dışı etme işlemi uluslararası bir andlaşmaya uygun olarak gerçekleştirilirken bu işlem ulusal hukuka dayanılarak da gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca sınır dışı etmede devletlerin üçüncü devlet vatandaşlarını ve vatansızları kabul etme yükümlüğü bulunmazken geniş anlamda geri kabul andlaşmasının imzalanması ile devletin bu yükümlülüğü söz konusu olabilir.⁶¹² Düzensiz göç hareketliliği karşısında devletin başvuracağı ilk usul, düzensiz göçmenin ulusal hukuk kurallarına göre sınır dışı edilmesidir. Fakat sınır dışı etme usulünün aksayan yönleri devletleri, sınır dışı etme işleminin sistematik olarak gerçekleştirilmesine yöneltmiştir. Geri kabul, devletlerin sınır dışı işlemlerine ilişkin kapasitesini arttırarak sınır dışı işlemlerinin daha etkili yapılmasını sağlamaktadır. Geri kabul usulü bireyler açısından da daha güvenilir bir usul öngörmektedir.

⁶⁰⁹ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 6.

⁶¹⁰ “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kendi Vatandaşlarının Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*”, 18.10.2009 tarih ve 27380 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 30.07.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091018-1-1.pdf>.

⁶¹¹ “*Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Hükümeti Arasında Yasadışı Göçmenlerin Geri Kabulüne Dair Anlaşma*”, 12.04.2007 tarih ve 26491 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 30.07.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070412-1.htm>.

⁶¹² Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 42; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 5.

B. Türkiye'nin Yaptığı Geri Kabul Andlaşmaları

Geri kabul andlaşmaları, Türkiye bakımından özel bir önem arz etmektedir. Geri kabul andlaşmaları Türkiye'nin gündemine AB müktesebatına uyum sürecinde girmiş olup Türkiye açısından yeni bir olgu olarak değerlendirilmektedir.⁶¹³ Türkiye'nin ilk kez 2001 yılında Suriye ve Yunanistan ile geri kabul andlaşması imzaladığı düşünüldüğünde söz konusu andlaşmaların tarihçesinin Avrupa devletlerine oranla daha yeni olduğu açıktır. Türkiye, düzensiz göçün önlenmesi hususunda çeşitli devletler ve uluslararası örgütlerle geri kabul andlaşmaları imzalamıştır. İmzalanan andlaşmalar, Türkiye'nin düzensiz göçe karşı verdiği mücadelenin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.⁶¹⁴ Fakat Türkiye'nin Afganistan, İran gibi göç kaynağı olarak değerlendirilen devletlerle geri kabul andlaşması imzalamamış olması, Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün yönetilmesi hususunda önemli bir eksiklik teşkil etmektedir.⁶¹⁵

Türkiye günümüzde göç bakımından kaynak ülke olmanın yanı sıra hedef ve transit ülke konumuna da gelmiştir.⁶¹⁶ Göç İdaresi Başkanlığı'nın güncel verilerine göre Türkiye'de 2023 yılında 31.08.2023 tarihi itibarıyla yakalanan düzensiz göçmen sayısı 134.299⁶¹⁷ olarak açıklanmıştır.⁶¹⁸

1. Türkiye'nin Devletlerle Yaptığı Geri Kabul Andlaşmaları

Türkiye'nin geri kabul andlaşmaları imzaladığı devletler arasında Yunanistan, Suriye, Vietnam, Ukrayna, Kırgızistan, Romanya, Rusya, Belarus, Moldova, Pakistan, Karadağ, Yemen ve Bosna-Hersek bulunmaktadır. Nijerya, Kosova ve Norveç ile imzalanan geri kabul andlaşmaları usulüne uygun olarak onaylanmadığından henüz

⁶¹³ Küçük, "Türkiye'nin Taraf Olduğu", 113.

⁶¹⁴ Küçük, "Türkiye'nin Taraf Olduğu", 113.

⁶¹⁵ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 35.

⁶¹⁶ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, *Düzensiz Göçle Mücadelesi*; Küçük, "Türkiye'nin Taraf Olduğu", 113.

⁶¹⁷ 2023 yılında mükerrerden arındırılmış yakalanan düzensiz göçmen sayısı 102.746 olarak açıklanmıştır.

⁶¹⁸ Yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklarına yönelik açıklanan verilerde 01.09.2023 tarihi itibarıyla ilk on uyruk; Afganistan (40.490), Suriye (24.208), Filistin (8.342), Türkmenistan (7.871), Fas (5.873), Özbekistan (5.520), Irak (5.007), Yemen (4.432), İran (4.152) ve Pakistan (4.080) olarak sıralanmıştır. Bu veriler için bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Düzensiz Göç", (E.T. 08.09.2023), <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>; Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın verilerine göre 2023 yılında Mayıs ayı dahil olmak üzere denizde gerçekleşen düzensiz göç olaylarının sayısı 442'dir. Düzensiz göçmen sayısı ise 2023 Mayıs'a kadar 12.699 olarak ifade edilmiştir. İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, "Düzensiz Göç İstatistikleri", (E.T. 08.09.2023), <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>.

yürürlüğe girmemiştir.⁶¹⁹ Afganistan, Bangladeş, Cezayir, Eritre, Fas, Gana, Irak, İran, Kamerun, Kongo, Myanmar, Somali, Sudan gibi çeşitli devletlerle geri kabul andlaşması yapılması için çeşitli adımlar atılmış fakat henüz bir andlaşma seviyesine geçilememiştir.⁶²⁰

Türkiye ile Yunanistan arasındaki düzensiz göçe ilişkin imzalanan Protokol, Türkiye'nin ilk geri kabul uygulamasını teşkil etmektedir.⁶²¹ 20.02.2000'de taraflar arasında “*Suçla Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasadışı Uyşturucu Madde Ticareti ve Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği Andlaşması*”⁶²², imzalanmış olup Andlaşma 17.08.2001'de yürürlüğe girmiştir. Bu Andlaşmanın bir gereği olarak “*Suçla, Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği Andlaşmasının 8 inci Maddesinin Uygulanmasına Dair Protokol*”⁶²³ imzalanmıştır. Protokolün onaylanması, 12.03.2002 tarih ve 2002/3914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. Andlaşmanın 8. maddesi tarafların yasa dışı göçle mücadele edeceklerini ve bu kapsamda aralarındaki Geri Kabul Andlaşması sonuçlandırılıncaya kadar düzensiz göçmen konumunda olan vatandaşları ve üçüncü devlet vatandaşlarını kabul edeceklerini düzenlenmektedir. Türkiye ile AB arasında gerçekleşen Geri Kabul Andlaşması, AB üyesi olan Yunanistan ile Türkiye arasında da geçerli olduğundan Protokol yerine geçecek farklı bir geri kabul andlaşmasının yapılmasına gerek kalmamıştır.⁶²⁴

Andlaşmanın 8. maddesinin uygulanması için çıkarılan Protokolün amacı, giriş kısmında giriş ve ikamete ilişkin koşulları taşımayan kişilerin yani düzensiz göçmenlerin nakilleri konusundaki hükümlerin uygulanması amacıyla taraflar arasındaki işbirliğini geliştirmek olarak belirtilmiştir. Protokolün kapsamı, düzensiz konumda bulunan taraf vatandaşları ve üçüncü ülke vatandaşları ile belirlenmiş olup Protokolde bu kişilerin geri kabulüne ilişkin detaylı hükümler getirilmiştir. Protokol de

⁶¹⁹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 3.

⁶²⁰ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 3.

⁶²¹ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 127.

⁶²² “*Suçla Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasadışı Uyşturucu Madde Ticareti ve Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği Andlaşması*”, 14.07.2001 tarih ve 24462 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010714.htm#1>.

⁶²³ “*Suçla, Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği Andlaşmasının 8 inci Maddesinin Uygulanmasına Dair Protokol*”, 24.02.2002 tarih ve 24735 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020424.htm#2>.

⁶²⁴ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 128.

geri kabul usulü, geri kabule ilişkin şartların yerine getirilip getirilmemesine göre basit usulle ve normal usulle geri kabul olarak iki gruba ayrılmıştır. Geri kabule ilişkin şartların yerine gelmiş olması halinde basit usulle; gelmemesi halinde normal usulle geri kabul söz konusu olacaktır. (md. 6)

Türkiye ile Suriye arasında 10.09.2001 tarihinde “*Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Hükümeti Arasında Yasadışı Göçmenlerin Geri Kabulüne Dair Anlaşma*” imzalanmış olup Anlaşmanın onaylanması 17.06.2003 tarih ve 4901 sayılı Karar ile uygun bulunmuştur. Anlaşmanın temel amacı, sınır güvenliğini korunması için yasadışı göçmen geçişlerinin durdurulması hususundaki işbirliğini ilerletmektir. Anlaşma, tarafların kendi vatandaşları ve üçüncü devlet vatandaşları için düzenlemeler öngörmektedir. Anlaşmanın uygulanabilirliği 2011 yılı sonrası yaşanan kitlesel göçler nedeniyle azalmıştır.⁶²⁵ Anlaşmadaki geri kabul usulü, geri kabul için gerekli şartların yerine gelip gelmemesine göre basit usulle ve olağanüstü usulle geri kabul olarak ikiye ayrılmıştır.

“*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Terörizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler ile Bunların Katkı Maddeleri ve Benzerlerinin Kaçakçılığı ve Diğer Tiplerdeki Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması*”⁶²⁶, 22.07.2007’de Türkiye ile Vietnam arasında imzalanmış, Anlaşmanın onaylanması 10.03.2008 tarih ve 2008/13364 sayılı Karar ile uygun bulunmuştur. Andlaşmanın amaçları arasında yasadışı göçün önlenmesinde işbirliği yapılacağı belirtilerek md. 8’de geri kabul ile ilgili düzenlemeye yer verilmiştir. Maddede sadece taraf ülke vatandaşları için geri kabul yükümlülüğü öngörülmüştür.

07.06.2023 tarihinde imzalanan “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*”nın⁶²⁷ onaylanması 24.06.2008 tarih 5778 sayılı Karar ile uygun bulunmuştur. Anlaşma’da geri kabul yükümlülüğü, taraf devletlerin vatandaşları, yabancılar ve vatansızlar için kabul

⁶²⁵ Asar ve Ögütü, *Geri Kabul*, 141.

⁶²⁶ “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Terörizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler ile Bunların Katkı Maddeleri ve Benzerlerinin Kaçakçılığı ve Diğer Tiplerdeki Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması*”, 23.03.2008 tarih ve 26825 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080323-1.htm>.

⁶²⁷ “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*”, 26.09.2008 tarih ve 27009 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080704-4.htm>.

edilmiştir. Geri kabul usulü yine basit usulle ve olağanüstü usulle olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

“*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasındaki Kendi Vatandaşlarının Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*” 06.05.2003’te imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı, taraf devletin ülkesinde ikamet izni olmaksızın bulunan vatandaşlarının geri kabul sürecini kolaylaştırmak olarak belirtilmiştir. Anlaşmada geri kabul yükümlülüğü sadece taraf devletlerin vatandaşları ile sınırlandırılmıştır. Romanya ve Türkiye arasındaki Geri Kabul Andlaşması⁶²⁸, 19.01.2004’te imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı, yasadışı göçün önlenmesi için taraf devletlerin karşılıklı olarak düzensiz konumda bulunan vatandaş ve yabancıların geri kabulünü düzenlemektir. Türkiye’nin geri kabul andlaşması imzaladığı bir diğer devlet de Rusya’dır. 18.01.2011 tarihinde imzalanan Andlaşmaya ek olarak imzalanan Protokol ile Andlaşmanın uygulanmasına ilişkin detaylar belirtilmiştir.⁶²⁹ Anlaşma’nın amacı imzalanan diğer geri kabul andlaşmalarındaki gibi yasadışı göçle mücadele olarak belirtilmiş olup Anlaşma’nın kapsamında Türk-Rus vatandaşları, üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızlar yer almaktadır. 29.03.2013’te Belarus Cumhuriyeti ile imzalanan Geri Kabul Andlaşmasında⁶³⁰ geri kabul yükümlülüğü, Türkiye ve Belarus vatandaşları, üçüncü devlet vatandaşları ve vatansız kişiler için öngörülmüştür. 01.11.2012’de Moldova ile imzalanan Geri Kabul Andlaşmasında⁶³¹ geri kabul yükümlülüğü geniş anlamda kabul edilmiş olup Türk ve Moldova vatandaşları ile üçüncü devlet vatandaşları ve vatansız kişilerin geri kabulü düzenlenmiştir.

⁶²⁸ “*Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Hükümeti Arasında Kendi Vatandaşlarının ve Ülkelerinde Yasadışı Bulunan Yabancıların Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*”, 24.11.2009 tarih ve 27416 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091124-2.htm>.

⁶²⁹ “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşmasına İlişkin Uygulama Protokolü*”, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110315-27-1.pdf>.

⁶³⁰ “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Belarus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması*”, 15.03.2014 tarih ve 28942 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140315-2-1.pdf>.

⁶³¹ “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moldova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması*”, 25.04.2014 tarih ve 28982 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140425-1-1.pdf>.

Türkiye ve Pakistan arasındaki Geri Kabul Andlaşması⁶³², 07.12.2016 tarihinde imzalanmıştır. Türk ve Pakistan vatandaşları, üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızlar Andlaşma kapsamında yer almaktadır. Türkiye’yi hedef ve transit olarak gören düzensiz göçmen grupları arasında Pakistan vatandaşlarının yer aldığı düşünüldüğünde ilgili Andlaşmanın düzensiz göçü önlemede etkili olabileceği kanaatindeyiz. Türkiye’nin geri kabul anlaşması imzaladığı devletler arasında Karadağ’da bulunmaktadır. Türkiye ve Karadağ arasındaki Geri Kabul Andlaşması⁶³³, 18.04.2013 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşma kapsamında taraf devletlerin vatandaşları yanı sıra üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızlara da yer verilmiştir. 20.10.2012 tarihinde Türkiye ve Yemen arasında imzalanan Geri Kabul Andlaşmasında⁶³⁴ da taraf devlet vatandaşlarının yanı sıra üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızlar kapsama dahil edilmiştir. 16.02.2012’de Türkiye ve Bosna-Hersek arasında imzalanan Geri Kabul Andlaşması⁶³⁵ da taraf devlet vatandaşları, üçüncü devlet vatandaşları ve vatansızları içermektedir.

Ayrıca Türkiye ile Vietnam, Kırgızistan Cumhuriyeti arasında yapılan Andlaşmalar, dar anlamda geri kabul andlaşmalarıdır. Tarafların geri kabul yükümlülüğü sadece kendi vatandaşları için sınırlıdır. Yunanistan, Suriye, Ukrayna, Romanya, Rusya, Belarus, Moldova, Pakistan, Karadağ, Yemen ve Bosna Hersek’le imzalanan Andlaşmalar ise geniş anlamda geri kabul andlaşmaları olup Andlaşmaların ilgili hükümlerine göre tarafların yükümlülüğü kendi vatandaşları, vatansızlar ve üçüncü devlet vatandaşları için geçerlidir. Son olarak Türkiye’nin yukarıda belirtilen devletlerle yaptığı andlaşmalar usulüne göre yürürlüğe konulduğu için Türk mevzuatının bir parçasını oluşturmaktadır.

⁶³² “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İzinsiz İkamet Eden Şahısların Geri Kabulüne Dair Anlaşmanın İlişik Beyanlarla Onaylanması Hakkında Karar”, 14.05.2016 tarih ve 29712 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160514-1.pdf>.

⁶³³ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması”, 03.11.2016 tarih ve 29877 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161103-3.pdf>.

⁶³⁴ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yemen Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İzinsiz İkamet Eden Şahısların Geri Kabulüne Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, 16.03.2017 tarih ve 3009 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170316-18.htm>.

⁶³⁵ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Geri Kabul Anlaşması”, 18.09.2017 tarih ve 30184 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170918M1-2.pdf>.

2. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Yaptığı Geri Kabul Andlaşması ve 18 Mart Mutabakatı

Avrupa Birliği bağlamında geri kabul andlaşmaları, üçüncü bir ülkenin, bir AB üyesi devlette düzensiz ikamet eden kişileri geri kabul etmeyi taahhüt ettiği uluslararası anlaşmalardır.⁶³⁶ Avrupa Birliği, eskiden beri sınırlarını korumak amacıyla geri kabul andlaşmaları imzalamaktadır. Bu andlaşmalardan birisi de Türkiye üzerinden gelebilecek göç akınını engelleyebilmek adına 16.03.2013 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile yapılmıştır.⁶³⁷ Avrupa Birliği-Türkiye Geri Kabul Andlaşması'nın⁶³⁸ temel amacı, karşılıklı olarak akit taraflardan birinin sınırlarına düzensiz olarak giren veya sınırları içerisinde ikamet eden göçmenlerin sistematik şekilde geri kabulüne ilişkin prosedürler oluşturulmasıdır.⁶³⁹

Türkiye ile AB arasında akdedilecek geri kabul andlaşmasının müzakere süreci 2002 yılında AB Konseyi'nin AB Komisyonu'na yetki vermesi ile başlamıştır. 2003 yılında AB Komisyonu tarafından hazırlanan taslak metin Türkiye'ye iletilmiş ve 2005 yılında ise taraflar arasında müzakerelere başlanmıştır.⁶⁴⁰ Taraflar arasında 16.12.2013 tarihinde imzalanan İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Andlaşma, 02.08.2014 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Andlaşma 2019 yılının Temmuz ayında askıya alınmıştır. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye 2022 Raporu'na⁶⁴¹ göre “Türkiye, Ekim 2017’de yürürlüğe girmiş olan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması’nın üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin hükümlerini hala uygulamamaktadır.”⁶⁴² Ayrıca Rapora göre AB üyesi devletlerin Türk vatandaşları için iletildiği geri kabul sayısı 500 olarak belirtilmiş olup bu talepleri 336 tanesi Türkiye

⁶³⁶ A. Aslı Bilgin ve Pierluigi Simone, “One Step Forward, Two Step Back: Legal Arguments on the Visa-Free Travel of Turkish Citizens to the EU”, *Uluslararası İlişkiler*, 6/61 (2019): 76.

⁶³⁷ Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 158-159.

⁶³⁸ “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”, Giriş Kısmı, (E.T. 02.08.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf>.

⁶³⁹ Bilgin ve Simone, “One Step Forward”, 78.

⁶⁴⁰ Ekşi, *Geri Kabul Anlaşması*, 37; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 159.

⁶⁴¹ Bu rapor için bkz. European Commission, “Türkiye 2022 Report”, (E.T. 11.10.2023), [https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/Turkiye%20Report%202022%20\(1\)\(2\).pdf](https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/Turkiye%20Report%202022%20(1)(2).pdf); Ayrıca Raporun gayriresmi Türkçe çevirisi için bkz. Avrupa Birliği Komisyonu, “Türkiye 2022 Raporu”, (E.T. 11.10.2023), https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf.

⁶⁴² Avrupa Birliği Komisyonu, “Türkiye 2022 Raporu”, 7; European Commission, “Türkiye 2022 Report”, 7.

tarafından kabul edilmiş olup 127 talebin geri kabulü yapılmıştır.⁶⁴³ Raporda andlaşmanın üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik hükümlerinin uygulanmadığından bahsedilmekle birlikte üçüncü ülke vatandaşları veya vatansızların geri kabulüne ilişkin bir veriye rastlanmamıştır. Aynı şekilde raporda Türkiye'nin AB üyesi devletlerin vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin bir veri görülmemiştir.

Müzakereler sürecinde AB imzalanacak geri kabul andlaşmasının kapsamına vatansızlar ile üçüncü devletlerin vatandaşlarının da dahil edilmesini yani Türkiye'nin geri kabul yükümlülüğünün Türk vatandaşlarının yanı sıra vatansızlar ve üçüncü devlet vatandaşları için de geçerli olması hususunda ısrarcı davranmış, Türkiye bu ısrarlara karşılık vize serbestisi talep etmiştir. Müzakere sürecinde ayrıca Türkiye'ye mali destek sağlanmasından da bahsedilmiştir.⁶⁴⁴ Andlaşma metni incelendiğinde, taraflara eşit yükümlülük yüklendiği görülmektedir. Bununla birlikte uygulamada bu eşitlik ortadan kalkmakta ve andlaşma AB lehine asimetrik nitelikli bir andlaşmaya dönüşmektedir.⁶⁴⁵ Düzensiz göçün akış yönünün Türkiye'den AB'ye doğru olması, andlaşmada öngörülen yükümlülüklerin sadece Türkiye bakımından uygulanmasını gerektirmektedir.⁶⁴⁶ Oluşacak bu hakkaniyetsiz durum karşısında Birliğin devletleri birtakım teşvikler ile andlaşma akdetmeye yönelttiği bilinmektedir. Türkiye bakımından bu teşvik, vize serbestisi ve mali yardım olmuştur.⁶⁴⁷ Vize Serbestisi Diyalogu, andlaşma süreci ile paralel olarak yürütülmüştür.⁶⁴⁸ Bu Diyalogun tamamlanması için Türkiye'nin "belge güvenliği, göç yönetimi, kamu düzeni ve güvenliği, temel haklar ve düzensiz göçmenlerin geri kabulü" başlıklı beş konuda toplam yetmiş iki kriterin tamamlanması gerekmektedir. Türkiye, bu kriterlerden⁶⁴⁹ pek çoğunu tamamlamıştır.⁶⁵⁰ Vize serbestisi süreci hala devam etmekte olup AB'nin Türkiye 2022 Raporu'nda vize serbestisi için geri kalan kriterlerin yerine getirilmediği, Türkiye'nin vize serbestisi politikasına ilişkin

⁶⁴³ Avrupa Birliği Komisyonu, "Türkiye 2022 Raporu", 54.

⁶⁴⁴ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 4; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 64.

⁶⁴⁵ Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği", 160.

⁶⁴⁶ Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği", 160.

⁶⁴⁷ Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği", 160-161.

⁶⁴⁸ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 39.

⁶⁴⁹ Türkiye'nin kriterleri tamamlaması hakkında daha fazlası için bkz. Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 194, dn. 790.

⁶⁵⁰ Ender Kuzu, *Ülke Dışı Göç Kontrolü*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 289-290; Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "AB ile Yürütülen Vize Serbestisi Diyalogu", (E.T. 11.10.2023), https://www.ab.gov.tr/ab-ile-yurutulen-vize-serbestisi-diyalogu_51819.html; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 194.

mevzuatının AB müktesebatı ile daha fazla uyumlaştırması gerektiği belirtilmektedir.⁶⁵¹ Yine raporda 6 milyar avroluk operasyonel bütçenin Haziran 2022 itibariyle 4,7 milyar avrodan fazlasının aktarıldığı belirtilmektedir. Ayrıca 2020-2023 dönemini kapsayan 3.5 milyar avroluk ek paket tahsis edildiğinden bahsedilmiş fakat raporda bu miktarın Türkiye'ye aktarılıp aktarılmadığı hususunda herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.⁶⁵²

Andlaşma, Türkiye Cumhuriyeti ile AB tüzel kişiliği arasında imzalanmıştır. AB ile imzalandığından AB müktesebatının bir parçasını teşkil eden Sözleşme, AB'ye üye devletleri, İrlanda ve Danimarka hariç olmak üzere bağlamaktadır.⁶⁵³ Geri kabul andlaşması, uluslararası andlaşma niteliğinde olup AB hukukunda birincil hukuka göre alt, ikincil hukuka göre üst seviyede yer almaktadır.⁶⁵⁴ Andlaşmada düzensiz göçmen kavramı yerine izinsiz ikamet eden kişi kavramı kullanılmıştır. Andlaşmaya göre izinsiz ikamet eden kişi “*yerel mevzuatta belirtilen usul uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti'ne veya Üye Devletlerden birine girme, buralarda bulunma ya da ikamet etme şartlarını taşımayan veya artık taşımayan kişiler*” olarak tanımlanmıştır. (md. 1-l) Andlaşmanın 1. Maddesinde yine geri kabul kavramı tanımına yer verilmiş olup “*‘Geri kabul’, bu Anlaşmanın hükümleri uyarınca, Talep Eden Devlete yasadışı giriş yaparken, yasadışı orada bulunurken veya ikamet ederken yakalanan kişilerin (Talepte Bulunulan Devlet vatandaşları, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler) Talep Eden Devlet tarafından transferi ve Talepte Bulunulan Devlet tarafından kabulü*” (md. 1-n) olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere taraflar arasındaki Andlaşma, geniş anlamda geri kabul andlaşması olup tarafların geri kabul yükümlülüğü, tarafların vatandaşları, vatansızlar ve üçüncü devlet vatandaşları için geçerlidir.⁶⁵⁵ Andlaşma,

⁶⁵¹ European Commission, “Türkiye 2022 Report”, 4; Avrupa Birliği Komisyonu, “Türkiye 2022 Raporu”, 4.

⁶⁵² European Commission, “Türkiye 2022 Report”, 4; Avrupa Birliği Komisyonu, “Türkiye 2022 Raporu”, 3-4.

⁶⁵³ Andlaşmanın 22. maddesine göre Andlaşma, Birlik üyesi devletler ve Türkiye’de uygulanacak olup Danimarka’da uygulanmayacaktır. Andlaşmanın İrlanda ve Danimarka’yı bağlamamasının sebebi “*Avrupa Birliği Antlaşmasına ve Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşmaya Ek Birleşik Krallık ve İrlanda’nın Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanlarına İlişkin Pozisyonları Üzerine Protokol*” ve “*Avrupa Birliği Antlaşmasına ve Avrupa Birliğinin İşleyişine Dair Anlaşmaya Ek Danimarka’nın Pozisyonu. Üzerine Protokol*” gereğidir. İngiltere, AB’nin Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı bakımından farklı kurallara tabi olup ilgili Protokol gereğince İngiltere ve İrlanda’nın Andlaşmaya katıldıklarını ayrıca belirtmeleri gerekmektedir. İngiltere bu bildirimi yaparak Andlaşmaya katılmış, İrlanda ise katılmamıştır. Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 3-4; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 5; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 163.

⁶⁵⁴ Göçmen, “Türkiye ile Avrupa Birliği”, 23.

⁶⁵⁵ Yıldırım Mat ve Özdan, “AB ile Türkiye”, 46.

izinsiz ikamet edenleri kapsadığından AB ülkelerinde düzenli göçmen olarak ikamet eden kişiler, Andlaşmanın kapsamında yer almamaktadır.⁶⁵⁶

Andlaşmanın yürürlüğe girmesi, Andlaşmanın 24. maddesinde ikili bir ayrımla düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre Andlaşma Türkiye ve AB üyesi devletlerin vatandaşları için tarafların iç hukuklarına uygun olarak gerekli prosedürlerin tamamlandığı tarihi takip eden ikinci ayın birinci günü yürürlüğe girecektir. (md. 24) Andlaşma 2 Ağustos 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmış olup 1 Ekim 2014 tarihinde Türkiye ile AB üyesi devletlerin vatandaşları için geri kabul yükümlülüğü başlamıştır.⁶⁵⁷ Düzenlemenin devamında ise taraf devletlerin vatansızlar ile üçüncü devlet vatandaşlarına ilişkin geri kabul yükümlülüğünün başlangıç tarihi belirtilmiştir. Fıkraya göre vatansızlar ile üçüncü devletlerin geri kabul yükümlülüğü, tarafların iç hukuklarına uygun olarak gerekli prosedürlerin tamamlandığı tarihi takip eden ikinci ayın birinci gününden üç yıl sonra uygulanacaktır. Yani Geri Kabul Andlaşmasının vatansızlar ve üçüncü devlet vatandaşları için yürürlüğe gireceği tarih 1 Ekim 2017’dir. Fakat sonrasında yaşanan gelişmeler ile bu tarihin öne çekilmesi için birtakım çalışmalar yapılmıştır.⁶⁵⁸ 15 Kasım 2015’te AB ile Türkiye arasında hazırlanan Ortak Eylem Planı’nda Suriye krizine değinilerek krizin çözümü için işbirliği yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Ortak Eylem Planı’nda⁶⁵⁹ düzensiz göçün önlenmesi için işbirliği yapılmasının yanı sıra geçici koruma kapsamında olan Suriyelilere destek verilmesi, Türkiye’ye bu kapsamda mali destek sağlanması hususlarına da yer verilmiştir. Bu durum Ortak Eylem Planı’nın giriş kısmında şu şekilde ifade edilmiştir: *“Eylem Planı, Türkiye’nin geçici korumaya ihtiyaç duyan kişilerin kitlesel akını nedeniyle oluşan durumu yönetme çabalarının desteklenmesi amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti ve AB tarafından ivedilikle uygulamaya konulması gereken bir dizi ortak eylemi tanımlamaktadır.”* Hazırlanan Ortak Eylem Planı, 29 Kasım 2015’te uygulamaya geçirilmiş ve Geri Kabul Andlaşmasının vatansızlar ile üçüncü devletlerin vatandaşları için yürürlüğe giriş tarihinin 01.10.2017 tarihinden 01.06.2016 tarihine çekilmesi hususu taraflarca değerlendirilmiştir. Neticede Geri Kabul Andlaşmasının

⁶⁵⁶ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 79.

⁶⁵⁷ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 4; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 160.

⁶⁵⁸ Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 160.

⁶⁵⁹ Türkiye-AB Ortak Eylem Planı, (E.T. 23.03.2023), https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf.

üçüncü ülke vatandaşları için uygulanma tarihi 01.06.2016 olarak kabul edilmiştir.⁶⁶⁰ Andlaşma süresiz olarak kurulmuş olmakla birlikte akit tarafların fesih hakkı düzenlenmiş olup bir tarafın diğer tarafa resmi bildirimde bulunarak bu hakkını kullanabileceği ifade edilmiştir. (md. 24/5) Fesih hakkının kullanılması durumunda Anlaşma, bildirimin yapıldığı tarihten altı ay sonra yürürlükten kalkacaktır.⁶⁶¹

Türkiye ile AB arasında göç krizine yönelik yapılan 18.03.2016 tarihli zirve sonucunda yayımlanan Bildiride⁶⁶² de düzensiz göçe ilişkin çeşitli hükümlere yer verilmiştir. Bildirinin 1. maddesinde Türkiye'nin 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edileceği belirtilmiştir. (md. 1) Türkiye'ye yüklenen bu yükümlülüğün yanı sıra Yunanistan'a da sınırlarına ulaşan göçmenlerin usulüne uygun bir şekilde kayıt altına alınması öngörülmüştür. 18 Mart Mutabakatı'nın en önemli unsurlarından birisi, "birebir formülü" olarak da isimlendirilen ve Yunan adalarından 4 Nisandan itibaren alınan her bir Suriyeli için Türkiye'de geçici koruma altındaki bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi hususudur. AB ülkelerine yerleştirilecek Suriyeliler, BM Kırılma Kriterleri çerçevesinde BMMYK ile işbirliği ile belirlenecektir.⁶⁶³

3. Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Afgan Göçü ve Geri Kabul Andlaşması Gerekliliği

2018 yılından sonra göze çarpan düzensiz göç hareketliliklerinden birisi de Afganistan'dan komşu ülkeler ve Türkiye'ye yönelen göç dalgasıdır. Taliban'ın 2021 yılında Afganistan'ı ele geçirerek mevcut yönetim ve kuruluşları tasfiye ederek yeni bir dönem başlatması on binlerce Afganistanlının ülkelerini terk ederek öncelikle komşu

⁶⁶⁰ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma*, 4-5.

⁶⁶¹ Bilgin ve Simone, "One Step Forward", 80.

⁶⁶² Bildiri, 18 Mart Mutabakatı olarak adlandırılmaktadır. Bildiri için bkz. (E.T. 10.10.2023), https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.

⁶⁶³ Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", (E.T. 08.09.2023), https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa; 31.08.2023 tarihi itibarıyla birebir formülü çerçevesinde ülkemizden çıkış yapan Suriyeli sayısı toplam 38.805 olarak açıklanmış olup bu kişilerin 16.498'i Almanya'ya yerleştirilmiştir. Almanya'nın ardından en fazla Suriyelinin yerleştirildiği ülke Fransa (5.835) olmuştur. Suriyelilerin yerleştirildiği ülkeler arasında Hollanda (5.520), İsveç (3.152), Finlandiya (2.779), Belçika (1.795), İspanya (1.213), Portekiz (463), İtalya (399), Hırvatistan (250), Avusturya (213), Lüksemburg (206), Romanya (108), Litvanya (102), Bulgaristan (85), Estonya (59), Letonya (46), Slovenya (34), Danimarka (31) ve Malta (17) yer almaktadır. Bu veriler için bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Geçici Koruma", (E.T. 08.09.2023), <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

ülkelere ardından da İran ve İran üzerinden Türkiye'ye düzensiz biçimde kitlesel olarak göç etmelerine neden olmuştur.⁶⁶⁴ Bu hareketlilik Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen ne ilk ne de son hareketliliktir. 1979'dan beri aralıksız devam eden Afgan göçünün Afganistan'daki siyasi istikrarsızlığın giderilmediği ve diğer sorunların çözülmediği müddetçe devam edeceği açıktır. *Dashti*'ye göre “*Son yarım asırdır aralıksız devam eden Afgan göçü, ülkenin tarihi kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.*”⁶⁶⁵

1979'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle kitlesel göç hareketliliği başlamış ve bu hareketlilik günümüze değin aralıksız olarak devam etmiştir. 9 yıl süren SSCB işgali neticesinde yaklaşık beş milyon insan, Paksitan ve İran'a göç etmek durumunda kalmıştır. Afganistan'da ikinci büyük kitlesel göç dalgası, 1989'dan sonra yaşanan iç savaş ile başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesi otorite boşluğu oluşmuş ve bu durum iç savaşı tetiklemiştir. Yine 2001 saldırılarının Afgan göçüne sebep olduğu görülmektedir.⁶⁶⁶

Türkiye, tarihsel süreçte⁶⁶⁷ Afganlar için hem hedef ülke hem de transit ülke konumunda yer almaktadır.⁶⁶⁸ Göç İdaresi verilerine göre Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenler arasında Afgan göçmenler ilk sırada yer almaktadır.⁶⁶⁹ Türkiye, İran ve Pakistan'ın ardından en fazla Afgan göçmene ev sahipliği yapan üçüncü ülke konumunda yer almaktadır.⁶⁷⁰ Türkiye ile Afganistan arasında herhangi bir geri kabul anlaşması bulunmamaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye, geri kabul anlaşmalarını düzensiz göçle mücadele politikasının bir parçası olarak kabul etmektedir. Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün artarak devam ettiği ve bu süreçten sonra da devam edeceği göz önünde bulundurulduğunda bir geri kabul

⁶⁶⁴ Zabinullah Dashti, “Afghan External Migration Movements in the Historical Process”, *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, 20 (2022): 310; Bozkurt, *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku*, 206-207.

⁶⁶⁵ Dashti, “Afghan External”, 301.

⁶⁶⁶ Afganistan'ın göç tarihine ilişkin daha fazlası için bkz. Dashti, “Afghan External”, 304-309.

⁶⁶⁷ Türkiye'ye yönelen Afgan göçü, Sovyetlerin işgali ardından gerçekleşen göç hareketliliğine kadar uzanmaktadır. İşgal sırasında Afganistan'dan kaçan 4163 Afgan Türkiye'ye göç etmiş ve Türk vatandaşlığı kazanmıştır. Dashti, “Afghan External”, 309.

⁶⁶⁸ Sanaa Talwasa, “Seeking a ‘Better Life’ in Turkey: Afghan Refugees’ International Human Rights Condition in Turkey”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2020): 253.

⁶⁶⁹ Yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruklarına yönelik açıklanan verilerde 01.09.2023 tarihi itibarıyla ilk on uyruk; Afganistan (40.490), Suriye (24.208), Filistin (8.342), Türkmenistan (7.871), Fas (5.873), Özbekistan (5.520), Irak (5.007), Yemen (4.432), İran (4.152) ve Pakistan (4.080) olarak sıralanmıştır. Bu veriler için bkz. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Düzensiz Göç”, (E.T. 08.09.2023), <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.

⁶⁷⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, dn. 613.

andlaşması akdedilmesinin Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesinde önemli bir araç olabileceği kanaatindeyiz.

4. Türkiye'nin Sınır Anlaşmaları'nda Göç ve Geri Kabule Benzer Uygulamalara İlişkin Çeşitli Hükümler

a. Hudud Mıntıkasının Emniyetine ve Mezkûr Mıntıkada Çıkan Hadise ve İhtilafların Tesviyesine Aid Mukavelename

“*Hudud Mıntıkasının Emniyetine ve Mezkûr Mıntıkada Çıkan Hadise ve İhtilafların Tesviyesine Aid Mukavelename*”⁶⁷¹, Türkiye Cumhuriyeti ile İran Devleti Şehinşahi arasında 14.03.1937 tarihinde Tahran'da imzalanmış ve 21.06.1937 tarih ve 3636 sayılı Resmi Gazete'de uygun bulma kanunu (tasdikine dair kanun) ile yürürlüğe girmiştir. Andlaşma, sınır bölgesinde güvenliği sağlamak, sınır bölgesindeki olay ve uyuşmazlıkların incelenmesi ve çözülmesini kolaylaştırmak amacıyla 22.04.1936 tarihli Emniyet ve Muhadenet Muahedenamesinin Tasdikine Dair Kanun'un yerine akdedilmiştir.

Andlaşmanın 2. maddesinde sınır olay ve uyuşmazlıklarına yer verilmiştir. Düzenlemedeki ilgili bentler incelendiğinden sınır olay ve uyuşmazlığı olarak nitelendirilen ilk durum düzensiz göçtür. Bende göre sınırın silahlı veya silahsız olarak, bir veya birkaç kişi tarafından kanuna aykırı olarak geçilmesi sınır olay ve uyuşmazlığını meydana getirmektedir. Bentte düzensiz göç ibaresi açıkça yer almamakla birlikte yer verilen durum düzensiz göçün tanımını oluşturmaktadır. Yine kasten olmaksızın sınırın silahlı veya silahsız sınır memurları tarafından geçilmesi; yanlışlıkla ve kötü niyetli olmamak kaydıyla özel şahıslar ve sınır bölgesi memurları tarafından gerekli izinler alınmaksızın sınırın geçilmesi; kanuna aykırı olarak sınırın geçilmesine yardım edilmesi ve bir tarafın arazi sakinlerini diğer taraf arazisine göç etmeye teşvik etmesi durumları da sınır olay ve uyuşmazlıkları arasında düzenlenmiştir. *Asar ve Öğdü*, bu durumları sırasıyla düzensiz göç, sınır görevlilerinin düzensiz göçü, göçmen kaçakçılığı gibi kavramlarla açıklamışlardır.⁶⁷² 2. maddenin a bendinde verilen durumun düzensiz göçü oluşturduğu açık olduğundan ilgili kavramın kullanılmasında

⁶⁷¹ “*Hudud Mıntıkasının Emniyetine ve Mezkûr Mıntıkada Çıkan Hadise ve İhtilafların Tesviyesine Aid Mukavelename*”, 21.06.1937 tarih ve 3636 sayılı Resmi Gazete, 8325-8327, (E.T. 27.03.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3636.pdf>.

⁶⁷² *Asar ve Öğdü, Geri Kabul*, 39.

tarafımızca da bir sakınca görülmemiş ve bu şekilde ifade edilmiştir. Fakat sınır görevlilerinin düzensiz göç kavramının kullanımı terminolojik olarak uygun bulunmamıştır. Zira madde metninde geçen kasten olmaksızın, yanlışlıkla gibi ifadeler esasında kişilerin göç etme niyetinin bulunmadığını düşündürmektedir. Düzensiz göç de ise kişilerin, devletlerce öngörülmüş olan düzenlemelere aykırı bir şekilde sınırı geçmesi anlaşılmaktadır. Bu durumda sınırı yanlışlıkla geçen kimselerin hareketlerinin göç etme isteğinin olmamasından hareketle uluslararası hukuk bakımından göç kavramı ile ifade edilemeyeceği kanısındayız. Andlaşmaya göre sınır olaylarının çözüme kavuşturulabilmesi için taraflar arasında etkin işbirliğini sağlayabilecek mekanizmaların kurulması öngörülmüştür.⁶⁷³ Andlaşmada öngörülen 50 kilometrelik sınır bölgesinde meydana gelen sınır olay ve uyuşmazlıkları taraflarca kararlaştırılan makamlarca incelenecek ve çözülmeye çalışılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nce belirlenen makamlar, birinci derecede kaymakamlar, ikinci derecede ise valilerdir. (md. 4) Ayrıca Andlaşmanın uygulanmasında görev verilen diğer bir makamda Yüksek Hudud Komisyonu'dur. Her iki taraftan da eşit üye ile oluşturulacak Komisyon'un görevleri arasında tarafların öngördüğü makamlarca çözülemeyen uyuşmazlıkları çözmek de vardır.

Taraflar, karşılıklı olarak sınır bölgesinde ikamet eden kişileri göç etme hususunda özendirmemeyi, teşvik etmemeyi veya tahrik etmemeyi taahhüt etmişlerdir. Fakat göçü kabul etme zorunluluğunun varlığı halinde göçmenler, sınır bölgesinden ülkenin iç kısımlarına doğru sevk edilecektir. (md. 17) Bir kişinin, sınırın her iki tarafındaki iki kilometrelik bölgeyi silahlı veya silahsız olarak yanlışlıkla geçtiği sabit olursa, yerel sınır makamları kişiyi diğer taraf makamlarına teslim dolayısıyla gerekli tedbirleri alınacaktır. (md. 19) Böylelikle söz konusu hükümlerin varlığı ile taraflar arasında sınır güvenliğinin sağlanması hususunda etkin bir işbirliği sağlanmak istenmiştir.

Günümüzde gerçekleşen düzensiz göçmen akınlarının büyük bir kısmının İran üzerinden ülkemize girmesi, Andlaşmaya göre sınır olay ve uyuşmazlığı olarak nitelendirilerek tarafların çözüm için birlikte işbirliği yapması gerekmektedir. Andlaşmada her ne kadar düzensiz göçe ilişkin hükümlere yer verilmişse de bu

⁶⁷³ Asar ve Ögdü, *Geri Kabul*, 40.

hükümlerin günümüzdeki göç akışı bakımından yeterli olduğunu söylemek güçtür. Bu andlaşmanın temel alınarak İran ile bir geri kabul andlaşmasının imzalanmasının hem ülkemizin istikrarı için hem de bölgesel istikrar için elzem olduğu kanısındayız.

b. Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma

“*Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma*”⁶⁷⁴, Türk Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında 28.12.1967 tarihinde Ankara’da imzalanmıştır. 07.04.1969 tarihli Resmî Gazete’de uygun bulma kanunu ile yürürlüğe girmiştir.⁶⁷⁵ Andlaşmanın amacı taraflar arasındaki dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirebilmek için sınır olaylarının önlenmesi, çözülmesi ve sınır işaretlerinin bakımındır. Sınır olayı olarak nitelendirilen olaylar, Andlaşma’nın 2. maddesinde sıralanmıştır. Maddenin ilgili kısmına göre insanların kasten veya hatayla sınırı geçmesi sınır olayı olarak nitelendirilmiştir. (md. 2-c) İlgili hüküm uluslararası göç bakımından değerlendirildiğinde sınırın hatayla geçilmesinin göç olarak nitelendirilemeyeceği kanısındayız. Zira göç etmek için kişinin bilerek ve isteyerek sınırı geçmesi veya hareketliliğe katılması gerekmektedir. Sınırı kasten veya hatayla geçen insanların teslim edilmesi veya teslim alınması görevi ise Andlaşma’nın uygulanması için kurulması öngörülen Karma Hudut Komisyonlarına verilmiştir. (md. 6-f) Ayrıca md. 9’a göre de şahısların silahlı ve silahsız bir şekilde yanlışlıkla sınırı geçmeleri halinde, tarafların hudut makamlarınca bu kişiler iade edilecektir. Yine maddede iadenin bir protokolle yapılması gerekliliği de düzenlenmiştir. (md. 9-b) İlgili hükümler, bir bütün olarak değerlendirildiğinde geri kabul hükümleri kadar detaylı ve sistematik değildir. Bununla birlikte Türkiye ile AB arasında gerçekleşen geri kabul andlaşması, AB üyesi olan Bulgaristan ile Türkiye arasında da geçerlidir. Bu nedenle pratikte yeni bir geri kabul andlaşması imzalanması gerekmemekle birlikte tarafların bu yöndeki iradelerinin bulunması halinde sınır andlaşmasındaki hükümlerin temel olarak geri kabul andlaşmasında esas alınması mümkündür.

⁶⁷⁴ “*Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma*”nın tam metni için bkz. 18.10.1969 tarihli ve 13330 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 27.03.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13330.pdf>.

⁶⁷⁵ 07.04.1969 tarihli ve 13168 sayılı Resmi Gazete, (E.T. 27.03.2023), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13168.pdf>, 20.

III. Uluslararası Örgütlerin Çalışmaları

Karşılıklı ilişkiler ve bağımlılığın yoğun bir şekilde artması, devletlerin her alanda işbirliği yapmasını gerektirmektedir.⁶⁷⁶ Devletler, münferiden ulaşmakta zorlandıkları amaçları gerçekleştirebilmek adına uluslararası örgütler aracılığıyla işbirliği yolunu seçmektedirler.⁶⁷⁷ Uluslararası örgütler ise devletlerin arasında var olan işbirliğini sürekli ve kurumsal bir forma dönüştürmüştür. Yani uluslararası örgütler aracılığı ile kurulan işbirliği, sürekli ve kurumsal olup bir olaya, duruma veya konuya özel olarak gerçekleştirilmemektedir.⁶⁷⁸ Uluslararası örgütlerin oluşturulması, devletlerin kurumsal bir çerçeve içerisinde işbirliği yapma ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁷⁹

Devletler arasında gerçekleşen işbirliğinin güvenlik, refah arayışı, ortak ve sınır aşan sorunlara çözüm bulma gibi pek çok sebebi olabilir. İşbirliğinin yoğunlaştığı alanlardan biri ise terörizm, iklim değişiklikleri, bulaşıcı hastalıklar gibi sınır aşan sorunlardır. Devletler, sınırlarını aşan bu sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla kurumsal işbirliği çerçevesinde hareket etmeyi tercih etmişlerdir.⁶⁸⁰ Artan karşılıklı bağımlılığın sonuçlarıyla başa çıkılması amacıyla uluslararası örgütler çerçevesinde uluslararası işbirliği yolu daha fazla tercih edilmektedir.⁶⁸¹ İklim değişikliği, ticaret, bulaşıcı hastalıklar gibi çoğu alanda devletler arasında BM sistemi aracılığıyla kurumsallaşmış işbirliği geliştirilmiş olup ayrıca birçok uluslararası anlaşma imzalanmak suretiyle, sınır aşan bu sorunlara çözüm bulunmak istenmiştir. Uluslararası göç de sınır ötesi doğasına ve devletlerin göç politikalarının karşılıklı bağımlılığına rağmen, uluslararası bir göç rejimi bulunmamaktadır. Her bir devlet, göç politikasını belirlerken önemli derece özerkliği sahip olup uluslararası göç alanında çok taraflı kurumsal bir çerçeve geliştirilememiştir.⁶⁸²

Uluslararası örgütler, çalışma alanlarıyla ilgili olduğu kadar göçü faaliyet alanlarına dahil etmektedirler. Örneğin işçi göçü Uluslararası Çalışma Örgütü'nün

⁶⁷⁶ Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 1-2; Terzioğlu ve Özarslan, *Uluslararası Örgütler Hukuku*, 1; Acer ve Kaya, *Uluslararası Hukuk*, 132; Caşın, *Modern Uluslararası*, 213.

⁶⁷⁷ Erkiner ve Eray, "Uluslararası Hukuk", 222.

⁶⁷⁸ Çağırın, *Uluslararası Örgütler*, 10.

⁶⁷⁹ Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 18.

⁶⁸⁰ Betts, "Global Migration", 7; Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 1-2.

⁶⁸¹ Schermers ve Blokker, *International Institutional Law*, 3.

⁶⁸² Betts, "Global Migration", 1-2.

faaliyet alanına dahil olurken sağlık çalışanlarının göçü ise Dünya Sağlık Örgütü'nün faaliyet alanına dahil olmuştur.⁶⁸³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin mültecilere yönelik çalışmaları bu durumun istisnası olarak kabul edilmektedir.⁶⁸⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, mültecilere yönelik sorumlulukları olan ilk uluslararası kuruluş değildir.⁶⁸⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, mülteciler için bir merkezi örgüt olarak kabul edilirken uluslararası göç için merkezi bir konumda örgüt olarak kabul edilen bir örgüt bulunmamaktaydı. BM, 2016'da bu eksikliği UGO'nun ilgili kuruluş statüsüyle BM sistemine dahil ederek çözmeye çalışmıştır.⁶⁸⁶ Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler, yalnız göçe ilişkin kurulmamış olmakla birlikte göç hukukuna özellikle mültecilere yönelik önemli katkılar sağlamışlardır. Milletler Cemiyeti döneminde mültecilerin korunmasına ilişkin düzenlemeler kabul edilmiş, bu düzenlemeleri Birleşmiş Milletler çerçevesinde alınan tedbirler izlemiştir.⁶⁸⁷ Ayrıca Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği gibi birçok örgüt de uluslararası göç hukukunun gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bu örgütlerin çalışmaları salt göç hukukuna ilişkin olmayıp oluşturdukları alt kuruluşlarla göçü faaliyet alanlarına dahil etmekte veya göç faaliyet alanlarına dahil olduğu için alt kuruluşlar kurmaktadırlar.

A. Milletler Cemiyeti

Göç hukukuna ilişkin çalışmalara yer veren ilk evrensel uluslararası örgüt I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Milletler Cemiyeti'dir. Milletler Cemiyeti'nin çalışma yaptığı alanlar arasında I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan geniş çaplı nüfus hareketleri de yer almıştır.⁶⁸⁸ Milletler Cemiyeti, 1920'li yıllardan beri göç hukukuyla ilgili yaptığı ikili veya çok taraflı sözleşmeler aracılığıyla genel olarak uluslararası göç hukukuna özel olarak mülteci hukukuna katkı sağlamıştır.⁶⁸⁹ Milletler Cemiyeti'nin çalışmaları genellikle mültecilere yönelik gerçekleşmiştir.

⁶⁸³ Kalm, "Liberalizing Movements", 20, 24-25.

⁶⁸⁴ Kalm, "Liberalizing Movements?", 21.

⁶⁸⁵ Corinne Lewis, *UNCHR and Refugee Law*, (Londra ve New York: Routledge, 2012), 1.

⁶⁸⁶ Elif Çetin, "Türkiye'de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) Rolü ve Etkisi", *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 26 (2022): 228.

⁶⁸⁷ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 226.

⁶⁸⁸ Kaya ve Yılmaz Eren, *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, 12.

⁶⁸⁹ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8.

Milletler Cemiyeti, evrensel bir örgüt olma iddiasıyla kurulmuş olup göç hukukuna ilişkin çalışmalar yürütebilmek adına birtakım alt kuruluşlara yer vermiştir. Bu kuruluşlar, Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik, Nansen Uluslararası Mülteci Ofisi, Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik, Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik ve Mülteciler Üzerine Hükümetlerarası Komite'dir.⁶⁹⁰ Bu kurumlar, genellikle mültecilere yönelik çalışmalarda bulunmuş olup Milletler Cemiyeti bünyesinde imzalanan uluslararası belgeler temelinde mültecilere uluslararası koruma sağlamıştır.⁶⁹¹

Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin girişimleri neticesinde belirli mülteci gruplarını korumak için 1921 yılında Milletler Cemiyeti bünyesinde kurulmuş ilk alt kurumdur. Bu kuruluşun başına ilk Mülteciler Yüksek Komiseri olarak Norveçli Fridtjof Nansen⁶⁹² atanmıştır.⁶⁹³ Nansen, mültecilere yönelik önemli çalışmalarda bulunmuş olup mültecilerin korunması için mekanizmalar, seyahatlerini kolaylaştırmayı temin amacıyla pasaport yerine uluslararası alanda kabul görmüş seyahat belgeleri geliştirmiş, ülkelerine veya onları kabul eden diğer ülkelere gönderilmelerini organize etmeye çalışmış ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yolunu tercih etmiştir.⁶⁹⁴ Mültecilere pasaport yerine verilen seyahat belgesi Nansen Pasaportu olarak anılmaya başlanmıştır.⁶⁹⁵ Komiserliğin yetkisi başlangıçta Rusya'daki Bolşevik Devrimi'nden ve iç savaştan kaçan mültecilerle sınırlıyken Milletler Cemiyeti kapsamında kabul edilen çeşitli uluslararası belgelerle bu yetkinin kapsamı, Ermeni, Türk, Asuri ve Asuri Keldani gibi çeşitli mülteci gruplarını içerecek şekilde kademeli

⁶⁹⁰ Gilbert Jaeger, "On the History of the International Protection of Refugees", *International Review of the Red Cross*, 83/843 (2001): 729; Lewis, *UNHCR*, 1; Odman, *Mülteci Hukuku*, 15.

⁶⁹¹ Jaeger, "On the History", 729.

⁶⁹² Fridtjof Nansen, mültecilere yönelik uluslararası korumanın kurucu babası olarak nitelendirilmekte olup mültecilere yönelik yaptığı çalışmalarla 1922 yılında Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür. Vincent Chetail, "Fridtjof Nansen and the International Protection of Refugees: An Introduction", *Refugee Survey Quarterly*, 22/1 (2003): 5-6.

⁶⁹³ Paul Weis, "Human Rights and Refugees (I)", *International Review of the Red Cross*, 12/139 (1972): 538; Louise W. Holborn, "The Legal Status of Political Refugees, 1920-1938", *The American Journal of International Law*, 32/4 (1938): 683; Krenz, "The Refugee", 113; Weis, "Refugee Law", 28; Pazarcı, 2. Kitap, 187; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8; Lewis, *UNHCR*, 2-3; Odman, *Mülteci Hukuku*, 16; Altuğ, *Mülteciler*, 24.

⁶⁹⁴ Paul Weiss, "The International Protection of Refugees", *The American Journal of International Law*, 48/2 (1954): 209; Alessandra Roversi, "The Evolution of the Refugee Regime and Institutional Responses: Legacies from the Nansen Period", *Refugee Survey Quarterly*, 22/1 (2003): 24; Alexander Betts, Gil Loescher ve James Milner, *UNCHR: The Politics and Practice of Refugee Protection*, (London ve New York: Routledge, 2012), 9; Weis, "Refugees (I)", 538; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8; Uzun, "Uluslararası Hukuk", 63.

⁶⁹⁵ Betts, Loescher ve Milner, *UNCHR*, 9; Weis, "Refugees (I)", 538; Odman, *Mülteci Hukuku*, 16.

olarak genişletilmiştir.⁶⁹⁶ Komiserlik, evrensel bir örgüt iddiası bulunan Milletler Cemiyeti himayesinde kurulmuş olmasına rağmen istenen başarıyı elde edememiş, sorunlara etkin bir çözüm getirememiştir. Cemiyet bünyesinde evrensel bir mülteci tanımı benimsenmemiş olup grup/kategori yaklaşımına göre sadece belirli ulusal gruplar, mülteci olarak kabul edilmiştir.⁶⁹⁷ Salt mültecilere yönelik olsa da ilk uluslararası işbirliği çabalarını teşkil eden Komiserlik, mülteci rejimi için önemli bir temel olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Komiserlik, göç hukukunun parçalı yapısı içerisinde yer alan mülteci hukuku için önemli bir girişim olarak değerlendirilmektedir.⁶⁹⁸

Nansen'in ölümü sonrası, 1930 yılında Rus ve Nansen mültecileri⁶⁹⁹ olarak da adlandırılan asimile edilmiş mültecilerin yasal ve siyasi koruması, Birliğin düzenli organları tarafından güvence altına alınabilmesi için Milletler Cemiyeti bünyesinde Mülteciler İçin Nansen Uluslararası Ofisi adlı yeni bir birim oluşturulmuştur.⁷⁰⁰ Mülteciler İçin Uluslararası Nansen Ofisi de, Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik gibi Sovyet Devrimi, I. Dünya Savaşı gibi olaylar sonrası Rus, Alman, Türk, Asurlu, Asurlu Keldani vb. kökenli mülteci grupları için kimlik belgesi, seyahat belgesi düzenlemiş, bu kişilere barınma için yer temin etmeye çalışmıştır.⁷⁰¹ Uluslararası Nansen Ofisi, 1938 yılından itibaren tasfiye sürecine girmiştir.⁷⁰²

Nazi Almanyası'nda yaşanan kitlesel kaçışların artması üzerine 1933 yılında Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik kurulmuştur. Komiserliğin kurulması sırasında Almanya'nın Milletler Cemiyeti üyesi olması hasebiyle Komiserlik Milletler Cemiyeti bünyesi dışında kurulmuş fakat Yüksek Komiseri James McDonald

⁶⁹⁶ Ivor C. Jackson, "Dr. Fridtjof Nansen a Pioneer in the International Protection of Refugees", *Refugee Survey Quarterly*, 22/1 (2003): 8; UNHCR, *An Introduction to International Protection*, 2005, 5, (E.T. 15.06.2023), <https://www.unhcr.org/media/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons-concern-unhcr>; Betts, Loescher ve Milner, *UNCHR*, 9; Chetail, "Fridtjof Nansen", 4; Weis, "Refugees (I)", 538-539; Weis, "Refugee Law", 28; Lewis, *UNHCR*, 3.

⁶⁹⁷ Betts, Loescher ve Milner, *UNCHR*, 9.

⁶⁹⁸ Betts, Loescher ve Milner, *UNCHR*, 10.

⁶⁹⁹ Weiss, "The International Protection", 209.

⁷⁰⁰ Louise W. Holborn, "The League of Nations and the Refugee Problem", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 203 (1939): 132; Holborn, "The Legal Status", 688; Pazarcı, 2. Kitap, 187; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8; Uzun, "Uluslararası Hukuk", 63; Jackson, "Dr. Fridtjof Nansen", 18; Lewis, *UNHCR*, 3; Weis, "Refugees (I)", 539; Weiss, "The International Protection", 209; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 20.

⁷⁰¹ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8.

⁷⁰² Weiss, "The International Protection", 209.

Milletler Cemiyeti tarafından atanmıştır.⁷⁰³ Komiserliğin esas amacı Alman mülteciler sorununa çözüm bulmaktır. 1938 yılında Komiserliğin sorumluluk alanına Avusturya'dan kaçan mülteciler de eklenmiş böylelikle Komiserliğin sorumluluk alanı genişletilmiştir.⁷⁰⁴ Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik'in görevleri arasında kimlik belgeleri, oturma, çalışma izinleri gibi teknik konularda müzakere etmek de vardır.⁷⁰⁵ Yaşanan kitlesel göçler karşısında başarısız olan Mülteciler İçin Uluslararası Nansen Ofisi ile geçici olarak kurulmuş olan Yüksek Komiserlik lağvedilerek yerine yeni bir Yüksek Komiserlik kurulmuştur.⁷⁰⁶

1938 yılında Milletler Cemiyeti tarafından Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik kurulmuştur. Komiserlik'in görev alanı oldukça dar olup Komiserlik 1946'da sona ermiştir.⁷⁰⁷ Komiserlik'in Mülteciler İçin Uluslararası Nansen Ofisi ile Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik'in karması niteliğinde olduğu kabul edilmektedir.⁷⁰⁸ Bu Komiserliğin yanı sıra Mülteciler Üzerine Hükümetlerarası Komite kurulmuş olup bu iki kurumun yöneticisi Sir Herbert Emerson olarak belirlenmiştir. Böylece iki kurum arasında faaliyetler açısından yakın işbirliği sağlanmıştır.⁷⁰⁹ Hükümetlerarası Mülteci Komitesi olarak da adlandırılan Komite'nin sorumluluk alanı başlangıçta Almanya ve Avusturya'dan kaçan mültecilerden oluşmaktayken sonrasında Avrupa'da yer alan bütün mültecilerle ilgilenecek şekilde genişletilmiştir.⁷¹⁰ Komite, 1943 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi'nin alanı dışında kalan alanlarda faaliyet göstermiş olup Uluslararası Mülteci Örgütü'nün kurulması ile 1947 yılında sona ermiştir.⁷¹¹

Milletler Cemiyeti döneminde kurulan alt kurumlar dikkate alındığında genel bir mülteci politikası yerine belirli gruplara yönelik çalışmalarda bulunulduğu görülmektedir. Evrensel bir mülteci tanımı kabul edilmemiş, yaşanan gelişmeler

⁷⁰³ Pazarcı, 2. *Kitap*, 187; Lewis, *UNHCR*, 3; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8; Uzun, "Uluslararası Hukuk", 63; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8; Odman, *Mülteci Hukuku*, 17; Holborn, "The League of Nations", 133; Holborn, "The Legal Status, 1920-1938", 691-692.

⁷⁰⁴ Lewis, *UNHCR*, 3-4.

⁷⁰⁵ Holborn, "The Legal Status", 1920-1938, 692.

⁷⁰⁶ Weiss, "The International Protection", 209; Lewis, *UNHCR*, 3; Pazarcı, 2. *Kitap*, 187; Odman, *Mülteci Hukuku*, 17; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 8.

⁷⁰⁷ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 64.

⁷⁰⁸ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 64.

⁷⁰⁹ Odman, *Mülteci Hukuku*, 18; Pazarcı, 2. *Kitap*, 187; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 9; Weis, "Refugees (I)", 539.

⁷¹⁰ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 64.

⁷¹¹ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 64.

doğrultusunda aşamalı olarak çeşitli gruplar mülteci kavramı içerisinde değerlendirilmiş ve ilgili gruplara ilişkin mülteci tanımlarına⁷¹² yer verilmiştir. Mülteci grupları, mültecilerin vatandaşlıkları ve uluslararası bir sınırı aşmış olma özellikleriyle tanımlanmıştır.⁷¹³ Milletler Cemiyeti bünyesinde birçok uluslararası andlaşma akdedilmiş olup bunlar arasında yer alan 1933 tarihli Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşme, mülteciler için bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca 1933 tarihli Sözleşmenin aynı zamanda 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşmeye model olduğu da kabul edilmektedir.⁷¹⁴

B. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla Milletler Cemiyeti yerine kurulan evrensel bir örgüttür.⁷¹⁵ Birleşmiş Milletler döneminde de esas olarak mülteciler üzerine odaklanılmış olup göç hukuku, mülteci hukukundan ayrı olarak ele alınmıştır. Göç hukukuna ilişkin çalışmalar yapılsa da bunların oranı mülteci hukukuna oranla bir hayli azdır. Birleşmiş Milletler sistemi, göç konusunda geliştirilebilir seviyede olsada devletlerin diyalog ve işbirliği kurabilecekleri bir alan tesis etmiş olması itibariyle önemli bir rol üstlenmiştir.⁷¹⁶

Birleşmiş Milletler’de göç ile ilgilenmesi için kurulan alt oluşumlar, BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi, Uluslararası Mülteci Örgütü ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’dir. Esasında BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi, BM’nin resmen kurulmasından önce 1944’te oluşturulmuş bir kuruluştur. Fakat kurumun isminde - United Nations Relief and Rehabilitation Administration- BM ibaresinin yer alması hasebiyle ilgili kuruma Birleşmiş Milletler başlığı altında yer verilmesi yoluna gidilmiştir. Bu kuruluşların oluşturulması haricinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen “*Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat*” ile Küresel Mülteci Mutabakatı düzensiz göçün önlenmesinde uluslararası işbirliği bakımından önemli bir girişimdir. Bu nedenle sırasıyla BM bünyesinde oluşturulan kuruluşlara yer verilerek

⁷¹² Bu tanımlar için bkz. Birinci Bölüm, 33-36.

⁷¹³ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 64; Lewis, *UNHCR*, 4.

⁷¹⁴ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 9.

⁷¹⁵ Aksar, *Uluslararası Hukuk I*, 247.

⁷¹⁶ United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, *Migration and Human Rights*, 11.

akabinde “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat” ile Küresel Mülteci Mutabakatı değerlendirilecektir.

1. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Öncesi Kuruluşlar

Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi, 1944 yılında savaş sırasında yerinden edilmiş insanlara yardım etmek amacıyla oluşturulmuştur. Özel olarak mültecilerle ilgilenmesi için yetkilendirilmeyen örgüt, mülteci olsun ya da olmasın tüm insanlara yardımda bulunup acil ve geçici çözümlerle karşılaşılan problemlerin üstesinden gelmeye çalışmaktaydı.⁷¹⁷ Yani örgütün faaliyet alanı sadece mültecilerle sınırlandırılmamıştır.⁷¹⁸ Örgütün problemlere etkili çözümler bulamaması, devletler tarafından özellikle ABD’nin yaptığı yardımları kesmesi ile örgüt, 1946 yılının sonunda yürüttüğü yardım operasyonlarına son vermiştir.⁷¹⁹

Uluslararası Mülteci Örgütü, BM tarafından mültecilerle ilgilenilmesi amacıyla 1947’de oluşturulmuştur.⁷²⁰ Uluslararası Mülteci Örgütü’nün ulusüstü nitelik taşıdığı belirtilmektedir. Örgütün kurulması ile uluslararası toplumda ilk kez ırk, din, milliyet veya siyasi görüş nedeniyle zulüm görme, zulüm görme korkusu duyma kavramları kabul edilmiştir.⁷²¹ Uluslararası Mülteci Örgütü’nün, mültecilerin kimlik tespitini yapmak, mültecilere hukuki ve siyasi koruma sağlamak, mültecileri kabul edebilecek ülkelere yerleştirmek gibi görevleri vardır.⁷²² Etkili bir örgüt olamayan Uluslararası Mülteci Örgütü, 1951 yılında sona ermiştir.⁷²³

2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1950 yılında mültecilerin uluslararası alanda korunması ve mültecilerin sorunlarına çözüm bulunması amacıyla BM Genel Kurulu tarafından oluşturulmuş ve Yüksek Komiser olarak Avukat Gerrit Jan van Heuven Goedhart atanmıştır.⁷²⁴ Mülteciler için merkezi bir konumda bulunan

⁷¹⁷ Krenz, “The Refugee”, 113; Ekşi, “Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin”, 346; Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 65; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 9; Betts, Loescher ve Milner, *UNHCR*, 10-11; Lewis, *UNHCR*, 8; Altuğ, *Mülteciler*, 24-25.

⁷¹⁸ Ekşi, “Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin”, 346; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 9.

⁷¹⁹ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 65; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 9.

⁷²⁰ Odman, *Mülteci Hukuku*, 27; Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 65-66; Weis, “Refugees (I)”, 539; Ekşi, “Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin”, 347; Betts, Loescher ve Milner, *UNCHR*, 11.

⁷²¹ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 66.

⁷²² Lütem, *I. Kitap*, 269.

⁷²³ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 66.

⁷²⁴ Joseph Chamie ve Barry Mirkin, “Who’s Afraid of International Migration in the United Nations?”,

Komiserlik'in çalışmalarına 01.01.1951 tarihinden itibaren başlaması kararlaştırılmıştır.⁷²⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, BM Şartı md. 7'de⁷²⁶ belirtilen ana organlar arasında yer almayıp Genel Kurul bünyesinde oluşturulan yardımcı organ statüsündedir. Fakat *Uzun'un* da belirttiği üzere BMMYK ile ilgili farklı nitelendirilmelere de rastlanılmaktadır. Şöyle ki, BM kurumsal internet sayfasında yer verilen BM Sistemi Levhası'nda BMMYK, BM Sistemi-Diğer Entiteler/Varlıklar başlığı altında hem Genel Kurul'a hem de Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bağlı bir birim olarak yer almaktadır.⁷²⁷ Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Statüsü'nde BMMYK'nin mültecilerle ilgili uluslararası faaliyetleri koordine etmekle görevli olduğu belirtilmektedir.⁷²⁸ *Uzun*, BMMYK'yi "*Milletler Cemiyeti döneminde başlayan bir dizi kurumsal gelişmenin ürünü*" olarak tanımlamaktadır.⁷²⁹ Ayrıca belirtmek gerekir ki Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, daha çok Batı bloku ülkelerinin zihniyetini yansıtan bir örgüt olarak nitelendirilmekte olup örgütün kimi zaman Doğu blokuna karşı kullanıldığı belirtilmektedir.⁷³⁰

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Tüzüğü'nde zamansal bir sınırlamaya yer verilmemesi sebebiyle Komiserlik, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne göre daha geniş bir mülteci çevresini kapsamaktadır. Kısaca özetlemek gerekirse haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu nedeniyle kendi ülkesinin dışında bulunan herkes bu kuruluşun yetki alanına girmektedir.⁷³¹ Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin yetki alanına dahil olan ilk grup şüphesiz mülteciler olmakla birlikte zamanla yetki alanı genişletilmiştir. Bu nedenle kurumun sadece mültecilere yönelik olduğunu belirtmek doğru olmayacaktır. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek

içinde *Global Mobility Regime*, ed. Rey Koslowski, (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 244; UNHCR, *Eski Yüksek Komiserler*, (E.T. 12.07.2023), <https://www.unhcr.org/tr/eski-yuksekkomiserler>; Odman, *Mülteci Hukuku*, 31-32; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 10; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 205; Uzun, "Uluslararası Hukuk", 75; Altuğ, *Mülteciler*, 25.

⁷²⁵ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 66; Kalm, "Liberalizing Movements?", 24.

⁷²⁶ BM Şartı md. 7 "(1) Birleşmiş Milletler Örgütünün başlıca organları olarak bir Genel Kurul, bir Güvenlik Konseyi, bir Ekonomik ve Sosyal Konsey, bir Vesayet Meclisi, bir Uluslararası Adalet Divanı ve bir de Sekreterlik kurulmuştur. (2) Gerekli görülebilecek yardımcı organlar işbu Andlaşma'ya uygun olarak kurulabilirler."

⁷²⁷ UN, "The United System", (E.T. 10.07.2023), <https://www.un.org/en/about-us/un-system>; Uzun, "Uluslararası Hukuk", 68.

⁷²⁸ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 10.

⁷²⁹ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 65.

⁷³⁰ Uzun, "Uluslararası Hukuk", 67.

⁷³¹ Krenz, "The Refugee", 113.

Komiserliği'nin yetki alanına giren mülteciler hem 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne hem de 1967 New York Protokolü'ne göre mülteci olarak kabul edilen kişilerdir. Mültecilerin yanı sıra sığınmacılar da BMMYK'nin yetki alanına dahildir. Yine vatansızlar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler de BMMYK'nin yetki alanında yer almaktadır.⁷³² Mültecilerden veya ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden ülkelerine, ayrıldıkları bölgeye geri dönmek isteyen kişiler ise sadece geri dönüş sağlanıncaya kadar BMMYK'nin yetkisi altındadır. Geri dönüşün sağlanmasından sonraki aşamalar için BMMYK'nin herhangi bir görevi bulunmamaktadır.⁷³³ Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin 2022 Küresel Raporu verilerine göre dünyada yaklaşık 113 milyon kişi, BMMYK'nin yetki alanına girmektedir.⁷³⁴ Bununla birlikte Birleşmiş Milletlerin diğer organ veya kurumlarından yardım alan kişiler, BMMYK'nin yetki alanında kabul edilmemektedir. Örneğin BM Yakın Doğudaki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ajansı'nın kapsamında yer alan kişiler BMMYK kapsamına girmemektedir.⁷³⁵

1951 Cenevre Sözleşmesinin hazırlık süreci ile BMMYK'nin kuruluş süreci, tarihsel olarak birbiriyle örtüşmekte olduğundan 1951 Cenevre Sözleşmesinin hazırlanmasında BMMYK'nin pek bir katkısı olamamıştır. Bununla birlikte BMMYK, 1957 tarihli Mülteci Gemi Adamlarına İlişkin Sözleşme ile 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi ve zamansal sınırlamayı kaldıran 1967 tarihli New York Protokolü'nün hazırlanmasına katılmış ve mülteci hukukunun gelişimine katkıda bulunmuştur.⁷³⁶ Fakat bununla birlikte BMMYK'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden tamamen bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildir. Sözleşmenin 35. maddesi taraf devletlere, hem BMMYK veya onun görevini devralacak diğer herhangi bir BM

⁷³² Hydman, *Managing Displacement*, xxvi; Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 10-11; Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 71-74; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 206; Ekşi, “Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin”, 349-351; Caşın, *Modern Uluslararası*, 1438.

⁷³³ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 72-73.

⁷³⁴ UNHCR, “Global Report-2022”, 7, (E.T. 11.07.2023), https://reporting.unhcr.org/global-report-2022?_gl=1*1qnhu6x*_rup_ga*MTM3NDgwNzgwNS4xNjg2ODQxOTkz*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTY4OTA5MTUwMy4xMC4xLjE2ODkwOTE1MzEuMC4wLjA.*_ga*MTM3NDgwNzgwNS4xNjg2ODQxOTkz*_ga_X2YZPJ1XWR*MTY4OTA5MTUzMi43LjAuMTY4OTA5MTUzMi4wLjAuMA.#_ga=2.150268272.776332700.1686841993-1374807805.1686841993.

⁷³⁵ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 71-72.

⁷³⁶ Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 79.

kuruluşu ile işbirliği yapma hem de BMMYK'ye bilgi verme yükümlülüğü getirilmiştir.⁷³⁷

3. Birleşmiş Milletler Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat ile Birleşmiş Milletler Küresel Mülteciler Mutabakatı

BM Mülteciler ve Göçmenler İçin New York Deklerasyonu⁷³⁸, BM'nin geniş anlamda göç hukukuna ilişkin yaptığı çalışmalar arasında yer almakta olup Göçmen ve Mülteci Hareketlerine Yönelik BM Zirvesi sonucunda BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.⁷³⁹ Deklerasyon ile uluslararası toplumda sorun haline dönüşen göçmen ve mültecilere yönelik ayrı stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır.⁷⁴⁰ Siyasi bir bildiri niteliğinde olan deklerasyon kapsamında devletlerce, göçmenlerle mültecileri korumaya yönelik mekanizmaları güçlendirme ve geliştirmeye yönelik bir çok taahhüde yer verilmiştir.⁷⁴¹ Deklerasyonda mülteci ve göçmenlere yönelik ayrı taahhütlerin yanı sıra her iki grup için ortak taahhütlere⁷⁴² ve düzenli, sistemli ve güvenli bir göç için işbirliği yapılması hususu vurgulanarak yük paylaşımı ilkesine de yer verilmiştir.⁷⁴³ New York Deklerasyonu neticesinde göçmen ve mülteciler için Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat⁷⁴⁴ (KGM) ile Küresel Mülteciler Mutabakatı⁷⁴⁵ (KMM) olmak üzere iki ayrı temel metin kabul edilmiştir.⁷⁴⁶

⁷³⁷ Weis, “Refugees (I)”, 540-541; Uzun, “Uluslararası Hukuk”, 76; Ekşi, “Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin”, 351.

⁷³⁸ New York Declaration for Refugees and Migrants, (E.T. 16.07.2023), https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf.

⁷³⁹ Mehmet Gökay Özerim, Deniz Eroğlu Utku ve Pınar Yazgan, “Editörden: Çatışma ve Kriz Sürecinde Yoğun Kitlesel Akışlara Uluslararası Toplumun Bir Cevabı Olarak Küresel Göç ve Mülteci Mutabakatları”, *Göç Dergisi*, 6/1 (2019): 4; Esra Yılmaz Eren, “‘Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat’ Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3/1 (2021): 73; Esra Yılmaz Eren, “Küresel Mülteci Mutabakatı Türkiye'deki Suriyeliler için Kalıcı Çözümler Sunabilir mi?”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 42/2 (2022): 797-798.

⁷⁴⁰ Elif Başkaracaoğlu, “Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Mülteci Sorununa Yaklaşımı: Mültecilere Dair Küresel Mutabakat”, içinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorunlar Kongresi*, ed. Ayşe Nur Tütüncü, Havva Karagöz, Çakıl Su Civelek, Cem Uysal (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019), 513.

⁷⁴¹ Başkaracaoğlu, “Mültecilere Dair Küresel Mutabakat”, 513; UNHCR, “New York Declaration for Refugees and Migrants”, (E.T. 16.07.2023), <https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/asylum-and-migration/new-york-declaration-refugees-and-migrants>.

⁷⁴² Yılmaz Eren, “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç”, 74; Başkaracaoğlu, “Mültecilere Dair Küresel Mutabakat”, 514; Yılmaz Eren, “Küresel Mülteci Mutabakatı”, 800.

⁷⁴³ Yılmaz Eren, “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç”, 73-75.

⁷⁴⁴ “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat”, (E.T. 16.07.2023), https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf.

⁷⁴⁵ Küresel Mülteciler Mutabakatı, (E.T. 16.07.2023),

“Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat”, 2018 yılında Fas’ın Marakeş kentinde gerçekleşen konferansta kabul edilmiş hukuki bir metindir.⁷⁴⁷ BM Genel Kurulu tarafından onaylanan KGM, uluslararası hukukun bir parçası olup yumuşak hukuk metin özelliği göstermektedir. Yani devletler için bağlayıcı özellik taşımamaktadır.⁷⁴⁸ Fakat KGM içerisinde yer alan temel insan hakları belgeleri ile temel uluslararası hukuk ilkelerinin bağlayıcılığı KGM’nin bağlayıcılığından farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; KGM’nin bağlayıcı olmaması, KGM’de atıf yapılan temel belgeler ile ilkelerin bağlayıcılığını etkilememektedir. Bu belgeler ile ilkeler, uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı nitelik taşıması halinde devletlerin yükümlülüğü mevzubahis olup ilkelerin salt KGM içerisinde yer alması nedeniyle bağlayıcılık kazandığından söz edilemez.⁷⁴⁹ Doktrinde KGM’nin bağlayıcı bir düzen öngörmemesi ise eleştirilmektedir. Şöyle ki; bu durumun asgari seviyede etkili bir göç yönetiminin oluşmasını engelleyeceği ifade edilmektedir. Kanaatimizce de KGM’nin bağlayıcı olmaması, metnin uygulanabilirliğini etkilemekte, göç hukukunun yeknesaklaşması için yeterli olmamaktadır. Fakat yapılan incelemeler çerçevesinde mevcut durumdaki genel eğilime göre göç hukuku ile mülteci hukukunun birbirinden farklı alanlar olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Mülteci hukukuyla ilgili bazı temel metinler bulunmakta olup ortak kısmi bir gelişmenin varlığından bahsedilebilmektedir. Fakat göç hukukunun mülteci hukukuyla aynı yolu kat ettiği söylenemez. Bu nedenle KGM her ne kadar bağlayıcı bir metin olmasa da ortak göç hukukunun temeli, başlangıcı olarak değerlendirilmesi bakımından önem arz etmektedir.⁷⁵⁰ Küresel Göç Mutabakatı’nda esasen iki olgu mevcuttur: ilki göçün yapısına ilişkin ikincisi göç yönetişimine ilişkindir. Şöyle ki; KGM’de göçün güvenli, sistemli ve düzenli hale

<https://globalcompactrefugees.org/sites/default/files/2019-12/Global%20compact%20on%20refugees%20EN.pdf>

⁷⁴⁶ Yılmaz Eren, “Küresel Mülteci Mutabakatı”, 798; UNHCR, “New York Declaration”.

⁷⁴⁷ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Küresel Göç Mutabakatı Hakkında Basın Açıklaması”, (E.T. 15.07.2023), <https://www.goc.gov.tr/kuresel-goc-mutabakati-hakkinda-basin-aciklamasi>; de Haas, Castles and Miller, *The Age of Migration*, 14.

⁷⁴⁸ Çetin, “Türkiye’de Göç Yönetişiminde”, 225; Yılmaz Eren, “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç”, 94, 96.

⁷⁴⁹ Yılmaz Eren, “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç”, 98.

⁷⁵⁰ Yılmaz Eren, “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç”, 98-99.

getirilmesinin yanı sıra göç yönetişiminin devletlerin egemenlik haklarına halel getirmemesi ve devletlerarasındaki işbirliği ile oluşturulması belirtilmektedir.⁷⁵¹

New York Deklerasyonu neticesinde kabul edilen ikinci belge, KMM'dir. Küresel Mülteci mutabakatı ise Aralık 2018'de öngörülebilir ve adil bir sorumluluk paylaşımı amacıyla BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Küresel Mülteci Mutabakatı'nın hedefleri arasında ev sahibi ülkelerin üzerindeki baskıyı azaltmak, kaynak ülke koşullarını iyileştirmek gibi hedefler bulunmaktadır.⁷⁵² Diğer bir ifadeyle KMM öngörülebilir ve eşit yük paylaşımına dayanan bir sistem oluşturmayı amaçlamaktadır.⁷⁵³ Mutabakat sadece mültecilere yönelik olup diğer statüleri kapsamına dahil etmemiştir. Bu bağlamda Mutabakat, 1951 Cenevre Sözleşmesi ile 1967 New York Protokolü'nde kabul edilen mülteci kapsamına bir değişiklik getirememiştir. İklim, doğal afetler gibi sebepler mülteciliği etkileyen sebepler olarak belirtilmekle birlikte mültecilik sebebi olarak zikredilmemiştir.⁷⁵⁴ Küresel Göç Mutabakatı gibi KMM'de yumuşak hukuk metin örneği olup devletler için bağlayıcı bir özellik taşımamaktadır.⁷⁵⁵

C. Uluslararası Göç Örgütü

Uluslararası Göç Örgütü, 1951 yılında Hükümetler Arası Avrupa Göç Komisyonu olarak kurulmuş⁷⁵⁶ olup sırasıyla 1980 yılında Hükümetler Arası Göç Komisyonu, 1989 yılında ise günümüzde kullanıldığı şekliyle Uluslararası Göç Örgütü adını almıştır.⁷⁵⁷ Yaşanan isim değişikliği neticesinde örgütün kuruluşundan günümüze gelene dek faaliyetleri konusunda aşamalı bir şekilde evrensel bir özellik kazanmaya devam ettiği söylenebilir.

Geçici bir örgüt olarak kurulan UGÖ 1989 yılında daimi bir uluslararası örgüt haline gelmiştir. Örgüt geçici olarak Avrupalıların dünyanın diğer bölgelerine göçünü

⁷⁵¹ Özerim, Eroğlu Utku ve Yazgan, "Küresel Göç ve Mülteci Mutabakatları", 4.

⁷⁵² BMMYK, "Genel Bakış", (E.T. 01.08.2023), <https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2>.

⁷⁵³ Yılmaz Eren, "Küresel Mülteci Mutabakatı", 801.

⁷⁵⁴ Yılmaz Eren, "Küresel Mülteci Mutabakatı", 806-807.

⁷⁵⁵ Yılmaz Eren, "Küresel Mülteci Mutabakatı", 809.

⁷⁵⁶ Henrik Olesen, "Migration, Return, and Development: An Institutional Perspectives", *International Migration*, 40/5 (2002): 128; Antonie Pécoud, "What Do We Know About the International Organization for Migration", *JEMS*, (2017): 3, (E.T. 15.08.2023), <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/1369183X.2017.1354028?scroll=top&needAccess=true&role=tab>; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 204.

⁷⁵⁷ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 204.

kolaylaştırmakla görevlendirilmiş olup bu aşırı nüfus sorununun çözülmesi ile örgütün tasfiye edileceği kararlaştırılmıştır.⁷⁵⁸ Bu sorunun sona ermesi ile UGÖ, 1989’da daimi bir organizasyona dönüşerek çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur.⁷⁵⁹

Örgütün birincil hedefi, uluslararası göçün düzenli ve insancıl yönetimini kolaylaştırmaktır.⁷⁶⁰ Uluslararası Göç Örgütü, göç hukukuyla ilgili çalışmalar yürüten uluslararası bir örgüt olup örgütün özellikle göç konusunda uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinde etkin bir rolü bulunmaktadır.⁷⁶¹ Uluslararası Göç Örgütü, kuruluşundan itibaren BM sistemi içerisinde yer almamaktadır.⁷⁶² Fakat 2016 yılında gerçekleştirilen müzakereler sonucunda “ilgili kuruluş” statüsüyle BM sistemine dahil edilmiştir.⁷⁶³ 2003 yılından itibaren göç ile ilgili çalışmalar yapan çeşitli uluslararası örgütler (on beş uluslararası örgüt) ile Cenevre’de Küresel Göç Grubu adı altında bir araya gelerek örgütler arasındaki işbirliğini geliştirmeye çalışmaktadır.⁷⁶⁴ Örgüt, bu rolünün yanı sıra göçmenlere yardım etmekte, devletlere ve bireylere göç ile ilgili tavsiyelerde bulunmakta böylelikle göçün kontrol altında gerçekleştirilebilmesini sağlamaya çalışmaktadır.⁷⁶⁵

D. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, Avrupa Hareketi’nin bir ürünü olarak kurulmuş bölgesel uluslararası bir örgüttür.⁷⁶⁶ Konsey, göç ile ilgili olarak kurulmuş bir örgüt olmamakla birlikte göç konusu zamanla faaliyet alanı içerisine dahil olmuştur. Avrupa Konseyi Göç ve Mülteciler Özel Temsilciliği, Genel Sekreterlik bünyesinde oluşturulmuş *ad hoc* bir kurumdur. Kurumun temel amacı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin göçmenlere uygulanmasını sağlamaktır. Temsilciliğin başına getirilen Temsilcinin görevi temel olarak Avrupa’daki göçmen ve mülteciler hakkında bilgi toplamak ve bu bilgiler

⁷⁵⁸ Pécoud, “International Organization for Migration”, 4.

⁷⁵⁹ Pécoud, “International Organization for Migration”, 4.

⁷⁶⁰ IOM, IOM Strategy Document, MC/INF/287, Ninety Fourth Session, 2007, 3, (E.T. 13.05.2023), https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2019-01/MC_INF_287_4.pdf.

⁷⁶¹ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 13-14.

⁷⁶² Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma*, 135.

⁷⁶³ Çetin, “Türkiye’de Göç Yönetişiminde”, 228.

⁷⁶⁴ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 205.

⁷⁶⁵ Töre, *Uluslararası Göç Hukuku*, 13-14; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 204; Pécoud, “International Organization for Migration”, 5.

⁷⁶⁶ Gamze Gül Çakır Kılıç, *Avrupa Konseyi Göç Politika ve Mekanizmaları*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 21.

doğrultusunda üye devletleri desteklemektir. Temsilcinin görev ve faaliyet alanı zaman içerisinde genişlemiştir.⁷⁶⁷

E. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin temeli olan Avrupa Toplulukları, 1950'li yıllarda kurulmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun akabinde Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Bu üç Topluluğun bir araya gelmesi ile Avrupa Topluluğu oluşmuştur. Lizbon andlaşması Topluluk kelimesi yerine Birlik kelimesi kullanılarak aradaki ayrıma son verilmiştir. Diğer bir ifadeyle Avrupa Topluluğu'nun ismi Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir. Avrupa Birliği'nin kurulması uzunca bir süreç almış olup nihayetinde 1992 Maastricht Andlaşması ile Avrupa Birliği kurulmuş, 2007'de ise Lizbon Andlaşması ile Avrupa Birliği, tüzel kişilik kazanmıştır.⁷⁶⁸

Son yıllarda AB sınırlarında göçmen akınının yoğunlaşmasıyla, sınır yönetimi AB için önem kazanmıştır.⁷⁶⁹ Birlik, sınır güvenliği ve Frontex ile ilgili önemli çalışmalara yer vermiştir. Hatta yapılan çalışmalar neticesinde bir “*Kale Avrupası*” inşa edildiği ve bu kalenin korunması için tampon bölgeler oluşturulması, çeşitli devletlerle geri kabul andlaşmalarının imzalanması, güvenli üçüncü ülke uygulamaları gibi birtakım tedbirlerin öngörüldüğü belirtilmektedir.⁷⁷⁰ Avrupa Birliği'nin sınırları, AB üyesi devletlerin sınırlarından oluşmakta olup AB'nin dış sınırlarının korunması için AB üyesi olan ve olmayan ülkeler arasında işbirliği kurulması amaçlanmaktadır.⁷⁷¹

Avrupa Dış Sınırlarda Operasyonel İşbirliği Yönetim Ajansı olarak da adlandırılan Frontex, spesifik bir görevi yerine getirmek amacıyla kurulmuş ve tüzel kişiliğe sahip olan Avrupa Birliği Ajanslarından biridir.⁷⁷² Frontex, 2007/2004 sayılı Tüzük ile kurulmuş olup 2005 yılında göreve başlamıştır.⁷⁷³ Frontex, 2007 ve 2011

⁷⁶⁷ Çakır Kılıç, *Avrupa Konseyi*, 35-36, 46.

⁷⁶⁸ Mehmet Hanifi Bayram, *Avrupa Birliği Hukuku Dersleri*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022), 43, 63.

⁷⁶⁹ Mehmet Hanifi Bayram ve Ramazan İzol, “Avrupa Birliği'nin Dış Sınırlarının Yönetiminde Üçüncü Ülkelerle İş Birliği: Türkiye Örneği”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2022): 18.

⁷⁷⁰ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 139, 141.

⁷⁷¹ Bloch ve Chimienti, “Irregular Migration”, 1273; Bayram ve İzol, “Avrupa Birliği'nin Dış Sınırlarının”, 26.

⁷⁷² Efthymios Papastavridis, “‘Fortress Europe’ and Frontex: Within or Without International Law”, *Nordic Journal of International Law*, 79 (2010): 77; Avrupa Birliği Bakanlığı, *Temel AB Terimleri*, 4-5, (E.T. 01.08.2023), https://www.ab.gov.tr/files/rehber/10_rehber.pdf.

⁷⁷³ Bayram ve İzol, “Avrupa Birliği'nin Dış Sınırlarının”, 18.

yıllarında değişikliğe uğramış fakat istenen sonucun alınamaması neticesinde Frontex'i kuran ve değişiklik öngören Tüzükler, 2016/1624 sayılı Avrupa Sınır ve Kıyı Güvenliği Tüzüğü ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Tüzüğün yürürlük tarihi ise 06.09.2016 olarak belirlenmiştir. Yeni Tüzükle AB Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği ajansının ismi Avrupa Sınır ve Sahil Koruma Ajansı olarak değiştirilmiş ve ajansın yetkileri genişletilmiştir. Bununla birlikte Frontex isminin kullanımına devam edileceği belirtilmiştir.⁷⁷⁴ Ayrıca RABIT Tüzüğü ile düzensiz göçmen hareketliliğiyle karşı karşıya kalan üye devletlere yardımcı olmak amacı ile Hızlı Sınır Müdahale Ekiplerinin oluşturulması amacıyla bir mekanizma öngörülmüştür.⁷⁷⁵

Kural olarak, sınırların korunması ve kontrolünde AB üye devletleri, münhasır yetkilidir. Frontex, gerekli durumlarda ilgili devlete sadece yardım etmektedir.⁷⁷⁶ Frontex'in üye devletlere, dış sınırlarının korunmasında yardım etme görevinin yanı sıra sınır kontrolünün etkin yapılıp yapılmadığını denetlemek, ortak operasyonlar gerçekleştirmek, geri dönüşe ilişkin müdahaleleri koordine etmek gibi görevleri de mevcuttur.⁷⁷⁷ Frontex, insan kaçakçılığı, silah kaçakçılığı gibi sınır ötesi suçlara karşı mücadele ile düzensiz göçmenlerin Birlik sınırlarına gelişini yönetmek şeklinde temelde iki alanda operasyon gerçekleştirmektedir.⁷⁷⁸ Frontex'in bu hedeflere ulaşmaya çalışırken özellikle denizde gerçekleştirdiği operasyonlarının birçoğunun uluslararası hukukla uygun olmadığı sonucuna varılması için sağlam nedenlerin olduğu ifade edilmektedir.⁷⁷⁹ Avrupa Birliği'nin göçe yönelik politikaları yıllar geçtikçe olumsuz yönde değişmiştir. AB üyesi devletlerin bazılarının göçmenleri geri ittiği, geri itme eylemlerinde Frontex'in de yer aldığı belirtilmektedir.⁷⁸⁰ Bu duruma ilişkin çeşitli raporlar yayınlanmaktadır.⁷⁸¹

⁷⁷⁴ A. Aslı Bilgin, "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2017): 59-60; Bayram, *Avrupa Birliği Hukuku*, 156-157.

⁷⁷⁵ Papastavridis, "Fortress Europe", 77.

⁷⁷⁶ Papastavridis, "Fortress Europe", 77; Bilgin, "Göçmenlere Yönelik", 25.

⁷⁷⁷ Bayram, *Avrupa Birliği Hukuku*, 156, 158.

⁷⁷⁸ Bayram ve İzol, "Avrupa Birliği'nin Dış Sınırlarının", 27.

⁷⁷⁹ Papastavridis, "Fortress Europe", 110.

⁷⁸⁰ European Parliament, "Adressing Pushbacks at the EU's External Borders", (E.T. 10.10.2023), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI\(2022\)738191_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI(2022)738191_EN.pdf); İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan basın açıklamasına göre 2022 yılında 21.770'i Ege Denizinde, 4.593'ü Yunanistan kara sınırında olmak üzere toplamda 26.363 göçmen geri itilmiştir. Bu geri

Avrupa Birliği, geçmişten günümüze kadar sınırlarını koruyabilmek adına çeşitli ülkelerle geri kabul andlaşması imzalamıştır.⁷⁸² Özellikle sınırların Avrupa'nın doğusu, Balkanlar ve Türkiye üzerinden gelebilecek düzensiz göç hareketliliklerinden korunması amacıyla Birlik tarafından geri kabul andlaşmaları akdedilmiştir.⁷⁸³ Geri kabul andlaşmaları bu bağlamda AB'nin sınırlarına yönelik gerçekleşen düzensiz göçü engelleme amacıyla geliştirdiği çarelerden biri olarak değerlendirilmektedir.⁷⁸⁴ Düzensiz göçün önlenmesi amacıyla gerek menşe ülkeler gerekse transit ülkelerle andlaşma akdedildiği görülmektedir. Son zamanlarda menşe ülkelerin geri kabul andlaşması imzalama hususunda isteksiz davranması, menşe devletlerle imzalanacak andlaşmaların geri göndermeme ilkesini ihlal eder niteliği gibi sebeplerle andlaşmaların menşe ülke yerine transit ülkelerle imzalanması politikası genişlemiştir.⁷⁸⁵ 1999 yılına kadar geri kabul andlaşmalarının imzalanması Topluluğun değil üye devletlerin yetkisinde olup imzalanan geri kabul andlaşmalarının yeknesak olması için Topluluk tarafından model teşkil edecek geri kabul andlaşması örneği hazırlanmıştır. 1995-1999 yılları arasında yapılan geri kabul andlaşmaları bu örnek andlaşma esas alınarak yapılmıştır.⁷⁸⁶ 1999 Amsterdam Andlaşması ile AT, göç alanında düzenleme yapma yetkisi kazanmıştır. Üye devletlerin düzensiz göçmenleri geri göndermede yaşadıkları zorluklar, yetkilerin Topluluğa devredilmesine neden olmuştur.⁷⁸⁷ 1999'da AT, üye

itmelerde 21'i Ege Denizinde, 38'i Yunanistan kara sınırında olmak üzere toplam 59 göçmen hayatını kaybetmiş; 5'i Ege Denizinde, 49'u kara sınırında olmak üzere toplam 54 göçmen yaralanmıştır. İçişleri Bakanlığı, "17.10.2022 tarihli Basın Açıklaması", (E.T. 10.10.2023), <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi-17-10-22>; Geri itmelerle ilişkin Sahil Güvenlik Komutanlığı, detaylı olarak veri açıklamakla birlikte 2023 yılında toplam verilere yer vermemektedir. Her bir geri itme olayı için ayrı bilgilendirme notu ve varsa görüntü ve video kaydı da yayınlanmaktadır. Ayrıntılı olarak açıklanan verilere erişmek için ayrıca bkz. Sahil Güvenlik Komutanlığı, (E.T. 10.10.2023), <https://www.sg.gov.tr/geritmeler>.

⁷⁸¹ Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün "Kale Avrupası'nın İnsani Bedeli, Avrupa Sınırlarında Göçmen ve Mültecilerin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri", (E.T. 10.10.2023), <https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/THE%20HUMAN%20COST%20OF%20FOR%20TRESS%20EUROPE%20HUMAN%20RIGHTS%20VIOLATIONS%20AGAINST%20MIGRANTS%20AND%20REFUGEES%20AT%20EUROPE'S%20BORDERS.pdf>.

⁷⁸² Imke Kruse, "The EUo's Policy on Readmission of Illegal Migrants", *Max Planck Institute for the Study of Societies*, (E.T. 01.08.2023), <https://pages.ucsd.edu/~aronatas/scrretreat/Kruse.Imke.pdf>, 10; Roig ve Huddleston, "EC Readmission Agreements", 364; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 3.

⁷⁸³ Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği", 159.

⁷⁸⁴ Kerem Batır, "Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15/30 (2017): 586.

⁷⁸⁵ Batır, "Avrupa Birliği'nin", 586.

⁷⁸⁶ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 11; Karaca, "Türkiye-Avrupa Birliği", 159.

⁷⁸⁷ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 14.

devletler adına üçüncü ülkelerle geri kabul andlaşmaları müzakere etme ve akdetme yetkisini almıştır.⁷⁸⁸

AB'nin geri kabul andlaşması imzaladığı ülkeler arasında Fas, Sri Lanka, Pakistan, Türkiye, Bosna Hersek gibi ülkeler bulunmaktadır.⁷⁸⁹ Bu andlaşmaların kapsamı geniş tutulmuş olup andlaşmaya taraf olan devletlerin vatandaşlarının yanı sıra vatansızlar ve üçüncü ülke vatandaşlarının da geri kabulüne yer verilmiştir.⁷⁹⁰ AB ile imzalanan geri kabul andlaşmaları asimetrik andlaşmalar olarak nitelendirilmektedir. Andlaşma metni bağlamında taraflara eşit yükümlülük getiren bu andlaşmaların uygulanmasında eşitlik ortadan kalkmakta ve andlaşmanın fiilen uygulanması sadece Birlik karşısındaki akit taraf için söz konusu olmaktadır. Düzensiz göçün yönünün AB'ye doğru olması, pratikte andlaşmalar çerçevesinde öngörülen geri kabul yükümlülüklerinin AB ile andlaşma yapan taraf için geçerli olmasını beraberinde getirmektedir.⁷⁹¹ Bu durum sonucunda andlaşmanın karşı tarafının, AB için bir “yük aktarım aracı” veya “göçmen deposu” haline gelme ihtimali mevcuttur.⁷⁹² Bu ihtimalin varlığı, devletleri bu tür andlaşmalar imzalama konusunda çekimser davranmalarına sebep olmakta bu nedenle andlaşmanın imzalanabilmesi için mali yardım, vize serbestisi gibi teşvik edici unsurlara yer verilmektedir.⁷⁹³ AB ve AB üyesi olmayan devletler arasındaki işbirliği, aynı zamanda AB üyelerinin vatandaş olmayan bir kişiyi AB dışındaki güvenli bir üçüncü ülkeye iade edebileceği anlamına gelmektedir.⁷⁹⁴

F. Hükümet-Dışı Uluslararası Kuruluşlar

Göç hukukuna ilişkin çalışmalar yapan uluslararası örgütlerin yanı sıra hükümet-dışı kuruluşlar da bulunmaktadır. Bu kuruluşlara örnek olarak Türk Kızılayı, Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası Mülteci Hakları Derneği, Mülteci Hakları Merkezi, Mültecilerle Dayanışma Derneği, Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, International Migration and Refugee Association, Sınır Tanımayan

⁷⁸⁸ Coleman, *European Readmission Policy*, 1; Roig ve Huddleston, “EC Readmission Agreements”, 368.

⁷⁸⁹ Roig ve Huddleston, “EC Readmission Agreements”, 372.

⁷⁹⁰ Kruse, “The EU’s Policy”, 10; Roig ve Huddleston, “EC Readmission Agreements”, 364; Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 3.

⁷⁹¹ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 19-20; Göçmen, “Türkiye ile Avrupa Birliği”, 37; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 160.

⁷⁹² Küçük, “Türkiye’nin Taraf Olduğu”, 112; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 160.

⁷⁹³ Ekşi, *Geri Kabul Antlaşması*, 22-23; Batır, “Avrupa Birliği’nin”, 595-596; Karaca, “Türkiye-Avrupa Birliği”, 160-161.

⁷⁹⁴ Bloch ve Chimienti, “Irregular Migration”, 1273.

Doktorlar örnek gösterilebilir. Bu kuruluşların faaliyet alanları sadece göçe yönelik olmayıp göç sadece faaliyet alanlarından birini teşkil etmektedir.

Kamu yararına çalışan gönüllü sosyal hizmet kuruluşu olan Türk Kızılayı'nın göçle çalışmaları hiçbir ayırım güdülmeksizin Türkiye sınırları içerisindeki yabancılara yönelik yürütülmektedir. Türk Kızılayı aynı zamanda göçle ilgili gerek ulusal gerekse uluslararası kuruluşlarla işbirliği yoluna gitmektedir.⁷⁹⁵ Yine göç ile ilgili faaliyet gösteren bir başka hükümet dışı bir oluşum örneği de Uluslararası Kızılhaç Komitesi'dir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nu ve farklı Ulusal Dernekleri de kapsayan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin bağımsız bir parçasıdır. Hareketin her organı bağımsızdır ve diğerleri üzerinde hiçbir otoriteye sahip değildir.⁷⁹⁶ Uluslararası Af Örgütü'nün temel amaçları arasında *“işkence ve kötü muameleyi önleme, tüm siyasi mahkumlar için hukuk devletine yaraşır bir yargılama süreci sağlama”* yer almaktadır.⁷⁹⁷ Örgüt, bu faaliyetlerini tüm insanlık için gerçekleştirmekte olup göçmenlerde bu insan grupları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla göçmenler de örgütün çalışma konuları arasında bulunmaktadır. Örgütün, göçmen, mülteci ve sığınmacılara⁷⁹⁸ yönelik insan hakları savunuculuğu yaptığı görülmektedir.⁷⁹⁹ Örgüt, bu bağlamda çeşitli raporlar yayınlamaktadır.⁸⁰⁰ Ayrıca örgüt tarafından mülteciler için başlatılan “I Welcome” adlı kampanya da örgütün çalışmalarına bir örnek olarak gösterilebilir.⁸⁰¹

G. Türkiye'nin Uluslararası Örgütlerle İşbirliği

Türkiye, düzensiz göçle mücadele bağlamında çeşitli uluslararası örgütlerle işbirliği yapmaktadır. 05.05.1969 tarih ve 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin

⁷⁹⁵ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 208-209.

⁷⁹⁶ Anna Karin Lindblom, *Non-Governmental Organisations in International Law*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 68.

⁷⁹⁷ Hasgüler ve Uludağ, *Uluslararası Örgütler*, 543.

⁷⁹⁸ Uluslararası Af Örgütü'nün yayımladığı metinlerde göçmen kavramı ile ilgili dışlayıcı görüşü benimsendiği anlaşıldığından göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları ayrıca zikredilmiştir. Uluslararası Af Örgütü, *Mülteci Hakları*, (E.T. 27.05.2023), <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari>.

⁷⁹⁹ Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, 211; Uluslararası Af Örgütü, *Mülteci Hakları*.

⁸⁰⁰ Bu raporlara örnek olarak “Bizi İnsan Yerine Koymuyorlar”, “Engelli Parkur Gibi”, “Yunanistan: Şiddet, Yalanlar ve Geri İtmeler” gibi raporlar örnek gösterilebilir. Bu raporlar için bkz. E.T. 27.05.2023, <https://www.amnesty.org.tr/multeci-haklari-raporlar>.

⁸⁰¹ Kampanya için bkz. (E.T. 27.05.2023), <https://www.amnesty.org/en/get-involved/i-welcome/>.

Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun'un⁸⁰² 1. Maddesinde uluslararası örgütler, uluslararası örgütlerin temsilcilikleri ve temsilcileri temas ve görüşmelerin ilgili bakanlıklarla işbirliği yaparak Dışişleri Bakanlığı eliyle yürütüleceği belirtilmektedir. Maddede doğrudan uluslararası örgüt kavramı kullanılmamış olup milletlerarası kurul ifadesine yer verilmiştir. Milletlerarası kurul ifadesi ile uluslararası örgütlerin kast edildiği kanaatindeyiz. 9 Sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 5. maddesinde yer verilen “.... Türkiye Cumhuriyeti adına yapılan andlaşmaları milletlerarası kurullarda tescil ettirmek” ibaresinden de milletlerarası kurul ifadesinin uluslararası örgütleri belirttiği anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin işbirliği yaptığı uluslararası örgütler arasında BMMYK, UGÖ, AB gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Korunma Kanunu'na göre BMMYK, UGÖ ve diğer uluslararası kuruluşların yanı sıra sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapabilir. (md. 92) Ayrıca, Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olduğundan Sözleşmedeki hükümlerle bağlıdır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne md. 35'e göre “Sözleşmeciler Devletler, görevlerini yerine getirirken Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi veya Birleşmiş Milletler'in onun yerini alabilecek diğer herhangi bir kurumu ile işbirliği yapmayı taahhüt ederler ve özellikle denetleme görevini kolaylaştırırlar.” Bu yükümlülük ile bağlı olan Türkiye BMMYK veya hükümde belirtilen diğer kuruluşlarla işbirliği yapma yükümlülüğü altındadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni değiştiren 1967 New York Protokolü'nde taraf devletlere benzer yükümlülük yüklemektedir. Hükme göre taraf devletler, BMMYK ile işbirliği içerisinde olmayı kabul etmektedirler.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği, 1960 yılından beri Türkiye'de faaliyette bulunmaktadır. 2016 yılına kadar taraflar arasında ev sahibi ülke anlaşması imzalanmamış olup BMMYK'nin Türkiye'deki 1960-2016 yılları arasındaki faaliyetleri ev sahibi ülke anlaşması olmaksızın yapılmıştır. Taraflar arasında böyle bir andlaşma bulunmaması nedeniyle BMMYK'nin Türkiye'deki faaliyetleri Türk devletinin izin verdiği ölçüde sınırlı olarak gerçekleşmiştir.⁸⁰³ Türkiye ve BMMYK arasında

⁸⁰² “Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun”, (E.T. 03.08.2023), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1173.pdf>.

⁸⁰³ Ekşi, “Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin”, 352.

01.10.2016’da işbirliğine ilişkin olarak Ev Sahibi Ülke Anlaşması imzalanmış olup bu Anlaşmayla taraflar arasındaki işbirliği resmi bir nitelik kazanmıştır. Bu işbirliği ile özellikle Suriye krizinde Türkiye’nin göçle mücadelesini desteklemek, uluslararası koruma kapsamında yer alan mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma altında olanlara yardım etmek, Türkiye’de yer alan mültecilere insani yardımda bulunmak gibi başlıklar hedeflenmiştir.⁸⁰⁴

⁸⁰⁴ BMMYK, *Türkiye’de UNHCR*, 9 (E.T. 03.08.2023), <https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>.

SONUÇ

Göç, insanlık tarihi boyunca süregelen sosyal bir olgudur. Göç sebepleri çeşitlilik arz etmekte olup her birey, farklı bir göç hikayesine sahiptir. Kimi kişi güvenliğini sağlayabilmek adına ülkesini terk etmek zorunda kalırken kimisi ekonomik olarak daha iyi koşullara sahip olabilmek için ülkesini terk etmektedir. Bu çeşitliliğin yanı sıra belirli dönemlerde bireylerin göç hareketliliklerinin benzer karakter göstermesi mümkündür. Örneğin iç savaşın yaşandığı bir bölgede göç hareketliliklerinin ortak noktası, kişi güvenliğinin sağlanmasıdır. Günümüzde göç olgusu, uluslararası bir hal almış ve bireyselleşmiştir. Göç hareketlerinin önlenemez bir şekilde artış göstermesi ile devletlerin göçle ilgili güvenlik endişeleri meydana gelmiştir. Diğer yandan yerel halkın, göçmenleri bir düşman olarak kabul ederek ülkede yaşanan her olumsuzluğun yegane kaynağı olarak nitelendirebilmesi mümkündür. Göçmenler ise yeni bir yaşam umuduyla hedef ülkeye varabilmek için her türlü yolu denemekte, bu amaçla göçmen kaçakçılara yüksek miktarlarda ödemeler yapabilmektedir. Devlet ve göçmenler arasında mevcut olan menfaat çatışmaları, karakteri gereği karmaşık olan göç hukukunu daha da karmaşıktırmakta, karşılıklı olarak birtakım ihlaller yaşanmaktadır. Devletler, göçmenlerin temel haklarını ihlal ederken; göçmenler de devletlerin sınır ve ulusal güvenliğini ihlal etmektedir. Bu menfaat çatışmasının çözülebilmesi, menfaatlerin dengelenmesini gerektirmektedir.

Devletler, göç konusunu sadece ikili düzeyde değil, bölgesel ve son dönemde küresel arenalarda da tartışmakta ve göçün düzenli hale getirilebilmesi, düzensiz göçün önlenmesi gibi ortak amaçlarla işbirliği yapmaktadırlar. Bu tür bir koordinasyon ve uluslararası işbirliğinin başarılı olabilmesi için ortak bir dilin kullanılması zorunludur. Evrensel olarak kabul edilmiş tanımların olmadığı durumlarda, her grubun kendi bakış açısına göre kendi tanımına resmi veya gayri resmi olarak karar verme olasılığı mevcuttur. Bu durum göç alanında kullanılan terminolojinin belirlenmesini gerektirmektedir. Zira ortak bir olgunun tartışılabilmesi ancak ortak kavramların kullanılması ile mümkündür. Bu sebeple uluslararası göç hukukunda yer alan kavramların yeknesak hale getirilebilmesi için çalışmalar yürütülmelidir. Düzensiz göçle mücadelede devletlerarasında gerçekleşen işbirliğinin en önemli araçları arasında geri kabul andlaşmaları yer almaktadır. Bu andlaşma ile akit taraflar, düzensiz göçmenlerin iade edilmesini uluslararası bir andlaşma ile belirlemekte olup bu

andlaşmalar ile düzensiz göçmenlerin iadesi hukuksal bir prosedüre bağlanmaktadır. Devletlerin geri kabul işlemini, taraf oldukları andlaşmada belirtilen çerçevede gerçekleştirmeleri gerekmekte olup andlaşmaya uyulmaması halinde sorumluluk söz konusu olacaktır. Geri kabulde en önemli husus kanaatimizce üçüncü devlet vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin verilen taahhüttür. Zira uluslararası hukuk gereği devletler, kendi vatandaşlarını herhangi bir andlaşma hükmüne gerek kalmaksızın geri kabulle yükümlüdürler. Bu bağlamda dar anlamda geri kabul andlaşmaları esasen taraflara yeni bir yükümlülük getirmemektedir. Bu nedenle düzensiz göçle mücadele bakımından geniş anlamda geri kabul andlaşmaları, devletlere yeni bir yükümlülük yüklemeleri gereği daha etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Fakat bu kısımda önemle belirtmek gerekir ki uygulamada bu andlaşmaların salt hedef ülkeye yönelen göç akınlarını engellemek amacıyla bir yük aktarım aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu uygulama neticesinde kaynak ve transit ülkelerin birer göçmen deposu haline dönüşmesi ihtimali mevcuttur. Bu bağlamda uygulamada akit taraflar arasındaki yükümlülük paylaşımında ortaya çıkan orantısızlığın giderilmesi, eşit ve adil yük paylaşımı ilkelerinin uygulamaya da yansıtılabilmesi gerekmektedir.

Devletler aynı zamanda uluslararası örgütlenmeler aracılığıyla da düzensiz göçün önlenmesine ilişkin çalışmalar yapmaktadır. Devletlerin ortak sorunu haline gelen göç, uluslararası örgütlerin faaliyet alanına dahil olmuş ve göçle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca uluslararası örgütler bünyesinde göçle ilgili faaliyet gösterecek özel organlar oluşturulmuştur. Örneğin Milletler Cemiyeti ve BM bünyesinde mültecilere yardım etmek üzere çeşitli kuruluşlara yer verilmiştir. Bu bağlamda göç hukuku içerisindeki başlıklardan birini oluşturan mültecilerle ilgili daha fazla çalışma yapıldığı ve gelişme kat edildiği açıktır. Öyle ki BM bünyesinde bir ajans olan BMMYK ile evrensel bir mülteci sistemi oluşturulduğu belirtilmektedir. Mülteci hukukunda sağlanan bu gelişme, göç hukukunun diğer alanlarına aynı şekilde aksetmemiştir. Bu eksikliğin tamamlanabilmesi için göçle ilgili çalışmalar yapmak üzere bağımsız bir örgüt olarak kurulan UGÖ, göç hukukuyla ilgili çalışmalarını yürütmek amacıyla BM sistemine dahil edilmiş olup bununla birlikte henüz evrensel bir sistemden söz etmek ne yazık ki mümkün değildir.

Göç kontrol edilebilir bir olgu mudur? Ya da kontrol edilmesi gerekmekte midir? Göç, sürekli bir olgudur. Zaman içerisinde sürekliliğini kaybetmediği için de

kontrol edilmesi gerekmektedir. Kontrol edilemeyen göç, her devlet üzerinde ekonomik, sosyal, kültürel birçok açıdan problem teşkil edecektir. Göç politikalarının sertleştirilmesinin düzensiz göçü kontrol altına almaya yetmediği açıkça görülmektedir. Her gün medyada botları batırılan, dövülerek ve paraları alınarak sınırdan geri itilen ya da belli bir miktar karşılığında sınırdan geçilmesine göz yumulan, hayatlarını kaybeden göçmenlere tanık olunmaktadır. Buna rağmen göç hareketlilikleri asla azalmamakta ve sürekli bir biçimde devam etmektedir. Dünya tarihinin ayrılmaz bir parçasını teşkil eden göç, yaşanan pek çok olumlu gelişmenin de temelinde yer almaktadır. Bir başka ifadeyle göçün, sadece olumsuz sonuçları olan bir olgu olarak değerlendirilmesi doğru olmayacaktır. Fakat göçün olumlu yönlerinden faydalanılabilmesi düzenli ve kontrollü olmasına bağlıdır.

Uluslararası göç hukuku, Avrupa merkezli bir hukuktur. Oluşumu ve gelişimi Avrupa'ya göre şekillenmiştir. Tanımlar, düzensiz göçle mücadele için öngörülen araçlar, Avrupa merkezlidir. Diğer bir ifadeyle uluslararası göç hukuku, hedef ülke konumunda bulunan Avrupalı devletlerin ihtiyaçlarına uygun olarak tasarlanmıştır. Elbette düzensiz göçle mücadele bağlamında uluslararası işbirliğinin önemi yadsınamaz. Her şeyden önce bu konuda işbirliği yapılması fikrinin kabulü dahi uluslararası hukuk ve toplum bakımından oldukça önemlidir. Fakat bu çabalar, düzensiz göçün önlenmesinde yeterli ve insani değildir. Göçün güvenli bir hale dönüşmesi gerekliliği savunulurken kimi zaman insani yönü göz ardı edilebilmektedir. Göçmenler, sadece sayıdan ibaret olmayıp ardında insan hikayeleri, trajedileri barındırmaktadır. Yeni bir umut amacıyla yola çıkan ve mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma altında, vatansız gibi farklı statülerle etiketlenen bu kişilerin hepsi statüleri ne olursa olsun insandır. İnsan haklarından yararlanmaları içinse insan olmaları yeterli görülmelidir. Bu sebeple düzensiz göçün önlenmesine ilişkin politikaların insan haklarına uygun olması gerekmektedir. Devletler, göç politikalarını sertleştirmek yerine devletin kapasitesi ile orantılı olacak şekilde sosyal gerçekliğine uygun politikalar oluşturmalıdır. Düzenli göç hareketlerinin genişletilmesi, ülke içerisinde bulunan göçmen sayısının artmasına neden olmayıp düzensiz göçmenlerin yasal hale gelmesini sağlamayacaktır. Böylelikle görünür hale gelen göçmenlerin insan haklarından yararlanmasının temininin yanı sıra düzensiz göç hareketlerinin düzenli hale dönüştürülmesi mümkün olacaktır. Transit ve hedef ülkede düzensiz göçün önlenmesi bakımından yapılabilecek hususlar kısıtlıdır. Bu

nedenle düzensiz göç sorununun çözümü, kaynak ülkedeki sorunların çözülmesinden geçmektedir. Örneğin Suriye ve Afganistan kitlesel göçleri, ülke içerisindeki siyasi iklimin düzeltilmesi, birleştirici bir hükümetin kurulması ile mümkün görünmektedir. Yine ülkedeki ekonomik durumun düzeltilmesi, iş imkanlarının oluşturulması, güvenlik sorunlarının çözülmesi ile birçok göç hareketliliği engellenebilir. Diğer bir ifade ile kaynak ülkedeki problemlerin çözümünde uluslararası toplumun işbirliği içerisinde hareket etmesi ile düzensiz göç hareketliliği önlenabilir.

Türk hukuku bakımından da kısa bir değerlendirme yapılacak olursa uluslararası göç hukukunda var olan karmaşanın Türk hukuku bakımından da geçerli olduğu söylenebilir. Gerek kavramsal çerçevenin gerekse mevzuatın birbiriyle uyumlaştırılması gerekmektedir. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde kabul edilen metinler ile önceki metinler arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi ve uygulama bakımından ayrıca idari birimlerin birbiriyle koordineli hale getirilmesi gerekmektedir. Göç Bakanlığı kurularak bu birimlerin bir araya toplanması da bir seçenek olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca kurumsal verilerin şeffaf bir şekilde halk ile paylaşılması politikaların güvenilirliğini de destekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Abadan, Yavuz. *Amme Hukuku ve Devlet Nazariyesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952.
- Acer, Yücel ve İbrahim Kaya. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2023.
- Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, 2022.
- Akad, Mehmed, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut. *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları, 2021.
- Akande, Dapo. "International Organizations". İçinde *International Law*, ed. Malcolm D. Evans. 269-298. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Akehurst, Michael. "Jurisdiction in International Law". *British Year Book of International Law*. 46 (1972-1973): 145-258.
- Akkayan, Taylan. *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Altuğ, Yılmaz. "Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 29/1-2 (1963): 201-217.
- Altuğ, Yılmaz. *Devletler Hususi Bakımından Mülteciler*. İstanbul: Sermet Matbaası, 1967.
- Altuğ, Yılmaz. *Devletler Umumi Hukuku*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1995.
- Altuğ, Yılmaz. *Yabancıların Hukuki Durumu*. İstanbul: Menteş Matbaası, 1971.
- Amerasinghe, C. F.. *Principles of the Institutional Law of International Organizations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Ceza Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. *Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt 1*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Asar, Aydoğan ve İbrahim Murat Ögüdü. *Yabancılar Hukukunda Geri Kabul*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Asar, Aydoğan. *Göç Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Asar, Aydoğan. *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Aybay, Rona, Nimet Özbek ve Gizem Ersen Perçin. *Vatandaşlık Hukuku*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019.
- Aybay, Rona. *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Aygün, Mesut ve Cansu Kaya. "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukukunda Kalıcı Bir Çözüm Olarak Yerel Entegrasyon". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/1 (2016): 87-142.
- Baran Çelik, Neşe. "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 1/Özel Sayı (2015): 67-148.
- Başgil, Ali Fuad. "Devletin Ülke Unsuru". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

- Mecmuası*. 13/4 (1947): 1261-1281.
- Başgil, Ali Fuat. “Devlet Nedir? (Realist Bir Tarif Denemesi)”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 12/4 (1946): 981-990.
- Başkaracaoğlu, Elif. “Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Mülteci Sorununa Yaklaşımı: Mültecilere Dair Küresel Mutabakat”. İçinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorunlar Kongresi*, ed. Ayşe Nur Tütüncü, Havva Karagöz, Çakıl Su Civelek, Cem Uysal. 507-529. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Batır, Kerem. “Avrupa Birliği’nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme”. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 15/30 (2017): 585-604.
- Bayata Canyaş, Aslı. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5/1 (2015): 73-90.
- Bayram, Mehmet Hanifi ve Ramazan İzol. “Avrupa Birliği’nin Dış Sınırlarının Yönetiminde Üçüncü Ülkelerle İş Birliği: Türkiye Örneği”. *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 12/1 (2022): 15-37.
- Bayram, Mehmet Hanifi. *Avrupa Birliği Hukuku Dersleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Bennett, A. Leroy ve James K. Oliver. *Uluslararası Örgütler*. Çev. Nasuh Uslu, Ankara: Tarcan Matbaası, 2015.
- Berki, Osman Fazıl. “Vatansızlık”. *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*. 5/1 (1948): 167-192.
- Betts, Alexander ve Lena Kainz. “The History of Global Migration Governance”. *Oxford Department of International Development Refugee Studies Centre Working Paper Series, No. 122*. 2017.
- Betts, Alexander, Gil Loescher ve James Milner. *UNCHR: The Politics and Practice of Refugee Protection*. London ve New York: Routledge, 2012.
- Betts, Alexander. “Introduction: Global Migration Governance”. İçinde *Global Migration Governance*, ed. Alexander Betts. 1-33. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Betts, Alexander. “Soft Law and the Protection of Vulnerable Migrants”. *Georgetown Immigration Law Journal*. 24/533 (2010): 533-552.
- Bilgin, A. Aslı. “Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex’in Müdahale Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (2017): 55-82.
- Bilgin, Aslı ve Pierluigi Simone. “One Step Forward, Two Step Back: Legal Arguments on the Visa-Free Travel of Turkish Citizens to the EU”. *Uluslararası İlişkiler*. 16/61 (2019): 75-95.
- Bloch, Alice ve Milena Chimienti. “Irregular Migration in a Globalizing World”. *Ethnic and Racial Studies*. 34/8 (2011): 1271-1285.
- Bozkurt, Enver, Selim Kanat ve Sezercan Bektaş. *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Bozkurt, Enver, Yasin Poyraz ve Selcen Erdal. *Devletler Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.

- Bozkurt, Kutluhan. *Güncel Gelişmelerle Göç Hukuku Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Mülteci Statüsü ve Sığınma*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2022.
- Bulut, Serdar. “Göç, Göçebe, Göçer, Göçer Evli/Evlü, Göçer Oba, Göçgün(cü)/Göçkün(cü), Göçmen/Göçmel ve Konargöçer/Göçerkonar Sözcükleri Üzerine Bazı Notlar”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18/3 (2021): 1671-1720.
- Carrera, Sergio vd.. *The EU Grants Temporary Protection for People Fleeing War in Ukraine, Time to Rethink Unequal Solidarity in EU Asylum Policy*. 2022.
- Castles, Stephen. “International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues”. *International Social Science Journal*. 68/227-228 (2018): 151-162.
- Castles, Stephen. “Why Migration Policies Fail”. *Ethnic and Racial Studies*. 27/2 (2004): 205-227.
- Çaşın, Mesut Hakkı. *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, 2019.
- Cecanpınar, Hilal. “Terör Suçu İşleyenlerin Mülteci Statüsündeki Konumu”. İçinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorunlar Kongresi*, ed. Ayşe Nur Tütüncü, Havva Karagöz, Çakıl Su Civelek, Cem Uysal. 531-566. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Chamie, Joseph ve Barry Mirkin. “Who’s Afraid of International Migration in the United Nations?”. İçinde *Global Mobility Regime*, ed. Rey Koslowski. 241-258. New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Chetail, Vincent. “Fridtjof Nansen and the International Protection of Refugees: An Introduction”. *Refugee Survey Quarterly*. 22/1 (2003): 1-6.
- Chetail, Vincent. “The Transnational Movement of Persons under General International Law-Mapping the Customary Law Foundations of International Migration Law”. İçinde *Research Handbook on International Law and Migration*, ed. Vincent Chetail ve Céline Bauloz. 1-72. Cheltenham: Edgar Elgar Publishing, 2014.
- Chetail, Vincent. *International Migration Law*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- Choucri, Nazlı. “Migration and Security: Some Key Linkages”. *Journal of International Affairs*. 56/1 (2002), 97-122.
- Civelek, Jale. “Evrensel Düzeyde Haklara Genel Bir Bakış”. *Argumentum*. 25 (1992): 381-389.
- Coleman, Nils. *European Readmission Policy, (Third Country Interests and Refugee Rights)*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
- Crépeau, François, Delphine Nakache ve İdil Atak. “International Migration: Security Concerns and Human Rights Standards”. *Transcultural Psychiatry*. 44/3 (2007): 311-337.
- Çağırın, Mehmet Emin. *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2017.
- Çağırın, Mehmet Emin. *Uluslararası Örgütler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Çakır Kılıç, Gamze Gül. *Avrupa Konseyi Göç Politika ve Mekanizmaları*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

- Çakır, Sabri. “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24 (2011): 129-142.
- Çalık, Tacettin. “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 24/1 (2016): 69-120.
- Çelik, Edip F.. *Milletlerarası Hukuk Birinci Cilt*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980.
- Çelik, Edip F.. *Milletlerarası Hukuk İkinci Cilt*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1982.
- Çelikel, Aysel ve Günseli Öztekin Gelgel. *Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2018.
- Çetin, Elif. “Türkiye’de Göç Yönetişiminde Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) Rolü ve Etkisi”. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 26 (2022): 221-241.
- Çiçekli, Bülent. “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Türk Yabancılar ve Mülteciler Hukukuna Getirdiği Yenilikler”. *Terazi Hukuk Dergisi*. 9/100 (2014): 612-627.
- Çiçekli, Bülent. *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’yla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteciler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Çiçekli, Bülent. *Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2009.
- Dabanlıoğlu Alanur, Nesrin. “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’ne Ek İhtiyari 1. Protokol’e Göre Bireysel Şikayet Usulü”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 23/1-2 (2019): 1-51.
- Dardağan Kibar, Esra. “An Overview and Discussion of the New Turkish Law on Foreigners and International Protection”. *Perceptions*. 18/3 (2013): 109-128.
- Dashti, Zabinullah. “Afghan External Migration Movements in the Historical Process”. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*. 20 (2022): 301-314.
- de Guchteneire, Paul ve Antonie Pécoud. “Introduction: The UN Convention on Migrant Workers’ Right”. *İçinde Migration and Human Rights the United Nations Convention on migrant Workers’ Rights*, ed. Ryszard Cholewinski, Paul Guchtneire ve Antonie Pécoud. 1-44. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- de Haas, Hein, Stephen Castles ve Mark J. Miller. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. London: Red Globe Press, 2020.
- de Zayas, Alfred. “Human Rights and Refugees”. *Nordic Journal of International Law*. 61/62 (1994): 253-258.
- de Zayas, Alfred. “Migration and Human Rights”. *Nordic Journal of International Law*. 61-62 (1994): 243-252.
- Dedeoğlu, Beril. “Uluslararası Örgütlerin Farklı Sınıflandırılma Biçimleri”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 49 (1998): 15-30.
- Denk, Erdem. *Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019.
- Doğan, İlyas. *Devletler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2008.
- Doğan, İlyas. *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Astana Yayınları, 2015.

- Doğan, Koray. *Göçmen Kaçakçılığı Suçu*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2021.
- Doğan, Vahit ve Hasan Odabaşı. *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.
- Doğan, Vahit. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Doğan, Vahit. *Türk Yabancılar Hukuku*. Ankara: Savaş Kitabevi, 2017.
- Döner, Ayhan. *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2003.
- Ekici, Süleyman ve Gökhan Tuncel. “Göç ve İnsan”. *Birey ve Toplum*. 5/9 (2015): 9-22.
- Ekşi, Nuray. “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Türkiye’deki Faaliyetleri ve Türk İltica Sisteminde Değişen Rolü”. *İstanbul Hukuk Mecmuası*. 77/1 (2019): 343-370.
- Ekşi, Nuray. “İltica Taleplerinin Reddedilerek Türkiye’den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 19 (2014): 53-99.
- Ekşi, Nuray. *Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2016.
- Ekşi, Nuray. *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2012.
- Ekşi, Nuray. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2018.
- Emek İnan, Canan. “Türkiye’de Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme”. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 22/3 (2016): 10-33.
- Erdem, Bahattin Bahadır. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2019.
- Ergül, Ergin. “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri”. *Türk İdare Dergisi*. 475 (2018): 213-228.
- Ergüven, Nasih Sarp ve Beyza Özturanlı. “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 62/4 (2013): 1007-1062.
- Erkan, Mustafa. “Uluslararası Koruma Başvuru Sahipleri, Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Statüsü Sahiplerinin İş Piyasasına Erişiminin Değerlendirilmesi”. *Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 37/2 (2018): 221-247.
- Erkiner, Hakkı Hakan ve İlayda Eray. “Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 18/Türk Dünyası’nda Yeni Dönem: Türk Devletleri Teşkilatı Özel Sayısı (2022): 217-250.
- Eroğlu, Hamza. *Devletler Umumi Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1984.
- Erten, Rifat. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. XIX/1 (2015): 3-51.
- Etgü, Mehmet Akif. *Kozmopolisten Küreselleşen Dünyanın Devletine: Küresel Devlet*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Fisher, Michael H.. *Göçün Tarihi*. Çev. Halil Doğan Aydoğan, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2022.
- Frelick, Bill, Ian M. Kysel ve Jennifer Podkul. “The Impact of Externalization of Migration Controls on the Rights of Asylum Seekers and Other Migrants”.

- Journal on Migration and Human Security*. 4/4 (2016): 190-220.
- Ganiyeva, Salimya. “Türk ve Rusya Federasyonu Hukukunda Mülteci ve Sığınmacı Kavramları Arasındaki Ayrım”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 16/2 (2014): 45-82.
- Geiger, Martin ve Antoine Pécoud. “International Organisations and the Politics of Migration”. *Journal of Ethich and Migration Studies*. 40/6 (2013): 865-887.
- Geiger, Martin ve Antoine Pécoud. “The Politics of International Migration Management”. *İçinde Migration, Minorities and Citizenship*, ed. Martin Geiger ve Antoine Pécoud. 1-20. Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Gemalmaz, Mehmet Semih. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 1*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012.
- Genç, H. Deniz ve N. Aslı Şirin Öner. “Why not Activated? The Temporary Protection Directive and the Mystery of Temporary Protection in the European Union”. *International Journal of Political Science & Urban Studies*. 7/1 (2019): 1-18.
- Ghráinne, Bríd Ní. “Internally Displaced Persons and International Refugee Law”. *İçinde Research Handbook on International Refugee Law*, ed. Satvinder Singh Juss. 31-43. Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019.
- Goodwin-Gill, Guy S.. “Forced Migration: Refugees, Rights and Security”. *İçinde Forced Migration, Human Rights and Security, (Studies in International Law)*, ed. Jane McAdam. 1-18. Oxford ve Portland: Hart Publishing, 2008.
- Goodwin-Gill, Guy S.. “The Limits of the Power of Expulsion in the Public International Law”. *British Yearbook of International Law*. 47/1 (1975): 55-156.
- Göçmen, İlke. “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 13/2 (2014): 21-86.
- Göger, Erdoğan. *Yabancılar Hukuku*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1976.
- Göze, Ayferi. *Devletin Ülke Unsuru*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1959.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2017.
- Guild, Elspeth, Stefanie Grant ve C. A. Groenendijk. “Introduction”. *İçinde Human Rights of Migrants in the 21st Century*, ed. Elspeth Guild, Stefanie Grant ve C. A. Groenendijk. 1-15. London ve New York: Routledge, 2018.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk*. Ed. Reşat Volkan Günel. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Gündüz, Mustafa ve Nalan Yetim. “Terör ve Göç”. *İçinde II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*. 109-118. Mersin: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1996.
- Hailbronner, Kay. “Readmission Agreements and the Obligation on States under Public International Law to Readmit their Own and Foreign Nationals”. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 57 (1997): 1-50.
- Hakyemez, Yusuf Şevki. *Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2004.
- Hammar, Tomas. *Democracy and the Nation State*. New York: Routledge, 2016.
- Hasgüler, Mehmet ve Mehmet B. Uludağ. *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2018.
- Hathaway, James C.. “What’s in a Label”. *European Journal of Migration and Law* 5.

(2003): 1-21.

Hayter, Teresa. *Open Borders: The Case Against Immigration Controls*. London: Pluto Press, 2004.

Hazır, Hayati. “Devletin Egemenliği ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması”. *Selçuk Üniversitesi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3/1 (1990): 15-34.

Holborn, Louise W.. “The League of Nations and the Refugee Problem”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 203 (1939): 124-135.

Holborn, Louise W.. “The Legal Status of Political Refugees, 1920-1938”. *The American Journal of International Law*. 32/4 (1938): 680-703.

Hollifield, James F.. “The Emerging Migration State”. *The International Migration Review*, 38/3 (2004), 885-912.

Hydman, Jennifer. *Managing Displacement, Refugees and the Politics of Humanitarianism*, Borderlines Vol. 16. Minneapolis ve London: University of Minnesota Press, 2000.

Ineli Ciger, Meltem. “Temporary Protection of Forced Migrants”. İçinde *Research Handbook on International Refugee Law*, ed. Satvinder Singh Juss. 57-69. Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. *The Legal Framework for Migrants and Refugees*. Geneva, 2017.

İçduygu, Ahmet, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya. “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere MİReKoç Raporları”. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, 2014.

İneli Cığır, Meltem. “Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Koruması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/1 (2018): 199-237.

İneli Cığır, Meltem. “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 2/3 (2016): 62-92.

Jackson, Ivor C.. “Dr. Fridtjof Nansen a Pioneer in the International Protection of Refugees”. *Refugee Survey Quarterly*. 22/1 (2003): 7-20.

Jaeger, Gilbert. “On the History of the International Protection of Refugees”. *International Review of the Red Cross*. 83/843 (2001): 727-737.

Kalabalık, Halil. *İnsan Hakları Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2017.

Kalm, Sara. “Liberalizing Movements? The Political Rationality of Global Migration Management”. İçinde *Migration, Minorities and Citizenship*, ed. Martin Geiger ve Antoine Pécoud. 21-44. Hampshire ve New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Kapani, Münci. *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1976.

Kara, Mustafa ve Canan Öykü Dönmez Kara. “Türkiye’de Göç Yönetişimi: Kurumsal Yapı ve İşbirliği”. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. 10/2 (2016): 1-25.

Karaca, Hüseyin Akif. “Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-Avrupa Birliği Zirve Bildirisi Uyarınca Düzensiz Göçle Mücadele ve Bazı Sorunlu Alanlar”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 24/4 (2020): 155-194.

- Karagözoğlu, Ceren. “Non-Refoulment İlkesinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Uygulanması”. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. 43/1 (2023): 313-351.
- Karatani, Rieko. “How History Separated Refugee and Migrant Regimes: In Search of Their Institutional Origins”. *International Journal of Refugee Law*. 17/3 (2005): 517-541.
- Karlık, S. Rıdvan. *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2014.
- Kaya, İbrahim ve Esra Yılmaz Eren. *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*. İstanbul: SETA Yayınları, 2015.
- Kaya, İslam Safa. *Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Kaya, Talat. “Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Bir Değerlendirme”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*. 47 (2021): 215-246.
- Kılınç, Utku. *İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku Işığında Göç ve Yerel Yönetimler*. Ankara: Arkadaş Basım Ltd, 2019.
- Kirişçi, Kemal. “Misafirliğin Ötesine Geçerken: Türkiye’nin ‘Suriyeli Mülteciler’ Sınavı”. Çev. Sema Karaca. *Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, 2014.
- Korkut, Levent. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınırdışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği”. *Ankara Barosu Dergisi*. 4 (2008): 20-35.
- Koser, Khalid. “Dimensions and Dynamics of Irregular Migration”. *Population, Space and Place*. 16/3 (2010): 181-193.
- Koser, Khalid. “Internally Displaced Persons”. İçinde *Global Migration Governance*, ed. Alexander Betts. 210-223. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Krenz, Frank E.. “The Refugee as a Subject of International Law”. *The International and Comparative Law Quarterly*. 15/1 (1966): 90-116.
- Kuzu, Ender. *Ülke Dışı Göç Kontrolü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Küçük, Esin. “Türkiye’nin Taraf Olduğu Geri Kabul Anlaşmaları”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7/2 (2008): 99-121.
- Lambert, Hélène. “Customary Refugee Law”. İçinde *The Oxford Handbook of International Refugee Law*, ed. Cathryn Costello, Michelle Foster ve Jane Mcadam. 240-257. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Lewis, Corinne. *UNCHR and Refugee Law*. Londra ve New York: Routledge, 2012.
- Lindblom, Anna Karin. *Non-Governmental Organisations in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Lütem, İlhan. *Devletler Hukuku Dersleri Birinci Kitap*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1959.
- Lütem, İlhan. *Devletler Hukuku Dersleri İkinci Kitap*. Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1960.
- Manning, Patrick ve Tiffany Trimmer. *Migration in World History*. London ve New York: Routledge, 2020.
- Matthew, J. Gibney ve Hansen Randall. *Immigration and Asylum: From 1900 to the Present*. Santa Barbara California: ABC-CLIO, 2005.

- McAdam, Jane. *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Meray, Seha L.. *Devletler Hukukuna Giriş Birinci Cilt*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Mert, Fatih Mehmet. “Göç Fenomeni: Tarihsel Perspektif Bağlamında İlk İnsan Göçleri”. *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2/2 (2020): 115-134.
- Nomer, Ergin. *Türk Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2019.
- Odman, M. Tevfik. *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya’da ve Türkiye’de İlticanın Gelişim Süreci)*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Odman, Tevfik. *Mülteci Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 1995.
- Oğuz Gök, Gonca. “Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31 (2016), 65-82.
- Okandan, Recai Galip. “Devletin Beşeri Unsuru”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 13/4 (1947): 1282-1326.
- Olesen, Henrik. “Migration, Return, and Development: An Institutional Perspectives”. *International Migration*, 40/5 (2002): 125-150.
- Orakhelashvili, Alexander. *Akehurst’s Modern Introduction to International Law*. New York: Routledge, 2022.
- Öktem, Emre. *Uluslararası Teamül Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2013.
- Öktem, Mehmet Selman. *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Övünç Öztürk, Neva. “1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Sona Ermesine Yönelik Ölçütlerin İncelenmesi ve Türk Hukuku Üzerindeki Yansımalarının Değerlendirilmesi”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 65/2 (2016): 393-448.
- Övünç Öztürk, Neva. “Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavramı ve Tanımın Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi”. *İçinde Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan*. 919-950. Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.
- Özbek, Veli Özer, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız. *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Özel, Sibel. “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17/2 (2020): 709-734.
- Özerim, Mehmet Gökay, Deniz Eroğlu Utku ve Pınar Yazgan. “Editörden: Çatışma ve Kriz Sürecinde Yoğun Kitleli Akışlara Uluslararası Toplumun Bir Cevabı Olarak Küresel Göç ve Mülteci Mutabakatları”. *Göç Dergisi*. 6/1 (2019): 1-10.
- Özkan, Işıl. *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2022.
- Papastavridis, Efthymios. “‘Fortress Europe’ and Frontex: Within or Without International Law”, *Nordic Journal of International Law*, 79 (2010): 75-11.
- Pazarıcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2020.
- Pirjola, Jari. "Temporary Protection as a Future Model for Asylum?". *Nordic Journal of International Law*. 64/3 (1995): 423-427.
- Poyraz, Yasin. "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20/2 (2012): 53-69.
- Qasmiyeh, Elena Fiddian. "Human Rights Activism and Migration". İçinde *The Encyclopedia of Global Human Migration*, ed. Immanuel Ness. 1-6. Blackwell Publishing Ltd, 2013.
- Roig, Annabelle ve Thomas Huddleston. "EC Readmission Agreements: A Re-evaluation of the Political Impasse". *European Journal of Migration and Law*. 9 (2007): 363-387.
- Roversi, Alessandra. "The Evolution of the Refugee Regime and Institutional Responses: Legacies from the Nansen Period". *Refugee Survey Quarterly*. 22/1 (2003): 21-35.
- Ruhi, Muhammet Emin. *Amerika Birleşik Devletleri'nde Irk Ayrımcılığı Politikaları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Saraçlı, Murat. *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.
- Schermers, Henry G. ve Niels M. Blokker. *International Institutional Law*. Leiden ve Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.
- Schiavone, Giuseppe. *International Organizations A Dictionary and Directory*. London-New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Schuler, Monica. "The Recruitment of African Indentured Labourers for European Colonies in the Nineteenth Century". İçinde *Colonialism and Migration: Indentured Labour Before and After Slavery*, ed. P. C. Emmer. 125-162. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.
- Seviğ, Vedat Raşit. *Türkiye'nin Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1981.
- Shacknove, Andrew E.. "Who is a Refugee?". *Ethics*. 95/2 (1985): 274-284.
- Shaw, Malcolm N.. *Uluslararası Hukuk*. Çev. İbrahim Kaya, Yücel Acer, M. Turgut Demirtepe ve Galip Engin Şimşek. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2018.
- Song, Sarah. "Why Does the State Have the Right to Control Immigration?", *Immigration, Emigration, and Migration: NOMOS LVII American Society for Political and Legal Philosophy*, ed. Jack Knight. 3-50. New York: New York University Press, 2017.
- Spencer, Sarah ve Anna Triandafyllidou. "Irregular Migration". İçinde *Introduction to Migration Studies An Interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity*, ed. Peter Scholten. 191-204. Springer Nature, 2022.
- Spiro, Peter J.. "The Possibilities of Global Migration Law". *American Journal of International Law Unbound*. 111 (2017): 5.
- Sur, Melda. *Uluslararası Hukukun Esasları*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2020.

- Şakacı, Bilge Kağan. “Türkiye’nin Göç ve İskan Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskan Kanunu İncelemesi”. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*. 1/3 (2020): 36-57.
- Talwasa, Sanaa. “Seeking a ‘Better Life’ in Turkey: Afghan Refugees’ International Human Rights Condition in Turkey”. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (2020): 245-274.
- Taneri, Gökhan. *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement) İlkesi*. Ankara: Bilge Yayınevi, 2012.
- Tekinalp, Gülören. *Türk Yabancılar Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2003.
- Terzioğlu, Süleyman Sırrı ve Bahadır Bumin Özarslan. *Uluslararası Örgütler Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2016.
- Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2013.
- Tiburcio, Carmen. *The Human Rights of Aliens Under International and Comparative Law, Vol. 65*. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2001.
- Toluner, Sevin. *Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1989.
- Topal, Ahmet Hamdi. “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2/1 (2015): 5-22.
- Töner Şen, Semin. “Uluslararası Hukuk Bakış Açısı ile Göçmen ve Mülteci Haklarına Kısa Bir Bakış”. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 16/1 (2019): 133-154.
- Töre, Nazlı. *Uluslararası Göç Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- United Nations. “*International Migration Policies: Government Views and Priorities*”. New York: United Nations Publication, 2013.
- Usta, Ogün. *Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasağı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Uzun, Ekin Deniz. “Pushback of Refugees Under International Law: A Conceptual Analysis”. *Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul*. 71 (2022): 497-538.
- Uzun, Elif ve Neslihan Özkerim Güner. *Mülteci Hukuku Temel Kavramlar ve Mevzuat*. Eskişehir: Nisan Yayınevi, 2022.
- Uzun, Elif. “Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 8/30 (2012): 25-58.
- Uzun, Elif. “Uluslararası Hukuk Çerçevesinden BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri”. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 2/2 (2016): 60-85.
- Van Den Boogaart, Ernst ve P. C. Emmer. “Colonialism and Migration: An Overview”. İçinde *Colonialism and Migration; Indentured Labour Before and After Slavery*, ed. P. C. Emmer. 3-18. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986.
- Wani, İbrahim J.. “International Migration and Human Rights”, *African Yearbook of International Law Online/Annuaire Africain de droit international Online*, 16/1 (2008): 197-210.

- Weis, Paul. "Human Rights and Refugees (I)". *International Review of the Red Cross*. 12/139 (1972): 537-546.
- Weis, Paul. "The Development of Refugee Law". *Michigan Journal of International Law*. 3/1 (1982): 27-42.
- Weiss, Paul. "The International Protection of Refugees". *The American Journal of International Law*. 48/2 (1954): 193-221.
- Wood, Tamara. "The 1969 OAU Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa". *İçinde Research Handbook on International Refugee Law*, ed. Satvinder Singh Juss. 16-30. Cheltenham ve Northampton: Edward Elgar Publishing, 2019.
- Yamanlar, Yiğit. "Göç Kuramları Çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı Sonrası Batı Avrupa'nın Göç Deneyimi". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 19/2 (2020): 553-583.
- Yayboke, Erol K. ve Carmen Garcia Gallego. *Out of the Shadows: Shining a Light on Irregular Migration*. Center for Strategic and International Studies. 2019.
- Yılmaz Eren, Esra. "'Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat' Üzerine Bir Değerlendirme". *Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3/1 (2021): 65-122.
- Yılmaz Eren, Esra. "Küresel Mülteci Mutabakatı Türkiye'deki Suriyeliler için Kalıcı Çözümler Sunabilir mi?." *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*. 42/2 (2022): 791-843.
- Yılmaz, Abdurrahman. "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9/2 (2014): 1685-1704.
- Yılmaz, Buğra. "The Readmission Agreement between the EU and Turkey Compatible with the Right to Seek Asylum?". Master Thesis in International Law 30 ECTS, Uppsala Universitet Department of Law, 2014.

İNTERNET KAYNAKLARI

- "Europeans with Blue Eyes, Blonde Hair Being Killed': Media Coverage of Ukraine criticised for Racism". E.T. 10.10.2023. <https://www.newslaundry.com/2022/02/28/europeans-with-blue-eyes-blonde-hair-being-killed-media-coverage-of-ukraine-criticised-for-racism>.
- "Not the Refugees We're Used To': Europe Opens the Door for Ukrainians-Others, Less So". E.T. 10.10.2023. <https://www.haaretz.com/world-news/europe/2022-03-01/ty-article/not-the-refugees-were-used-to-europe-welcomes-ukrainians-others-less-so/0000017f-dc3e-db5a-a57f-dc7e5b700000?v=1694676489472>.
- "1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme". 05.09.1961 tarih ve 10898 sayılı Resmi Gazete. 5927-5034. E.T. 02.04.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>.
- "1969 Afrika'da Yaşanan Mülteci Sorunlarının Belirli Yönlerine İlişkin Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi". E.T. 22.04.2023. <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc1a682/oau-convention-governing-specific-aspects-refugee-problems-africa-adopted.html>.
- "1994 tarihli Arap Devletlerindeki Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi". E.T. 20.04.2023. <https://www.refworld.org/docid/4dd5123f2.html>.

- “Afrika’da Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunması ve Yardımına İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi”. E.T. 10.08.2023. https://au.int/sites/default/files/treaties/36846-treaty-kampala_convention.pdf.
- “Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Geçici Düzenlemeye ve Sözleşmeye Ek Protokol”. E.T. 06.04.2023. <https://www.refworld.org/docid/3dd8d1fb4.html>.
- “Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme”. E.T. 06.04.2023. <https://www.refworld.org/docid/3dd8d12a4.html>.
- “Arap Devletlerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi”. E.T. 11.08.2023. <https://www.refworld.org/docid/452675944.html>.
- “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği”. E.T. 10.08.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/anayasa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=4396&MevzuatTertip=5>.
- “Evrensel Telif Hakkı Sözleşmesi’nin Vatansız Kişiler ve Mültecilerin Eserlerine Uygulanmasına İlişkin Protokol”. E.T. 03.08.2023. https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/unesco1/trt_unesco1.pdf, 176.
- “Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç İçin Küresel Mutabakat”. E.T. 16.07.2023. https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf.
- “Hudud Mıntıkasının Emniyetine ve Mezkûr Mıntıkada Çıkan Hadise ve İhtilafların Tesviyesine Aid Mukavelename”. 21.06.1937 tarih ve 3636 sayılı Resmi Gazete, 8325-8327. E.T. 27.03.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3636.pdf>.
- “Hudut Olaylarının Önlenmesi ve Halli ile Hudut İşaretlerinin Bakımı Hakkında Anlaşma”. 18.10.1969 tarihli ve 13330 sayılı Resmi Gazete. E.T. 27.03.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13330.pdf>.
- “İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Türkiye Ulusal Eylem Planı”. E.T. 07.04.2023. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>.
- “İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik”. E.T. 10.08.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21459&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>.
- “İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme”. E.T. 03.08.2023. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093751bm_10.pdf.
- “Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi ve İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik”. E.T. 10.08.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19614&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>.
- “Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun”. E.T. 03.08.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1173.pdf>.
- “Mülga Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik”. 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmi

- Gazete. 7-11, E.T. 02.04.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>.
- “Mültecilerin Statüsü ve Muamele Konusunda Bangkok İlkeleri”. E.T. 21.04.2023. <https://www.refworld.org/docid/3de5f2d52.html>.
- “Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin Sözleşme”. E.T. 07.04.2023. <https://www.refworld.org/docid/3dd8cf374.html>.
- “Rus ve Ermeni Mülteciler Lehine Alınan Bazı Önlemlerin Diğer Mülteci Kategorilerini de Kapsayacak Şekilde Genişletilmesine İlişkin Düzenleme”. E.T. 06.04.2023. <https://www.refworld.org/docid/42cb8d0a4.html>.
- “Russia-Ukraine Conflict: Africans Face Racial Discrimination in Ukraine”. E.T. 10.10.2023. https://www.africanews.com/2022/02/28/russia-ukraine-conflict-africans-face-racial-discrimination-in-ukraine/?utm_term=Autofeed&utm_medium=AfricanewsEN&utm_source=Twitter#Echobox=1646055917.
- “Sınırışan Örgütlü Suçlara Yönelik BM Sözleşmesi ile Sınırışan Örgütlü Suçlara Yönelik BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol”. E.T. 01.04.2023. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/adli_yardimlasma/adli_isbirligi_ceza/cz_istinabe_ek/sozlesmeler/sınırışan%20örgütlü%20suçlara%20karşı%20bm%20sözleşmesine%20ek-%20göçmen%20kaçakçılığına%20ilişkin%20protokol.pdf.
- “Suçla Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasadışı Uyuşturucu Madde Ticareti ve Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği Andlaşması”. 14.07.2001 tarih ve 24462 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010714.htm#1>.
- “Suçla, Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği Andlaşmasının 8 inci Maddesinin Uygulanmasına Dair Protokol”. 24.02.2002 tarih ve 24735 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/04/20020424.htm#2>.
- “They are ‘Civilised’ and ‘Look like Us’: the Racist Coverage of Ukraine”. E.T. 10.10.2023. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2022/mar/02/civilised-european-look-like-us-racist-coverage-ukraine>.
- “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair BM Sözleşmesi”. E.T. 06.08.2023. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100953bm_50.pdf.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Belarus Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması”. 15.03.2014 tarih ve 28942 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140315-2-1.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu Arasında Geri Kabul Anlaşması”. 18.09.2017 tarih ve 30184 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170918M1-2.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Karadağ Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması”. 03.11.2016 tarih ve 29877 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161103-3.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kırgız Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kendi Vatandaşlarının Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”. E.T. 30.07.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091018-1-1.pdf>.

- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Moldova Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması”. 25.04.2014 tarih ve 28982 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140425-1-1.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İzinsiz İkamet Eden Şahısların Geri Kabulüne Dair Anlaşmanın İlişik Beyanlarla Onaylanması Hakkında Karar”. 14.05.2016 tarih ve 29712 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160514-1.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Geri Kabul Anlaşmasına İlişkin Uygulama Protokolü”. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/03/20110315-27-1.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu Arasında Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”. 26.09.2008 tarih ve 27009 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/07/20080704-4.htm>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Terörizm, Organize Suçlar, Uyuşturucu ve Psikotrop Maddeler ile Bunların Katkı Maddeleri ve Benzerlerinin Kaçakçılığı ve Diğer Tiplerdeki Suçlarla Mücadelede İşbirliği Anlaşması”. 23.03.2008 tarih ve 26825 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080323-1.htm>.
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yemen Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İzinsiz İkamet Eden Şahısların Geri Kabulüne Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”. 16.03.2017 tarih ve 3009 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170316-18.htm>.
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1-1.pdf>.
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Hükümeti Arasında Kendi Vatandaşlarının ve Ülkelerinde Yasadışı Bulunan Yabancıların Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”. 24.11.2009 tarih ve 27416 sayılı Resmi Gazete. E.T. 02.08.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091124-2.htm>.
- “Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Hükümeti Arasında Yasadışı Göçmenlerin Geri Kabulüne Dair Anlaşma”. 12.04.2007 tarih ve 26491 sayılı Resmi Gazete. E.T. 30.07.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070412-1.htm>.
- “Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik”. E.T. 10.08.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.200611057.pdf>.
- “Ukraine Refugee Situation”. E.T. 10.10.2023. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
- “Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin İlkeler”. E.T. 10.08.2023. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPTurkish.pdf>.
- “Western Media Likes Its Refugees Blond and Blue-eyed”. E.T. 10.10.2023. <https://www.haaretz.com/world-news/europe/2022-03-02/ty-article-opinion/premium/western-media-likes-its-refugees-blond-and-blue-eyed/0000017f-db62-db22-a17f-fff3b6bb0000>.

- “YUKK’un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik”. E.T. 10.08.2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=21460&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>.
- 05.08.1968 tarih ve 12968 sayılı Resmi Gazete. E.T. 05.04.2023.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>.
- 07.04.1969 tarih ve 13168 sayılı Resmi Gazete. E.T. 27.03.2023.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13168.pdf>.
- 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. E.T. 21.07.2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>.
- 18 Mart Mutabakatı. E.T. 10.10.2023.
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.
- 18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. E.T. 31.03.2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- 18.11.1923 tarih ve 368 sayılı Mübadele İmar ve İskan Kanunu. E.T. 05.04.2023.
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf.
- 2001/55/EC sayılı AB Geçici Koruma Yönergesi. E.T. 20.03.2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055>.
- 2004/83/EC sayılı AB Konsey Yönergesi. E.T. 20.04.2023. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>.
- 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. E.T. 21.07.2023.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf>.
- Acer, Yücel. “Rusya’nın Ukrayna’ya Askeri Müdahalesi ve Hukuki Değerlendirmeler”. E.T. 10.10.2023. <https://www.setav.org/rusyanin-ukraynaya-askeri-mudahalesi-ve-hukuki-degerlendirmeler/>.
- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı. E.T. 03.08.2023.
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201520/volume-1520-I-26363-English.pdf>.
- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi. E.T. 03.08.2023.
<https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. *Temel AB Terimleri*. E.T. 01.08.2023.
https://www.ab.gov.tr/files/rehber/10_rehber.pdf.
- Avrupa Birliği Komisyonu. “Türkiye 2022 Raporu”. E.T. 11.10.2023.
https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2022_turkiye_report_tr_27.11.2022_22.05.pdf.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. E.T. 02.8.2023.
https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur.
- Avrupa Sosyal Şartı. E.T. 03.08.2023.
<https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf>.
- Belgrade Centre for Human Rights, Macedonian Young Lawyers Association ve OXFAM. “A Dangerous ‘Game’ the Pushback of Migrants Including Refugees, at

- Europe's Borders". *Joint Agency Briefing Paper*. E.T. 11.10.2023. https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-dangerous-game-pushback-migrants-refugees-060417-en_0.pdf.
- Birleşmiş Milletler Şartı. E.T. 04.08.2023. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf.
- BM Genel Kurulu. "Human Rights Day". E.T. 03.08.2023. <https://digitallibrary.un.org/record/210559#record-files-collapse-header>.
- BM Ülkesel Sığınma Bildirisi/Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname. E.T. 06.08.2023. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_25.pdf.
- BMMYK Tüzüğü. E.T. 07.04.2023. <https://www.unhcr.org/4d944e589.pdf>.
- BMMYK. "Genel Bakış". E.T. 01.08.2023. <https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2>.
- BMMYK. "*Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında El Kitabı*". 2013. E.T. 11.08.2023. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>.
- BMMYK. *Türkiye'de UNHCR*. E.T. 03.08.2023. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>.
- Bozkurt, Kutluhan. "Uluslararası Hukuk Açısından Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Notlar". E.T. 10.10.2023. <https://www.okan.edu.tr/hukuk/sayfa/8120/uluslararasi-hukuk-acisindan-ukrayna-rusya-savasina-iliskin-notlar/>.
- Carling, Jørgen. "What is the Meaning of Migrants?". E.T. 01.04.2023. <https://meaningofmigrants.org>.
- Cartagena Bildirisi (Türkçe Çevirisi). E.T. 13.04.2023. <https://drive.google.com/file/d/1bu-A3Vfr3psbKy8Wjbrfx-HxsirapFJ/view>.
- Cartagena Bildirisi. E.T. 13.04.2023. <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html>.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. E.T. 03.08.2023. <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>.
- Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. "AB ile Yürütülen Vize Serbestisi Diyalogu". E.T. 11.10.2023. https://www.ab.gov.tr/ab-ile-yurutulen-vize-serbestisi-diyalogu_51819.html.
- Dışişleri Bakanlığı. "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar". E.T. 08.09.2023. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa.
- ECHR, A.G. and Others v. Turkey. App. No: 40229/98, 15.06.1999. [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:\[%2240229/98%22\],%22itemid%22:\[%22001-4856%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%2240229/98%22],%22itemid%22:[%22001-4856%22]}).
- ECHR, Hirsi Jamaa and Others v. İtalya. App. No: 27765/09. 23.02.2012. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-102%22%5D%7D>.
- Ekonomik ve Sosyal Konsey Kararı, Annex I. E.T. 06.04.2023. <https://treaties.un.org/doc/Treaties/1948/08/19480820%2007->

01%20AM/Ch_V_1p.pdf.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi. E.T. 03.08.2023. <https://unmikumissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>.

EU, Council Implementing Decision, 2022/382 of 4 March 2022. E.T. 10.10.2023. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382>.

European Center for Constitutional and Human Rights. “Pushback”. E.T. 10.10.2023. <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/#:~:text=Pushbacks%20entail%20a%20variety%20of,applicable%20legal%20and%20procedural%20frameworks>.

European Commission. “Collaboration with International Organisations”. E.T. 13.05.2023. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/international-affairs/collaboration-international-organisations_en.

European Commission, *Asylum and Migration*. 2018. E.T. 20.03.2023. https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files_en?file=202009/interactive_glossary_6.0_final_version.pdf.

European Commission. “Statement by President von der Leyen on further Measures to Respond to the Russian Invasion of Ukraine”. E.T. 10.10.2023. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1441.

European Commission. “Türkiye 2022 Report”. E.T. 11.10.2023. [https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/Türkiye%20Report%202022%20\(1\)\(2\).pdf](https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/Türkiye%20Report%202022%20(1)(2).pdf).

European Parliament. “Addressing Pushbacks at the EU’s External Borders”. E.T. 10.10.2023. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI\(2022\)738191_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI(2022)738191_EN.pdf).

Geçici Koruma Yönetmeliği. E.T. 10.08.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>.

Global Migration Group. *International Migration and Human Rights (Challenges and Opportunities on the Threshold of the 60th Anniversary of the Universal Declaration of Human Rights)*. 2003. E.T. 23.07.2023. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/int_migration_human_rights.pdf.

Havana Diplomatik Sığınma Sözleşmesi. E.T. 10.08.2023. <https://www.refworld.org/pdfid/3ae6b37923.pdf>.

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme. E.T. 03.08.2023. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093651bm_09.pdf.

Ineli Ciger, Meltem. “What Happens Next? Scenarios Following the End of the Temporary Protection in the EU”. E.T. 14.10.2023. <https://blogs.eui.eu/migrationpolicycentre/what-happens-next-scenarios-following-the-end-of-the-temporary-protection-in-the-eu/>.

Internal Displacement Monitoring Centre. “Guiding Principles on Internal Displacement”. E.T. 10.08.2023. <https://www.internal-displacement.org/internal-displacement/guiding-principles-on-internal-displacement>.

- International Organization for Migration. *Glossary on Migration N°25*. Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross. Geneva: IOM, 2011. E.T. 20.03.2023. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf.
- International Organization for Migration. *Glossary on Migration N°34*. Geneva: IOM, 2019. E.T. 20.03.2023. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.
- International Organization for Migration. *Uluslararası Göç Hukuku Sözlüğü N°31*. Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross. Geneva: IOM. E.T. 20.03.2023. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.
- Internet Geography. “What are the Impacts of Migration?”. E.T. 17.08.2023. https://www-internetgeography-net.translate.goog/igcse-geography/population-and-settlement-igcse-geography/what-are-the-impacts-of-migration/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=wapp.
- IOM. “Readmission”. E.T. 29.07.2023. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Readmission.pdf.
- IOM. IOM Strategy Document. MC/INF/287, Ninety Fourth Session, 2007. E.T. 13.05.2023. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2019-01/MC_INF_287_4.pdf.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Düzensiz Göç Hakkında”. E.T. 24.03.2023. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Düzensiz Göç”. E.T. 08.09.2023. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Geçici Koruma”. E.T. 08.09.2023. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Genel Bilgi”. E.T. 20.03.2023. <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Küresel Göç Mutabakatı Hakkında Basın Açıklaması”. E.T. 15.07.2023. <https://www.goc.gov.tr/kuresel-goc-mutabakati-hakkinda-basin-aciklamasi>.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. “Türkiye’nin Düzensiz Göçle Mücadelesi”, E.T. 24.03.2023. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Ulusal Mevzuat-Kanunlar”. E.T. 21.07.2023. <https://www.goc.gov.tr/kanunlar>.
- İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı. “Düzensiz Göç İstatistikleri”. E.T. 08.09.2023. <https://www.sg.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikleri>.
- İçişleri Bakanlığı. “17.10.2022 tarihli Basın Açıklaması”. E.T. 10.10.2023. <https://www.icisleri.gov.tr/basin-aciklamasi-17-10-22>.
- İltica ve Göç Merkezi. *Bangkok İlkeleri*. E.T. 22.04.2023. <https://drive.google.com/file/d/1mN013TmvSGdFgwVd2yZMiHQDEvkTq5S/view>.
- İltica ve Siyasi Sığınma Sözleşmesi. E.T. 10.08.2023. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3833.html>.

- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi. E.T. 03.08.2023.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/R_Translations/trk.pdf. Documents/ UDH
- İskan Kanunu. E.T. 01.04.2023.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>.
- İskan Muafiyetleri Nizamnamesi. E.T. 01.04.2023.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2898.pdf>.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme. E.T. 03.08.2023.
<https://www.aile.gov.tr/media/35256/kadinlara-karsi-her-turlu-ayrimciligin-onlenmesi-sozlesmesi-ve-ihyari-protokolu.pdf>.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık). “‘Pushback’ of Human Rights, Ege Denizi’ndeki Geri İtmeler ve Boğulan İnsan Hakları Özel Raporu”. 2022. E.T. 11.10.2023.
<https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/geri%20itme%20ozel%20raporu%20son/mobile/index.html>.
- Karakas Diplomatik Sığınma Sözleşmesi. E.T. 10.08.2023.
<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201438/volume-1438-I-24377-English.pdf>.
- Kruse, Imke. “The EU’s Policy on Readmission of Illegal Migrants”. *Max Planck Institute for the Study of Societies*. E.T. 01.08.2023.
<https://pages.ucsd.edu/~aronatas/scrretreat/Kruse.Imke.pdf>, 10.
- Küresel Mülteciler Mutabakatı. E.T. 16.07.2023.
<https://globalcompactrefugees.org/sites/default/files/201912/Global%20compact%20on%20refugees%20EN.pdf>.
- Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi. E.T. 03.08.2023.
https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321 bm_05.pdf.
- Montevideo Siyasi Sığınma Sözleşmesi. E.T. 10.08.2023.
https://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-37_political_asylum.asp.
- Muntarbhon, Vitit. “The Forcibly Displaced in the Asia-Pacific Region: Dynamics of Solidarity and the Quest for Refugee and Beyond (Reference Paper for the 70th Anniversary of the 1951 Refugee Convention)”. (2020). E.T. 29.04.2023.
https://www.unhcr.org/people-forced-to-flee-book/wp-content/uploads/sites/137/2021/10/Vitit-Muntarbhon_The-Forcibly-Displaced-in-the-Asia-Pacific-Region.pdf.
- Mülga İskan Kanunu. E.T. 01.04.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>.
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme. E.T. 02.04.2023.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>.
- Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol. E.T. 07.04.2023.
https://treaties.un.org/doc/Treaties/1967/10/19671004%2007-06%20AM/Ch_V_5p.pdf.
- New York Declaration for Refugees and Migrants. E.T. 16.07.2023.
https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf.
- Patrick, Stewart M.. “The U.N. Refugee Convention is Under Pressure-and Showing its

- Age". *World Politics Review*. E.T. 10.10.2023. <https://www.worldpoliticsreview.com/the-un-refugees-regime-is-under-pressure-and-showing-its-age/?one-time-read-code=53830169437236987761>.
- Pécoud, Antonie. "What Do We Know About the International Organization for Migration". *JEMS*. (2017): 1-19. E.T. 15.08.2023. <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/1369183X.2017.1354028?scroll=top&needAccess=true&role=tab>.
- Reis, Rossana Rocha. "Sovereignty, Human Rights and International Migrations". Çev. André Villalobos. E.T. 23.03.2023. http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0102-69092006000200005.
- Sahil Güvenlik Komutanlığı. E.T. 10.10.2023. <https://www.sg.gov.tr/geritmeler>.
- Türk Ceza Kanunu. E.T. 01.04.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. E.T. 20.03.2023. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. E.T. 31.03.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Türkiye-AB Ortak Eylem Planı. E.T. 23.03.2023. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf.
- Uluslararası Af Örgütü "I Welcome" Kampanyası. E.T. 27.05.2023. <https://www.amnesty.org/en/get-involved/i-welcome/>.
- Uluslararası Af Örgütü Raporları. E.T. 27.05.2023. <https://www.amnesty.org.tr/multeci-haklari-raporlar>.
- Uluslararası Af Örgütü. "Kale Avrupası'nın İnsani Bedeli, Avrupa Sınırlarında Göçmen ve Mültecilerin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri". E.T. 10.10.2023. <https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/THE%20HUMAN%20COST%20OF%20FORTRESS%20EUROPE%20HUMAN%20RIGHTS%20VIOLATIONS%20AGAINST%20MIGRANTS%20AND%20REFUGEES%20AT%20EUROPE'S%20BORDERS.pdf>.
- Uluslararası Af Örgütü. *Mülteci Hakları*. E.T. 27.05.2023. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari>.
- Uluslararası Ceza Hukuku Andlaşması. E.T. 10.08.2023. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3781c.html>.
- Uluslararası Hukukçular Komisyonu, Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi, Mülteci-Der ve Mülteci Hakları Merkezi. *Geri Göndermeme, Sınır Dışı Etme ve Uluslararası Koruma "Sığınmacılar, Mülteciler ve Göçmenlerin Adalet Erişimine Destek" Projesi, Modül 1*. Çev. Salih Selçuk Özgün. E.T. 08.07.2023. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/MODULE1-Non-Refoulement-Deportation-and-International-Protection-2019-TUR.pdf>.
- Uluslararası İşgücü Kanunu. E.T. 19.07.2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6735.pdf>.
- UN General Assembly. *Declaration on Territorial Asylum*, 14 December, 1967, A/RES/2312(XXII). E.T.

- 06.08.2023. <https://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html>.
- UN. “The United System”. E.T. 10.07.2023. <https://www.un.org/en/about-us/un-system>.
- UNHCR. *An Introduction of International Protection*. 2005. E.T. 07.04.2023. <https://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf>.
- UNHCR. “Global Report-2022”. E.T. 11.07.2023. https://reporting.unhcr.org/global-report-2022?_gl=1*1qnhu6x*_rup_ga*MTM3NDgwNzgwNS4xNjg2ODQxOTkz*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTY4OTA5MTUwMy4xMC4xLjE2ODkwOTE1MzEuMC4wLjA.*_ga*MTM3NDgwNzgwNS4xNjg2ODQxOTkz*_ga_X2YZPJ1XWR*MTY4OTA5MTUzMi43LjAuMTY4OTA5MTUzMi4wLjAuMA.#_ga=2.150268272.776332700.1686841993-1374807805.1686841993.
- UNHCR. “New York Declaration for Refugees and Migrants”. <https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/asylum-and-migration/new-york-declaration-refugees-and-migrants>. E.T. 16.07.2023.
- UNHCR. *An Introduction to International Protection*. 2005. E.T. 15.06.2023. <https://www.unhcr.org/media/self-study-module-1-introduction-international-protection-protecting-persons-concern-unhcr>.
- UNHCR. *Eski Yüksek Komiserler*. E.T. 12.07.2023. <https://www.unhcr.org/tr/eski-yukse-komiserler>.
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. *Migration and Human Rights, Improving Human Rights-Based Governance of International Migration*. E.T. 24.07.2023. https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/MigrationHR_improvingHR_Report.pdf.
- Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme. E.T. 07.04.2023. https://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/1954-Convention-relating-to-the-Status-of-Stateless-Persons_ENG.pdf.
- Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin Türkçe Çevirisi. 25.10.2014 tarih ve 9156 sayılı Resmi Gazete. E.T. 07.04.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf>.
- World Migration Report 2022. E.T. 30.01.2023. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Maide POLAT	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fakülte	Hukuk Fakültesi
Bölümü	Hukuk
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1.	
2.	